

Rus adabiyoti shaxslari

A.S. Pushkin

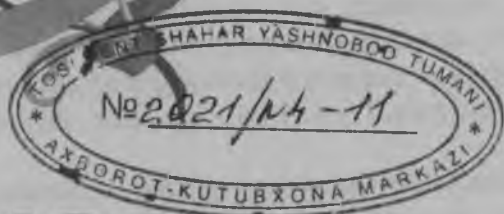
Bog'chasaroy
fontani

Rus adabiyoti durdonalari

ALEKSANDR SERGEYEVICH PUSHKIN

Bog'chasaroy fontani

She'rlar, dostonlar va she'riy roman

TOSHKENT
«O'ZBEKISTON»
2019

UO'K 821.161.1-1
KBK 84(2Ros-Rus)
P 96

Pushkin, Aleksandr Sergeyevich.

P 96 Bog'chasaroy fontani [Matn]: she'rlar, dostonlar va she'riy
roman / A.S. Pushkin; – Toshkent: «O'zbekiston», NMIU 2019. –
440 b.

ISBN 978-9943-25-860-0

UO'K 821.161.1-1
KBK 84(2Ros-Rus)

ISBN 978-9943-25-860-0

© A.S. Pushkin, 2019
© «O'ZBEKISTON» NMIU, 2019

Aziz va muhtaram o'quvchi!

Bugun Siz bilan ziyo, ilm-u irfon, ma'naviyat va ma'rifatni o'zida mujassam etgan buyuk va muhtasham adabiyot olamiga safar qilishga jazm etdik. Jahon adabiyoti bo'stonida o'zining munosib o'rniga, yuksak mavqe va maqomga ega bo'lgan bu olam – rus adabiyotidir.

Xabaringiz bor, so'nggi yillarda O'zbekiston Respublikasi va Rossiya Federatsiyasi o'rtasida siyosiy, savdo-iqtisodiy, investitsiyaviy va madaniy-gumanitar sohalarda o'zaro hamkorlik aloqalari sifat jihatdan yangi bosqichga ko'tarildi.

Ushbu ko'p qirrali do'stlik va hamkorlik aloqalarining yorqin timsoli sifatida muhtaram Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev tomonidan «Rus adabiyoti durdonalari» rukni ostida 100 jilddan iborat asarlar majmuasini nashr qilish tashabbusi ilgari surilgani muhim madaniy voqeadir.

Bu tashabbusni kitobsevar xalqimiz zo'r mamnuniyat bilan qarshi oldi. 2019-yil 9-yanvarda O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining mazkur asarlar majmuasini tayyorlash va nashr etish ishlarini muvofiqlashtirish masalalari bo'yicha farmoyishi qabul qilindi.

Ayni paytda o'z asarlarida ezgulik va insonparvarlik, muhabbat va sadoqat tuyg'ularini avj pardalarda tarannum etgan rus mumtoz va zamonaviy adabiyoti namoyandalarining ijod namunalarini o'zbek tiliga tarjima qilish, ushbu noyob durdonalardan xalqimizni bahramand qilish borasida taniqli adiblarimiz, mohir tarjimon va malakali muharrirlar bilan hamkorlikda katta ko'lamdagi ishlar amalga oshirilmoqda.

Ushbu muhtasham majmuadan o'rin oladigan A.Pushkin, M. Lermontov, N. Gogol, L. Tolstoy, A. Chexov, I. Turgenev, F. Dostoyevskiy, M. Sholoxov, M. Gorkiy, S. Yesenin, M. Bulgakov, B. Pasternak, A. Axmatova singari o'nlab atoqli ijodkorlarning nomlari dunyo kitobxonlari qatorida yurtimizdagi adabiyot ixlosmandlari orasida ham ma'lum va mashhurdir. Ushbu adiblarning jahon kezman asarlarini o'qish yosh avlodni, albatta, kamolot sari yetaklaydi,

farzandlarimizning falsafiy-estetik dunyoqarashini, intellektual salohiyati va adabiy-badiiy saviyasini yuksaltirishga, tafakkurini kengaytirishga, ularni umuminsoniy qadriyatlarga hurmat ruhida tarbiyalashga xizmat qiladi.

Aziz o'quvchi, 100 jilddan iborat «Rus adabiyoti durdonalari» asarlar majmuasini nashr etishdek xayrli ishni boshlar ekanmiz, uning dastlabki jildlarini jahon adabiyotining yorqin namoyandasi, rus she'riyatining quyoshi deya ta'riflanadigan Aleksandr Sergeyevich Pushkin asarlariga bag'ishlashni lozim topdik. Ishonamizki, taqdim etilayotgan majmua Siz uchun eng bebaho sovg'a bo'lib, nafaqat xonadoningiz kitob javonlarini bezaydi, balki qalb olamingizni ham munavvar etadi.

Nashriyotdan

SHARQQA MAFTUN SHOIR

Jahondagi hech bir xalq ma'naviyati va adabiyoti faqat o'z doirasida chegaralanib qolmaydi. Chegaralanib qoladigan bo'lsa, o'ziga yomon! Milliy mahdudlik hech kimga foyda keltirgan emas. O'z milliy zaminida qat'iy turgan o'zbek ma'naviyati – azaldan ochiq ma'naviyat. Ma'naviy hududimizga bizni ruhiy jihatdan boyitishga xizmat qiladigan har bir ulug' siymoni marhamat, deb kutib olamiz.

Biz sharqmiz, ammo g'arb badiiy ruhiy olamini o'zlashtirgan, o'sha olamning shaffof suvlarini simirgan, shundan naf-u safo topgan xalqmiz. Shoirimiz tili bilan aytganda, Navoiy sharafi muqaddas yashagan o'zbek xonadonidan, o'zbek ongidan Homer, Dante, Shekspir, Gyote, Bayronlar ham makon topgan. Lekin badiiyat dahosi Aleksandr Pushkinning qadri ayrichadir. U bizga bir qadar yaqin, bir qadar qadrdon.

Daholar siyosiy maqsadlar uchun yashamaydilar. Shu sababli Pushkin dahosi ham shovinizm kabi illatdan allaqancha yuksaklikda makon topadi. Daholar o'z azaliy tabiatiga ko'ra insoniy erk va milliy ozodlikka xizmat qiladilar. Pushkinning ham armoni, ideali ozodlik edi. U erkinlik va ozodlik kuychisidir.

Pushkin she'riyati har jihatdan – shaklan, ruhan va ma'nau sharoit she'riyatiga yaqin. Uning ayrim to'rtliklari teranligi, ma'nosining chuqurligi, falsafiyligi bilan bizning ruboiylarni eslatib turadi. Uning she'riyati sharq ruhi bilan chuqur sug'orilgan desak, mubolag'a bo'lmaydi. Hassos shoirimiz Usmon Nosir ona tilimizga o'g'irgan «Bog'chasaroy fontani» dostoni mazmun-mohiyati bilan sharqdan olingan.

Doston sahnida ikki kuch – sharqona voqelik va g'arbone lirik marom baqamti kelib, yaxlit bir butunlik hosil qilgan. «Qur'onga iqtibos» she'riy turkumi esa musulmon olamining muqaddas kitobidagi suralar mag'zidagi buyuk poeziyani ilg'ab olib, boshqa bir tilda ulug' she'riyatga aylantirish jihatidan shoyon diqqatga sazovor.

Pushkin bu turkumda bobolari ruhi bilan uchrashganini his qilgan, erkin nafas olgan.

Shundan ikki yil keyin yozilgan mashhur «Payg'ambar» asari haqida hozirgacha kim to'g'risida gap borayotganligi ustida bahs ketadi, ba'zilar uni faqat Bibliyaga bog'lashsa, boshqa birovlar unda Qur'on va payg'ambarimiz Muhammad alayhissalom haqida so'z yuritilgan, deyishadi. Bizningcha, ikkinchi fikr haqiqatga yaqin va shoir hamma payg'ambarlar, ayniqsa, bizning Muhammad alayhissalomga tayanib, odamlarga czgu xabar, yoniq so'z olib kelgan payg'ambarning yig'ma obrazini yaratgan, deyish mumkin.

She'riy vazn haqida gap ketganda, tadqiqotchilar ko'pincha bir narsani unutishadi, ya'ni uni quruq shakl, deb hisoblashadi. Vazn, avvalo, ohang degani. Ohang esa odamning, shoirning qalbidan chiqadi, qolaversa, qoni-u jonidan tug'iladi. Ma'lumki, Pushkin tomirlarida, jumladan, arab qoni oqqan. Uning ona tomonidan katta bobosi buyuk Pyotrning tutingan o'g'li – asli habashistonlik Ibrohim Hannibal ediki, bu narsa Pushkin she'riyatining ohangiga ham ta'sir o'tkazmay qolmagandir. Buyuk Cho'lpon bizning mumtoz aruzimizga solib, san'atkorona o'giran «Bulbul va gul» she'rining asliyatida ham aruzga xos to'lqinlar, zarblar yo'q emas. Keyinchalik ko'plab shoirlar rus she'riyatiga aruzni qo'llashga urindilar, lekin Pushkin bu vazifani ancha ilgari uddalagan edi, chamasi, bu she'rning mavzusi ham qadim sharq she'riyatining jamg'armasidan olingan. Ohangga e'tibor qiling:

*Не так ли ты поешь для холодной красоты?
Опомнись, о поэт, к чему стремишься ты?
Она не слушает, не чувствует поэта;
Глядишь, она цветет; взываешь – нет ответа.*

Tarjimasi:

*Seni hech sevmagan bir gul uchun, ey shoirim, sen ham
Yonarsan, o'rtanarsan, dod etarsan tinmayin bir dam.
Qo'y endi, behuda dod etma, ohing unga yetmaydi,
Qaraysan, yashnagan bir gul, faqat dodingga yetmaydi.*

Bu satrlar ona tilimizda shu qadar tabiiy jaranglaydiki, xuddi Pushkin o'zbek tilida yozgandek tuyuladi.

Pushkin g'oyat keng qirrali daho edi. U buyuk lirik shoir bo'lishi bilan birga dramaturgiya va proza sohasida ham ulkan hamda bebaho meros qoldirdi. «Boris Godunov» rus adabiyotida ilk dramatik tragediya sifatida tan olingan. Uning tragediyalari – «Tosh mehmon», «Motsart va Salyeri», «Xasis Ritsar», «O'lat chog'idagi bazm» kichik voqea va ixcham so'z orqali ulkan ijtimoiy-falsafiy muammolarni badiiy ifodalash mumkinligiga yorqin misoldir. «Kapitan qizi», «Dubrovskiy», «Belkin qissalari» kabi asarlari rus nasrining keyingi taraqqiyotida ulkan rol o'ynadi. Gogol, Dostoyevskiy, Lev Tolstoy kabi jahoniy adiblarning adabiyot maydoniga chiqishida turtki va ko'priq vazifasini o'tadi.

Bizning Turkistonda Pushkin ijodiga qiziqish ancha ilgari boshlangan. Bu jabhada jadidlarimiz, ayniqsa, jonbozlik ko'rsatishgan. Pushkinning adabiy ertak janrida yozilgan asarlari sharqona fikrlashi, sodda va qiziqarli bayoni jihatidan xalqimizga yaqin bo'lganidan, dastlab shu ertaklarning ayrimlari o'zbek tiliga tarjima qilingan. Keyinchalik Pushkinni tarjima qilish ishi izchil yo'lga qo'yildi. Bu, bir jihatdan, o'sha davr siyosatiga bog'liq bo'lsa, ikkinchi tomondan, eng muhimi, yangi davr o'zbek adabiyoti o'z rivojida Pushkinning badiiy tajribalariga ehtiyoj sezganidan ham edi. Pushkinning qator asarlari o'zbek tiliga bir emas, bir necha bor qayta-qayta tarjima qilindi. «Yevgeniy Onegin» she'riy romanini 1930-yillarda Oybek domla tilimizga o'girdi. Tarjima kitobxon va mutaxassislar tomonidan yuksak baholangan edi. 1980-yillarga kelib bu asarni shoir Mirza Kenjabek o'zbek tiliga yana bir bor tarjima qildi. Bu yaxshi. Zero, buyuk asarlar tilimizga qayta-qayta o'girilishi qo'llab-quvvatlanadigan hodisadir. Aytaylik, Pushkinning mashhur «Haykal» she'rining turli shoirlar tomonidan o'nga yaqin tarjimasi bo'lib, ularning har biri – bu ulug' she'rning boshqa tarjimada ko'rilmagan yangi qirrasini ko'rsatishi bilan qimmatlidir. Bu holatni uni boshqa she'rlarida ham ko'rish mumkin¹.

Pushkinning bir asarini yaxshilab tarjima qilish she'riy jihatdan bir pog'ona o'sish demakdir, degan edi Hamid Olimjon. Pushkin asarlarini o'zbek kitobxoniga yuksak saviyada yetkazish ishida bir necha avlod shoir va yozuvchilari ishtirok etdilar. Ular juda ko'p, lekin shu o'rinda Cho'lpon, Oybek, Usmon Nosir va Mirtemirlar nomini alohida hurmat va ehtirom bilan tilga olishga o'zimni

¹ Mazkur kitobda bu holatga ahamiyat berilgan.

burchli, deb bilaman. Mirtemir domla o'g'irgan birgina «Alvido, zo'r qudrat, asov g'alayon» satrining o'ziyoq Pushkin she'ri o'zbek tiliga qanchalik singishib, o'zlashib ketganiga go'zal misoldir.

Xullas, xalqimizni oliyjanob, go'zal g'oyalari, ezgu hislariga oshno qilgani uchun biz Pushkindan minnatdormiz. Lekin buyuk Pushkin ham o'zbek xalqidan minnatdor bo'lsa arziydi. Uni xuddi o'z farzandiday bag'riga olgani, ardoqlagani uchun!

Abdulla Oripov

O'zbekiston xalq shoiri,

O'zbekiston Qahramoni

ERKINLIK¹

ODA

Qoch, yo'qol, ko'rinma – chekil ko'zlardan,
Siteraning ojiz, ey malikasi!
Mag'rur erk kuychisi, qani, qaydasan,
Qaydasan shohlarning zo'r tahlikasi!
Kel, gultojim uzib tashla bir yonga!
Injiq rubobimni parchala-sindir...
Erkni ulug'layin butun jahonga,
Taxt-u toj qusurin toptayin bir-bir.

Shonli kulfat, ofat aro sen o'zing
Dadil qasidalar ilhomin bergan –
O'sha oliyjanob, ulug' insonning²
Atoqli izlarin ochgil menga san!
Havoyi qismatning arzandalari,
Jahon zolimlari! Titrang bu zamon!
Siz-chi, ey ularning xor bandalari,
Mardona-mardona boshlang qo'zg'olon!

¹ «Erkinlik» she'rini Pushkin 1817–1819-yillar orasida yozgan. Bu she'r XVIII asrda o'tgan rus revolyutsion shoiri A.N. Radishchevning (1749–1802) mashhur «Erkinlik» odasiga naziradir. Radishchevning «Erkinlik» she'ri «Peterburgdan Moskvaga sayohat» nomli asariga kirgan va jazolanishining sabablaridan biri bo'lgan. Radishchev o'lim jazosiga hukm etilgandan so'ng bu jazo Sibirga surgun bilan almashtirilgan.

Tadqiqotchilarning fikricha, Pushkinning bu she'rida podsho Aleksandrning o'z otasi Pavelni o'ldirilishida bevosita ishtiroki borligiga kinoya, ishora bordir, bu 1820-yilda Pushkinning janubga surgun qilinishining asosiy sabablaridan biri bo'lgandir.

Pushkin hayot chog'ida bu she'r ko'chirilib, qo'lma-qo'l bo'lib ketgan va faqat revolyutsiyadan so'nggina «Erkinlik» she'ri to'la nashr etildi.

² *Ulug' inson* – shoir bu yerda fransuz revolyutsiyasi tomoniga o'tgan fransuz qasidachisi Ekushar-Lebrenani (1729–1807) ko'zda tutadi.

Qay tomonga nazar tashlamay, evoh,
Temir kishanlar-u zulm qamchilari;
Qonunlar xatarli, qonunlar rasvo,
Erksizlikning nochor yosh tomchilari;
Har yonda xaqsizlik, zo'rlik hukmron,
Uyugan xurofot – quyuq mavhumot,
Qullikning dahosi qo'rqinch o'ltirgan,
Shonlarni bo'g'adi shum hirs, hayhot!

Ezgu ozodlik-la qonun do'stlashsa,
Ayrilmas bir tusda jipslashsa magar;
Sodiq qo'llar qonun tig'in ushlasa,
Hammani qo'risa xayrlik sipar;
Bosh ustida adl qilichi nihoyat –
Tanlamasdan kelib tushsa ayovsiz –
Yuqoridan barbod etilsa butun jinoyat,
Qilichning damidan o'tsa to'xtovsiz,

Na ochko'z, nokaslik va na qo'rquv-la
Sotilib ketmasa qonun beomon –
Podshoh boshiga xavf solmas shunda
Xalqlarning uvoli faqat shu zamon.
Hukmdorlar! Sizga toj-taxt bergan
Qonundir! Nainki bersin tabiat.
Siz xalqdan yuqori turasiz, ammo,
Mangu qonun sizdan yuksakdir, albat!

Xalq o'zi yoki shoh qonun qo'lida
Bilganin qilolsa, bu xalqning sho'ri,
Bexabar mudragan qabilalarga
Alam! O'shalarga tushadi zo'ri.
Seni guvohlikka chaqirdim bukun
Nuqsonlar o'tida kuygan podshoh¹,
Yaqindagi bo'ronda bobolar uchun
Shohona kallasin qo'ygan podshoh.

¹ Shoir bu yerda 1793-yilda fransuz revolyutsiyasi vaqtida jazolangan fransuz qiroli Lyudovik XVI ni ko'zda tutgan.

Lyudovik o'limga chiqib boradi,
Buni kuzatadi jim zurriyoti,
Tojidan ajralgan shohona boshin
Qonli, shum kundaga mute uradi.
Qonun jim turadi – xalq turadi jim,
Jinoyat boltasi tushadi og'ir...
Ham yovuz, qirmizi, yasog'lik kiyim
Kishanband gallarda yotadi axir.

Ey yovuz hukmron, badkirdor, zolim!
Nafratlarim senga, toj-u taxtingga,
Senga va naslingga kelarkan o'lim,
Qattiq sevinch bo'lib ko'rinar menga
Sening peshanangda, ey zulm shohi!
Xalqlar o'qir aniq – la'nat tamg'asi,
Sen jahon dahshati, sen olam dog'i,
Sen yerda tangriga xalqlar ta'nasi!

Qorong'i va g'amgin Nevaga boqib,
Yarim tun yulduzi jilva qilganda,
Qayg'usiz, tashvishsiz kallasi og'ib,
Sokin uyqu malol kelganda,
O'yga tolgan shoir yugurtadi ko'z:
Tuman orasida mudhish uyquda –
Xilvatda zolimning haykali yolg'iz¹,
Unutilgan saroy – turar qarshida.

Ham eshitar qo'rqinch Klio² tovushin –
Shu qo'rqinchli devor, saroy ortida.
Ham Kaligulaning³ so'na olishin
Yaqqol ko'radi u ko'zi oldida...
U ko'radi uqalar ham yulduzlarda,

¹ Shoir bu yerda Mixaylovskiy saroyini aytmoqchi: 1801-yil 11-mart kechasi Pavel I ni oqsuyak fitnachilar to'dasi shu kuni o'ldirganlar. Pushkin zamondoshlarining aytishlaricha, Pushkin «Erkinlik» qasidasini o'z do'stlari – og'a-ini Turgenevlar uyida yozgandi. Bu uy derazasidan Mixaylovskiy saroyi yaqqol ko'rinib turar ekan.

² Klio – tarix parisi (yunon rivoyati).

³ Kaligula – eng zolim va qonxo'r Rim jahongirlaridan biri; Pavelday u ham to'rt yilgina shohlik davrini surib, o'z yaqinlari tomonidan saroyda o'ldirilgan.

Sharob, achchiq g'azab – kin ila sarxush
Yashirin qotillar borar, yuzlarda –
Gustohlik – yurakda vahima-qo'rqish.
Turar sotqin posbon sassiz-sadosiz,
Asta tushirilgan osma ko'prik ham,
Darvozalar ochiq kimsasiz tunda,
Yollangan xiyonat qo'lida shu dam.
O, nomus! O, bizning kunlar dahshati!
Yancharlar¹ bosib kirdi yirtqichga o'xshab,
Sharafsiz zarbalar bir-bir tushadi...
Ham tojdor yovuz mahv bo'ladi qaqshab.
Sizga ibrat bo'lsin, ey shohlar, bukun:
Na in'om, mukofot, na og'ir jazo –
Na xilvat zindonlar, na-da sajdagoh
Bo'lar sizga sodiq qalqon, yo panoh.

Shohlar, boshlab o'zingiz bosh egingiz
Mustahkam qonunning ostonasiga,
Xalqning erki, tinchi shudir, bilingiz,
Shudir taxtning qo'riqchisi manguga!

1817

Mirtemir tarjimasi

¹ *Yancharlar* – (asli «yangi cherik», «yangi askarlar») – XVIII asrda Turkiyada imtiyozli harbiylar.

Sibir konlarining tagida
Mag'rur saqlang sabot va chidam.
G'amgin zahmat ketmas behuda –
Yuksak xayol, amalingiz ham.

Baxtsizlikning sodiq singlisi –
Umid qora chuqurda, inon,
Qo'zg'ar g'ayrat, quvnoqlik hissin,
Kelur orzu etilgan zamon.

Mushkul jazo inlaringizga –
Erkin tovshim yetgan singari,
Po'lat qopqalardan o'tib ichkari –
Sevgi, do'stlik yetadi sizga!

Parchalanur og'ir kishanlar,
Zindon qular va erk shodumon
Peshvoz chiqar eshikda u on,
Qilich berur sizga yoronlar.

Mirtemir tarjimasi

SARSKOYE SELO XOTIRALARI

G'ussali tun pardasin osmish
Mudroq osmon ravoqlarida.
Vodiylarni sukunat bag'riga bosmish,
O'rmon oppoq tuman quchoqlarida.

Sal shildirar emanzor soyasiga shoshgan soy,
Sal pichirlar uyquchan shabboda barg-o'tlarda,
Yuzib yurar kattakon oqqush yanglig' oy –
Kumushrang bulutlarda.

Yuzib yurar – ham sochar xira, oqish nur,
Buyumlarni yoritar nur doirasi.
Yuz yashar arg'uvonzor – xiyobonlar ko'rinur,
Yiroqlarda sabzazor ham tepalar sirasi;

Bunda ko'rdim sarvga chirmashibdir majnuntol,
Soyalari jimillar suvning billur mavjida;
Dalalar malikasi nilufar mag'rur, xushhol,
Dabdabasi, ziynati, go'zalligi avjida.

G'adir-budur tog'lardan tushar bebosh sharshara,
Marvarid daryo bo'lib oqar, qaynashar.
U yonda, sokit ko'lda pari qizlar¹ sho'x sara,
Erinchak to'liqlarni sachratishar, o'yashar.

Bu yonda, jimjitlikda muhtasham saroylari,
Bulutlarga cho'zmish bo'y, suyanchig'i ko'k toqi,
Davron surmaganmidi bunda yer xudolari?
Rossiya Minervasin shumasmai sajdagohi².

Shu emasmi shimol jannati,
Shoh qishlog'i, soz bog'i eram;
Halok etib arslonni rus burgutin qudrati.
Tinchib orom olmasmidi shu joyda xurram?

¹ *Pari qizlar* – nayadlar, ya'ni suv parilari.

² *Minerva* – donishmandlik ma'budasi. Rossiya minervasi – Yekaterina II, narirokda shoir uni «buyuk xotin» deb atagan.

Evoh! U oltin paytlar o'ldilar jadal,
U palla buyuk xotin edi hukmron,
Rossiyaning shavkati gurkirardi u mahal,
Baxtiyor, dorilamon.

Bu yerlarda har qadam dilni uyg'otar,
O'tmishlarni eslatar darhol;
Atrofga nazar solib rus bir oh tortar:
«G'oyib bo'ldi bari, yo'q buyuk ayol!»

Ham xayolga g'arq bo'lib, yam-yashil qirg'oqlarda,
Quloq solib yellarga o'tiradi lol.
Kechmish yillar jimirlar ko'z qaroqlarda, –
Va jimgina dil bo'lar xushhol.

U ko'radi, haybatli qoya ko'ksida
To'lqinlar o'rtasida yuksak haykal bor'.
Qanotlarin keng yoyib uning ustida
Bir yosh burgut turar barqaror;

Og'ir zanjir halqasi, ham o'q, ham kamon –
Baland haykal atrofin qurshamish uch qat.
Oq to'lqinlar shovullab etaklarida biyron,
Yarqiroq ko'piklarda qiladi rohat.

Qalin qarag'aylarning quyuq soyalarida
Ko'tarilgan oddiy yodgor².
Kagul qirg'og'i, senga haqorat bor barida.
Aziz vatanga esa shavkat poyidor!

Umrbod barhayotsiz, ey rus pahlavonlari,
Siz jang dahshatlarida topdingiz kamol rosa,
Sizning haqda, malika safdoshi-yoronlari
Nasldan naslga ketar ovoza.

¹ *Haykal* – 1770-yil Chesma yonidagi bo'lgan dengiz urushda ruslarning turklar ustidan qozongan g'alabasi sharafiga qurilgan kolonnalar.

² *Oddiy yodgor* – Yekaterina zamonining mashhur sarkardalaridan biri va Derjavin maqtab she'rlar yozgan Rumyansev sha'niga kolonna. 1770-yilgi Kagul qirg'oqlarida turklar ustidan qozongan g'alabasi sharafiga qo'yilgan.

O! Harbiy talashlarning gurlagan asri
Rossiya shavkatining guvohi bo'lgan zamon!
Slavyanlarning o'sha mardona nasli –
Ulug' sarkardalarni ko'rgansan ayon,

Zevs yashinlariday, qo'lga oldilar zafar,
Shiddatlaridan titrab jahon qoldi tang,
To'qidilar Derjavin va Petrov madhiyalar –
Bahodirlar sha'niga kuylari jarang!

Sen ham o'tib ketding, unutilmas chog'!
Ham darrov o'zga zamon bo'ldi namudor;
Ham yangi mojaro, jang dahshatlari tumtaroq;
Odamzod qismati – azob, oh-u zor.

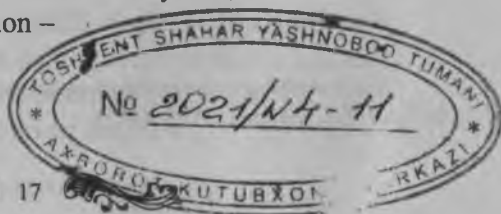
Makkor va beor shohning tiyiqsiz panjasida
Yarqiradi qonli bir qilich,
Turdi jahon ofati, shiddat alangasida –
Jadal otdi jang tongi mudhish va qizg'ish.

Hovliqma toshqinlarday Rossiya dalalarida –
Oqdi, oqdi dushmanlar;
Yo'llarida g'amnok cho'l chuqur uyqu bag'rida,
Yerda burqiydi qonlar;

Tinch qishloqlar, shaharlar yolqinlanar tun bo'yi,
Ko'k gumbazi va ufq kiydi qizil rang.
Mudroq o'rmonlar qo'yni – qochqinlar uyi,
Omochlarni qirlarda bosib yotdi zang.

Kelmakdalar – ularning zo'riga yo'q biron g'ov,
Xarob etar, ag'darar, ko'tarar to'zon.
Bellona¹ farzandlari ruhlari tuzib yasov,
Samoviy lashkarsimon –

¹ Bellona – jang ma'budasi.

Qorong'i qabrlarga inar beto'xtov,
Yo tun bo'yi kezishar o'rmonlarda sargardon...
Ammo, yangradi ovoz! Yiroqda alg'ov-dalg'ov,
Sovut, qilich shaqirlab kelar olomon!

Esingni yig', qaltira, yot qabila lashkari,
Rossiya o'g'illari – bu qo'zg'alganlar;
Orsizlarning ustiga uchar birday yosh-qari.
O'ch qahrida dillari olovlanganlar.

Qaltira, ey shaddod shoh! Halokat yaqin!
Har askar bir bahodir, mardona kelar.
Yo g'alaba qozonar din va shoh haqqi,
Yo jangda o'lar.

Arg'umoqlar pishqirar, o'tar o'ynoqlab,
Vodiyalar to'liq lashkar;
Saf ortidan saf o'qar o'ch va shon chog'lab,
Sevinchlari oshkor.

Mudhish bazmga shoshar, qilichlar o'lja quvlar
Ham jang olovlanadi, gumburdaydi qir-dovon.
To'zonli havolarda shamshirlar, o'qlar g'uvlar.
Qalqonlarga sachrar qon.

Halok bo'ldi dushmanlar jangda! Rus g'olib!
Takabbur fransuzlar orqaga qochar,
Ammo, zo'ravonlarga parvardigor yor bo'lib
So'ng qatla shu'la sochar;

Yovni bunda yanchmagan keksa sarkarda¹,
Borodino dalasi, o, qonli janggoh!
Quturishlar, kibrlar bitmadi bu safarda!
Kreml tepasida fransuz, evoh!

¹ *Keks sarkarda* – fransuzlarga qarshi urushda rus armiyasining bosh qo'mondoni bo'lgan M.I. Kutuzov (1745–1813).

Moskva yerlari, ey ona yurtim,
Gullagan u yillarning ertalarida –
Beparvo oltin kunlar kechirgan edim,
Balolardan, g'amdan narida...

Vatan dushmanlarini ko'rdingiz siz ham,
Sizni ham qizartti, qon qaqshatdi olov beor.
Qurbon qila olmadim jonimni men o'sha dam,
Faqat dil g'azab bilan o'rtandi bekor.

Qani sen, ey yuz qubbalik Moskva chiroyi?
Aziz mamlakatimning ko'rki, qaydasan?
Qani jilodor shahar, hashamat joyi?
Hozir faqat vayronadasan.

Moskva! Bu manzarang rusga g'amgin shu qadar!
Yo'qolmish a'yonlar-u shohlar koshonalari.
Minoralar tojlarin qoraytirmish yong'inlar,
Yiqilmish boyonlarning farog'atxonalari.

Ziynat, ko'rkamlilik makon qurgan joylarda,
Soyali daraxtzorda, yashil bog'larda.
Archazor xushhid sochib turgan joylarda –
Kul, to'zon – bu choqlarda.

So'lim yoz tunlarining sokit, soz damlarida
Uchib kelmas bu yerga xushchaqchaq shovqin.
Charog'onlik, jilo yo'q qirg'oq chamanlarida.
Hammasi jimjit, so'lg'in.

Hay rus shahri! Shaharlar onasi, yupan,
Kelgindi o'limiga ko'z tashlagil bir yo'la.
Yovning o'jar bo'yniga tushdi bu zamon
Parvardigor g'azabi, o'ch qo'li birato'la.

Ko'z tashla, qochmoqdalar orqaga boqmay bir zum,
Qonlari oq qorlarda oqmoqda daryosimon,
Qirmoqda qora tunda ularni ochlik, o'lim,
Orqadan rus qilichi quvar beomon.

Ey, ularni qaltiratgan zo‘r – bardam
Yevropaning qabilalari,
O, yirtqich fransuzlar! Go‘rga tushdingiz siz ham.
Ey, dahshat! Ey, shiddat yillari!

Haqiqat ovozig, ham dinga, qonunga yov –
Baxt va jang arzandasi, qaylardasan bu zamon?
Saltanatlarni buzish xayolida solding dov!
G‘oyib bo‘lding subhidam qo‘rqinch tushsimon.

Parijga kirdi ruslar! O‘ch mash‘ali qayoqda?
Ey, fransuz, boshingni quyi sol bu dam
Ammo nima ko‘rdim men? Iljayib ayni choqda
Zar-zaytun shoxin tutib qahramon tashlar qadam.

Hali ovloq joylarda jang chaqmog‘i chaqardi,
Go‘yoki cho‘l tuniday Moskva g‘amgin;
U yovga o‘lim emas, najot – sulh olib bordi,
Ham jahonda, totuvlik sochdi, saqlamadi kin.

Bahodirlar sha‘niga qasidalar kuylagan
O, Rossiya kuychisi, ilhomi balandparvoz,
Yoronlar davrasida alangali shavq bilan –
Jaranglatgil oltin soz.

Titroq torlar dillarga purkaydi olov,
Yangrar botir sha‘niga xush, shirin ovoz,
Ham jangovar qo‘shiqni tinglab qo‘zg‘alar darrov,
Jo‘shar navqiron shovvoz.

1814

Mirtemir tarjimasi

O'RTOQLARIMGA

Uchib o'tib ketdi tutqunlik vaqti;
Endi ko'p qolmadi, ey tengqurlarim,
Biz tashlab ketamiz bu xor xilvatni,
Sarskoye Selo dala-qirlarin.
Bizni chorlar olis shovqin-suron,
Judolik kutadi eshik yonida,
Har kim ko'z tikadi yo'lga, navqiron
Va mag'rur xayollar hayajonida.
Birov bo'rk ostiga aqlin berkitib,
Harbiy libos kiyib shu mahaldanoq,
Gusar qilichini yonda silkitib,
Chilla sovug'ida qotsa ham, biroq,
Safda sipolikni boy bermay sira,
So'ng soqchixonaga issiqqa kirar;
Birov – mansab uchun tug'ilgan azal,
Ishda vijdon emas, shuhrat dardida,
O'zin itoatkor muttaha sezar
Mashhur muttahaarning eshik oldida;
Faqat men, taqdirga butkul berib tan,
Baxtli tanballikning sodiq farzandi,
Ko'nglim har narsaga befarq va beg'am,
Tanho mudramoqqa sekin yastandim...
Befarqman mirzolik va ulanlikka,
Baribir qonunlar, gusar bo'rkleri,
O'zimni urmayman kapitanlikka,
Yoki asessorlik mansabi sari;
Do'stlar! Lekin himmat qilingiz picha –
To katta gunohlar qilib bir kuni
Jangovar qalpoqqa almashgunimcha,
To kutmay dahshatli ofat xavfini,
Iyul kunlarida tanbal bemalol
Yechib yurolarkan jilet tugmasin –
Qizil qalpog'imga hech kim tegmasin.

1817

Asqad Muxtor tarjimasi

CHAADAYEVGA

Bu diyorda ilk yillar iztirobin unutdim,
Ovidiy mozorini xoli hamsoya tutdim,
Bunda men uchun shuhrat – arzimasi bir mashaqqat,
Horg'in ruhim seni der, sen kamsan unga faqat.
Men-ku: siqiq – tang hayot, kishanga saqlayman kin.
Bazmlardan voz kechmoq bo'lmadi uncha qiyin,
Unda yurak uxlarkan, jilvalanur puch hikmat,
Sovuq odob qo'ynida muzlar yoniq haqiqat,

Yosh do'stlar davrasidan ayrilib shu kunlarda –
Sira afsuslanmadim men olis quvg'inlarda;
Tin olib, o'zga ozg'ur o'ydin qocha boshladim,
Yovlarimni gumdonlik la'natiga tashladim.
Uzdim bandilik to'rin – azob, nadomatini,
Yuragim olur bunda yangi orom totini.
Tinch mehnat va tafakkur chanqovin, bu fursatda
Anglab oldi xo'b o'jar farosatim g'urbatda.

O'z kunimga hokimman; aqlim tartibga inoq,
Uzun o'ylar ipini tutaman qo'ymay yiroq;
O'tgan isyonkor yoshlik yillarimni izlayman,
Erk qo'ynida ularni tasdiqlamoq istayman.
Ham bo'lay ma'rifatda asrim bilan baravar,
Jahon ma'budalari, keldi tag'in muzalar –
Va qildilar tabassum mustaqil, hur ra'yimga,
To'qnashdi dudoqlarim tashlandiq u nayimga:
Ko'ngilga sevinch soldi o'sha qadimiy ovoz:

Kuylayman – orzularim, tabiat va ishqni boz.
Sodiq, vafodor do'stlik madhin rosa kuylayman,
Yosh choqda maftun etgan harna bo'lsa kuylayman,
U kunlarda-ku, hali hech kimga ma'lum bo'lmay,
G'am bilmay, tashvish bilmay, tartibga amal qilmay
Kuy taratdim, tomosha – ermak makonlarida,
Shoh qishlog'in og'ushi – salqin maydonlarida.
Ammo, menga do'stlik yo'q, qayg'ularda yuraman,

Men bunda begona yurt ufqlarini ko‘raman;
Na muzalar, na ash‘or, na erk – sevinch sarosar:
Birgina sen do‘stimga hecham kelmas baravar.
Ruhiy kuchlarimning sen hokimi eding, axir,
Ey yagona do‘st, senga malum edi butun sir,
Bag‘ishlagandim bebaxt qisqa umrimni senga,
Va balki, o‘zing xalos etgan tuyg‘umni senga.

Yuragimni bilarding gul yoshlik kunlarimda,
Sen ko‘rdingki: keyinroq orzu to‘lqinlarimda,
Maxfiy siqdi dilimni uning azob, qiynog‘i;
Sirli tagsiz jarlarla ayni halokat chog‘i –
Meni sergak qo‘ling-la tutib qololding, jo‘ram,
Sen bo‘lding menga umid, sen eding menga orom:
Payqardi jiddiy ko‘zing teran dilimni ayon,
Maslahat yo ginang-la berar eding unga jon.
Ishqim yallig‘i baland yonar haroratingdan,
Menda bukilmas chidam paydo bo‘ldi yangidan;
Bo‘hton shovqinlarila ranjishni ham qo‘yganman,
Nafratda jirkanishga uddaburo bo‘lganman.
Menga na der u laqma, o‘zi malay zodagon,
Burun ko‘ksi yulduzli, johil va qashqa nodon,
Faylasuf-ku¹, ko‘p ozg‘ur, chiqqan fahshning uchchiga,
Ovozasi taralgan olamning to‘rt burchiga,
Ammo, ma‘rifat olib, badnomni yuvgan bir oz,
Sharobdan qaytdi, lekin bo‘ldi laqma qimorboz.

Notiq Lujnikov² esa eng ichida ish boshlar,
Andak g‘ashimga tekkan zararsiz vovillashar.
Shikoyat qilarmidim, sho‘xlarning qilmishidan,
Xonimlar g‘ujurlashi, fitnachilar ishidan;
Shu niyat, g‘iybatlarni tahlilga fursatim bor,
Men sening do‘stligingdan qilganimda iftixor?
Xudoga shukur: o‘tdim qora yo‘llardan omon,
Bugungi g‘ussalardan ko‘p siqilar edi jon;
Qayg‘ularga ko‘nikdim, toledan oldim hisob;

¹ Shoir bu yerda «faylasuf» laqabini kinoyaviy tarzda graf F.I. Tolstoyga (1782–1846) taqqandir.

² *Notiq Lujnikov* – Pushkin M.T. Kachenovskiyini aytmoqchi. (1775–1842).

Yasharkanman, chidayman – jonimda toqat-u tob...
Birgina orzum shuki, sen qol, men bilan qolgil!
Xudoyimdan hamisha shunigina tilar dil.
O, tezdanmi, do'stginam, bitar hijron muddati,
Qachon qo'shilar qo'llar, ikki dil muhabbati?
Qachon men eshtarman samimiy salomingni?
Quchoqlardim! Ko'rardim xonada maqomingni.

Unda sen doim ziyrak, o'ychan faylasuf goho.
Havoyi olomonga ko'z tashlaysan beparvo;
Tez yoningga boraman, aziz do'sti mehribon,
Qadimiy suhbatlarni yodlashurmiz ikkovlon:
Ilk oqshomlar, talashlar – payg'ambarlar singari,
Biz bilgan murdalarning tirik hangomalari,
Sanarmiz, tergasharmiz, suhbat-u munozara,
Erksevar umidlarni qo'zg'asak tag'in zora,
Men baxtiyor bo'lurman; tangri haqqi, sen ammo –
Ostonamizdan quvla, Shepingni¹ ko'rmay aslo!

1821

Mirtemir tarjimasi

¹ D.A. Sheping (1790–1874) – Peterburg ofitserlaridan. Tanqidchi.

PUSHCHIN ALBOMIGA

Bu maxfiy varaqqa ko'z tashlab bir choq
Mening yozganimni esga olgaysan.
Shirin xayollarga birpas tolgaaysan,
Xayolda litseyga uchgaaysan, o'rtoq!
Eslanar tez o'tgan birinchi kunlar,
Ham birga o'tkazgan totuv olti yil,
Qayg'ular, shodliklar, quvnoq gurunglar
Ajralmas o'rtoqlik qaror topgan dil...
O'tib ketdi bari, qaytmagay ortiq...
Esga tushganida yum-yum oqar yosh;
Esga tushar ilk bor bo'lganing oshiq.
U ham o'tdi... Lekin ketsa hamki bosh,
Yoshlik do'stlarini unutish og'ir;
Sho'x xayol emas-ku, uzilmas aslo.
Qo'rqinch zamonalar kelsin, baribir,
Mangulikdir, buzilmas aslo!

1817

Mirtemir tarjimasi

Jonajon yurtining moviy osmoni
Ostida zoriqdi, so'ldi sarvinoz...
Xazondek qovjirab yoshgina joni,
Soyasi ustimda etadi parvoz;

Ammo oramizda mislsiz g'ov bor,
Men tuyg'u uyg'otdim qalbda behuda:
Loqaydlab o'limdan qildi xabardor,
Men ham uni loqayd tingladim juda.

Uni benihoya sevardim axir;
Otashin yurak va his bilan butun,
Ko'yida zoriqib bo'lib muntazir,
Azob-uqubatdan go'yo bir majnun!

Qani g'am, qani ishq? Ko'nglimdan, hayhot,
O'tgan totli kunni etish uchun yod,
U sho'rlik, soddadil bir soya uchun
Sira topolmasman na ko'zyosh, na un.

1826

Ramz Bobojon tarjimasi

SHOIR

Qutlug' qurbon bo'l deb, shoirdan hali
Talab etmas ekan Apollon,
U, yuvoshlik bilan, g'avg'oli
Dunyo tashvishidan chiqolmas hamon;

Muqaddas lirasi sukunatda, lol;
Ruhin muzday chulg'aydi uyqu,
Dunyoda benaflar ichra, ehtimol,
Hammasidan benafrog'i shu.

Lekin agar ilohiy bir so'z
Sezgir qulog'iga urilsa qitday,
Xuddi uyqusidan turgan burgutday,
Shoir qalbi titrar sabrsiz.

O'yin-kulgi tegar g'ashiga,
Odamlar mish-mishin yotsirar, sevmas.
Xalqning hukmdori qoshida
Shoir mag'rur boshini egmas;

Notinch qalbda ohanglar toshar;
Yovvoyi, shiddatli ko'z qarashlari,
Sahro to'lqinlari bag'riga shoshar.
Shovullagan o'rmonlar sari...

1827

Asqad Muxtor tarjimasi

TUMOR

Yalang qoyalarga sira to'xtamay
Dengiz hamishalik chayqalib urgan,
Iliqqina porlab ko'kda to'lin oy
Tunning shirin payti jilmayib turgan,

Haramda musulmon, kayfini surib,
Yashagan diyorda – ko'zlari xumor
Jodu qiz erkalab, nozlanib turib
Qo'limga tutqizgan edi bir tumor.

Erkalanib turib menga dediki:
«Mening tumorimni yo'qotmay saqla.
Unda sirli kuch bor, muhabbatimki
Bag'ishladi senga, sen uni oqla!

Bo'ronda, dovulda, mudhish to'fonda –
Kasaldan, o'limdan, to'fondan, ey yor,
Boshingni saqlamas hech bir makonda
Senga men baxsh etgan sehrli tumor.

Sharqning son-sanoqsiz davlatlarini
Bag'ishlamas senga bu tumor hech ham,
Hamma payg'ambarning ummatlarini
Bosh egdirib senga qilmaydi qaram;
Hamda seni g'amgin bu uzoq yurtidan
Do'stlar og'ushiga, vatanga, dildor, –
Shimol sari, ona yurtga janubdan
Uchirib yetkizmas men bergan tumor...

Va lekin makrli, hiylakor nigoh
Maftun etib qo'ysa sani daf'atan,
Yo zulmat kechada dudoqlar nogoh
Sevmasdan bo'salar olsa labingdan,
Aziz do'st, o'shanday bir jinoyatdan
Yurakka yangidan qo'ymay dard, g'ubor;
Xiyonat, unutish kabi holatdan
Saqlab qolar seni men bergan tumor».

1827

Mirtemir tarjimasi

ARION

Biz ko'pchilik edik o'sha qayiqda;
Yelkan ochdik zo'r berib bir qanchamiz,
Bir jon, bir tan bo'lib anchamiz,
Kuchli eshkak urdi jimlikda –
Quyruqqa suyangani oqil darg'amiz
Haydar edi og'ir qayiqni.
Men bo'lsa, beparvo ishonchga to'liq,
Ularga kuylardim... Birdan qo'rquvlik

To'lqinlar quyuni – bosqinchi dovul,
Shovqin-la keldi-yu, bosdi barchamiz...
Cho'kdi darg'a, cho'kdi barisi,
Faqat men ularning sirli kuychisi
Otilganman qirg'oq tomon dahshat chog'ida;
O'sha qo'shiqlarni hamon aytaman,
Ho'l jandamni quyoshda quritaman –
Qiya tog'da, qirra qoya tagida.

1827

Mirtemir tarjimasi

QUSHCHA

Vatanim odatin begona elda
Men muqaddas bilib bajarmoqdaman:
Bahor bayramida – go‘zal sayilda
Qushchaga erk berib uchirmoqdaman.

Ko‘nglim shundan topar tasalli – orom;
Xudodan nolishim o‘rinli emas,
Axir, men ozodlik etoldim in‘om
Aqalli birgina jonga bu nafas!

1823

Hamid G‘ulom tarjimasi

KAVKAZ

Ko'z o'ngimda Kavkaz. O'zim yuksakda,
Qorli qoyalarning yoqasidaman;
Burgut ko'tarilib olis cho'qqidan
Men bilan tenglashib asta suzmakda.
Bu yerdan ko'raman ilk sel toshqinin,
Qorlarning dastlabki qo'rqinch bosqinin,
Tagimda bulutlar oqadi asta;
Bulut aro guvlab shalola toshar;
Ostida bahaybat qoq qoyatoshlar;
Nimjon o't, qurigan changalzor pastda;
Keyin daraxtzorlar, salqin o'tloqlar:
Qushlar tinmay sayrar, kiyik o'ynoqlar.
Odamlar makonin ko'rmish tog' aro,
Bo'liq qiyalikda o'tlaydi poda,
Cho'pon o'rlab borar quvnoq vohada,
Aragva shoshadi ko'k qirg'oq aro,
Daralar pana joy yupun otliqqa,
Terek o'ynoqlaydi bebosh shodlikda;
O'ynoqlar-u, go'yo qafas tutquni,
Yem ko'rgan yosh yirtqich kabi pishqirar;
Behuda qahr-la qirg'oqqa urar,
Qoyalarni yalar ochko'z to'lqini...
Hayhot! Na quvonch bor unga, na yem bor:
Uni lol qoyalar siqar shiddatkor.

1829

Asqad Muxtor tarjimasi

JINLAR

Sur bulut aylanar, uchar,
Oy yuzar butun xira –
Oqaradi sovrilib qor;
Osmon xira, tun xira.

Yo'l bepoyon, cho'l bepoyon;
Qo'ng'iroq ham qilur zor...
Qo'rqinch, qo'rqinch – qirda sarson
Kezmaklik beixtiyor.

– «Qani, chu de». – «Iloj yo'q, to'ram.
Otlarga qiyin bu yo'l;
Qor yopishar ko'zimga ham,
Qor ostida o'ng-u so'l;
Ming tikilsang ko'rinmas iz,
Adashibmiz, ne chora!
Jin ozdirgan o'xshar, esiz;
Qurshab, qilar ovvora...

Qara: ana biri yurar.
Puflar, tuflar men tomon;
Hurkkan otin, ana, sudrar,
Jarga sudrar beomon;
Sanog'i yo'q, ko'z o'ngimda
Qaqqayishar yo'l bo'yi;
Miltirashar unda-bunda,
G'oyib bo'lar shu ko'yi;

Sur bulut aylanar, uchar,
Oy yuzar butun xira –
Oqaradi sovrilib qor;
Osmon xira, tun xira.
Jilishga ham yo'qdir mador;
Qo'ng'iroq birdan jimjit,
Otlar to'xtar... «Yo'lda ne bor?» –
«Qaydam, to'ngak, bo'ri, it?»

Bo‘ron guvlar, bo‘ron bo‘zlar,
Pishqirar sergak otlar;
Qorong‘uda yonar ko‘zlar,
Mana jin sakrar, hatlar;
Torta ketdi otlar tag‘in,
Jiring-jiring qo‘ng‘iroq...
Ko‘rdim: ruhlar to‘planganin
Majlis qilar; tuz – avloq...

Jinlar hadsiz, badbashara;
Xira shu‘la sochar oy –
Uchar, o‘ynar xil-xil davra,
Kuzdagi yaproqlarday...
Eha: qancha! Qayon haydar?
Nechun mungli qo‘shiqlar?
Qazisharmi devga mozor,
Yo alvasti to‘yi bor?

Sur bulut aylanar, uchar,
Oy yuzar butun xira –
Oqaradi sovrilib qor;
Osmon xira, tun xira.
Jinlar ko‘char, ko‘ch-ko‘ch uchar –
Yiroq ko‘kda paydar-pay,
Uvlar, guvlar, jinlar zor-zor,
Yuragimni uzguday...

1830
Mirtemir tarjimasi

ANONIMGA¹ JAVOB

Oh, sen kim bo'lsang ham shirin so'z bilan
Tabriklab, iqbolga meni uyg'otding,
Ko'rinmas qo'llaring tutib qo'limdan,
Menga aso berding va yo'l ko'rsatding.

Oh, sen kim bo'lsang ham: ilhombaxsh bir chol,
Yoki yoshligimning olis muxlisi,
Yoki sirli ilhom do'sti – yosh nihol,
Yoki go'zallikning ma'suma qizi –
Shodlikdan mast bo'lgan qalbim minnatdor.
Zarracha diqqatga bo'lmay sazovor,
Hech kimdan iltifot ko'rmagan edim,
Saloming eshitib hayratda qoldim.

Kibordan marhamat kutish kulgili!
Bag'ritosh olomon shoirga xuddi
O'tkinchi figlyar² deb tashlaydi nigoh;
Agar u yurakdan cheksa og'ir oh,
Agar u o'qisa ma'yus she'rini,
Mohirona chertsayurak torini, –

Chapak chalib, maqtab qo'yar olomon,
Yoki sal boshini chayqar. Nogahon
Kuychining boshiga tushsa zo'r kulfat,
Quvg'in, qamoq yoki og'ir musibat, –
«Soz bo'pti!» – deydilar san'atsevarlar, –
«Soz bo'pti! Yangi o'y, hislarni to'plar
Va bizga yetkazar». Lekin ular jim,
Shoirni qo'llamas ulardan hech kim,
Qo'rquv ichra sukut saqlab yotsa baxt...

1830

Hamid G'ulom tarjimasi

¹ *Anonim* – nomini yashirib xat yozgan kishi.

² *Figlyar* – lo'ttiboz, fokuschi, o'yin ko'rsatuvchi.

D.V. DAVIDOVGA

Sengadir bu she'rim, kuychi qahramon!
Ortingdan asov ot minib, qadrdon,
Javlon urolmadim o'tdi maydonda,
To'plar gumburlagan jangovar onda.
Sen, yuvosh Pegasda epchil chavandoz,
Tingla, men Parnasning qadim vaqtga xos
Eski mundirini kiydim to shu dam;
Ammo ey, ajoyib chavandozim san,
Mashaqqatli, og'ir bu xizmatda ham
Mening otam, komandirimsan!
Mening Pugachimga bir qur boq, darrov –
Payqaysan: u hushyor o'jar bir kazak!
U sening oldingi otryadingda dov
Epchil uryadniging bo'lardi, beshak.

1836

Mamarasul Boboyev tarjimasi

SARKARDA

Rus shohi saroyida bitta ulkan xona bor:
Na baxmal, na oltindan unda bir nishona bor,
Na tojdagi olmoslar saqlanar bu uyida;
Lekin, eni-uzuni, yuqorida-quyida –
Erkin, to'kis qalamlik, o'tkir ko'zlik san'atkor –
Nuqul surat chizibdi – qanday yorqin va rangdor!
Qishloq parilari-yu, yo tamtam oltinlarmas,
Daydi jinlarmas, yoki ko'krakdor xotinlarmas,
Raqs-u ov tasvirimas – bari qilich, qalqonlar!
Bari yuzida mardlik barq urgan pahlavonlar!

Rassom bir-biriga zich, yondosh o'rin beribdi.
Xalqimiz qudratining boshliqlarin teribdi,
Bunda – shonli yurishda shon olgan talay sardor
Va o'n ikkinchi yildan bizga mangulik yodgor!

Ko'p mahal bu xonada men avaylab yuraman,
Tanish bu suratlarga ko'zim tikib turaman;
Jangovar na'ralari go'yoki yangrar hamon.
Ko'pchiligi yo'q hozir; ba'zilar navqiron
Ko'rinsa ham yorqinroq tasvirda, hozir qari,
Tinchlik, sukut qo'ynida munkillab yashar bari,
Ham gultojli boshlari quyi...

Jazb etar faqat –

Bu haybatli, jangovar safda meni bir surat.
Men uning qarshisida har gal to'xtab qolaman,
Yangi fikrlar chulg'ab, uzoq nazar solaman,
Men uzoq boqqan sari dilni bir g'ussa yoqar,
Bir g'ussa yoqqan sari ko'zlarim tikka boqar!

U tik turar. Manglayi xuddi yalang'och chanoq.
Cheksiz hasrat bekingan kabi – yuksak, yarqiroq.
Atrofi – qorong'ilik. Lashkargoh – orqa tomon.
Ko'zlarda o'ychan nafrat, siyoqida mung ayon.
Rasmini chizar ekan shu tarzda, shu siymoda,
Rassom o'z fikrin dangal etdimikin ifoda,

Yoki jo'shqin ilhomning qudratimi, ajabo.
 Har nechuk unga Dou beribdi shundoq siymo...
 Bebaxt sardor! Taqdiring qanday og'ir beomon!
 Senga yot o'lka uchun bor-yo'g'ing bo'ldi qurbon,
 Vahshiy olomon seni anglay olmadi garchand,
 Tek yo'l oshding sen faqat buyuk fikrlarga band,
 Nomingdagi yot sado ko'rinib yot va yomon,
 G'avg'o solib, ketingga tushib oldi beomon,
 Sen o'zing u kez pinhon qutqarib qolgan bu xalq,
 Bulg'adi sochlaringning ezgu oqini befarq.
 Qiymatingni tushungan ziyrak-chi, edi ayyor,
 Nodonlarga yoqay deb, senga berdi ko'p ozor...
 Ishonching kuchli edi, tebranmayin qancha yil,
 Adashganlar o'ngida tuolding tetik, dadil;
 Oqibat yorti yo'lda, g'ing demay – chiqarmay un,
 Lozim edi, tan berding, gultojdan kechding butun,
 Kechding sardorlikdan ham, teran xayollardan ham,
 Lashkarda maxfiy qolish orzung ham topdi barham!
 U yerda sen navqiron askarday, keksa sardor! –
 O'qlarning sho'x sadosin eshitgan kabi ilk bor,
 O'zingni o'tga urding, o'liming etib orzu,
 Esiz!.....

.....
 O, tuban zot, ayanch qavm, o, yaramas insonlar!
 Bir lahzalik omadga qurbon bo'lgan past jonlar!
 Ko'z o'ngingizdan tez-tez o'tadi shundoq inson,
 Uni mazax qiladi so'qir, yovvoyi zamon,
 Lekin u yuksak siymo tanilajak jahonga,
 Kelajak nasl shoirin solajak hayajonga!

1835
Mirtemir tarjimasi

SUVGA CHO'KKAN ODAM

Chopqillashib kirib uyga,
Go'daklar shovqin soldi:
«Dada! Dada! Bizning to'rga
O'lik ilinib qoldi!»
Yolg'on, yolg'on, jinqarchalar,—
Vaysar ota: — Ko'rgilik!
Bola emas — bir dardisar!
Adabing berar o'lik!

Sud ham kelar, boshlar tergov,
Qani, qutulib ko'r-chi!
Ilojim yo'q, boray darrov,
Kampir, chakmonni ber-chi!
«Qani o'lik?» — «Qarang bu yon!»
Qarasaki, qirg'oqda —
Yotar rostdan bitta bejon,
To'r yozig'liq qumloqda.

Ko'kargan ham shishgan murda,
Xunuk, qo'rqinch va yomon.
Sho'rlik jondan kechmish suvda,
G'aribmikan sargardon;
Baliqchimi suvga cho'kkan,
Mast yigitmi darbadar;
Yo'lbosarlar talab ketgan
Yo befahm savdogar?

Apil-tapil qarab oldi,
Nima ham qilsin dehqon?
O'likni sudrab qoldi
Oyog'idan suv tomon;
Suvga otdi qirg'oqdan tez,
Eshkak bilan itarib;
O'lik yuzdi tag'in shu kez
Go'r va krest axtarib.

Tirik kabi ko'p chayqalib,
Yuzdi u oqim tomon,
Ko'z uzmayin uzoq qolib,
Uyga jo'nadi dehqon.
«Yuguringlar, hoy itvachchalar,
Beraman shirin kulcha.
Aytib qo'ysang biring agar,
Kaltaklayman o'lguncha!»

Tunda bo'ron shovqin soldi,
Daryo ham urdi to'lqin.
Jinchiroq ham yonib bo'ldi.
Mujik kulbasi tutun.
Bari uxlar, mudrar kampir,
So'risida yotar u.
Uvlar bo'ron, birdan kimdir
Derazani urdi-ku.

«Kim u?» – «Ochgin, hoy, xo'jayin!
«Xo'sh, tag'in qandoq balo?
Tun daydisi, sayoq, Kain!
Jin boshlab keldimi yo,
Tashvishga vaqt bormi biron,
Uyim tor ham qorong'i!»
Ham urinib, turdi dehqon.
Derazani ochdi u.

Bulutlardan yumalar oy,
Kim deng? Yalang'och o'zi:
Soqoldan suv oqar soy-soy,
Bejon-u ochiq ko'zi,
Bori yo'g'i karaxt, mudhish,
Tanishishgan sar-basar,
Ham yopishgan tishlari nish
Qora qisqichbaqalar!

Tanishdi yalang'och mehmon,
Tez yopdi derazani,

«Qurib ket!»— der titrab dehqon
Pichirlar bir nimani.
Qo‘rqinch o‘ylar chuvaladi,
Qalt-qalt titrar tinmayin,
Tong otguncha un soladi
Eshikda u dam sayin.

Xalqda bordir qo‘rqinch xabar:
Har yil, o‘shandan buyon,
Sho‘rlik dehqon, shu muqarrar,
Tayin kun kutar mehmon,
Havo g‘azab chaqar emish.
Bo‘ron solarmish shovqin,
Tinmay eshik qoqar emish
Suvga cho‘kkan — o‘sha tun.

1828
Mirtemir tarjimasi

ROMANS

Bulutli kuz, oqshom pallasi,
Tentir juvon dala yo'lida.
Baxtsiz ishqning sirli mevasi –
Chaqalog'i titroq qo'lida.
Haryon jimjit: o'rmonlar, tog'lar
Bari uxlar, kecha qorong'i.
Diqqat bilan atrofqa qarar –
Bir qo'rquvda, vahimada u.

Uxlar ma'sum, jon chaqalog'i,
Ko'zlarini tikib chekar oh...
«Sen uxlaysan, jonning qiynog'i...
Sen bilmaysan qayg'umni, evoh.
Ko'z ocharsan va qo'msab lekin
Ko'ragimni izlarsan bekor;
Erta baxtsiz onang o'pishin
Topolmayin yig'larsan zor-zor.

Orzu etma, bekor, onangni!
Mangu uyat bo'ldi gunohim.
Unutarsan umrbod meni,
Unutmasman seni, chirog'im!
O'zga bo'lur sig'inchoq – panoh.
Derlar: «Yotsan, bizga o'gaysan».
«Qayda, – dersan, – otam va onam?
Bir mehribon topolmagaysan.

Yot bolalar aro, bechora,
G'amgin o'yda azob chekarsan,
Yuragingda manguлик yara;
Onalarga ko'zing tikarsan,
Har yerda sen yolg'iz, darbadar,
Taqdiringga o'qirsan la'nat;
Eshitarsan achchiq pichinglar,
Shunda meni kechirgin faqat...

Ehtimolki, shoʻrlik yetimcham,
Otang uchrar, qucharsan bir kun.
Evoh! Qayda bevafo erkam,
Esdan chiqmas, oʻlguncha dilxun.
Uchrar boʻlsang, berma tasallo,
Degin: «U yoʻq, jahonda bugun,
Lauraga hajr boʻldi balo,
Bu olamni tark etdi butun!»

Nelar dedim?.. Balki, bir zamon
Shoʻrlik onang duch boʻlur yana,
Mungli koʻzing solgay hayajon!
Tanimasmi oʻz oʻgʻlin ona?
Koshki edi, beayov qismat
Taʼsirlansa mening nolamdan...
Balki, chetlab oʻtarsan faqat,
Ayrilarman mangu bolamdan!..

Sen uxlaysan – baxtsiz bolam,
Ogʻushimda soʻng bor oʻpayin.
Haqsiz, mudhish qonun – bu alam,
Judolikka solar, netayin.
Hali maʼsum quvonchlaringni
Quvmagandir omonsiz yillar,
Uxla, qoʻzim, tinch kunlaringni
Buzmas hozir achchiq gʻam-sellar!»

Oʻrmonzordan nogoh oy qalqib,
Oy nurida koʻrindi kapa, –
Tusi oʻchib, titrab, toliqib
Yondoshdi u eshikka xafa...
Engashdi-yu jim tashlay qoldi
Goʻdagini yot ostonaga.
Qoʻrqib, koʻzin oʻgira qoldi,
Yashirindi tun – zulmatxonaga.

1814

Mirtemir tarjimasi

DEMON

Sirli olam qoshida ilk bor
Hayratlarga tushgan kunlarim, –
Qiz nigohi, shovqin o‘rmonzor,
Tunda oqqan bulbul unlari,
Balandparvoz oliy tuyg‘ular,
Hurlik, sharaf, ishqiy alanga,
Durri san‘at, ilhom, yog‘dular
O‘t solganda jon ila tanga, –
Umid, rohat – bariga nogoh
Soya solib g‘amli va nolon
Qandaydir bir yovuz ruh goh-goh
Kelar edi qoshimga pinhon.
G‘amli edi bizning muloqot:
Tabassumdan to nigoh qadar,
Achchiq-achchiq so‘zlari bedod
Quyar qalbga misli muz zaha.
Bo‘htonlari behad, bemisol,
Kelajakni sinab ko‘rardi;
Go‘zallikni atardi xayol;
«Ilhom – irganch!», – deb nahs urardi;
Ishonmasdi erk, ishqqa butkul,
«Yashash – kulgi» derdi doimo.
Tabiatda hech narsaga ul
Ezgulikni ko‘rmadi ravo.

1823

Muhammad Ali tarjimasi

DENGIZGA

Alvido, zo'r qudrat – asov g'alayon!
Yashil to'lqinlaring so'ng daf'a surib –
Ko'zlarim oldida qaynaysan chunon,
Mag'rur go'zalliging bilan barq urib.

Undoving g'avg'oli, shovqining g'amli,
Qulog'im solaman so'ng qatla men ham,
Go'yoki pichirlar, chorlar alamli,
Xayrlashuv payti yaqin do'st, hamdam.

Orzuli bu ko'nglim istagan qirg'oq,
Sening sohilingda kezardim sarson,
Kezar edim sokit, tumanli, charchoq,
Ezgu niyatlarim qiynar edi jon!

Naqadar yoqardi: bo'g'iq ovozing
Va teran sadoli chaqiriqlaring,
Kechqurungi sukut va o'jar nozing,
Hayajon, g'azabing – baqiriqlaring!

Baliqchining yengil yelkan kemasi –
Istasang ko'ksingda saqlanar omon,
Yuzar to'lqinlarda, yo'qdek vahmasi,
Lekin sen boshlasang ulkan g'alayon –
G'arq bo'lar kemanding gala-galasi.

Mangu ketay devdim, bo'lmadi imkon:
G'amgin, harakatsiz, ko'ngilsiz qirg'oq,
Seni shodiyona qutlay olmadim,
Tizma tog'laringdan hatlay olmadim,
Shoirona qochmoq bo'lgandim yiroq!

Sen kutding, chorlading... men kishandaydim.
Ruhim qanotlandi behuda, bekor.
Qudratli orzuga maftun bandaydim,
Shu sabab men qoldim qirg'oqlar-la zor.

Nimani ayayman! Qayga bu zamon –
Men yo'l solar edim beparvo, beg'am?

Bitta ilinj sening go'shangda hamon
Ko'nglimga hayratlar solar dam-badam...

U bitta qoyadir, shon sag'anasi...
U yerda uxlaydi sovuq uyquda –
Ulkan xotiralar hammasi.
Napoleon hayoti so'ngan yer shu-da!

U yerda azobda bo'ldi u halok.
Uning orqasidan dovul singari –
O'zga daho uchdi, dilni aylab chok,
Aqlimizning o'zga bir hukmdori.

Ketdi, erkinlik-chi, yig'ladi yo'qlab,
Qoldirdi tojini jahonga, esiz!–
Shovqin sol, po'rtana, uni ulug'lab,
U sening qo'shiqching edi-ku, dengiz!

Unda barq urardi timsoling ayon,
Ruhan xuddi senday yaralgan edi.
Senday teran, g'amgin, senday pahlavon,
Senday bo'ysunmas, zo'r inson edi.

Dunyo bo'shab qoldi... endi sen meni
Qayon olib chiqar eding, okean?
Insonlar taqdiri har yerda birdir,
Qayda farog'at bor bo'lsa, posbon –
Ma'rifat yo zolim u yerda, ayon...

Yaxshi qolgil, dengiz! Unutmayman hech
Sening tantanali bu jamolingni,
Qulog'imda turar, jaranglar har kech,
Hamisha tinglayman g'alayoningni.

O'rmonlar va jimjit sahrolar tomon –
Yorqin xotiralar ola ketaman.
Qoyalar, ko'rfazlar, to'lqin va suron,
Soya, jilolaring esda tutaman.

1824

Mirtemir tarjimasi

BULBUL VA GUL

Bahor chog'ida xoli bog'da bir zulmatli tun erdi,
G'arib bulbul fig'on aylab, «Gulim, rahm aylagil», – derdi.

Biroq ul gul quloq solmas edi faryod-u afg'ona,
Faqat orom olardi noladin to'lg'ona-to'lg'ona.

Seni hech sevmagan bir gul uchun, ey shoirim, sen ham,
Yonarsan, o'rtanarsan, dod etarsan tinmayin bir dam.

Qo'y endi, behuda dod etma, ohing unga yetmaydi,
Qaraysan, yashnagan bir gul, faqat dodinga yetmaydi.

Cho'lpon tarjimasi

CHOL

Kiborlar olami tang qolgan
Serzavq oshiq endi men emas.
Bahor, yozim, oh, o'tib bo'lgan,
Izlari ham endi ko'rinmas.

Yoshlik yillar tangrisi Amur,
Sening sodiq muxlising edim.
Agar qayta tug'ilsam, bilur –
Edim qanday xizmat qilmog'im!

1815
Shuhrat tarjimasi

ERTAKLAR NOEL

Ko'chmanchi zolim, hayhot!
Kelar Rossiya tomon.
Najotkor soladi dod,
Butun xalq yig'laydi qon
Bibi Maryam hayhaylab, najotkorni qo'rqitar.
«Yig'lama, bolam, aslo,
Mana, bo'ji – rus poshsho!»
Shoh kelib, berar xabar:

«Rossiya xalqi, bilgil,
Butun dunyoga ayon:
Mundir kiydim xilma-xil,
Pruss, avstrsimon.
O, xursand bo'la ber xalq: dahshatli, to'qman, sog'lom;
Gazetchi maqtaganda:
Yeb-ichib, berdim va'da –
Ishdan hormadim tamom.

Qo'shimcha, soling quloq,
So'ngra qilaman bundoq:
Lavrov berar iste'fo.
Sariq uyga Sots ravo;
Gorgolining o'rniga chiqaraman bir qonun,
Insonga inson haqqin
Shohona siylash-la men
Tortiq etaman butun».

Shodligidan o'rnida
Go'dak to'kar ko'z yosh duv:
«Nahot yolg'on yo'q bunda?
Nahot chindan bo'lsa bu?»
Ona unga aytadi: «Alla, ko'z yumgin andak:
Uxlash vaqti bermalol,
Shoh-otaga quloq sol,
So'ylab bermiqda ertak».

1818

Ramz Bobojon tarjimasi

QO'SHIQCHI

Sevgi, hasrat kuychisin tungi sadosin
Eshitganmisiz gujum o'rmon ortida?
Dala jimjit mudrarkan sahar paytida,
Nayning sodda-yu, lekin mungli navosin –
Eshitganmisiz?

Uchratganmisiz xoli qora o'rmonda
Ishq va o'z qayg'usining qo'shiqchisini?
Tabassum yo yuzida ko'z yosh izini,
Yo hasrat to'lgan ko'z-la qarab turganda,
Uchratganmisiz?

Oh tortib qo'yganmisiz tinglab tovushini.
Sevgi, hasrat kuychisi tinch kuylaganda?
Yigit duch kelganida qalin o'rmonda,
Ko'rib so'niq ko'z-yu jim boqishini,
Oh tortganmisiz?

1816

Mirtemir tarjimasi

ISTAK

Kunlarim ohista sudralib o'tar;
Munglug' ko'nglim uchun har zum beomon,
Bevaqt sevgi dardin ortirib ketar,
Tentak xayollarim qo'zg'ar hayajon.

Ammo sukutdaman, chiqmas fig'onim;
Yig'layman, ko'z yoshim menga ovunchiq,
Qayg'u panjasida qolgan bu jonim
Shundan achchiq nash'a topadi har choq.

Hayot daqiqasi! Ucha ber, mayli,
Behuda xayollar, yo'q bo'l zulmatda!
Azizdir ishqimning azobli yo'li,
Mayli, o'lsam o'lay shu muhabbatda.

1816

Mirtemir tarjimasi

ELEGIYA

Men yana sizniki, ey yosh do'st-yor,
Tumanli ayriliq kunlari adoq,
Og'angizga takror ochdingiz quchoq;
Yana sho'x davrada ko'rishdik diydor.
Siz hamon boyagi, dil boshqa biroq:
Qadrdon emassiz unga siz bu choq.
Men xam o'zgarganman... Shodlik pallasi
O'tdi ko'z ilg'amas tor yo'ldan bot-bot,
Butunlay: tepamda bu tezoib hayot
Tonglarining turar g'ira-shirasi.
Xushchaqchaqlik bo'ldi ko'ngildan yiroq.
Qizg'anchiq qismatda bo'lib darbadar
Dilshodlik, qahqaha orom – hammasi
Unutildi: qoldi dilimda qadar.
Yosh boshimda g'amning sukut pardasi.
Behuda, siz menga hazil so'z tashlab,
Muloyim va dilkash suhbatlar boshlab –
Bo'lmoqchisiz og'ir uyqumni, bekor,
Bari tamom, dilim g'am bilan liqqa,
Baxtiyor sho'xlikning muhri ham siyqa,
Og'ir azoblarni taratmoq uchun –
Chakki keltirasiz menga tag'in soz,
Kechmish orzulari so'ndilar butun.
Tuyg'usiz torlarda bo'g'ildi ovoq.
Bari tamom bo'ldi: qoldi faqat g'am!
Menga keng jahon tor, yorug' kun qora,
Kimsasiz, qorong'i o'rmonlar ora –
Boraman; xurramlik yot menga bu dam;
Muzladi lahzalik quvonch izi ham.
Kuydingiz, kechagi gul yaproqlarim!
Gullay olmadingiz bir oy ham to'lib,
Chopqillab o'tdingiz, shodlik choqlarim!
Ketdingiz, ko'z yoshim erksiz to'kilib,
Tong qorong'isida qolarman so'lib...
Ey do'stlik! Sen meni unut, unutgil,
Jimgina berayin taqdirimga tan,
Qo'y, qolsin iztirob, alamlarda dil,
Qo'y, mayli, xilvatda yig'lay tanho man.

1817

Mirtemir tarjimasi

QISHLOQ

Qutlayman, huvillab turgan oshiyon,
Sen ey, orom, mehnat, ilhom bulog'i,
Kunlarim oqimi quyular pinhon,
Jazm etar unutish va baxt quchog'i.

Men seniki – o'zim almashtirdim shu
Bazm-u ermak, jirkanch dabdaba ko'shkin,
Fikrdoshim, erkin bekorchilig-u,
Emanzor shovqini, qir tinchi uchun.

Men seniki – yelga va gulga makon
Soya-salqin bog'ni sevaman juda.
Chakalakzordagi shildiroq suvda,
Xushbo'y o'tloklarda ko'nglim har qachon.
Ko'z oldimda jonli lavhalar butkul:
Bu yerda lojuvard kaftday ikki ko'l.
Olisdan oqarib ko'rinar ba'zan,
Suzib borayotgan baliqchi yelkan,
Ortida ekinzor, adir-tepalar,
Uzoq-uzoqlarda tarqoq kulbalar,
Tuman bosgan ombor, shamol tegirmon,
Salqin sohillarda yurar podalar,—
Har yonda baraka, mehnatdan nishon...
Tashvish kishanidan bunda qutulib,
Bunda haqiqatda baxtga intilib,
Qonunni har qalb-la e'tibor qildim,
Nodon g'iybatiga beparvo bo'ldim.
Uyatchan yolvorish bo'lsa men tayyor,
Cheksiz nohaqlikda zolim yo ahmoq
Taqdiriga havas etmayman zinhor.

O'tmish buzruklari, iltimos shundoq!
Cheksiz tanholikda sizning xushovoz
Menga yetib kelar, eshitilar soz;
U haydar tanballik uyqusini tez,
Menda tug'diradi mehnatga g'ayrat,

Va sizning ijodiy xayollaringiz
Qalb chuqurligida yetilar qat-qat.
Ko'ngil xira mudhish fikrdan lekin:
Yashnagan maysazor va tog'lar aro
Insoniyat do'sti payqaydi g'amgin –
Har yonda jaholat keltirgan jafo.
Ko'rmayin ko'z yoshni, eshitmay faryod,
Odamlar boshiga tushgan ko'rgilik,
Vahshiy xo'jayinlik bunda – qonun yot,
Tuyg'usiz o'ziga zo'rlik bilan mulk.
Mehnat va dehqonni tortqilab olgan,
Qamchiga bo'ysunib, bosh solib quyi,
Xo'jayin yerida bir umr bo'yi
Och qullar eng og'ir azobda qolgan.
Bunda to o'lguncha bo'yinturuq bor,
Gurkiras qalbdan orzu va istak,
Bunda badkor yovuz nafs-chun dildor,
Sohibjamol qizlar yashnaydi guldak,
Keksaygan otalar – orqa-pushtlari,
Navqiron o'g'illar, mehnat do'stlari,
Jonajon kulbadan borar olomon
Jafokash qullarning orttirib safin:
O, mening ovozim qalbga hayajon
Sololsa koshkiydi! Bilmayman nafin
Ko'ksimda yongan o't – alanganing bu,
Taqrir meni notiq yaratmagan-ku?
Shoh amri-la, do'stlar, xor-u zor, tutqun
Xalqni ko'ramanmi ozod va bardam,
Vatanim ustida balqirmi bir kun
Ma'rifatli erkning tongotari ham?

1819

Ramz Bobojon tarjimasi

RUSALKA

Ko'l ustida emanzor ichra
Panoh topgan rohib qay bir vaqt,
Ibodatdan bo'shamas sira,
Yemas-ichmas, chekardi zahmat.
Mana olib belkurakni chol,
O'zi uchun go'r kovlab qoldi,
Va o'limni o'ylarkan, darhol –
Yodga ezgu nomlarni oldi.

Keksa rohib yoz sanasida
Xudovandga ibodat etdi –
G'arib kulba ostonasida
Emanzorlar unniqib ketdi;
Ko'l ustida burqidi tuman,
Osmon bo'ylab asta oy suzar
Oqbulutlar aro. Daf'atan –
Rohib suvga tashladi nazar.

Tikildi-yu, qo'rqib ketdi u;
Ne gap, o'zi anglay olmas hech...
Bir qarasa, ko'pirardi suv,
Bir qarasa, yana birdan tinch.
Birdan... Tungi soyadek yengil,
Cho'qqidagi qor kabi oppoq
Juvon chiqdi, yalang'och sohil –
Yoqasida o'ltirdi shundoq,

Rohibga u tashlaydi nazar
Va jiqqa ho'l sochin taraydi.
Keksa rohib qo'rqib qaltirar
Va go'zalga to'ymay qaraydi.
Uni juvon o'zga chorlab tek,
Bosh silkitib qildi-yu imo,
G'oyib bo'ldi uchgan yulduzdek,
Mudroq bosgan to'lqinlar aro.

Tuni bo'yi uxlolmadi chol,
Ibodatga turmadi kunduz:
Ko'z oldini bosib o'y-xayol,
Qiz soyasi namoyon hanuz.
Yana qora kiydi emanzor,
Oy suzadi bulutlar aro,
Suv bo'yida juvon beozor
O'ltiradi rangsiz va zebo.

Nazar tashlar, boshini chayqar,
Olislardan o'par hazilkash,
To'lqin bilan o'ynar va qalqar,
Kular, yig'lar bolaga o'xshash,
Va rohibni chorlar, urar oh...
«Rohib, rohib! Kelgil men tomon!..»
Shaffof mavjga cho'kadi nogoh;
Sukunatga to'lar yer-osmon.

Uchinchi kun oshiq beqaror
Kelib dilbar sohilga yaqin,
Parivashni kutdi u takror,
Emanzorga tushguncha salqin...
Tun zulmatin quvdi tong, biroq –
Rohibni hech topmadilar, rost,
Faqat suvda bolalar oppoq
Bir soqolni ko'rdilar, xolos.

1819

Ramz Bobojon tarjimasi

TIKLANISH

Vahshiy rassom mudroq beizm,
Geniy suratini buzadi
Va u surat ustiga o'zin
Beburd suratini chizadi.

Lekin, u yot bo'yoqlar bir-bir
Ko'chib tushar yil sayin, ayon;
Va geniy ijodi bequsur
Avvalgidek bo'lur namoyon.

Ana shunday ketar ezilgan –
Yuragimdan soxta tugunlar,
Va shubhasiz, tiklanur o'tgan –
Ilk va toza-musaffo kunlar.

1819

Turob To'la tarjimasi

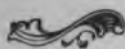

Men sizga achinmayman, vafosiz sevgilarda
Behuda oqib o'tgan bahorimning yillari!
Men sizga achinmayman u otashin naylarda
Ehtiros-la kuylangan, ey tunlarning sirlari!

Men sizga achinmayman, bevafo do'st, jo'ralar,
Bazmlarning tojlari, davrada aylangan jom.
Men sizga achinmayman, xiyonatkor go'zallar,
Meni xayol band etgan, xursandchilik qilmas rom.

Qayda, qayda qoldingiz, yoshlikdagi orzular,
Va qalbning sokitligi erkalatgan kezlari!
Qani avvalgi otash, ilhom baxsh etgan zavqlar,
Keling, keling, mushtoqman, bahorimning yillari.

1820
Zulfiya tarjimasi

QORA SHOL

Qora sholga majnunona boqaman,
So'niq dilni g'am o'tida yoqaman.

Go'l yigitlik chog'i – ishqda kuygandim,
Yosh va suluv grek qizin suygandim.

Sohibjamol erkalardi har zamon,
Keldi biroq qora kunim beomon.

Bir kun dilkash mehmonlarim bor edi,
Eshigimni qoqdi jirkanch yahudiy:

– «Ziyofatda, (dedi pichirlab) baring,
Vafosizlik qildi senga dilbaring».

Qo'liga men oltin berdim, qarg'adim,
So'ngra sodiq qulimni tez chorladim.

Birga chiqdik: otda uchdim men jadal,
Rahmdillik yo'qdi aslo shu mahal.

Grek qizin bo'sag'asin ko'rgan choq
Ko'zim tindi, mador ketdi, toqat toq.

Yiroq xilvat uyga kirdim men tanho,
Arman o'par, quchog'ida bevafo.

Qora bosdi: sado berdi xanjarim...
Bo'sa bitmay u yovuz ham o'ldi jim.

Boshsiz tanni tepkiladim bearmon,
Rangim o'chib, lol boqardim qiz tomon.

Hali esda – yolvorishlar... oqqan qon...
O'ldi qiz ham, bitdi sevgi o'rtaq jon!

O'lik boshdan qora sholni tortdim men,
Qonli tig'ni o'shanga jim artdim men.

Qulim, zulmat yoyganda tun dunyoga,
Murdalarni otdi jo'shqin daryoga.

Shundan beri o'pmadim ko'z unday sho'x,
Shundan beri xursand o'tgan kecham yo'q.

Qora sholga majnunona boqaman,
So'niq dilni g'am o'tida yoqaman.

1820

Mirtemir tarjimasi

NAPOLEON

Kelib yetdi ko'rgilik oni;
Buyuk inson ko'zini yumdi.
Napoleonning mudhish davroni
Erksizlikda zulmatga cho'mdi.
Shon tantig'i, mahkum hukmron
Bu jahondan yuztuban ketdi.
Va u quvg'in nasli navqiron –
Yangi avlod ulg'ayib yetdi.

Sening qonli xotirangni, o!
Jahon saqlar ko'p, benihoya.
Hech kimsasiz to'lqinlar aro
Shon-shuhrating tashlamish soya.
Mana sening ajoyib qabring!
Unda sening jasading yotar,
Unda xalqning g'azabi-qahri
Va manguilik shu'lasi yonar.

Dong'i o'chgan yurt osmonida
Burgutlaring uchdi, ko'pdanmi?
Mash'um kuchlar zo'r to'fonida
Shohliklar yer quchdi, ko'pdanmi?
Tinglab o'jar iroda amrin
Shumlik bilan yeldi bayroqlar.
Sen hokimlik bo'yinturug'in
Avlodlarga solding u choqlar.

Umid nuri yorishgan olam
Tutqunlikdan uyg'ongan zamon,
Gallning qahri toshib o'sha dam
Chirik taxtni etarkan yakson:
Isyonkor keng maydonda o'lik
Shoh jasadi yerda yotgan dam,
Balqib chiqdi muqarrar, buyuk
Erkinlikning yorqin kuni ham,–
Xalq bo'roni to'lqini ko'mib,

Ko'rib go'zal qismatingni bot,
Ezgu umid ko'yiga cho'mib,
Odamzodga keltirding isnod.
Inqirozga yuzin tutgan baxt –
Toleingga ishonch bog'lading,
Maftun bo'lding, ixlos qaytgan taxt –
Saltanatga o'zni chog'lading.

Yangi bir xalq kasb etgan yoshlik
G'ururini jilovlading san,
Yangigina bunyod bo'lgan erk
Kuchsiz, tilsiz qoldi daf'atan.
Qullar ichra hokimlik nafsing
Qondirding-da, o'zni mast etding,
Jangga boshlab, qullar kishanin
Gulchambarlar bilan berkitding.

Fransiya shon qozondi-yu,
Istiqbolin unutdi nogoh.
Dabdabali isnodiga u
Maftun bo'lib tashladi nigoh,
Bosib kirding ziyofat to'kin –
Bir makonga qilich-la, g'addor.
Halok bo'ldi. Yevropa shu kun
Va huvillab qoldi, bir mozor.

Yevropaning ko'ksiga qadam
Qo'yib, chiqdi devkorning changi.
Tilzit!.. (bu so'z dahshat solsa ham,
Endi rusning o'chmaydi rangi.)
Tilzit kibrli qahramonni, o! –
So'nggi marta shonga etdi yor,
Lekin befayz, benavo dunyo
Baxtli qalbni qildi beqaror.

Battol! Seni ko'targanlar kim?
Kim ajoyib aqlingni oldi?
Kibrlanib, qanday qilib sen –

Rus qalbini payqamay qolding?
Bilolmading ulug' yong'inni,
O'yladingki, sulhga biz mushtoq,
Tortiq kabi kutamiz uni,
Kech anglading ruslarni biroq...

O Rossiya, jangovar vatan,
Kadim haqqing bilan tikla qad.
Austerlits quyoshi, so'n san,
Porla ulug' Moskva abad!
Yetib keldi, o'zga payt, mana:
Yo'qol, bizning o'tkinchi isnod!
Moskvani olqa, Rossiya!
Bo'lsin deymiz urushni barbod!

Temir tojin changallab shu dam,
Qaltiragan qo'li bilan u
Ko'z oldida ko'rar jahannam,
Halok bo'lar nihoyat mangu!
Yevropaning lashkari yakson!
Oppoq qorning qon bosgan yuzi
Ular taslim bo'lgandan nishon,
Qorlar erib, o'char yov izi.

Borliq dahshat soldi bo'rondek,
Tutqunlikdan Yevropa ozod,
Chaqmoq kabi o'zin otdi tik –
Zolim sari xo'rlangan avlod.
G'olib xalqning Nemezidasin –
Baland qo'lin ko'rdi Bonapart.
Zolim! Jabr-u zulmning qasosin –
Oldi sendan maydon ichra mard.

U ko'rsatgan harbiy mo'jiza –
Balolari yuvilib ketdi,
Ularni yot osmon tagida
Quvg'indi qalb ohi berkitdi.
Jazirama surgun oroli,

Unga kelar saharlab yelkan,
Sulh so'zini yo'lovchi xoli –
Biror toshga asta chizarkan, –

Quvg'in, mavjga tikib ko'zini,
Eslardi u qilichlar sasin,
G'oyat dahshat sahar kezini,
Fransiya arzi-samosin.
Hech kimsasiz makonda goho,
Unutib u taxt, urush, avlod,
Faqat o'g'lin o'ylardi tanho,
Chekib achchiq alam va faryod.

Kim bema'ni ta'nalar bilan
G'arib ruhni etsa bezovta.
Sharmandasi chiqib daf'atan,
Yuzi qaro bo'lur, albatta.
Ofarinlar! Rus xalqiga u
Ayon etdi oliy bir qismat
Va surgundan jahonga mangu
Erkinlikni qildi vasiyat.

1821

Ramz Bobojon tarjimasi

Sadoqatli grek qizi, yig'lama, yoring
 Dushman o'qi ko'ksin teshib, shon bilan o'lgan.
 Sen emasmi, kuzatarkan o'z bahodiring,
 Qonli shuhrat janglariga yo'llanma bergan?
 Dil sezarkan ayriliqning og'ir hijronin,
 So'ngbor ochdi yoring senga issiq quchog'in,
 Go'dagiga baxt tiladi tiyolmay yoshin,
 Lekin qora yalov erk-la hilpirab ketdi.
 Xuddi Aristogitonday qilich o'ynatib,
 Jangga o'zin otdi – marding yiqila turib
 Juda buyuk va muqaddas ish qilib ketdi.

1821
Zulfiya tarjimasi

Y.N. TOLSTOYGA YOZILGAN XATDAN

Shovqin-suron, bazmlar qadrdoni sen,
Charog'imiz, yonib parpiraysanmi?
Askiyabozlarning qo'lida, zarrin –
Qadah, ko'pik sochib yaltiraysanmi?

Kiprida, she'riyat oshnolari siz.
Xushchaqchaq jo'ralar, bormisiz hamon?
Muhabbat va sarxush soatlari tez
Uchishib keldimi eskicha ravon –
Erkinlik, tanballik undab qolgan kez?
Quvg'inda sog'inib, har soat, har on,
Armonlar o'tida o'zni yoqaman,
Sizni eslayman-u, qanot qoqaman,
Tasavvur etaman, ko'raman ayon:
Mana, u qadrdon mehmondo'st xona,
Hur ilhom parisi, sevgiga makon,
Bunda biz qasamyod etib do'stona,
Ular bilan totuv bo'ldik har qachon.

Bunda biz do'stlikni angladik iqbol.
Bunda davra qurib stolni qurshab
Tengdoshlar o'ltirar edik bemalol;
Bunda o'jarliklar o'z ishin boshlab,
Sho'xlik qo'shiqlari, shisha va suhbat,
Gap-so'zning beliga tepib turardi.
Bahslarimiz hazil, sharob, harorat –
Vajidan o't olib, naq gurkirardi.

Vafodor shoirlar, maftun etuvchi
Sizning tilingizga solaman quloq...
Kometa mayidan menga quying-chi,
Sihat-salomatlik tila, ey qalmoq!

1822

Ramz Bobojon tarjimasi

Shunday edi, shunday bo'lar hali ham,
Bu qadimdan qolgan ibrat, yo'l-yo'riq.
Bilimdon ko'p, lekin oqil, dono kam,
Tanish-bilish sanoqsizdir, do'st-chi, yo'q!

1822

Shuhrat tarjimasi

HAYOT ARAVASI

Ba'zida yuk og'ir bo'lsa ham
Uchib ketar arava qushday;
Epchil yamshik qish fasli shaxdam
Haydab borar ustidan tushmay.

Ertalabdan aravada biz,
Erinchaklik, rohatdan bezib,
Bosh yorguday yeldiramiz tez,
Qichqiramiz: chu!

Kun yarmida qolmas bu shiddat;
Toliqamiz, qo'rqinch ko'rinar –
Qiya tog'lar, jarliklar g'oyat;
Qichqiramiz: sekinroq, xumpar!

Avvalgicha olib borar u,
Ko'nikamiz oqshomga yaqin,
Yotoqqacha bosadi uyqu,
Otlarni vaqt quvlaydi lokin.

1823

Ramz Bobojon tarjimasi

BOG'CHASAROY FONTANIGA

Ishq fontani, ey o'lmas fontan,
Senga ikki qizil gul sovg'am!
Shildirashing yoqimli chunon,
Shoirona ko'zyoshlaring ham.

Sachrar menga kumush to'zoning,
Esar salqin shabnam nafasi,
Tinmayin oq, yupanch chashmasi!
Shildir-shildir so'yla dostoning...

Ishq fontani, qayg'uli fontan,
Marmaringdan ayladim so'roq,
Men eshitdim yiroq elga shon;
Mariyadan aytmding biroq...

Unut bo'lding nahotki mangu –
Sen, ey so'lg'in haram yulduzi?
Yo Mariya, Zarema bonu –
Nahot shirin xayolning o'zi?

Yoki bari shirin bir uyqu,
Bu qorong'i xilvatda xayol,
Yo bir damlik timsolmidi u,
Yo qalbdagi majhul ideal?

1824

Mirtemir tarjimasi

KUYDIRILGAN MAKTUB

Alvido, ey ishq maktubi! Amr etdi dildor.
Ko'zim qiymadi-yu, qo'lim bormadi zinhor
Quvonchimni tashlash uchun o'tga ko'p zamon...
Vaqt-soati yetib keldi: ishq maktubi, yon!
Shaylanganman: ta'sir etmas hech narsa menga
Varaqlaring yemirmoqda ochko'z alanga...
Bir nafasda!.. Lovullaydi... to'zg'igan tutun.
Ko'tarilib, oh-zorim-la yo'qolur butun.
Vafodordan judo bo'lgandagi taassurot,
O'tga tushgan surg'uch qaynab biqillar..., hayhot!
Shunday bo'ldi! Varaqlandi qora sahifa,
Yengil kulda maktubdagi ezgu qiyofa –
Oqaradi... yurak qisar. Ey mo'tabar kul.
G'am-g'ussali taqdirimning sevinchi butkul
Qayg'uli shu ko'ksimda qol men bilan mangu...

1823

Ramz Bobojon tarjimasi

...GA

Yo'q, yo'q, muhabbatning jo'shqin ra'yiga
Endi men bo'lmasman telbalarcha qul.
Ozor ham bermayman dil oromiga,
Yonish, o'rtanishga hech qo'ymayman yo'l;
Bas endi, shaydolik yetar! Va ammo,
Ne uchun xayolga tolmayin bir zum,
Nogahon samoviy, nozli, musaffo
Qiz ko'zim oldidan o'tarkan ma'sum?..
Tomosha qilmoqqa totli shavq bilan
Nahotki, qolmadi zarra ijozat?
Sukutda kuzatmoq nigor izidan,
Tilamoq mumkinmas baxt-u saodat?
Nahot, tilab bo'lmas hayot ne'matin;
Unga halovat-u orom va shodlik?
Hattoki, barnoning qalbiga yaqin
Rafiqa atovchi kimsaga tole?

1832

Zulfiya tarjimasi

KUYOV

Uch kun bo'ldi – savdogar qizi -
Natashadan yo'q edi darak, - -
Uchinchi kun hovliga o'zi
Aql-hushsiz keldi jonsarak.
Ota-ona yondashib shu choq,
Natashani qilishdi so'roq.
Ular so'zin eshitmaydi qiz,
Qaltiraydi, entikar holsiz.

Ota-ona juda kuydilar,
Surishtirib ko'rishdi uzoq.
Keyinchalik so'rmay qo'ydilar,
Sirni esa bilishmas biroq.
Avvalgidek Natasha tag'in
Shod ko'rinar, yuzlari gulgun,
Opa-singil bilan chiqdi-ku
Bo'sag'ada o'ltirgani u.

Darvozaning yonida yana
Dugonalar bilan go'zal qiz
O'ltirardi, to'satdan mana
Ko'z oldidan uchib o'tdi tez
Bir troyka abjir va ko'rkam;
Otlarining yopig'i gilam,
Chana ichra tik turib o'g'lon,
Savab haydar o'zi o'sha on.
U tikildi kelib ro'baru,
Natasha ham tashladi nigoh.
Yelday uchib o'tar ekan u,
Hushdan ketdi Natasha nogoh.
Uyga chopib boradi shosha,
«O'sha! – dedi,– tanidim, o'sha!
Xuddi o'sha! O'shaligi rost!
Tuting, do'stlar, eting tez xalos!»
Oilasi chekib tashvish, g'am,
Quloq solar bosh chayqab takror,
Ota unga deydi: «Jonginam,

Sir-asrorni menga et oshkor,
Aytgil, seni kim xafa qildi.
Faqatgina ko'rsatsang bo'ldi».
Biror so'z ham aytmay jimgina,
Yum-yum yig'lar Natasha yana.

Hovlisiga erta tongotar
Sovchi xotin keldi nogahon.
Natashani avval u maqtar,
Otasi-la so'zlashar chunon:
«Mol sizniki, biz-chi, xaridor,
Yigitimiz har narsada bor;
Ham xushbichim, ham chaqqon, yovqur,
Or-nomusli, har ishga qodir.

Boy, aqlli va sohibkamol,
Ta'zim qilmas hech kimsaga ham.
Boyarindek o'zi bamiol,
Tashvish bilmay yashar xotirjam.
Kelinchakka qilmoqchi sovg'a:
Pochapo'stin, marvarid, tilla –
Uzumlardan ko'ngildagidak,
Ham kimxob-u zarbofdan ko'ylak.

Kuni kecha sayr qilib yursa,
Darvozada duch kelibdi qiz;
Cherkov borib, nikoh o'qilsa,
Juda yaxshi bo'lardi shu kez?»
Sovchi pirog yeb o'ltirarkan,
Gapirardi kinoya bilan,
Bechora qiz, sho'rlik kelinchak,

O'zni qo'yar joy topmas andak.
«Roziman,– der ota banogoh, –
Qani, ishlar bo'lsin baxayr.
Natashaga o'qilsin nikoh,
Uyda yolg'iz o'zi ham dilgir.
Qiz qizlikcha o'tmas umrbod,
Faqat kuylab kechirmas hayot,

Payti, axir, qurgali oshyon,
Go'daklarga bir orom makon».
Qiz devorga yopishib taqir,
Allanima aytmoqchi bo'lar;
Birdan ho'ngrar, qaltirar dir-dir,
Ham yig'laydi, ham birdan kular.
Sovchi gangib, tez yugurdi-yu,
Va ichirdi unga muzdek suv,
Kosadagi qolganin darhol
Qiz boshidan quydi bermalol.

Oila oh urar, parvona,
Es-hushiga keldi Natasha,
Der: «So'zingiz ezgu, durdona,
Izmingizda bo'lay hamisha,
Ziyofatga chorlang kuyovni,
Non yopish-chun qalang olovni.
Qaynatingiz ta'rifi yo'q may,
Taklif eting sudni ham atay».

«Ey farishtam, ruxsat et, ruxsat!
Men jonimni berishga tayyor –
Xursand bo'lsang!» Katta ziyofat.
Noz-ne'matlar pishmoqda bisyor.
Mehmonlar ham kelib qolishdi,
Qizni stol tomon olishdi.
Kuylar-yig'lar yor-dugonalar,

Mana uchib borar chanalar.
Mana kuyov – hamma jamuljam.
Stakanlar jaranglar payvast.
Oq urilar sog'lik uchun ham,
Shovqin-suron va mehmonlar mast.

K u y o v

«Ey muhtaram do'st-u yor, nechun,
Yemas-ichmas go'zal qaylig'im,
Mehmonlarni kutmaydi mamnun,
Qayg'uradi, o'ltiradi jim?»

Kelin berar kuyovga javob:
«Vahti keldi – etayin ayon,
Mening ko‘nglim beorom, xarob,
Kecha-kunduz ko‘zyoshim marjon.
Yomon bir tush etadi noxush».
Ota unga deydi: «Qanday tush?
Ne gap o‘zi. Bizga qil bayon.
Jigarbag‘rim, aziz mehribon?»
«Bir tush ko‘rdim,– deb so‘zlaydi u,–
Yurganmishman xilvat o‘rmonda,
Qora bulut ostidan yog‘du
Socharmish oy xira osmonda,
Yo‘l adashdim: ichkari tomon –
Borgan bilan ko‘rinmas inson,
Faqat archa, qarag‘ay – shular
Tepalarda tinmay shovullar.
Birdaniga, tush emas go‘yo –
Ko‘z oldimda bir uy namoyon.
Taqillatdim, chiqmaydi sado,
Javob bermas chaqirsam bir jon.
Duo o‘qib eshikni shu dam –
Ochib kirdim, uyda yonar sham.
Boqsam: haryon kumush bilan zar,
Muhtasham va yonib yarqirar».

K u y o v

«Ayt, tushingning nimasi yomon?
Yasharkansan, demak, badavlat».

K e l i n

«To‘xta, to‘ram, bo‘lmadi tamom,
Oltin, kumush, movutlar qat-qat,
Hisobi yo‘q kimxob va gilam,
Novgorod matosiga ham
Havas bilan jim nazar soldim,
Ajablandim, hayratda qoldim.

Tuyoq sasin shu choq eshitdim,
Kelishdilar zinaga tomon.
Men eshikni tezda berkitdim,
Va bo‘ldim pech ortiga nihon...

Mana, tovush yangrar ketma-ket...
Kirib keldi o'n ikki yigit.
Ular bilan bir parivash qiz,
Sohibjamol, chiroyda tengsiz.

Sajda etmay, payqamay butni
Olomondek kirib kelishdi.
O'ltirarkan stolga bo'rkni –
Na oldi, na duo qilishdi.
Og'a to'rga o'tib o'ltirdi,
O'ng ko'lida inisin turdi.
Chap yonida u parivash qiz.
Sohibjamol, chiroyda tengsiz.
Qo'shiq, kulgi, shovqin va suron,
Aysh-ishratning kayfi shu qadar...»

K u y o v

Ayt, tushingning nimasi yomon?
Xursandlikdan beradi xabar».

K e l i n

«To'xta, to'ram, bo'lmadi tamom,
Kayf-u safo etmoqda davom,
Qizimoqda bazm-u ziyofat,
O'rtanmoqda parivash faqat.
Yemay-ichmay o'ltirar sokin,
Ko'zidan yosh oqadi yum-yum.
Og'a esa olib pichog'in.
Shir-shir charxlar damini bir zum,
Go'zal qizga tashlaydi nigoh,
O'rim sochin ushlaydi nogoh;
O'sha onda qiz halok topdi,
Yovuz uning o'ng qo'lin chopdi».

«Bu-chi, – dedi kuyov o'sha choq, –
Bo'lmagan gap, chindan afsona!
Ko'rgan tushing yomonmas, biroq,
Xafa bo'lma, ishon, jonona!»
Yuzlariga qiz qaradi tik.
«Qaysi qo'ldan mana bu uzuk?» –

Shunday dedi birdan kelinchak,
Hamma joyidan qo'zg'aldi birdak.
Jiring etib uzuk g'ildirar,
Quti o'chib, qaltirar kuyov,
Mehmonlar taajjub qildilar.
Sud buyurar: «Yovuzni darrov
Tuting, bog'lang! Fosh bo'ldi xunrez,
Kishanlandi, jazolandi tez.
Natashaning dovrug'i ketdi,
Qo'shig'imiz shu yerda bitdi.

1825

Ramz Bobojon tarjimasi

19-OKTABR¹

Arg'uvon libosin tashlaydi o'rmon,
Qurigan dalada sovuqdan nuqra,
Tog'larning ortiga berkinar xira
Quyosh beixtiyor bir boqqansimon.
Alangalan, kamin², bo'm-bo'sh kulbamda,
Sharob, sen sovuq kuz do'sti, hamrohi,
Quy ko'ksimga shodlik kayfini hamda
G'ussaning bir nafas unutilgan ohin.

G'amginman! Men bilan emas do'st-yoron,
Hijron alamida ichardik uzoq,
Chin qalbdan, qo'l siqib, ochardim quchoq,
Ko'p yillar tilardim sevinch bearmon,
Bir o'zim ichaman, sokin tasavvur –
Do'stlarni atrofdan chorlar dilrabo,
Azizin kutmas qalb, tepmas u masrur,
Yaqindan eshitilmas tanish bir nido.

Bir o'zim ichaman, do'stlarim bugun
Meni eslar Neva bo'ylarida ham...
Sizdan ko'pchilikmi u bazmda jam?
Kimni yo'qotdingiz sanoqdan tag'in?
Kim dilxush odatni tark etmish darhol?
Manguga ko'z yumdi orangizdan kim?
Do'stlarcha yo'qlovda kimning tili lol?

Kimlar ko'rinmaydi? Kimsiz bu bazm?
Kuychimiz kelmadi – sochi jingalak³,
Ko'zlarin chaqnatib, gitarni olib;
Go'zal Italiyada uyquga tolib –
Mirt tagida yotar; o'z tilda andak, –
Rus qabri ustiga biror do'st-u yor

¹ Bu she'r Litseyning har yilgi bayramiga bag'ishlanadi.

² *Kamin* – oldi ochiq pech.

³ *Kuychimiz kelmadi – sochi jingalak* – Pushkinning litseydagi o'rtog'i N.A. Korsakov (1800–1820), havaskor kompozitor, yigirma yoshida sil kasalidan Italiyada o'lgan.

Na chizdi so‘zlarning lavhayi bandin,
Mungli salomimga bir vaqt sazovor –
Bo‘lsin deb, g‘urbatda shimol farzandi.

Do‘stlar doirasida bormisan hamon,
Sen, yot osmonlarga oshiq-beqaror¹.
Yoki jazirama elda sen takror,
Yo muz dengizi-la suzasan ravon?
Oq yo‘l senga... Litsey bag‘ridan tezda
Kemaga hatlading o‘ynashgansimon,
Shundan beri sening yo‘ling dengizda,
O, to‘lqin, bo‘ronlar o‘g‘li, jonajon!

Adashgan taqdirda saqlading mangu
Eng yaxshi yillarning ilk xulq-atvorin;
Kuchli tulqin aro eslaysan barin:
Litsey shovqinlari, ermak va kulgi.
Dengizlar ortidan bizga cho‘zding qo‘l,
Bizni olib yurding qalbingda faqat,
Deding: «Balki, uzoq hijronga bir yo‘l
Bizni hukm etgan sirli shu qismat!»

Do‘stlar, bizning guruh naqadar ko‘rkam!
U yurak singari ajralmas abad.
Og‘ishmas, erkin va beparvo, behad –
Do‘stlik ilhomi-la bo‘lgan mustahkam.
Bizni tashlamasin qaylarga taqdir,
Qayga boshlamasin iqbol charog‘i,
Jahon bizga yotdir, hamon baribir,
Bizning vatanimiz Podsho Qishlog‘i.

Elma-el yurdim men quvgandek yashin.
Shafqatsiz taqdirning izmida qolib,
Yangi do‘stlarimning ko‘ksiga tolib,
Horg‘in, erkanib qo‘ydim men boshim...
G‘amgin va isyonkor yolvorib harchand

¹ *Yot osmonlarga oshiq-beqaror* – F.F. Matyushin (1799–1872) litseyni tamomlagandan so‘ng flotda xizmat qiladi.

Ilk yillarning sodda armoni bilan
Men ba'zi do'stlarga boqdim ixlosmand.
Lek yovuz salomi ko'p achchiq ekan.
Bunda, unutilgan xilvatda, hozir
Sovuq va bo'ronli dashtda naqadar
Menga xushchaqchaqlik bo'ldi muyassar:
Sizdan uch kishini, do'stlar, birma-bir
Bag'rimga bosdim men. O, do'stim Pushchin¹,
Badarg'a kulbaga sen kelding ilk bor,
G'amgin quvg'in kunni sen etding shirin,
Sen litsey kunlarin keltirding takror.

Gorchakov², baxtlisan ilk kundan buyon,
Maqtovlar – tasodif dabdabalari
O'zgartmadi erkin qalbingni bari:
Sen sha'n-u do'stlarga birdaysan hamon.
Turli yo'l ko'rsatdi beomon qismat.
Ajrashdik hayotga qo'yganda qadam:
Lekin so'qmoq yo'lda kutmagan fursat
Uchrashdik, qondoshdek quchoqlashdik ham.
Taqdir g'azabiga bo'lganda duchor,
Yetimdek darbadar, barchaga men yot.
Bo'ronlardan boshim xam bo'lib, hayhot!,
Ilhom jarchisiga ko'z tutdim bedor.
Sen kelding ilhomning erinchak o'g'li,
O, mening Delvigim³ qalb haroratin
Uzoq uyqusidan uyg'otding, balli,
Tashakkurga ko'mdim butun qismatim.
Yoshlikdan qo'shiq-la yondik yashirin,
Ajib hayajonga berildik tezda.
Shunda ikki muza kelardi bizga,
Erkalab taqdirni etardi shirin:
Men olqish-qarsaklar zavqini sevdim,
Sen, mag'rur, kuylading ilhom, qalb uchun:
Umrimdanda behuda ketdi san'atim,

¹ I.I. Pushchin (1798–1859) – Pushkinning litseydagi eng yaqin o'rtoqlaridan biri, dekabrist.

² Knyaz A.N. Gorchakov (1798–1883) – Pushkinning litseydagi o'rtoqi.

³ A.A. Delvig (1798–1883) – shoir.

Dahongni parvarish etding sen sokin.
Mayda mashmashani yoqtirmas ilhom;
Go'zallik bo'lishi kerak ulug'vor,
Yoshlik o'gitlari, ammo ko'p makkor,
Hovliqma orzular etadi xurram...
Bir kun o'zimizga kelarmiz, biroq –
Kechdir. Ortda iz yo'q qarasak shu payt.
Vilgelm¹, hamqismat va kuychi o'rtoq,
Biz ham ana shunday bo'lmadikmi, ayt?
Paytidir! Arzimas butun bir jahon
Biz chekkan azobga; tark bo'lsin xato!

Soyaga yashirinib yashaylik tanho!
Kechikkan do'st, senga ko'zim nigoron,
Kel, sehrli hikoyang otashi bilan
Chin ko'ngil naqlini jonlantir shu choq;
So'zlashaylik Shiller, sharaf va ishqdan,
Kavkaz kunlarini eslaylik uzoq.

Menga ham paytidir... do'stlar, bazm eting!
Xursand uchrashuvni sezyapman, rosti.
Shoir bashoratin unutmang asti:
Yil o'tar, siz bilan bo'larman tag'in.
Orzu-armonlarim topadi qaror;
Yil o'tar, siz bilan bo'larman tag'in,
O, qancha hayqiriq, ko'z yosh shashqator.
Qadahlar ko'klarga ko'tarilar shod!

Ilk qadah, lim to'lsin, oshnalarim, hey!
Do'stlar sharafiga oq urilsin, oq!
Sen ilhom parisi, dimog'lari chog',
Baxt-saodat tila: yashasin litsey!
Yoshligimiz do'sti, pushtipanohi,
Tirikmi, o'likmi – barisi uchun
Alamni unutib, olsak qadahni
Yaxshilik, farog'at yangrar bus-butun.

¹ *Vilgelm* – V.K. Kyuxelbeker (1799–1846) – Pushkinning litseydagi o'rtog'i, shoir, dekabrist.

Lim-lim to'ldirilsin! Shavqlansin ko'ngil,
Yana tomchi qo'ymay oq uringiz, oq!
Bu kim uchun? Do'stlarim, o'ylangiz biroq...
Ura, shohimizga! Shunday! Ichamiz bir yo'l.
U inson! Hokimdir unga bir nafas,
U shubha, ehtiros, mish-mishlarga qul,
Nohaq quvg'in uchun afv etaylik bas,
Parijni zabt etdi, litsey qurdi ul.

Ichingiz, jo'ralar, hamon bunda biz!
Davramiz soatlab nuraydi, evoh!
Birov tobutdadir, birov yetim, oh!
Taqdir shu, so'lamiz, kunlar o'tar tez;
Bukchayib, harorat yo'qolib sekin,
Yaqinlashmoqdadir hayot qirg'og'i...
Bayram etar ekan kim litsey kunin
O'zi yolg'iz qolib keksaygan chog'i!

Baxtsiz oshno! Yangi avlodlar aro
Begona, ortiqcha, hasratli mehmon,
Qo'llari qaltirab ko'z yumib chunon,
Bizni, bukunlarni eslar benavo...
U qadah ko'tarib, mayli, bukuni
Rohatda o'tkazsin mungli bo'lsa ham,
Xuddi men quvg'indi, bir tutqun uni
O'tkazganim kabi betashvish, beg'am.

1825

Ramz Bobojon tarjimasi

QISH OQSHOMI

Bo‘ron, zulmat osmonni tutar,
Qor-quyunni qiladi o‘yin,
Dam hayvonday bo‘kirib o‘tar,
Dam go‘dakday yig‘lar, berar un,
Eski tomdan poxol tortadi –
Guvlab, birdan soladi shovqin.
Darchamizni kelib qoqadi –
Dam kech qolgan yo‘lchiday yupun.

Ko‘hna kulbam, kichkina uyim
Ham g‘amgin, ham zulmat qo‘ynida.
Sen nimaga, bechora buvim¹,
Jimjit qolding oynak yonida?
Charchatdimi bo‘ron uvlashi,
Zerikdingmi, buvim, yo esa?
Yo, mudratgan duging tovushi,
Horidingmi yoki bo‘lmasa?

Kel, ichaylik, mehribonginam,
Sho‘rlik yoshligimning hamrohi,
Qadah qani, yondiradi g‘am,
Kel, ichaylik, ketsin dil ohi.
Kuyla menga, qushcha tashvishsiz
Nechuk yashar dengiz ortida?

Kuyla, nechuk sohibjamol qiz
Suvga kelar sahar paytida?
Bo‘ron, zulmat ko‘k yuzin tutar,
Qor-quyunni qiladi o‘yin.
Dam hayvonday bo‘kirib o‘tar.
Dam go‘dakday yig‘lab chekar un.
Kel, ichaylik, mehribonginam,
Sho‘rlik yoshlik chog‘lar hamrohi,
Qani, qadah, yondiradi g‘am,
Kel, ichaylik, ketsin dil ohi.

1825 Mirtemir tarjimasi

¹ *Buvim* – shoirning enagasi – Arina Rodionovna.

BO‘RON

Hayqirgan bo‘ronda, zulmat ichida,
Qirg‘oqlar-la o‘ynab yotganda dengiz,
Oppoq libos kiygan, to‘lqin ustida
Qoyatosh uchida ko‘rdingmi bir qiz;
Ko‘rdingmi, chaqmoqlar yarqirab turib,
Hardam yoritganda uni qizg‘ishroq,
Shamol tinmay, o‘zin haryonga urib,
Uning o‘rtugi-la ucha ketgan choq!
Bo‘ron zulmatida ko‘rkamdir dengiz,
Ham zangor jilosiz yarqirar osmon;
Ammo, o‘sha qoya ustidagi qiz
To‘lqindan, osmondan ham,
Dahshatli bo‘rondan ham –
Chiroyli, inon!

1825

Mirtemir tarjimasi

STENKA RAZIN¹ HAQIDA QO'SHIQLAR

1

Volga ko'z ilg'amas, oqadi yoyiq,
Yuzib borar unda tik tumshuq qayiq,
Qayiqning ichida eshkakchilari –
Kazak yigitlari – mard, yovqur bari,
Uchida xo'jayin o'zi o'ltirar,
Bahodir Stenka Razin o'zi bor.
Uning qarshisida chiroyli bir qiz.
Eron malikasi, ko'rkam asir qiz.
Boqmas malikaga Stenka Razin,
Ona-Volga tomon qadagan ko'zin:
«O, sen, bor bo'l, Volga – mehribon ona!
Go'daklikdan ichdim suv qona-qona,
Allalab uxlatding uzun tunlarda,
Qanchalar tebratding sho'x to'lqinlarda,
Men yigit uchunmi mudramading sen,
Elimga yaxshilik ayamading sen.
Senga biz qilmadik hali hech siylov».
Shunda sakrab turdi Razin – qo'rqinch dov.
Eron malikasin dast ko'tardi-yu –
To'lqinlarga otdi. Botdi u suluv,
Shu bilan bosh egdi ona daryoga.

2

Yurdi Razin u zamon –
Astraxan shahri tomon,
Yurgizar savdo-sotiq,
Talab qila boshladi
Voevoda ko'p tortiq.
Berdi Razin ayamay
Shildiragan kimxoblar,
Parcha gulli ko'p mato,
Ham yaltiroq zarboflar.

¹ *Stenka Razin* – Stepan Timofeyevich Razin – XVIII asrdagi dehqonlar qo'zg'olonining boshlig'i.

Voevoda unamas,
 Talab qilar po'stinlar.
 Po'stini qimmatbaho:
 Yap-yangi etaklari,
 Bittasi qunduz yoqa,
 Bittasi nuqul savsar.
 Unga Stenka Razin
 Bermadi po'stinlarin.
 «Ber, Stenka Razin, ber,
 Yaxshilikcha yechaver.
 Bersang, berganing – qulluq;
 Bermasang, naq ko'rasan,
 Haydayman taqir cho'lga.
 Osgayman yashil tolga,
 Osilarsan o'larsan –
 It po'stini kiyarsan».
 Shunda Stenka Razin
 Botdi chuqur xayolga:
 «Xo'p, mayli, Voevoda.
 Ola qol po'stinimni –
 Pasaytir shovqiningni».

3

Bu – na ot dupuri, odam g'avg'osi,
 Na ovloq dashtlarda karnay sadosi.
 Bo'kirgan, o'shqirgan – bu havo, dovul,
 Gurkirar to'lqinlar, qoplanar o'ng-so'l.
 U meni, Razinni chorlar qoshiga,
 Chaqirar ko'k dengiz tomoshasiga:
 «Sen, tanti er yigit, abjir yo'lbosar,
 Sen, sarson qaroqchi, kayfi chog' qaysar
 Sen uchqur qayiqqa darrov o'tirgin,
 Yoyib bo'z yelkanni yel tomon burgin,
 Sen jadal yur yashil dengiz oralab,
 Men haydab kelaman uch kichik korabl:
 Birinchi kemada oltin to'ladir.
 Ikkinchida nuqul kumush bo'ladi.
 Uchinchisida jonon bir qiz keladi».

Mirtemir tarjimasi 1826

PAYG'AMBAR

Ruhiy tashnalikda horg'in, sargardon,
Zulmat sahrosida ko'p sanqib yurdim.
Ham olti qanotlik farishta ko'rdim –
Ikki yo'l ustida bo'ldi namoyon.

Yengil barmoqlari – yengil tush kabi
Ko'z-u kiprigimga to'qinib o'tdi,
Bashorat nuri-la charaqlab ketdi –
Seskanib, ko'z ochgan burgut qush kabi.
Quloqlarimga ham tegib o'tdi u,
To'ldi quloqlarga sado va shov-shuv;
Tuydim men – larzada edi osmon,
Malaklarning baland uchishin ko'rdim.
Dengiz maxluqlari yuzishar chunon,
Vodiylarda ko'kat so'lishin ko'rdim.

U mening og'zimga yopishdi shu dam,
Gunohkor tilimni sug'urib oldi,
Kazzob, safsataboz edi tilim ham.
Jonsiz og'zim ochib, o'rната qoldi –
Hikmatli ilondan olib zahar til,
Qonli qo'li bilan darrov isrofil.
Qilich-la siynamni etib chok-u chok,
Titroq yuragimni yulib oldi u,
Yolqinlangan ko'mir cho'g'ini shu choq
Siynayi poramga joylay qoldi u.

Dashtda yotar edim murda misoli,
Vahiy tushdi ko'kdan – tangri maqoli:
«Qo'zg'al, ey payg'ambar, menga quloq sol,
Irodam-la to'lib haqlik taratgil,
Dengizda, tuproqda aylan, ayt maqol,
So'z aytib insonlar qalbin yoqa bil».

1826

Mirtemir tarjimasi

ENAGAMGA¹

Og'ir kunlardagi yagona hamdam,
Ey mening suyukli, kekxa enagam!
Xilvat qarag'ayzor go'shasidasan,
Ko'pdan buyon meni yolg'iz kutasan.
O'z uying oynasi yonida hamon –
Kuyib-o'rtanasan vaqt o'tgan sayin.
Ajin bosgan qo'llar qimirlar biyron,
Ohista to'qiysan sira qo'ymayin.
Unutilgan eshik sari qaraysan,
Yiroq, xilvat yo'lga tikasan ko'zing.
G'ussa, andishaga dilni o'raysan.
Ko'kragingni ezar, sarg'ayar yuzing.
Ko'zingga ko'rinar, nogahon...

1826

Mirtemir tarjimasi

¹ Bu tugallanmagan she'ni Pushkin o'zining enagasiga – Arina Rodionovaga bag'ishlagan.

Arzanda sipohlar ichida shoir
Shohlarning fikrini o'zga jalb etib –
Kulgi, ko'zyoshlarni egallab mohir,
Achchiq haqiqatga yolg'onni chatib,
O'tmaslangan didni qitiqlar, izlar,
Boyarni shon-shuhrat sari gizgizlar.
Ularning bazmiga o'zi bir savlat,
Baland maqtovlarga etadi diqqat.
Tishda zinalarda xalq, u olomon
Vazmin eshiklarning ortiga kelib,
Malaylar itargan holda tiqilib,
Narida kuychini tinglaydi shu on.

1827
Ramz Bobojon tarjimasi

ZAR BILAN XANJAR

«Hamma narsa menikidir», – dedi zar;
«Hamma narsa meniki», – dedi xanjar.
Zar dediki: «Barin sotib olaman»;
Xanjar dedi: «Barin tortib olaman».

1827–1836

Rustam Komilov tarjimasi

Kuylama yonimda, o, sohibjamol,
Gruziyaning g'amgin qo'shig'in, hayhot,
Kuylasang, yodimga tushadi darhol
Yiroq sohil va o'zga hayot.

Hayhot, hech shafqat yo'q bu qo'shig'ingda,
Xotirimga solar olis sahroni,
Ham oydin kechada – oy yorug'ida
Yiroqdagi qizni – sho'rlik siymoni...

Aziz, mash'um xayol chiqar yodimdan,
Unutilar seni ko'rganda, dildor,
Sen kuylaysan, tag'in men ko'z oldimda
Tasavvur etman o'shani takror.

Kuylama yonimda, o, sohibjamol,
Gruziyaning g'amgin qo'shig'in, hayhot,
Kuylasang, yodimga tushadi darhol
Yiroq sohil va o'zga hayot.

1828
Mirtemir tarjimasi

ANCHAR¹

Xasis tuproq, namsiz, giyohsiz,
Kunda qovjiragan biyobon,
Shunda turar, yer uzra yolg'iz,
Anchar – go'yo dahshatli posbon.

Tashna cho'lda tabiat uni
G'azabli bir kunda tug'arkan,
Shoxlardagi o'lik bargini,
Tomirin zahr ila sug'organ.

Zahar silqib tomib po'stlog'idan
Kun taptida erib oqadi,
Quyulib kunbotar chog'ida
Musaffo mum bo'lib qotadi.

Yaqinida qush qoqmas qanot,
Undan hatto yo'lbars ham qochar.
Goh duch kelib qora girdibod
Ajali hidin taratib uchar.

Namlab o'tsa bir daydi bulut
Uning nursiz qora yaprog'in,
Shoxlaridan zaharday bo'lib
O'tli qumga sachraydi yog'in.

Ammo unga odamni odam
Yo'lladi hukmron nazar-la,
Itoat-la yo'l oldi u ham.
Ertasiga qaytdi zahar-la.

Ajal mumini keltirdi odam,
Ham barglari so'lgan bir butoq,
Rangsiz, sovuq peshonasidan
Ter oqardi, go'yoki buloq.

¹ Anchar – zahar daraxti.

Keltirdi-yu, bo'ldi bemajol,
Chayladagi xasga yotdi-da,

Bechora qul shunda berdi jon
Hukmdorning oyoq ostida.

Knyaz esa o'qlar nishiga
Bu zaharni surkab bir mahal.
Shu o'q bilan o'z qo'shnisiga –
Yot ellarga yog'dirdi ajal.

1828

Asqad Muxtor tarjimasi

GUL

Qurigan, hidi yo‘q, unutilgan gul –
Kitobni ocharkan ko‘rib qoldim men.
G‘alati xayolga to‘ldi-da ko‘ngil,
Parishon termilib, turib qoldim men:

Qayerda va qachon, qaysi bahorda –
Gullagan? Uzoqmi? Kim uzdi ekan?
Yot qo‘lmi, tanishmi uzgan nahorda?
Nima uchun bu yerga qo‘yildi ekan?

Nozik bir visolning esdaligimi.
Yoki shum ayriliq – firoq yodgori?
Yoki tinch sahroda, o‘rmon soyasida
Yolg‘iz sayr, tomosha xotiralari?

Tirikmikan yigit, tirikmikan qiz?
Shu paytda ularning qayda go‘shasi?
Yoki shu qurigan – so‘lg‘in, belgisiz
Gul kabi so‘ldimi har ikkalasi.

1828

Mirtemir tarjimasi

VIDOLASHUV

Xayolimda dilkash qiyofang
Erkalayman bukun so'nggi bor.
Qalbda umid uyg'otib arang,
Qo'rqoq, g'amli huzur-la sevging
Eslamoqni qildim ixtiyor.

O'tib borar umrimiz, yillar –
O'zgartirib har ikkimizni,
Endilikda shoirga sendan
Sovuq qabr epkini yelar,
Va sen uchun shoir ham so'ngan.

Yuragimning so'nggi vidosin
Qabul etgin, e yiroq jonon:
Go'yo beva qolgan bir xotin,
Jo'natarkan quvg'inga do'stin,
Sukut ichra quchgan do'stsimon.

1830
Zulfiya tarjimasi

QISH ERTASI

Naqadar ajoyib kun; ayoz va oftob!
Hali sen uyquda, go'zal mohitob –
Latofatli do'stim, paytidir, uyg'on;
Ochgil nozli suzuk ko'zlaring sekin,
Shimol Avrorasi qarshisida sen
Shimol yulduzidek bo'lgil namoyon!

Yodingdami, o'tgan oqshomgi quyun,
Xira ko'kni zulmat qoplovdi butun;
Osmonda nimrang dog' oy kabi suzar,
Sarg'ayib boqardi bulutlar aro,
Sen ham o'ltirarding g'amgin, benavo –
Bugun esa... oynadan tashlagil nazar;

Quyosh nurlaridan tovlanib ming bor,
Serhasham gilamday yotar oppoq qor,
Cheksiz moviy osmon ostida ko'rkam,
Qorayib ko'rinar shaffof bir o'rmon,
Yam-yashil archalar unda bepoyon,
Muzlarning tagida yarqirar suv ham.

Yop-yorug' turardi butun bir xona,
Kahrabo nuridan berib nishona.
Charsillab yonardi pechdagi o'tin,
Mazza xayol surish yotib o'rinda,
Ammo bilasanmi: chanaga shunda
Bo'z otni qo'shishni amr etaymikin

Ertalabki qorda sirg'anib, toyib,
Uchqur ot jilovin juda bo'sh qo'yib,
Aziz do'stim, yelib boramiz shaxdam,
Kezamiz bo'shagan dala – har yonni,
Kun-kecha barglari quyuq o'rmonni,
Men uchun qadrdon sohillarni ham.

1829

Ramz Bobojon tarjimasi

O'SMIRGA

Sovuq dengiz sohilida to'r yoymoqda baliqchi;
Bola unga qarashmoqda. Baliqchini qo'y, o'smir,
Seni o'zga istiqbollar, o'zga tashvishlar kutar;
Sen aqlar ovlagaysan, qarashgaysan shohlarga.

1830

Asqad Muxtor tarjimasi

SHOIRGA

Shoir! Xalqning mehriga hech tikib yurma ko'z.
Maqtovlarning o'tajakdir oniy shovqini,
Eshitarsan galvars to'da hukmini ma'yus,
Qoim bo'l-u, osuda tut ko'ngil lavhini.

Sen podshosan: tanho yasha. Erkka burib yuz,
Hur idrok-la topa bilgil hurlik zavqini,
Ardoqlagil xush o'ylaring samar-shavqini,
Mardliging-chun ehson kutma, ochma bundan so'z.

O'zingdadir ehson bori. Sen oliy hakam.
Qattiqqo'lsan o'z-o'zingga sen barchadan ham.
Ko'ngling to'qmi yozganingdan, ey sohibkamol?
Ko'ngling to'qmi? Qo'y, olomon koyisa uni,
Bulg'asa-yu sha'ming yongan mehrob yuzini,
Minbaringni o'yin qilsa sho'x bola misol.

1830

Muhammad Ali tarjimasi

AKS SADO

O'kirarmi o'rmonda hayvon,
Chalinararmi burg'u nogahon,
Guldurarmi momaqaldiraq,
Kuylarmi qiz adirda nogoh,
Mayli, qanday un, –
Sen qo'shasan javob, aks sado,
Havoda to'lqin.

Gulduraklar guldurashiga,
To'lqinlarning gurkirashiga,
Bo'ronlarga solasan quloq,
Ham cho'ponlar hoy-hoy tovushiga
Javob hozir;
Senga javob – un yo'q... O'shandoq
Sen ham, ey shoir!

1831

Mirtemir tarjimasi

BULUT

Bo'ronda tarqalgan, ey so'nggi bulut!
Yolg'iz sen chopasan ko'kda shu minut;
Yolg'iz sen tashlaysan mungli ko'lanka,
Shodmon kunda g'amgin yolg'iz sengina.

Boya sen qurshovding osmon yuzini,
O'rovdi dahshatli chaqin o'zingni;
Sen – sirli, vahmali guldirading-u,
Tashna yer qo'yniga to'ldi yomg'ir-suv.

Bas, bo'ldi, tarqalgin! Fursating o'tdi,
Yer salqin va toza; bo'ron ham ketdi.
Shamol ham erkalar tol barglarini,
Tinch ko'kdan nariga haydashdi seni...

1835

Mirtemir tarjimasi

...Yana keldim
 Yorug'likning bu go'shasiga, –
 Sezilmagan u ikki yilni
 Quvg'inlikda kechirgan joyga.
 O'n yil o'tdi o'shandan beri,
 Mening uchun ushbu hayotda
 Ko'p o'zgarish bo'ldi. O'zim ham
 Bo'ysunib bu umum qonunga,
 O'zgargandim, – bu yerda tag'in
 O'tmish quchar daf'atan meni.
 Kecha yurdim, shekilli, sarson
 Bu tolzorda...
 Mana g'arib uy –
 Enagam-la bunda yashardim.
 U yo'q endi, devor ortida
 Eshitilmas og'ir qadamlar,
 Kechalari boshim ustida
 O'tirmaydi bo'lib parvona...

Mana tolzor tepa, ko'pincha
 Qimirlamay o'tirardim men.
 Boqar edim ko'lga shu yerdan –
 Eslar edim hasratga cho'mib,
 O'zga qirg'oq va to'lqinlar...
 Oltin dala, yashil sayhonlar;
 O'rtasida yoyiq, ko'm-ko'k ko'l;
 Ajib suvi uzra baliqchi
 Sudrab yuzar to'zgan to'rini.
 Yon bag'rida, ko'l qirg'og'ida
 Ko'rinadi tarqoq qishloqlar.
 Undan nari qiyshiq tegirmon –
 Qanotini zo'rg'a ko'targan.
 Aylanadi shamol zarbida.
 Bobo mulki chegarasida,
 Toqqa tomon yo'l chiqqan joyda
 Yomg'ir yuvgan uchta qarag'ay,
 Biri turar tanho narida.

Ikkisining orasi yaqin;
Oydin, yorug' kecha qo'ynida
Men o'tganda bular yonidan,
Barglarining shitirlashlari,
Tanish sado qutlagan meni...

O'sha yo'ldan o'tdim yana men,
Yana ko'rdim qarag'aylarni.
Ko'z oldimda... hamon o'shalar,
O'shalarning oshna sharpasi.
Ammo, ko'hna ildizlarining
Yon-berida yaydoq yerlarda
Yosh novdalar o'sibdi hozir,
To'p yashillik; qalin shoxlari –
Soyasida cho'zishibdi bo'y,
Go'yo uning bolalariday...
Narida bu qarag'aylarning
Bitta do'sti xo'mrayib turar,
Eski bo'ydoq, so'qqabosh tanho
Ilgari bir ko'rganim kabi
Aylanasi bo'sh.

Salom, salom –

Ey, notanish navqiron nasl!
Men ko'rmasman sening qudratli
Kamoloting so'nggi zamonda
Menga oshna qarag'aylardan
Yuksalganda, o'zib o'tganda;
Menga oshna qarag'aylarning
Boshlariga soya to'kkanda,
O'tganlardan berkitganingda,
Men ko'rmasman. Biroq nevaram
Do'stona bir suhbatdan qaytib,
Xursand, shirin fikrga to'lib
Yoningizdan tunda o'tganda,
Salomlashgan shovqiningizni
Eshitar va xotirlar meni...

1835

Mirtemir tarjimasi

PETR BIRINCHINING BAZMI

Kemalarning rang-barang tug'i,
Hilpiraydi Nevada uzoq;
Eshkakchilar ahl qo'shig'i
Qayiqlardan tarqalar yangroq,
Shoh qasrida katta ziyofat;
Mehmonlar mast, so'zda shov-shuv bor.
To'p otishdan Neva ham behad
Zilzilaga keldi shiddatkor.

Nega bunday bazm-u ziyofat
Berar ekan Piterburgda shoh?
To'p o'kirar jamuljam ulfat,
Eskadra daryoda nogoh?
Yangi shon-la nurga to'ldimi,
Rus nayzasi, rusning yalovi?
G'addor shved mag'lub bo'ldimi?
Sulh so'rarmi qattol bir yovi?

Yo shvedni quvlagan elga
Brant qurgan ko'hna bot keldi,
Bobosini kutgali yo'lga –
Bir oila yosh flot yeldi,
Va jangovar nabiralar ham
Shu keksaning yonida turdi,
Fan sharafi uchunmi shu dam
Qo'shiq yangrab, to'plar o'kirdi?

Yo Poltava shonli yilligin
Zo'r tantana qilarmi shodon,
Rus podshosi davlatin, elin
Shu kun Karldan saqlagan omon;
Yo tug'dimi Yekaterina?
Yo qora qosh, suluv xotini,
Mo'jizalar kashf etgan siyna,
Tug'ilganmi o'zi shu kuni?

Yo'q! Afv etar u fuqaroni;
Gunohkorga qo'yib zo'r gunoh,
Xursandchilik etar bu oni;
Ko'piradi u bilan qadah,
Qalb va yuzi sochar edi nur,
Manglayidan o'padi mana;
Yovni mag'lub etgandek mag'rur,
Afv etganin qilar tantana.

Shuning uchun bu ulfat, shovqin,
Piterburgda shoh bazm qurar,
To'p o'kirar, muzika butun,
Eskadra daryoda turar,
Shuning-chun bu quvonchli soat
Shohona jom to'la, jarangdor,
To'p otishdan Neva ham behad
Zilzilaga keldi shiddatkor.

1835

Ramz Bobojon tarjimasi

EXEDI MONUMENTUM¹

Qo'l bilan tiklab bo'lmas haykal qo'ydim o'zimga,
 Xalqning kelar yo'lini maysa-o'tlar qilmas band:
 U mag'rur qad ko'tardi bosh egmasdan ta'zimga,
 Aleksandr qubbasidan ham baland.

Yo'q, butunlay o'lmayman – qalbim yashar liramda,
 Tuprog'im-la chirimay, yashaydi u to abad,
 To biron shoir-poir qolar ekan olamda,
 Meni sira tark etmaydi shon-shuhrat.

Ovozim-la chulg'anur poyoni yo'q ulug' Rus,
 Undagi barcha ellar meni yodlaydi har dam,
 Mag'rur slavyan nasli, bugungi avom tungus,
 Fin xalqi-yu dashtlar do'sti qalmoq ham.

Uzoq zamon xalq mehriga bo'lajakman musharraf,
 Chunki, rubobim bilan ezgu hislar tug'dirdim.
 Shu yovuz zamonamda kuyladim erkni maqtab,
 Xor-zorlarga achinmoqqa chaqirdim.

Tangri hukmidan chiqma, ey ilhomim parisi,
 Ranjida xotir bo'lma, toj-u gulchambardan kech,
 Loqayd qabul eta ber madh-u tuhmat barisin,
 Ahmoq bilan esa o'chakishma hech.

1836

Ramz Bobojon tarjimasi

¹ Men haykal tikladim.

SAN'ATKORGA

Ham hazin, ham shod kiranman korxonangga, san'atkor:
Marmar senga itoatchan, gipsga jon berasan:
Qancha xudo, malak, botir... Zevs – chaqmoq tangrisi
Mana Satir nay chaladi yer tagidan tikilib.
Ishni boshlab bergan Barklay, shon keltirgan Kutuzov.
Bu Apollon – orzu-umid, Niobeya – g'am-g'ussa...
Shodman. Ammo shuncha jonsiz mo'tabarlar ichida
Xafaholman: yonginamda yo'qdir mehribon Delvig;
San'at do'sti, kengashchisi qora go'rda yotibdi.
Bo'lsa Seni quchar edi! Faxr etardi sen bilan!

1836

Asqad Muxtor tarjimasi

SHE'R TO'QUVCHI DO'STIMGA

Arist! Sen ham ko'plarday topinibsan Parnasga!
Tez egar urmoqchisan asov, qaysar Pegasga¹;
Gultoj uchun shoshasan xavf-xatarga boqmasdan,
Beayov tanqid bilan jang boshlaysan qo'rqmasdan!
Arist, menga ishon-u, qog'oz, qalamdan voz kech;
Soy, o'rmon, mozorlarni olmagin yodingga hech;
Shumshuk tizmalar to'qib, ishqda yonmay qo'ya qol;
Tog'dan qulamay turib, tezroq pastga tushib ol!
Sensiz ham shoirlar ko'p, tag'in chiqar, bo'lmas kam,
She'rlari nashr etilar-u darrov unutar olam.
Ehtimol, shu topda ham shovqin-surondan yiroq,
Tentak bir havas bilan umrbod bo'lib inoq.
Maktabning panasida yashiringandir bironta.
Yangi «Telemaxnoma» ulg'aytar o'zga ota...
Bema'ni tizmachilar taqdiridan qo'rq zinhor,
Bemaza she'rlar to'qib berishar bizga ozor!
Avlodlar hurmatiga shoirlardir sazovor:
Pindda gultoj mo'l, lekin chaqirtikanak ham bor.
Sharmanda bo'lishdan qo'rq! Gap yetib Apollonga,
Ma'lum bo'lsa sening ham chiqqaning Gelikonga,
Jingalak sochli boshin chayqab turib, darg'azab,
Sening dahongga kaltak siylov qilsa, ne ajab?
Qalay? Qovog'ing soliq, javob aytishga shaysan,
Bilamanki: «Ortiq gap ne ham darkor, – degaysan,
Men ra'yidan, so'zidan qaytuvchilardan emas.
Bilgil, baxtim yor bo'lib, rubob tanladimmi, bas;
Olam, mayli, deyversin men to'g'rimda ne desa,
Achchig'lan, koyi, baqir, – yozaman she'r men esa».

Arist! Qofiyaboz – bu shoir degan gap emas,
Tinmay yozganing bilan birov uni she'r demas.
Yaxshi she'r yaratmoqlik oson emas unchalik,
Ya'ni fransuzlarni Vitgenshteyn yenggunchalik!
Ammo rus elin faxri – uch san'atkor, uch ustoz,
Dmitriyev, Derjavin, Lomonosov – uch shovvoz –

¹ Pegas – she'riyat ilhomi, u qanotli ot tarzida tasavvur qilinadi.

Ko'p donishmand bo'lishgan va bizga qilgan xitob;
Dunyoga kelar-kelmas o'ladi qancha kitob!
Qofiyabozlar talay, safsata yaratadi,
Kitob do'konlarida bari chirib yotadi;
Puch gaplarni kim o'qir, qolib ketar hammasi,
Hammasiga bosig'liq Febning la'nat tamg'asi!

Faraz qilaylik, Pindga chiqib olarsan xushbaxt.
Shoir atalishga ham haqli bo'larsan u vaqt,
Zavq bilan o'qimoqqa tushar seni el butun.
Lekin sen o'ylaysanki, shoir bo'lganing uchun
Oqib kela beradi boyliklar daryo-daryo,
Mamlakat senga qaram boylik zo'ridan go'yo,
Po'lat sandiqlaringda saqlanar oltin, kumush,
Yeb-ichasan, uxlaysan, osoyishta – ko'ngil xush!
Shundaymi?! Yo'q, azizim! Shundaymas, bari bekor;
Yozuvchi manglayida na marmar koshona bor,
Na oltin to'la sandiq!.. Shoir boy bo'lmas bundoq:
Yer tagida yerto'la, baland tashlandiq chordoq –
Mana yozuvchilarda koshona, yorug' zallar,
Shoirni hamma maqtar, lekin boqar jurnallar;
Fortuna g'ildiragi yondoshmaydi butunlay,
Dunyoga yupun kelib, Russo o'ldi yupunlay.
Gadolar qo'nalg'asi Kamoens yotog'ida,
Kostrov o'lib ketgan allakim chordog'ida,
Allakimlar ko'mdilar: ular kechirgan turmush –
Qayg'ulardan iborat; yuksak donglari – bir tush!

Chamamda sen shu mahal botding andak xayolga:
«O'zi nima gap,– deysan,– o'xshab naq Yuvenalga, –
Jiddiy hukmlar aytding, nom-banom, bo'lak-bo'lak,
Poeziya haqida fikr yurgizding andak;
Parnas hamshiralarin gapga unatalmayin,
She'riy va'z aytish uchun kelibsan-da atayin?
Jinnimisan, sog'misan? Nima bo'ldi o'zingga?»
Arist, ko'p gap ne hojat, javobim shu so'zingga:

Esga tushdi, qishloqda yashar edi bitta chol,
O'zi xudojo'y edi, oqargandi soch-soqol,

Qo'ni-qo'shnisi bilan totuv edi, to'q edi,
Undan o'tar donishmand shu atrofda yo'q edi,
Bir kun nikoh to'yidan kelar edi kech oqshom,
Andakkina mast edi, bo'shatgandi talay jom,
Yo'l-yo'lakay duch keldi bir talay sodda dehqon:
«Gunohkor bandalarmiz, yo'l ko'rsatgin, taqsirjon,
Gap shuki, bizga-ku sen ichgani yo'l bermaysan,
Hushyorlikka undaysan, buyurasan, tergaysan,
Biz senga ishonamiz; bugun sen o'zing, lekin...»
«To'xtang, – dedi xudojo'y qishloqilarga sekin, –
Umr ko'ring, cherkovda aytganimdan jilmang hech,
Aytganimni qiling-u, qilganimni qilmang hech!»

Senga ham mana shunday javob berishim darkor,
O'zimni oqlamoqchi emasman zinhor, zinhor:
Baxtlidir she'r to'qishga havasi yo'q har kishi,
Umrini o'tkazar tinch, bo'lmas g'ami tashvishi,
Ketma-ket oda yozib, jurnallarga qilmas jabr,
Badiha ustida oylab o'tirmas, besabr,
Sayr qilishni yoqtirmas u yuksak Parnasda ham,
Izlamas pok muzalar, uchmas sho'x Pegasda ham,
Qalam tutgan Ramakov unga mudhish so'z demas,
U – tinch ham xushvaqt. Arist, chunki u shoir emas!

Lekin gap cho'zildi-ku, zeriktirmayin, deyman,
Satirik qalam bilan azob bermayin deyman,
Azizim, gapim adoq, kengash berdim sen uchun,
Nayingni chالasanmi, yo yo'q – hal etgin bugun?..
O'ylab ko'r, qaysi ma'qul, o'zing saylagin, biroq:
Dovruq olmoq yaxshi-ku, tinch yashamoq yaxshiroq!

1814
Mirtemir tarjimasi

JUDOLIK

Soya-salqin litsey xilvatgohi,
Ulfatimiz she'rlarimni tinglar so'nggi bor.
Litsey hayotining dilkash hamrohi,
Bu – sen bilan so'nggi lahza ko'rishmoq diydor,
Birgalik yillari qoldi orqada:
Ahil ulfatimiz tarqalar.
Xayr! Omonda asragay xudo,
O'z erkingdan bo'lmagin judo,
Febdan ham ajrama, aziz birodar!
Umidli, quvonchli, totli muhabbat,
Men ko'rmagan sevgi mahringga tushsin:
Umrining kunlari osoyish va baxt
Qo'ynida tush kabi uchib o'tishsin!
Xayr! Qayda bo'lsam: qonli jangdami,
Aziz daryo bo'yi, tinch yalangdami,
Muqaddas do'stlikka sodiqman har vaqt,
Barcha (taqdir eshitarmi tilaklarimni?)
Barcha do'stlaringga yo'ldosh bo'lsin baxt!

1817

Asqad Muxtor tarjimasi

Yaxshi qol, qadrdon yashil o'rmonzor!
Yaxshi qol, qayg'usiz dala quchog'i!
Siz ham, ey tez uchgan xushvaqt baxtiyor
Kunlar – yengil qanot ermaklar chog'i!
Xayr, Trigorskoye, shodmon hayotim,
Mudom xushvaqt kutgan sevikli diyor!
Sizga o'rgandim men, tuzingiz totdim,
Nahot, ayrilaman manguga takror?
Sizdan esdaliklar olib ketaman,
Lekin qoldiraman sizga bu qalbm.
Bir kun (shirin xayol!) – tag'in qaytarman
Orombaxsh dalangiz qo'yniga, balkim.
Yurarman jo'kazor soyalarida,
Men do'stona erkka bosh eguvchiman,
Qiya tepalarning oralarida –
Aql, go'zallikni xo'p sevguvchiman.

1817

Mirtemir tarjimasi

CHAADAYEVGA ATAB

Sevgi, umid, jimjit shon aldoqlari
Ermak bo'lmadi bizga ko'p zamon,
O'tdi yoshligimiz ovunchoqlari
Go'yoki tush, go'yo tongdagi tuman:
Ammo yonar hali bizda ishtiyoq,
Yovuz bu saltanat qilsa hamki jabr,
Qalbimiz talpinar betoqat, besabr,
Vatan da'vatiga solamiz quloq.
Oshiq yigit shirin visol damini
Zoriqib kutganday, bo'lib nigoron –
Muqaddas ozodlik minutlarini
Ishonch-la kutamiz entikib hamon.
Hali erk maylida yonar ekanmiz,
Yurak hayot ekan nomusga-shonga:
Do'stginam, vatanga jonni tikkanmiz,
Ko'ngil orzulari fido o'shanga!
Ishon, shubha qilma, kelar u zamon,
Balqar baxt yulduzi – dilbar va porloq!
Rossiya uyqudan uyg'onar, inon,
Shohlik vayronasi ustiga, o'rtoq,
Yozilajak bizning nomlar begumon.

1818

Mirtemir tarjimasi

Eskulapga² chap berib qoldim,
 Oriqman, taqirbosh, lekin salomat;
 Azob panjasidan qutulib oldim,
 Boshginamdan ketdi og'ir malomat;
 Priapning quvnoq hamrohi sog'liq
 Ham uyqu, ham farog'atli dam
 Yana xuddi ilgarigidek,
 Oddiy, tor kulbamga qo'ydilar qadam.
 Kel, chala bemorni yupatgin sen ham!
 U seni ko'rmakka juda intizor,
 Seni, qonunlardan xolis, baxtiyor,
 Pindning tanbal fuqarosini.
 Ozodlik va Vakxning sodiq farzandi.
 Veneraning muxlis dilbandi,
 Ayshi farog'atning sohibi, seni!
 Poytaxtning bekorchi tashvishlari-yu
 Nevaning sop-sovuq go'zalligidan,
 Nodonlarning chirkin mish-mishlari-yu
 Shuncha xil ziqnalik bezorligidan
 Qo'rg'onlar, o'tloqlar chorlaydi meni,
 Boqchalarning yashil salqini,
 Dala-dashtda daryo sohili
 Va erkin qishloqlar chorlaydi meni.
 Qo'lingni ber. Boraman o'zim
 G'amgin sentabrning avvallarida:
 Yana birgalashib quramiz bazm,
 Bu yerning pattalik malaylaridan,
 Tentagidan, amaldoridan
 Ochiq ko'ngil bilan so'zlab qolarmiz.
 So'zlarimiz osmon hukmdoridan,
 Goho yerdagisin tilga olarmiz.

1819

Asqad Muxtor tarjimasi

¹ V.V. Engelgardt (1785–1837) – «Zelenaya lampa» to'garagining a'zosi. Pushkinning do'sti.

² *Eskulap* – yunonlarda tibbiyot tangrisi, umuman vrachlarning hazil laqabiga aylanib qolgan.

Kunduz mash'alasi sekin so'narkan,
 Zangor dengizga tushar kechalik tuman.
 Shovqin sol, shovqinlar sol, itoatli oq yelkan,
 To'lqinlar ot tagimda, g'azabnok okean.
 Ko'zimga ko'rinadi olis u qirg'oq.
 Janub dalalari – sehrli diyor:
 G'ussaliman, jo'shqinman, shoshaman bu choq,
 Meni sarxush etgulik xotiralar bor...
 Payqayman: ko'zlarimda yana yosh ko'rinadi;
 Oshna xayollarim uchishar aylanamda;
 Qalbim bir tug'yon etib yana darrov so'nadi,
 Kechmish, u tentak sevgi esga tushar bu damda –
 Sayoq yillar, butun g'am, suyukli har ne borkan,
 Orzular, umidlarim aldagani beomon...
 Shovqin sol, shovqinlar sol, itoatli oq yelkan,
 To'lqinlar ot tagimda, g'azabnok okean.
 Kema, uch, yetkaz meni tezroq u olis yoqqa;
 Aldoqchi zo'r dengizning tahlkali maylicha,
 Yondashako'rma faqat g'amgin – tanish qirg'oqqa,
 Tumanli vatanimga yondashako'rma picha, –
 Qaynoq hirsim dastavval yolqinlar ila to'lgan,
 Sezgim va orzularim o'tday yongan yerlarga,
 Nozli muzalar sirli va yumshoq kulgan,
 Suzuk boqishlarini bag'ishlagan yerlarga, –
 Yaqinlashma, yondashma yoshligim tor-mor qilgan,
 Bo'ronlarda ertaroq so'lgan, so'ngan yerlarga.

Yengil qanot sevinchim menga vafosiz bo'lgan,
 Yuragim sovuq hasrat-g'amda qolgan yerlarga...
 Men yangi taassurot izlagan yo'lovchiman,
 Sizdan qochdim vatanim – suyukli aymoqlarim;
 Sizdan qochdim, ey, faqat zavq-shavq allalagan,
 Bir damlik yoshlikdagi bir damlik o'rtoqlarim,
 Siz ham ey, muhabbatsiz o'zimni qurbon etgan,
 Shoshqin xayollarimning, ey, ozg'in sirdoshlari,
 Tinchligim, shonim, erkim, yuragim egallagan
 Yoshligimning vafosiz, minutlik tutoshlari,
 Barchangizni unutdim... Oltin bahorlarimning

Sirli ey sirdoshlari, sizni-da unutganman.
Ammo yuragimdagi o'sha eski yaramga,
Chuqur sevgi dardimga hech narsa bo'lmas darmon...
Shovqin sol, shovqinlar sol, itoatli oq yelkan,
To'lqinlar ot tagimda, xo'mraygan okean...

1820

Mirtemir tarjimai

Uchishgan bulutlardan bo'shab qoldi ko'k yuzi;
Ey sen qayg'uli yulduz, ey sen oqshom yulduzi,
So'lg'in dala, biyobon shu'langdan kumush bo'ldi,
Qora qoya, mudragan ko'rfaz ham nurga to'ldi;
Miltillagan nuringni sevaman haqiqatan,
Uxlagan o'ylarimni uyg'otdi u qaytadan.
Vodiylar adil-bo'ychan teraklar bilan to'lgan,
Nozik, umrbod yashil daraxtlar mudrab turgan.
Janubning to'lqinlari dardli shovqinlar solgan,
Har nima ko'ngillarga yoqimli va xush bo'lgan –
Tinch va sokin o'lkada – suyumli, yorug' yulduz,
Porlashingni yodimda saqlab yuraman hanuz.
U yerlarda bir kezlar samimiy o'y surardim,
Erinchak xayollarda dengiz bo'ylab yurardim,
Kulbalarni quchganda kechaning soyasi jim,
Qorong'ida izlardi sohibjamol qiz seni,
Qizlarga ko'rsatardi senga taqib ismini.

1820

XANJAR

O'lmas Nemezidaning¹ qo'li uchun yaratmish
Seni Lemnoss² xudosi,

Erkning maxfiy posboni – qasoskor xanjar
mudhish –
Xo'rlik va haqoratning so'nggi hukmfarmosi.

Zevs yashinlari jim, qonun qilichi mudroq
Yerlarda la'natlar, umidlar yaratasan.
Seni asrar shohona u sarpolar panaroq,
Sen taxt ko'lankasida yashirinib yotasan.

Yovuzning ko'zlariga yarqirar bu tilsiz tig',
Jahannamning shu'lasi, tangri chaqmog'i yanglig',
Ham yovuz titrab ketar, alanglar haryon
O'z bazmida nogahon.

Kutilmagan zarbalarini uni topar har joyda,
Cherkovda-yu, chodirda, quruqlikda va suvda,
Sirli qulflar urilgan sirli uyda – har
qayda,

Oilada yoki shirin uyquda.
Ezgu Rubikon shovlar Rumi Qaysar³ ostida,
Olampanoh Rim qulab, qonun egdi boshini,
Ammo erk sevgan Brut qo'zg'adi isyon:
Xanjar, yana qon to'kding – u ham o'lik tusida –
Quchoqlaydi viqorli Pompey marmar toshini.
Isyon nasli ko'tarar qahr-g'azab g'ulg'ulasi,

¹ *Nemezida* – taqdir va qasos ma'budasi.

² *Lemnoss* – vulqon, temirchilik tangrisi (grek rivoyati).

³ *Qaysar* – Yuliy Sezar – Mashhur Rim sarkardasi, davlat arbobi ham yozuvchi. Davlat hokimiyatiga to'la ega bo'lish niyatida 49 yilda o'z askari bilan Italiya chegarasidagi Rubikon nahridan o'tgan ham qattiq ichki urushlar natijasida imperatorlikka ko'tarilgan. Shunga qaramay, unga qarshi respublikachilar fitnasi tashkil etilganki, uning o'g'li sanalgan Brut ham shularga qo'shilgan.

La'nati, qarg'ish tekkan qonli – badnamo –
Erkinlikning u boshsiz qolgan tanasi
Ustida badbashara bir jallod bo'ldi paydo.
O'limlar payg'ambari¹ charchagan do'zaxlarga
Barmoqlari-la qurbon belgilamishdir.
Seni va Evmenida bibini naq ularga
Tangrining o'zi to'g'ri yubormish – yo'llamishdir.
Ey yosh haqiqatparvar, shumlik saylagan odam,
Ey, Zand, sening asring ham jazoning
sirtmog'ida –
So'ndi, ammo muqaddas, fazilatli, shan odam,
Tovushi qolib ketdi bu jazo tuprog'ida.
Germaniyangda mangu sharpa bo'lib qolding sen,
Jinoiy quvvatlarga ofat-u xatar.
Karl Zandning tantanali qabrida –
Yonadi bexat-beyozuv xanjar.

1821

Mirtemir tarjimasi

¹ O'limlar payg'ambari deb shoir buyuk fransuz revolyutsiyasi davrining revolyutsion mayda burjuaziyasining ulkan yetakchilaridan birini – «xalq do'sti» – Jan Poliy Maratni aytmoqchi (1743–1793). Marat kontrrevolyutsioner Sharlot Korde tomonidan o'ldirilgan. Shoir uni «Evmenida» deb, ya'ni qasos tangrisi deb ataydi. Pushkin fransuz revolyutsiyasining birinchi qadamlarini suyunib qarshi olgan edi.

ALOMATLAR

Turli-tuman alomatni kuzat har qachon,
Yosh bolalik yillaridan podachi, dehqon,
Ko'k g'arbida ko'lankaga ko'z tashlab bir dam,
Olddan aytar shamolni ham, ochiq kunni ham;
Aytar dala bahrin ochar yomg'ir sharrosni.
Uzumlarga xavfli bo'lgan erta ayozni.
Agar oqshom oqqush suzib tinch suvda yursa,
Kelishingdan xabar berib, qichqirib tursa,
Yoki g'amgin bulutlarga botsa quyosh-nur,
Bilki, erta uyg'otadi qizlarni yomg'ir,
Yo urilar darchaga do'l: tongda qishloqi –
Shaylanarkan o'rish uchun bo'liq boshhoqni,
Bo'ronlarni eshitib u chiqmaydi ishga,
Yana qayta yalqovlanib boshlar mudrashga.

1821

Ramz Bobojon tarjimasi

Kechirarmikansan, orzumdagi rashk,
 Ishqdagi bu sifat telba yonishni?
 Sodiqsan! Ne uchun sevasan, yakkash —
 Fikr-u xayolimga qo‘rquv solishni.
 Jazmanlar qurshagan sening atrofing,
 Ko‘rinmak istaysan barchaga dilbar.
 Goh munis, goh ma’yus sening nigohing
 Hammaga nechun puch umid baxsh etar?
 Aqlimni band etib, o‘zimni maftun,
 Bu baxtsiz sevgimga ishonching komil,
 Ko‘rmaysan, shovqinli gurungda butun
 Suhbatga begona, iztirobda dil, —
 Tanholik hasratin chekaman tolib,
 Mahrumman iltifot va shafqatingdan...
 Ketmoqchi bo‘laman: qo‘rqib, yolvorib
 Ko‘zlaring qidirmas mening izimdan.
 Ishvali so‘zlar-la qilmoq bo‘lib rom,
 Meni gapga tutib qolsa bir jonon, —
 Sen beg‘am, osuda; quvnoqsan mudom,
 Bu ta’nang men uchun o‘limdan yomon!
 Gapir-chi, ne uchun mening raqibim,
 Men-u sen — ikkovni ko‘rarkan xilvat,
 Senga nechun sirli qiladi ta’zim?..
 Ayt-chi, kim beribdi bunga ijozat?
 So‘yla-chi! Ne uchun to‘lg‘anar rashkda,
 Ne uchun oqarar jamoling ko‘rib?
 Ne uchun kun va tun o‘rtasi paytda
 Onangsiz, sen tanho olasan kutib?!
 Lekin men sevimli... Men-la qolganda
 Shu qadar munissan, shu qadar dildor!
 Bo‘sang o‘t! Sen ishqdan suhbat ochganda
 Samimiy yuraging etilar izhor!
 Senga kulgilidir mendagi azob
 Va lekin sevasan, yetadi aqlim.
 Azizim, qiynama, hech qolmadi tob.
 Bilmaysan, naqadar kuchlidir ishqim,
 Bilmaysan, qanday zo‘r menda iztirob.

1823

Zulfiya tarjimasi

Tun yeli g'ir-g'ir,
Taratur sehr.

Kelar,
Yelar

Vodiy ul-Kabir¹.

Zar tusli oy chiqdi ko'k aro,
Sukunat... o... gitara yangrar.
Yosh ispan qiz balkonda tanho
Panjaraga suyanib qarar.

Tun yeli g'ir-g'ir,
Taratur sehr.

Kelar,
Yelar

Vodiy ul-Kabir.

Ro'molingni tashlab bu chog'da
Kun misli kel, hoy qizgina, qiz!
Panjarani qoldirib dog'da,
Nozikkina oyog'ing o'tkiz!

Tun yeli g'ir-g'ir,
Taratur sehr.

Kelar,
Yelar

Vodiy ul-Kabir.

1824

Muhammad Ali tarjimasi

¹ Ispaniyada bir daryo nomi.

CHAADAYEVGA

Axir, bu bachkana gumonlar nechun?
Inondim butun:
Bu joy qo'rqinch ehrom bo'lmish bir zamon,
Bunda qonga tashna tangrilar uchun –
Tutunday burqigan qurbonlik va qon:
Yovuz Evmenida xusumatlari
Shu yerda tugalib – bo'lmish xotirjam;
Qo'lini uzatmish og'asi sari –
Shu yerda Tavrida darakchisi ham;
Do'stlikning muqaddas ahdi, shukuhi –
Vafo rasmin qurmish bu vayronada,
G'ururlanmish ulug' tangrilar ruhi –
O'z ijodlaridan shu butxonada.

.....
Chaadayev, o'tmish xotiringdami?
Yaqindaydi yoshlik shavqlari bilan
O'ylardimki mash'um – mudhish ismni
O'zga xarobotga topshirmoqni man.
Bo'ronlari tingan qalbimda, biroq,
Tanballig-u sukut topibdi qaror,
Dilim jo'shqin mehr-u ilhomga inoq.
Ezgu do'stligimiz topishga takror
Ismlarimizni yozaman, o'rtoq.

1824

Mirtemir tarjimasi

SHON-SHUHRAT ORZUSI

Tiz cho'kib qoshingda tilsiz bir nafas
Farog'at, ishq bilan bo'lganimda mast,
Ko'z tashlab o'yladim: sevgilim jonon,
Shuhrat istadimmi, bu senga ayon;
Bilasan, beqaror dunyodan ketib,
Hovliqma shoirlik nomin tark etib,
Bo'ronlardan charchab solmadim quloq,
G'o'ng'illagan maqtov, g'iybatga biroq,
Mish-mishlar solarmi qalbga hayajon,
Qiyo boqqanida bo'lib nigoron,
Bo'ynimga chirmashib, shivirlagan payt:
Sevasanmi, jonim, baxtlimisan, ayt?
Sevmaysanmi o'zga yorni mensimon?
Unutmaysanmi, ayt, do'stim, hech qachon?
Men esa, uyalib turar edim lol,
Zavqlarga g'arq bo'lib, surardim xayol,
Kelgisi dahshatli judolik damlar –
Bo'lmaydi... qanday hol? Ko'z yoshi, g'amlar,
Bo'hton, bevafoqlik boshimga bari
Birdan yopirildi... qaydaman? Qani?
Cho'lda yashin urgan yo'lchiday shu vaqt –
Turaman, ko'z oldim zim-ziyo behad.
Hozir menda yangi orzu azobi:
Shon-shuhrat istayman, istayman, toki –
Nomimni eshitib qol taajjubda,
Senga duch kelay men hamma tarafda.
Baland ovoz bilan butun narsa ham
Men haqda so'ylasin, kuylasin ko'rkam,
Vafodor ohangni kuylab osuda,
Bog'chada, kechasi tim qorong'ida,
Hijron payti so'nggi yolvorishim u,
Sening xotirangdan chiqmasin mangu.

1825

Ramz Bobojon tarjimasi

... GA

Esimdadir ajib dam hali:
Ko'z oldimda bo'lding namoyon,
Pok go'zallik dahosi kabi,
Bir lahzalik xayol, tushsimon.

G'am-alamdan dilim yonganda
Tushlarimda ko'rdim chehrangni,
Hayotdagi bo'm-bo'sh suronda
Kelib turdi tovshing jarangi.

Yillar o'tdi. Isyon bo'roni
Xayollarim sovurdi dildan.
Va unutdim dilbar sadongni,
O'chdi aziz chehrang yodimdan.

Quvg'unlikning changida nursiz
G'amga to'lib kunlarim botdi;
Xudo, ilhom va ko'z yoshisiz,
Ishq, iztirob hayotsiz oqdi.

Mana, qalbga oshno bo'ldi nay,
Ko'z oldimda bo'lding namoyon,
Go'zallikning sof parisiday,
Bir lahzalik ajib tushsimon.

Ruhim yana uyg'ondi bu dam,
Yana unda tirildi najot;
Yana dilda Xudo va ilhom,
Ko'z yoshi-yu muhabbat, hayot.

1825
Zulfiya tarjimasi

Agar seni aldasa hayot,
Sen noumid bo'lma hech qachon.
G'amli kunga qilgin itoat,
Xushnud kunlar keladi, ishon!

Qalb kelajak ishq-la yashar;
Bukunimiz qayg'u va dog'li:
Bari oniy, o'tishga shoshar,
O'tgan esa, hamisha totli.

1825
Zulfiya tarjimasi

BOXUS QO'SHIG'I

Nimadan tindi, hey shodumon ovoz?
Yangra, boxusona¹ qo'shiq, yangroq soz!
Bor bo'lsin sarvinoz qizlar, jononlar!
Bizni nazokat-la sevgan juvonlar.
Qani, qadahlarni to'ldira boshlang!
Jaranglab tursin,
Boda ko'pirsin --
Noyob uzuklarni tagiga tashlang!
Ko'taring bir yo'la, sipqaraylik oq,
Bor bo'lsin muzalar, bor bo'lsin idrok!
Sen, ey ezgu oftob, porla yorqinroq!
Yorug' tong otganda, mana bu chirog',
Rangi o'chib, lip-lip so'nganisimon,
Soxta donishmandlik so'nar beomon --
Porloq aql quyoshi oldida, albat.
Bor bo'l, ey oftob, yo'qol, ey zulmat.

1825

Mirtemir tarjimasi

¹ *Boxus* – may va xursandchilik tangrisi (yunon rivoyati).

Qonimda yonadi orzu otashi,
Sen mening dilimga solding jarohat;
Bo'sa ol: sharob-u boldan ham shirin
Sening bo'salaring, bag'ishlar rohat.
Kel, mehr-u sevgi-la boshimga egil,
Beisyon, oromda tin olsun jonim:
Quvnoq kun botguncha ufqqa yengil,
Quyulguncha tunning tumanlari jim.

1825
Zulfiya tarjimasi

VYAZEMSKIYGA

Qadim jon ofati – dengiz shunchalik
Olovlantirdimi dahongni sening?
Madh etding sen oltin lirangni chalib
Neptunning dahshatli panshaxasini.

Madh etma. Bu bizning badbin davrda
Yerga ittifoqdosh u keksa Neptun.
Odam – barcha bebosh olag‘ovurda
Yo zolim, yo xoin va yoki tutqun.

1826

Asqad Muxtor tarjimasi

YAZIKOVGA

Yazikov, senga kim baxsh etdi ilhom
Bu sho'xchan nomani yozmoqlik uchun?
Buncha hazilkashsan, buncha mehribon,
Bu qadar toshibdi hislaring, kuching,
Jo'sh urgan g'ayrating buncha navqiron!
Yo'q, sen o'z sozingni qonib sug'organ
Kastal chashmasining suvlari emas;
Senga boshqa yerdan tuyog'i bilan
Ippokren chashmasin ochibdi Pegas.
Sizilib oqmaydi undan muzday suv,
Achigan sharobday ko'pirmaydi u;
Yaroqsiz suvlardan xoli, ozoda,
Rom bilan vinoning aralashmasi –
Go'yo Trigorskda, bizning zamonda
Erkin tashnalikning ochgan chashmasi –
Sof va oliyjanob ichimlikday u,
Mast qilar, uyg'otar besabr tuyg'u.

1826

Asqad Muxtor tarjimasi

Achchiq satiraning otash muzasi!
 Kel, mening otashin da'vatimga kel!
 Menga kerak emas maqtov lirasi,
 Menga Yuvenalning qamchisini ber!
 Lekin, bu badhazm epigrammam
 Nodon taqlidchilar, asti sizgamas,
 Ey, badnafs tarjimon, qofiyaparast –
 Bechora no'noqlar, bo'ling xotirjam!
 Xotirjam bo'lingiz, sho'rlik shoirlar!
 Jurnal muridlari – yuragi kirlar!
 Omon bo'ling siz ham, tentaklar! Biroq,
 Ey, siz muttahamlar, chiqing yaqinroq!
 Sizning hammangizni, razil, ablahlar,
 Vijdon qiynog'iga olaman yomon!
 Qaysi biringizni unutsam agar,
 So'rayman, janoblar, ayting shu zamon.
 O, qancha mis manglay – qovoqkallalar,
 O, qancha benomus, orsiz aft-angor,
 Bularning hammasi mendan barobar –
 O'chmaydigan tamg'a olishga tayyor!

1820 – 1826

Turob To'la tarjimasi

1827-YIL 19-OKTABRDA

Tangri yor bo'lsin, jo'ralar, sizga –
Shoh xizmati-yu hayot g'amida.
Do'stona ishrat bazmlari ham
Sevgining sirli, shirin damida.

Tangri yor bo'lsin, jo'ralar, sizga –
Bo'ronlarda-yu tiriklik dardida,
Yot diyorda ham olis dengizda,
Ham u qorong'i yerning qa'rida...¹

1827

Mirtemir tarjimasi

¹ Bu she'r dekabristlarga, Pushkinning litseyda birga o'qigan va keyin Sibirga surgun qilingan do'stlariga (Kyuxelbeker va Pushchinga) bag'ishlangan.

SHOIR VA OLOMON

Procul este, profani¹

Shoir qalbin yondirib ilhom
Parishonhol chertar lirasin.
U kuylardi – tegrada avom
Quloq solar kibrli, xudkom,
Anglab yetmay gapning sirasin.

Befarosat qora xalq so'ylar:
«Yorilguday bo'lmoqda quloq,
Namuncha u xush sas-la kuylar?
Qayoqlarga boshlaydi bu choq?
Ne o'rgatar, kuylar ne haqda,
Ko'ngillarni tutib qiynoqda
O'zboshimcha jodugar misol?
O'lani – hur bamisli shamol,
Ammo shamol yanglig' besamar:
Unda bizga ne naf, ne zarar?»

Sh o i r

Tilingni tiy, muhtojlikka g'arq,
Aqli qosir, farosatsiz xalq!
Dod-voy etma manfur va nolon,
Sen – chuvalchang, ko'k o'g'limas, yo'q,
Naf bo'lsa bas, nafdan ko'ngling to'q,
Senga axir nedir Apollon²
Unda naf yo'q, xullasi kalom.
O, marmar-ku bu ma'bud!... Biroq
Sening uchun mo'ndi naffiroq:
Bo'lur unda pishirsa taom.

¹ Keting nari, besavodlar (Lot.)

² *Apollon* – yunon afsonalarida oftob ma'budi, san'at homiysi. Bu yerda qadimgi yunon haykaltaroshi Leoxares (eradan avvalgi IVasr) yaratgan va Vatikandagi Belveder muzeyida saqlanayotgan Apollon haykaliga ishora. Haykal san'atning yuksak namunasi hisoblanadi. (*Tarjimon*).

Olomon

Xo‘p, sen ko‘k o‘g‘li, ilohiy elchi,
Zakovating, aqlingni, kel-chi,
Sarf ayla-chi mundoq bizni deb,
Qalblarimiz pokla-yu ber zeb:
Jur‘atsizmiz, ayyormiz juda,
Uyatsiz-u badkormiz juda:
Yurak emas bizdagi – kesak,
Biz – tuhmatchi, biz – qul, biz – tentak;
Bijg‘ib yotar illatlar tog‘-tog‘,
Yaqin olib bizlarni siylab
Koshki bersang ibratli saboq,
Tinglar edik jon-quloq ila.

Sh o i r

Bas, shoirga ekanmi havas,
E, siz bilan nechog‘ ishi bor?
Fahsh loyiga botmaysizmi! Bas!
Lira sasi qila olmas kor!
Siz tobutdek ko‘zga yomonsiz,
Tentaklikda xo‘p beomonsiz.
Asradingiz avaylab hanuz,
Darra, bolta, zindon... bu ne so‘z?!
Yetar endi, ey telba qullar!
Shaharlarda suprilur yo‘llar –
Ha, supurmoq – foydali yumush...
Nima deysiz?.. Kechibon o‘zdan
Toat qilmay kohinlar sizdan
Supurgini olsinlarmi?.. Xo‘sh?..

Tirikchilik ikir-chikiri
Va yo g‘araz, yo savash emas,
Biz tug‘ildik ilhom sururi,
Shirin sas-u ibodat deb, bas!

1828

Muhammad Ali tarjimasi

Gruziya qirlarida tun qorong'isi,
 Ko'z oldimda Aragva shovqin soladi.
 G'amginman va yengilman, dilim qayg'usi
 Ravshan; sog'inish mungi dilga to'ladi.
 Faqat sog'inish mungi... Mening mungimni –
 Hech nima azoblamas, tashvishga solmas.
 Yangidan sevgim o'ti olar ko'ngilni,
 Chunki u sevmay turmas, sevmay turolmas.

1829

Mirtemir tarjimasi

MEHNAT

Totli dam bu: necha yillik mehnatimni tugatdim,
Nega tag'in sirli hasrat notinch qilar ko'nglimni?
Yo, ulkan ish bajarilgach, turibman haqqin olib –
Bekor qolgan mardikordek, bo'lak ishga begona?
Yo muqaddas kuychilarning, oltin tongning do'stini,
Tunning tilsiz hamrohini – mehnatimni ko'z
qiymas?

1830

Asqad Muxtor tarjimasi

Shovqinli ko'chada sarson yursam-da,
 Xalq to'la cherkovga borib kirsam-da,
 Sho'x yigitlar bilan bir o'tirsam-da,
 Meni xayol bosar, o'y bosar hamon.

Men deyman: bu yillar shoshib o'tadi,
 Son-sanoqsiz odam bir-bir ketadi,
 Dunyoda kimki bor – bori bitadi,
 Kimningdir so'ng dami yaqin shu zamon.

So'qqabosh chinorni har ko'rganimda –
 O'rmonlar bobosi, deyman, dilimda –
 Otalarim asrin ko'rding umringda –
 Mendan so'ng ham qolib, surasan davron.

Go'dakni erkalab turganda xushhol,
 Darrov o'ylab deyman: erkam, yaxshi qol,
 Mening o'rnimni bos, ko'rmagil zavol,
 Men tutoqdim, so'ldim, sen gulla omon!

Har kun, har yilimni o'tkazib shundoq,
 Odatim – xayolga botaman uzoq,
 Har yil so'ng nafasdan olaman so'roq,
 Har soat topaman o'limdan gumon.

Bilmayman, ajalim duch kelar qayda,
 Jangdami, safarda yo toshqin soyda,
 Yoki go'rim anov vodi, to'qayda,
 Sovuq xokim olar og'ushi tomon!

O'likka hamma yer birdak har qalay,
 Tuyg'usiz tan go'rda qolmas chirimay,
 Har nechuk istagim: Vatanda o'lay,
 Aziz tuproq bo'lsin so'nggi oshiyon.

Qabrim tegrasida yosh hayot kulsin,
 Qushlar bosh ustimda sayrashib tursin,
 Beparvo tabiat doim barq ursin –
 Mangulik chiroйда yashnab bearmon.

1829 Mirtemir tarjimasi

Qirmizi yuz tanqidchim, bo'rdoqi askiyaboz,
Doim mazax va ermak senga bizning tolg'in soz,
Kel, bir nafas yonimda o'tirishga unagin,
La'nati g'am-gussaga chidarmizmi, sinagin.

Qara, qandoq manzara: qator bu g'arib kapa,
U yoni qora tuproq yonbag'ir, yassi tepa,
Ustlarida quyilgan sur bulutlar, tumanlar.
Qani yorug' dalalar? Qani qalin o'rmonlar?

Qayda anhor? Boq, anov pastak qo'ra ichiga –
Ikki sho'rlik tol turar ko'zlarning quvonchiga,
Ikki, xolos... Uning ham biri yaydoq-yalang'och.
Kuz yomg'iri dastidan qup-quruq qolgan yog'och.
U birida sap-sariq uvib qolgan yaproqlar,
Ko'lmakni bulg'ash uchun yelga faqat intizor,
Shugina! Qo'rasida yo'q tirik biron kuchuk.
Rostdan ham, ana dehqon, yalang bosh eltar o'lik.
Chaqaloqning tobuti, izma-iz ikki ayol,
Erinchak pop bolasin uzoq hayhaylar dehqon:
Otangni chaqir-chi, – der, – cherkovni ochsin darhol.
Jadalroq! Hech fursat yo'q! – Ko'mardim allaqachon.
Nega xo'mrayding? – Qani, tentaklikni tashlasang.
Bizni yupantirgali bir xirgoyi boshlasang?

Sen qayoqqa? – Moskvaga! Bu yerda yurmay bekor,
Graf to'yidan qolmay! – To'xta, hay, karantin bor,
Axir bizning o'lkada hozir hindu vabosi.
O'tir, bir choq muhtasham Kavkazning darvozasi –
Yonida itoatkor navkaring o'tirganday.
Sho'xlik qani, og'ayni? Ha! G'ussa bosdi – hay, hay!

1830

Mirtemir tarjimasi

YOLVORISH

O, agar bu rost bo'lsa, tunda –
Bitganida odamning umri,
Qabrlarning toshiga shunda
Yalt-yalt tushsa ko'kdan oy nuri,
O, agar bu rost bo'lsa, shundoq
Bo'sh qolsa tinch mozorning bari –
Men Layliga bo'lib ko'p mushtoq;
Chorlayman: kel, do'stim, men sari!

Avvallari ko'ringaningday
Mahbub ruhi, bo'lgil namoyon,
So'nggi g'amdan o'zgarib chiroy
Rangsiz, holsiz, qish kunisimon.
Kel, yengil kuy yoki shamol, yo –
Olisdagi yulduz singari,
Kel, misoli dahshatli siymo,
Menga farqsiz: kelgil men sari!

O, seni men chaqirishim bu,
Sevgilimni kek bilan xazon –
Etganlarga ta'na emas-ku,
Yoki meni ahyon va ahyon –
Qiynagandan shubhalar qahri,
Tobut sirin fosh etish emas...
G'amgin deyman: sevaman payvast,
Senikiman, kelgil men sari!

1830

Ramz Bobojon tarjimasi

* * *

Meri uchun ichaman,
Meriginam dilrabo,
Jim eshik berkitaman,
Mehmonim yo‘q, men tanho,
Meri uchun ichaman.

Merimdan chiroyliroq,
Bo‘lsa bo‘lar, ehtimol,
Bunday parining biroq, –
Bo‘lishligi ko‘p mahol,
Bunday mehribon, quvnoq!

Baxtiyor bo‘lgin, Meri.
Hayotimning quyoshi.
G‘am, hijron ko‘rma, pari,
Yasha, bilmay ko‘z yoshi,
Baxtiyor bo‘lgin, Meri.

1830
Mirtemir tarjimasi

NASL-NASABIM

Gala-gala rus qalamkashlar
Hamkorini qilib masxara,
Meni zodagon deb atashar,
Bu bema'ni gaplarni qara!
Na ofitser va na asessor,
Na zoti-nasabim dvoryan,
Akademik va na professor;
Men anchayin rus meshchaniman.

Davr illati menga tushunarli,
Unga qarshi turmayman biroq:
Bizda yangi – tug'ma nomdorlik,
Yangi bo'lgan sari nomdorroq.
Qaqshab bitgan urug'lar yodi
(Baxtga qarshi, yolg'iz emasman),
Men qadimgi boyar avlodi;
Birodarlar, men mayda meshchan.

Mening bobom quymoq sotmagan,
Bo'yoqchilik qilib shohlarga
Quldan knyazlikka o'zin otmagan,
Jo'r bo'lmagan u maddohlarga,
Avstriyaning upa surkagan
Qo'shinidan qochgan soldatmas,
Men oqsuyak emishmanmi? Bas,
Men, xudoga shukur, meshchanman.

Jangda ezgu Nevskiy uchun
Xizmat qilgan Racha – ajdodim;
Tojdor zolim – Ivan IV
Rahmi shafqat qilgan avlodin.
Shohlar-la el bo'lgan Pushkinlar;
Ko'plarining taralgan shoni
Polyaklar-la olishgan kunlar
Nijenovgorod meshchani.

Barham berib makr-u adovat
Ham shiddatli urush-xavflarni,

Yorliq tutib, Romanovlarni
Xalq taxtga qilganda da'vat,
Shu yorliqqa imzo chekkanmiz,
Jafokashning o'g'li rahm etgan.
Bir vaqt biz ham bo'lganmiz aziz;
Ha, bo'lganmiz... lekin men – meshchan.
O'jarlikdir bizni xor qilgan:
Opoq bobom bir so'zli edi,
Petr bilan chiqishmay didi,
Shuning uchun dorga osilgan.
Bu bizlarga saboq bo'lsinki,
Podshoh bahsni yoqtirmas ekan.
Baxtli – knyaz Yakov Dolgorukiy
Aqllidir u yuvosh meshchan.

Mening bobom Petergof qasri
Ichra bo'lgan isyon paytida
Sodiq qoldi Minix singari,
Petr III ning halokatiga.

Shunda bo'ldi Orlovlar aziz,
Bobom esa tushdi zindonga,
Bosh egdi shiddatli naslimiz,
Va men, meshchan, keldim jahonga.

Gerbli muhrim ostiga ko'mdim
Qo'limdagi to'p-to'p yorliqni,
Kiborlar-la yo'q bordi-keldim,
Tiydim qonda isyonkorlikni.
Men bir savodxonman, bir nozim,
Musin emas, faqat Pushkinman,
Na boy-u saroyda mulozim,
O'zim katta odam: men – meshchan.

Post scriptum

Figlyarin to'qipti uyda o'ltirib:
Mening qora tanli bobom Gannibal
Go'yoki bir shisha romga sotilib,

Shkiper qo'liga tushganmish tugal.
U shkiper shonli va bizning elni
Harakatga solgan bir darg'a edi,
Jonajon kemada tutganda rulni
Unga kuchli davlat sur'atin berdi.

Darg'a betakalluf edi bobomga,
Arzon tushgan arab bardoshli edi,
Sidqidillik bilan chiqdi dovonga,
Shohning quli emas, sirdoshi edi.

Gannibal bobomning mashhur farzandi,
Chesmenda u boshliq bo'lgan janglarda
Azim korabllar lovullab yondi,
Quladi Navarin birinchi marta.

Figlyarin ilhomning jazavasida
Dvoryan meshchani deb atabdi meni.
O'zi kim mo'tabar oilasida?
Umi?.. Meshchan ko'chasining dvoryani.

1830
Asqad Muxtor tarjimasi

BUDRIS VA UNING O'G'ILLARI

(Adam Mitskevichdan)

Budrisda bor uch o'g'lon, litvalik uch navqiron,
Keldi ular qoshiga chol maslahat solgani.
«Egarlarni qiling taxt, ot shay bo'lsin hammavaqt.
Charxlab qo'ying, bolalar, qilichni, oyboltani.

Haqiqatdir shu xabar: uch tomonga barobar
Yurish qilish niyati Vilnoda tug'ilibdi.
Hokim Kestut ruslarga, Olgerd esa pruslarga,
Paz polyaklarga qarshi yurish qilmoq bo'libdi.

Siz hali navqironsiz va abjir pahlavonsiz,
(Hammang Litva xudosin panohida omon bo'!l!),
Chiqolmayman safarga, sizni yo'llay zafarga;
Uchovlonsiz, uchingizga mana uchta ochiq yo'l.

Hammangga ulush katta: biring Novegradda
Ruslardan o'lja olib, yashay bersin badavlat.
Rus xotinlar xushbichim, egnida qimmat kiyim.
Ro'zg'orida mo'lhilik, saxiylik rasm-odat.

Biringiz pruslardan, la'nati iblislardan
Qimmatbaho narsalar topa olar bir talay,
Dunyo-dunyo pul unda, movutlar gul-gul unda,
Kahrabo-chi, behisob, dengizdagi qumlarday.

Paz bilan uchinchingiz lyaxni ursin qo'rquvsiz:
Polshada moli davlat, zebi ziynat ko'p emas,
Olsa arzir shamshirin; ammo u yerdan biring,
Aminmanki, uyimga kelinsiz qaytib kelmas.

Polyak qizidan go'zal malika yo'qdir azal,
Pech yonida o'ynagan mushukchaday xushchaqchaq –
Yiltillar ko'zlari ham, xuddi yonar ikki sham,
Atirgulday qirmizi, yuzlari momoqaymoq.

Hali yigit ekanman, qallig' olib kelganman,
Hay bolalar, o'zim ham shu Polshaga borganda.
Mana, qarib qolsam ham uni eslayman har dam
Hamon o'sha tomonga ko'zim tushib qolganda».

O'g'illar qo'l siqishdi va safarga chiqishdi.
Ko'z tikar yo'llariga uydan jilolmagan chol.
Kunlar o'tar basma-bas, birontasi ham kelmas,
O'ldirdilar, shekilli, deb Budris qildi xayol!

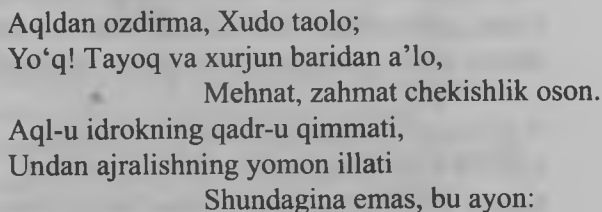
Qor yog'adi gupillab, otliq kelar dukurlab,
Chakmonining tagida kattagina bir tugun.
«O'g'lim, sovg'ami? Nima? Obbo, sen-ey, pulmi-a?»
«Yo'q, otajon, pul emas, polyak qizin keltirdim».

Pag'a-pag'a qor tushar, otliq shamolday uchar,
Qora chakmon ostiga yashiribdi bir tugun.
«Chakmoningda nima bor? Movut emasmi guldor?»
«Yo'q, ota, movut emas, polyak qizin keltirdim».

Qor yog'adi gupillab, so'nggi otliq dukurlab,
Qora chakmon ostida olib kelar bir tugun.
Chol Budris tinim bilmas, so'ragisi ham kelmas,
Birdaniga uch to'yga mehmon chaqirar bugun.

1833

Asqad Muxtor tarjimasi

Meni erkinlikda qo'ysalar tanho
 Chaqmoq tezligida uchardim go'yo
 Qop-qorong'u o'rmonzor sari!
 O'rtanib, alahlab kuylardim shunda,
 Ajib xayolotdan chiqqan tutunda
 Ko'rinmasdan bo'lib sarsari.

Men ham to‘lqinlarga solardim quloq,
Baxt-u saodatga to‘lib o‘sha choq, –
Ochiq ko‘kka qarardim sekin.
O‘zimni sezardim, dashtni uchirgan,
O‘rmonni joyidan yiqib ko‘chirgan
Quyun kabi qudratli, erkin.
Aqldan ozdingmi, bu yomon kulfat,
Qo‘rqinchli bo‘lasan, misoli ofat,
Ustingdan gulf solinur xuddi,
Ahmoqni zanjirband etarlar darrov.
Qafasdagi yirtqich singari birov
Seni o‘ynab qiladi kulgi.

Men bo'lsam tinglayman qorong'u kecha:
Na bulbulning yangroq ovozin picha,
Na emanzor guvillashini,
Tinglayman do'stlarning chaqiriqlarin,
Tungi soqchilarning so'kinishlarin
Va kishanlar shaldirashini.

1833
Ramz Bobojon tarjimasi

Bas, yetar, bas, jon do'stim! Tinchlik so'raydi yurak,
 Kun ketidan kun uchar – umrimizdan bir bo'lak –
 Har soat uzib ketar; biz bo'lsa ikkalamiz
 Yashamoqchi bo'lamiz, ammo rosti – o'lamiz.
 Yorug'likda baxt yo'q, ammo tinchlik va erk bor,
 Ko'p zamonki, bir havas keladi xayolimga,
 Ko'pdan charchagan quling qochishni o'ylab yurar
 Pok mehnat, rohat yurti – u uzoq makoniga...

1834

Mirtemir tarjimasi

G'ARBIY SLAVYAN QO'SHIQLARI

GAYDUK XRIZICH

G'or ichida, chaqir toshlar aro
Dadil gayduk Xrizich berkindi.
Katerina – uning xotini
Ikki o'g'ilchasi bilan yonida.
Chiqolmaydi ular bu g'ordan. –
Yovuz dushman poylab turibdi,
Agar jindak bosh ko'tarsalar
Qirq miltiqqa bo'larlar nishon.
Taom ko'rmadilar uch kecha-kunduz,
Toshlar chuqurida to'plangan
Yomg'ir suvin ichdilar faqat.
To'rtinchi kun balqidi quyosh.
Chuqurlikda suv qurib bitdi.
Katerina oh tortdi shunda:
«Rahm-shafqat qil, parvardigor!»
Shundayoq yiqilib jon berdi.
Xrizich unga qarab yum-yum yig'ladi;
O'g'illar yig'lashga qilmadi jur'at,
Xrizich yuzin chetga burganda
Ko'z yoshlarin artdilar, xolos.
Beshinchi kun, aqldan ozib,
Uxlagan kiyikka boqqan bo'riday,
Ona jasadiga tikildi o'g'il.
Buni ko'rib qo'rqqan kichigi
Akasiga qarab qichqirdi:
«Joningni qiynama, akajon!
Ichgin mening issiq qonimni,
Bunda agar ochlikdan o'lsak,
Kechalari chiqib qabrdan
Uxlagan dushmanning qonin so'rarmiz».
Xrizich turib, der ularga: «Bas!
Ochlik, tashnalikdan o'q afzal».
Shunda uchovi ham qoyadan pastga
Quturgan bo'riday sakrab chopdilar.

Har biri o'ldirdi yetti dushmanni
Va har biri yedi yetti o'q;
Dushman qirqib ularning boshin,
Nayzalarga sanchib ko'tardi.
Ammo yov ularga boqolmadi tik –
Xrizichlar dushmanga shu qadar dahshat.

Asqad Muxtor tarjimasi

IAKINF MAGLANOVICHNING MOTAM QO'SHIG'I

Oq yo'l, uzoq safarga tushgin!
Yo'l toparsan, Xudoga shukur.
Kecha oydin; charaqlaydi oy;
Tagigacha sipqarildi may.

O'q afzaldir yotgandan bemor;
Erkin yashab va erkin o'lding.
Yoving qochdi bo'lib tor-mor;
Ammo uni o'ldirdi o'g'ling.

U dunyoda bizni esga ol,
Diydor ko'rishsanglar, ehtimol.
Unutmagin, ukam, azizim,
Otamizga mendan ham ta'zim!

Uchrashganda otamga aytgil:
Yaram bitdi, bo'lsin xotirjam,
Salomatman. Yan degan o'g'il
Tug'ib berdi menga rafiqam.

Bobo hurmatiga, ismi – Yan,
Aqli raso yigit bo'ladi.
Nayza ushlashni ham o'rgangan,
Miltiq otishni ham biladi.

Qizim mening Lizgorda yashar,
Eri bilan totuv va xursand.
Tvark qildi dengizga safar,
Tirikmi, yo'q – o'zing bilarsan.

Oq yo'l, uzoq safarga tushgin!
Yo'l toparsan, Xudoga shukur.
Kecha oydin; charaqlaydi oy;
Tagigacha sipqarildi may.

Asqad Muxtor tarjimasi

BULBUL

Bulbulim, ey bulbulginam,
O'rmonlarda kezgan qushcha.
Sen qushchada shirin biram
Tengsiz, noyob uch qo'shiqcha.
Menda-chi, men mard o'g'londa –
Uch zo'r qayg'u-mashaqqat bor!
Birinchisin aytsam agar –
O'ylantirgan yosh chog'imda;
Ikkinchisin aytsam agar –
Tulpor otim horg'in, charchoq.
Uchinchisin aytsam agar –
Go'zal qizdan tushdim yiroq,
Ayirdilar shum odamlar.
Mening uchun go'r qazinglar
Keng dalada, keng dalada,
Bosh yog'imni eting gulzor,
Yashnab tursin qizil gullar,
Oyog'imda oqsin buloq,
Ariqchada muzdek suvlar.
Go'zal qizlar o'tgan choqda
Bog'lab olar chambar guldan.
Chol bobolar o'tgan choqda,
Hovuch-hovuch ichar suvdan.

Asqad Muxtor tarjimasi

VURDALAK

Vanya sho'rlik o'zi qo'rqqroq:
Qabristonda, bir kun bemahal,
Terga botgan qo'rquvdan oppoq,
Uyga qaytib borardi jadal.

Qoqinadi Vanya bechora,
Go'r oralab borar jonsarak,
Birdan quloq solsa – qabr ora
Kimdir uvlab kemirar suyak.

Qotdi, jilolmadi joyidan.
Xudovando! – deb o'yladi u, –
Go'ristonda suyak g'ajigan
Og'zi qizil vurdalak-ku bu.

Nima qildim! Quvvatim kamroq;
Bu alvasti yeydi-ku meni,
Agar o'zim duo o'qiboq
Yeb olmasam go'r tuprog'ini.

Qarasaki, qayda vurdalak –
(Jahlin ko'rsang Vanyaning shunda!)
Go'rlar orasida bir ko'ppak
Suyak g'ajib yotibdi tunda.

Asqad Muxtor tarjimasi

SINGIL VA AKALAR

Ikki eman daraxt o'sgandi qator,
Bular o'rtasida bir nozik archa.
O'sgan eman emas – ikki og'ayni,
O'sib-ulg'ayishib birga yashardi:
Biri Pavel edi, biri Radula,
Bular o'rtasida – singil Yelitsa.
Akalar sevardi yolg'iz singilni,
Unga chin yurakdan bo'lib mehribon:
Bir kuni bir pichoq taqdim etdilar,
O'zi zarhallangan, qini kumushdan.
Ranjiydi yangasi – u yosh Pavlixa,
Qayin egachiga qiladi hasad.
«Ovsin, menga qara, qadrdon singil,
Deydi Radulaning xotiniga u:
Eshitmaganmisan shunday bir o'tni:
Uni ezib ichgan kishi daf'atan –
O'z tug'ishganiga ko'rinsin yomon?»
Radula xotini beradi javob:
«Xudo haqqi, opa, qadrdon ovsin,
Bilmayman bundayin irimli o'tni,
Bilganda ham senga aytmasdim aslo.
Akarim shunday meni ham sevgan,
Menga ham xilma-xil sovg'a berishgan».
Mana, otxonaga bordi Pavlixa,
To'riq otni so'yib qonin oqizdi,
Qaytib kelib dedi o'z eriga u:
«Singlingni sevishing o'zingga balo.
Sovg'alar berasan unga behuda:
O'ldiribdi sening to'riq otingni».
Pavel Yelitsani qiladi so'roq:
«Bu nega? Ayt menga, ayt, xudo haqqi»,
Singlisi yosh to'kib, javob beradi:
«Men emas, akajon, juvonmarg bo'lay,
Va yosh hayotimiz haqqi qasamyod!»
Ishonar, hech narsa demas akasi.
Mana ko'm-ko'k boqqa kirdi Pavlixa,
Shartta ko'k lochinining boshini uzdi,

Qaytib kelib dedi o'z xo'jasiga:
 «Singlingni sevishing o'zingga balo,
 Sovg'alar berasan unga behuda:
 Mana o'ldiribdi ko'k lochiningni».
 Pavel Yelitsani qiladi so'roq:
 «Bu nega? Ayt menga, ayt, xudo haqqi?»
 Singlisi yosh to'kib javob beradi:
 «Men emas, akajon, juvonmarg bo'lay,
 Va yosh hayotimiz haqqi, qasamyod!..
 Bu gal ham ishonar akasi yana.
 Qorong'i kechada Pavlixa sekin
 Qayin egachisin pichog'in oldi,
 O'zining norasta yolg'iz o'g'lini
 Oltin beshigida so'yib o'ldirdi.
 Ertalab yugurib bordi eriga,
 Yig'lab, faryod solib sochlarin yuldi:
 «Singlingni sevishing o'zingga balo,
 Sovg'alar berasan unga behuda:
 Mana, o'ldiribdi o'g'limizni u,
 Agar ishonmasang bu gal ham menga,
 Borib ko'rgil uning zarhal pichog'in».
 Sakrab turdi Pavel shu zamon,
 Yelitsa uyiga yugurib bordi:
 Singlisi to'shakda uxlab yotardi,
 Boshida osig'liq zarhal pichog'i.
 Qinidan sug'urib qaradi Pavel –
 Pichoq bo'yalgandi qip-qizil qonga.
 Siltab tortdi qizning oppoq qo'lidan:
 «Xudo urgur singil, bu nega, aytgin,
 Otxonada to'riq otni o'ldirding,
 Bog'da ko'k lochinning uzding boshini,
 Endi bolamizni so'yibsan, nega?»
 Singlisi zor yig'lab javob beradi:
 «Men emas, akajon, juvonmarg bo'lay,
 Va yosh hayotimiz haqqi, qasamyod!..
 Agar ishonmasang mening ontimga,
 Olib chiq mayliga taqir dalaga,
 Bog'lagin yugurik otlar dumiga,
 Ular sudrasinlar oppoq tanimni,

Sadpora qilsinlar, roziman, mayli».
Singlisiga endi ishonmas aka:
Olib chiqdi uni taqir dalaga,
Yugurik otlarning dumiga bog‘lab,
Sudratib haydadi otlarni quvib.
Uning tomchi qoni tomgan har yerdan
Qirmizi lolalar, chechaklar undi.
Begunoh va oppoq tani ustida
Katta cherkov bo‘libdi paydo.
Shundan bir oz fursat o‘tgach Pavlixa
Bir og‘ir kasalga bo‘ldi muftalo,
To‘qqiz yilcha davom etdi shu kasal,
Butun suyagidan o‘tlar ko‘kardi,
Bu o‘tga in qo‘yib yovuz ilonlar
Kunduz ko‘zin so‘rib, tunda yotardi,
Ilon Pavlixani qiynardi shunday.
Oxiri eriga yalinib dedi:
«Arzim eshit, to‘ram, meni olib bor --
Qayin egachimning cherkovi tomon:
Zora shifo topsam men usha joydan».
Eri yetakladi cherkovga tomon.
Yaqinlashar ekan oq uyga ular,
Birdan u cherkovdan chiqdi bir ovoz:
«Kelma bu tomonga, e yosh Pavlixa,
Bo‘lmaydi sen uchun bu joyda shifo».
Ovozni eshitgach bu yosh Pavlixa,
Yalinib-yolvordi o‘z xo‘jasiga:
«To‘ram, xudo haqqi, so‘rayman sendan,
Olib borma meni oq uyga, to‘xta!
Yugurik otlarning dumiga bog‘lab,
Keng, taqir dalada sudrat meni ham!»
Xotinning arzini tingladi Pavel,
Yugurik otlarning dumiga bog‘lab
Keng, taqir dalaga qo‘yib yubordi.
Uning tomchi qoni tomgan har yerdan
Tikan, qichitqonlar o‘tib chiqardi.
Uning oppoq tani qolgan o‘rinda
Ajoyib, katta bir ko‘l bo‘ldi paydo.
To‘riq ot shu ko‘lda suzib yuribdi,

Uning orqasidan zarhal beshik ham;
Beshikning ustiga ko'k lochin qo'ngan,
Unda norasida go'dak yotibdi;
Bolaning bo'g'zida onaning qo'li
Hamda ammasining zarhal pichog'i.

Mamarasul Boboyev tarjimasi

OT

«Tulporim, ne uchun kishnamakdasan,
Ne uchun bo'yningni sen egib olding,
Ne uchun yollaringni to'ldinlatmaysan,
Ne uchun suvlig'ingni chaynamay qolding?
Yoki o'ynatolmay qoldimmi sani?
Yoki yemadingmi to'yib arpani?
Yo egar-jabdug'ing go'zal emasmi?
Jiloving ipakdan to'qilmaganmi,
Yo, taqang kumushdan quyilmaganmi,
Uzanging qip-qizil zarhal emasmi?»

Javob qaytaradi qayg'uli tulpor:
«Ma'yus bo'lganimning sabablari bor,
Eshitdim uzoqda tuyoqlar sasin.
O'qlarning tovushin, karnay sadosin:
Kishnashimga sabab shuki, maydonda
Uzoq kezolmayman yolim o'ynatib,
Uzoq yasholmayman yashnab oromda,
Go'zal jabdug'imni maqtab ko'rsatib,
Chunki, tez orada beshafqat dushman
Egar-jabdug'imni yechib oladi,
Shamol kabi yengil oyoqlarimdan
Kumush taqamni ham tortib oladi:
Qayg'um bejiz emas, egarimni yov –
Ustimdan tortqilab olib ketadi
Va sening teringni shilib beayov,
Terlagan yag'rinim yopib ketadi».

1834

Hamid G'ulom tarjimasi

Oramizda yashagandi ul¹
 Unga yot qavm aro; ko'nglida zarra
 Yo'q edi bizlarga kin-u adovat.
 Biz uni sevardik. Yuvosh, beozor –
 Barcha suhbatlardan qolmas edi u,
 Orzular, qo'shiqlar edi o'rtada,
 (Haq inoyatidan olardi ilhom,
 Hayotga ham ko'kdan boqardi). Tez-tez
 So'ylardi kelajak zamonlar haqda,
 Derdiki: «Nizoni unutib xalqlar
 Ulug' oilaga birlashajaklar!»
 Ochiqib tinglardik shoirni. G'arbga
 Jo'nab ketdi shoir. Tilashib oq yo'l,
 Xushlashib qoldik biz. Biroq-chi, endi
 Yuvosh mehmonimiz yovliq qilmoqda,
 Bevosh olomonning ra'yiga qarab,
 She'riy pardalarga nafrat joylabon
 Zahar quymoqdadir kalomlariga.
 Qahrvor shoirning sasi olisdan
 Eshitilib turar!... O. Tangri, o'zing
 Darg'azab qalbiga tinchlik ato et,
 Va unga qaytargil...

1834

Muhammad Ali tarjimasi

¹ She'r buyuk polyak shoiri Adam Mitskevich (1798–1855)ga bag'ishlangan. (Tarjimon).

O'yladimki, yurak unutdi
Muhabbatning ezgu azobin,
Dedim: o'tgan barisi o'tdi,
O'tdi! Qaytib kelmaydi tag'in.

O'tib ketdi zavq-da, qayg'u-da
Va havoyi yengil umidlar...
Ammo o'tkir husn oldida
Tushdi yana larzaga ular.

1835
Zulfiya tarjimasi

Yoshlik bayramimiz bizning bir vaqtlar
 Shod edi, yashnardi gulchambar kiyib,
 Qadahlar jaranglar kuyga jo'r bo'lib,
 Tig'iz o'ltirardi davrada saflar.
 Beg'am va beparvo qalb-la u zamon –
 Yashardik mushkulni etib bartaraf,
 Qadah ko'tarardik umid va armon,
 Yoshlik – hammasiga ro'shnolik tilab.

Endi o'zgachadir: suronli bayram,
 Yillar o'tish bilan biz kabi abgor,
 Tiylidi, tinchlandi, unda yo'q viqor.
 Jarangi bo'g'ildi qadahlarning ham.
 Davramizda so'zlar oqmaydi sho'xchan,
 Siyrak o'ltiramiz g'angin, bemajol.
 Kulgi kam, qo'shiqlar oralab ba'zan,
 Ko'proq oh tortamiz va qolamiz lol.

Mana payti keldi: yigirma besh bor
 Ezgu litsey kunin etamiz bayram.
 Sezdimay quvlashib o'tdi yillar ham,
 Bizni o'zgartirib yubormish zinhor!
 Behuda emas – yo'q! O'tdi chorak asr!
 Zorlanmang: taqdirda qonuniyat shu;
 Inson atrofida dunyo aylanur,
 Nahot, harakatsiz qolar u mangu?
 Esleysizmi, do'stlar, davramizni naq
 Taqdir qovushtirgan u kun, u zamon.

Biz nelar guvohi bo'ldik, bu ayon!
 Sirli bir o'yinda misli o'yinchoq,
 Xalqlar qahr-g'azabdan qildi g'alayon,
 Shohlar taxtga chiqdi va kunpayakun,
 Inson qonlaridan qizardi maydon,
 Goh sharaf, goh erklik, goh g'urur uchun.

Eslaysizmi: litsey bo'lganda bino,
Biz uchun shoh ochdi shohona bir ko'shk,
Biz keldik. Kunitsin kutib oldi xush,
Tabriklab shohona mehmonlar aro.
U choq o'n ikkinchi yil gulduragi
Hali mizg'ir edi. Hali Napoleon
Ulug' xalq kuchini sinamagandi –
Tahdid, ikkilanish qalbida hamon.

Eslaysizmi: o'tdi ketma-ket qo'shin,
Og'alarimiz-la vidolashdik biz.
Ma'rifatga qaytdik – alamlar cheksiz,
Havas-la qaradik biz o'lim uchun –
Ketayotganlarga... nasllar jang qildi,
Rus halqaga oldi maqtanchoq yovni,
Moskva yong'ini yoritdi uning –
Polklari yo'lida qor va qirovni.

Eslaysizmi: bizning g'olib Agamemnon,
U tutqun Parijdan bizga kelganin,
Uning ko'z oldida sevinch yelganin!
U qanday ulug'vor, ko'rkam, pahlavon.

Xalqlar do'sti edi, erkiga posbon,
Yodingizda bordir – shunda naqadar
Suvlar to'lqin urdi, gullab bog'-bo'ston,
U hordiq chiqargan yerda, jilvagar.

U endi yo'q! – etib boshlarni osmon,
Hayratda qoldirgan Gusni tark etmish,
Unutilgan quvg'in umr qoyada o'tmish,
Barchaga begona, so'ndi Napoleon,
Va yangi dahshatli, qudratli podsho
Yevropa yurtida taxtdadir tetik,
Yer ustida yangi bulutlar paydo,
Va ularning bo'roni...

1836

Ramz Bobojon tarjimasi

ELEGIYA

Beparvo yillarning so'ngan sho'x dami
Sarxush bosh og'rig'i kabi azobli.
Xuddi sharob kabi u kunlar g'ami
Qanchalik eskirsa, shuncha zardobli.
Yo'l og'ir. Istiqbol bo'ronli ummon;
Mehnat, qayg'u va'da qiladi hamon.

Ammo istamayman, do'stlar, o'lishni,
Istayman qiynalish, fikr qilishni.
Ko'raman – zo'r g'avg'o, g'amlar ichradir,
Tashvishlar ichradir men uchun huzur.
Goh bo'lib kuylarga maftun, osuda,
Xayollarim uzra men to'kaman yosh.
Balki, ishq umrimning g'amli so'ngida –
Ko'rinar alvido tabassumi-la.

1830

Mamarasul Boboyev tarjimasi

DO'STLARIMGA

Xudo sizga in'om aylamish
Oltin kunlar, zarrin kechalar.
Xumor ko'z-la boqib siylamish
Gulday qizlar, necha-nechalar.
O'ynang, kuling, chiqquncha izdan,
To tong sahar ko'tarmangiz bosh.
Sizning beg'am shodligingizdan
Jilmayurman ko'zlarimda yosh.

1816

Muhammad Ali tarjimasi

SHCHERBININGA¹

Ey qadrdon, kimnidir bu dam

Qiziqtirmas telba ehtiros,
Boshqaning ham ishqqa vaqti kam,
Turfa ishga qo'ygandir ixlos;
Kimdir, oqshom Nadenka² ikkov
Don olishar bir chetda shu tob,
Strasburgcha pirog yeb darrov
Orqasidan tortadi sharob.
Tashvishlarni kimdir unutib
Berilgancha zavq-shavqqa butun,
Taqvodorday dinni yod etib
Monax qiz-la o'tkazadi tun.
Mudrab olar ertalab to'yib,
«Invalid»ni varaqlar keyin;
Vaqtichog'lik, surur – kun bo'yi,
Tunda avjda yana «ot o'yin».

O'tmasmidi kunimiz shundoq,
Shcherbinin, ermaklar do'sti,
Amur, sho'xlik, mayni urdik oq,
Yosh, sog'lommiz, ko'nghimiz o'sdi.
Biroq yoshlik uchdi-da ketdi,
Vaqtichog'lik etdi bizni tark,
Xohishga zid tuyg'ular endi,
Dil qaqradi, sovidi yurak.
Endi – kuy yo'q, yo'q dildorlar ham,
Na farog'at, na xohish, na zavq,
Shodlik topay, deya do'stginam,
Bo'lajakmiz xotiraga g'arq.
Bosh tebratib deyman o'shal on,
Go'r og'zida, so'zimda tamiz:
«Esingdami, Fanni, qadrdon?..» –
Ikkimiz ham kulib qo'yamiz.

1819

Muhammad Ali tarjimasi

¹ *Shcherbinin Mixail Andreyevich (1793–1841)* – ofitser, «Yashil chiroq» to'garagi a'zosi.

² *Nadenka Forst, Fanni* – Peterburgning «ko'ngilochar qizlari».

OSGAR

Qabr toshlari aro borar yo'lovchi tanho,
Hushyor qadam tashlaydi, zim-ziyo tun qop-qora,
Kimsasiz chor atrofda tumanli zulmat aro
Qo'nishga joy izlaydi, topilsa deydi zora.
Qirg'oq ham yalang, bo'm-bo'sh, g'or ham uchramas biron,
Yo'q hatto baliqchining kulbasidek xilvat joy.
Qo'rqinchli shovullaydi yiroqda qalin o'rmon,
Tong uxlaydi dengizda, bulutlar ortida oy...

Ko'rar: kekxa bir kuychi yo'sin¹ bosgan qoyada
O'ltirar, ayqirgan ul kuchli oqimga boqib.
Kuychi o'tmishdan so'ylar kuy gohi hikoyada,
Xayolan zamonlarning sas-sadosida oqib.
G'amgin tolning shoxida osig'liq o'tkir qilich.
Mo'ysafid yo'lovchiga sokin tashlaydi nazar,
Yot ellar o'g'li esa qo'rqar, dilda bir ilinj:
«Tezroq bundan daf bo'lay, qochay, balodan hazar!»

«To'xta, yo'lovchi! To'xta! – kuychi chol nido qilar, –
Bunda mardlar yotibdi, ta'zim aylagil bajo!
Qahramonlar qabrini tavof etar yaxshilar!»
Yigit tiz cho'kar qalbdan... shu on adirda go'yo –
Bir necha arvoh qonli boshlari baland holda
Egildilar yo'lhiga, yuzlarida tabassum...
«Kimning tobuti o'sha?» – yigit so'raydi choldan,
Hassasi bilan sohil yoqni ko'rsatib shu zum.

Tik qoyaga mixlangan po'lat dubulg'a, sadoq
Oy nurida tovlanib nur sochar edi xira.
«Evoh! Bunda jon berdi Osgar, yosh edi biroq,
Bu qoyalar, daralar uni unutmaz sira!
Men ko'rdim, jasur Osgar jangovar safda shodmon,
Yovga birinchi o'qni otmoqni istar edi.
Va oldinga tashlandi! Halok bo'ldi-da o'g'lon...
«Qabringda tinch yot! Topding sharaflil qismat!» – dedim.

¹ Yo'sin – mox(rus.)

Senga aytsam, sevardi Malvinani shavq ila,
Birga kutib olishar sirli oqshomlar aro
Vodiyga oqayotgan oy nurini zavq ila
Ham qoyalar soyasin qilishardi tamosha.
Yuraklari bir bo'lib yonmoq istardi go'yo;
Nafas olardi Osgar Malvina bilan faqat.
Ammo baxt, ishq onlari o'tdi bamisli ro'yo,
Yigit boshiga tushdi shomi g'am-anduh, kulfat.

Kunlardan bir kun, namxush qish kechasi, zimiston,
Yosh malakning eshigin qoqadi jigarso'xta...
Shivirlaydi: «Gulim, och! Bo'lay men joningga jon!»
Ammo kulbadan sas yo'q. Yigit lol, bir oz to'xtab,
Eshikni urar. Sas yo'q... Shamol guvullar yolg'iz.
Uxladingmi, Malvina?.. – pag'a-pag'a yog'ar qor,
Sovuqdan oshiq yigit sochlarini bosar muz, –
Nega jimsan, bu – menman, menman, Malvina dildor!»

U bot urar eshikni, eshik ochilar mana,
Ichkari kirar. Sho'rbaxt yigit boqar-u... qotar!
Ko'z oldin tuman bosar! Titrab-qaqshar Malvina,
Malvinaning qo'ynida Zvignel degan yotar!..
G'azabdan yonar Osgar, ko'zlari qonga to'lar,
Qo'rquvdan tili bog'liq, dir-dir titraydi xushtor.
Shart qilichin sug'urib Zvignel boshin olar,
Ruhi uchar, yo'q bo'lar tun-kechada sharmisor!

Malvina quchar zor-zor bebaxt xushtor tizzasin,
Yuzin o'girib deydi Osgar: «Mayli, tirik qol!
Nafrat qilurman sendan! Hayf senga ishq izzasi,
Bevafoning dog'ini unutarman, ehtimol!»
Asta chiqar jim, sokin ostonadan tashqari,
Alam ichini o'rtar, garang, yuzida qon yo'q.
G'oyib bo'lar ishq sehri, olamning ham gashtlari,
U yolg'izdir, yonida hech kim, joniga jon yo'q...

Sho'rlik yigitni ko'rdim: bosh eggancha asabiy
Malvinaning nomini shivirlardi dam-badam;
Xuddi dengiz qa'rini qoplagan zulmat kabi

Dunyo qorong'i edi, yurak to'la g'ussa, g'am.
U bolalik do'stiga shoshilib qarar, ammo
Bir nuqtaga boqqancha do'stni tanimas uncha.
Bazmlarga borish yo'q, tanho g'am – sahro aro,
Yolg'izlikda g'amiga o'zi edi ovunchoq.

Osgar bir yil dard chekdi gumon-u armonlarda...
Birdan jang sado berdi! Odenning o'g'li Fingal
Qilich tutib mardlarni boshladi maydonlarga,
Osgarning ham qalbiga o'tlar tushdi shu mahal!
Yarq etganda qilichi, o'lim qochar begumon;
U – yarador, yiqildi murdalar uzra nogoh!
Yiqildi – lekin qo'li qilichin izlar hamon,
Va asrlar uyqusi uni elitar, evoh!

Dushman zirillab qochdi – tinch uxla, ey qahramon!
Adirdagi qabr ham sarishtadir, shovqin yot.
Faqat kuz, namchil havo, oysiz tunda nogahon,
Tog'larning cho'qqisiga qo'nganida zulumot,
Qirmizi bulutlar ham tumanga o'ralgan chog',
Cho'kar qabr toshiga arvoh, dili to'la roz...
Jaranglab uchar o'qlar, shaqillar qilich-sadoq,
Zarang daraxti titrab sirli shovullar, xolos...»

1814

Muhammad Ali tarjimasi

ROMANS

Namchil kuzning shomida yolg'iz
Bir qiz borar kimsasiz, g'arib.
«Bebaxt sevgi mevasin» holsiz
Qo'llarida olgan ko'tarib.
Atrof sokin – tog'lar va o'rmon
Bari uxlar g'ira-shirada.
Olazarak boqib har tomon,
Borar sho'rlik, dillari zada.

Tikiladi go'dakka al'on
Xo'rsinadi, yig'laydi zor-zor:
«Uyqudasan beg'am, bolajon,
Sen bilmassan, dilda ne qaror.
Ko'zing ochsang ertaga agar,
Sen qo'ymassan ko'kragimga bosh.
Onang seni o'pmas muqarrar,
Artib qo'ymas ko'zlaringdan yosh.

Benaf, uni chorlab naylarsan!..
Umrim bo'yi sharmisorman men.
Meni-ku sen unut aylarsan,
Ammo... men, men... sen-la borman men!
Kimdir seni choyshabga o'rab:
«Bu bizlarga, deydi, yetti yot!»
«Ota-onam qayda?» – deb so'rab,
Bila olmay, lol qolgung... Hayhot!

Baxtsizginam! Bolalar aro
O'ksinasi, qisinib yana.
Ko'rib diling bo'lar yuz pora
Erkalasa bolasin ona.
Qayda bo'lsa tanho yurgaysan;
Qismatingdan yozg'irib doim.
Har joyda ham dashnom ko'rgaysan,
Kechir meni, kechir, iloyo.

Sen uxlarsan – kel, baxtiqaro,
Bosib olay bag‘rimga so‘ng bor.
Nohaq qonun bizni doimo
Azoblarga aylaydi duchor.
Soya solib yillar sitamdan
Shodligingga qilmasin havas.
Uxla, jonim! Qayg‘u va g‘amdan
Bolaliging yiroq bo‘lsa, bas!»

Oy ham o‘rmon ortidan chiqib
Bir kulbani yoritar pastda.
Titrab-qaqshab, sho‘rlik, entikib
Yaqinlashar eshikka asta...
Egilar-u jish chaqaloqni
Yot ostona uzra qo‘yar ul.
Ming azobda yengib firoqni,
Zimistonda g‘oyib bo‘lar ul...

1814

Muhammad Ali tarjimasi

DO'STLARIMGA

Yo'q, xushomad qilmasman, har gal
Shohga erkin bitarkan maqto'v:
Anglatgayman tuyg'umni darrov,
So'zlagayman yurakdan dangal.

Sevib qoldim jo'ngina, sabab.
U sezgiru adolatli shoh;
Jonlantirdi Rusni yor aylab
Urush, umid, mehnatga nogoh.

Gar qonida yoshlik jo'sh urar,
Lekin emas qattol, badkirdor;
U kimniki qatl etsa oshkor,
Gunohini xufya kechirar.

Umrin mening kechdi surgunda;
Jabrin tortdim ayriliq yo'lin.
Ammo nogoh shohona qo'lin
U cho'zdi-yu, men yana bunda.

Ilhomimga ehtirom bilan
U fikrimni ayladi ozod.
Unga mehrim tovlanib, dildan
Kuylamasam madhiya, nahot?

Xushomadgo'y! Yo'q, do'stlar, u quv:
Shoh boshiga keltirar ofat,
Shohning barcha farmonidan u
Chetlatadi shafqatni faqat.

U der: xalqni yomon ko'r, yomon,
Tabiatning mayin sasin bos,
Ma'rifatning mevasi, inon,
Buzuqligu isyondir, xolos.

Taxtga faqat xushomadgo'y, qul
Yaqin bo'lgan yurt – baxtiqaro,
Xudo suygan shoir-chi, malul,
Jim, qismatga boqar g'amsaro.

* * *

Tanishdir menga jang, tig'lar kuyi ham;
Jangovar shuhratni yoshlikdan suydin,
Qonli ermaklarga ishqimni qo'ydim,
Qalbinga xush yoqar o'lim uyi ham.
Ey, erkning juvonmard jangchisi, bir dam
Kimda-kim o'limga qamti kelmagay,
Demak, u quvonchning totin bilmagay,
Noloyiq go'zallar bo'sasiga ham.

* * *

Gurjistonning dardlarin, go'zal,
Kuylamagil chok etib dilni:
U eslatur menga har mahal
O'zga hayot, olis sohilni.

Yodga solur, hayhot, undagi
Shafqat bilmas ohang quyuni
Dashtu tunni va oyindagi
Olis, sho'rlik qizning ro'yini!..

Yozmishdagi sharpani men goh
Unutgayman senga boqib lol;
Lekin sen-chi, kuylaysan – nogoh
Takror uni ko'rgayman yaqqol.

Gurjistonning dardlarin, go'zal,
Kuylamagil chok etib dilni:
U eslatur menga har mahal
O'zga hayot, olis sohilni.

* * *

...GA

So'rama, qayg'uli o'y bilan nechun
Shavqli bazmlarda dilgirman bot-bot.
Nechun men atrofga boqaman nigun,
Lazzatli hayotning o'yi menga yot;

So'rama, men nechun sovuq qalb bilan
Yuz burib sho'x ishqdan zinhor-bazinhor,
Demadim hech kimni azizam, zotan,
Kim sevsa bir bora, sevmagay takror;

Kim bilsa gar baxtni, bilmagay takror.
Qisqadir berilgan rohat umri, so'ng –
Yoshlikdan, lazzatdan, safodan yodgor
Qolgusidir faqatgina mung...

1817

* * *

Asra meni, asra, tumorim,
Asra quvg'in, sargardon paytim,
Bezovta-yu pushaymon paytim:
Ey qayg'uli kundan yodgorim.

Bahri muhit titratib borim,
Bulutlarni yeldirib olg'a,
Ko'targanda tegramda dolg'a –
Asra meni, asra, tumorim.

Xorijlarda bitib qarorim,
Yot oromdan bezgan chog'imda,
Jang shiddatin sezgan chog'imda
Asra meni, asra, tumorim.

Totli yolg'on – qutlug' sharorim,
U – qalb uchun sehrli yog'du...

U – bevafo, nihon bo‘ldi u ...
Asra meni, asra, tumorim.

Qalb yarasin, ey do‘st-u yorim,
Tirnamasin xotir – mustabid.
Uxla, orzu; alvido, umid;
Asra meni, asra, tumorim.

1825

* * *

Tasodifiy, behuda himmat,
Nechun ato etilding, hayot?
Yana nechun sen sirli qismat
Amri bilan mahkum-u barbod?

Kim, ayt, meni g‘arazli qudrat
Ila pastdan ko‘tarib chandon,
Shavqqa qalbim to‘ldirib behad,
Notinch etdi aqlim gumondan?..

Men bilmayman maqsad zavqini:
Yurak bo‘m-bo‘sh, idrok – behuda,
Bir xildagi hayot shovqini
Quritadi tinkamni juda.

1828

* * *

Tentiymanmi ko‘cha bo‘ylab goh,
Kiranmanmi gavjum jomega –
Bo‘lamanmi yoshlarga hamroh,
O‘ylar meni tortar domiga!

Deyman: yillar uchar besabr,
Saflar qancha bo‘lmasin tig‘iz,

Biz yo'qlikka singamiz bir-bir, –
Balki kimdir jon berar shu kez.

Tikilaman: yakkahol eman,
O'rmonlarga ul nuroniy pir
Qadimdanki shovullab turgan, –
Mendan so'ng ham ko'rar ko'p umr.

Chaqaloqni erkalatsam ham
O'yim shudir: alvido nihol!
Senga o'rin bo'shatib bu dam,
Men so'lgayman, sen yashna xushhol!

Odat: har kun, har yilni sinchil
O'ylar bilan kuzatmoq, zotan –
Menga o'lim keltirguvchi yil
Ayon bo'lsa deymen oldindan.

Ravo ko'rgay o'limni taqdir
Jangdami yo yo'lda, to'lqinda?
Olgaymikan yo qo'shni adir
Jasdimni bag'riga tunda?

Jonsiz vujud, qayda bo'lsa ham
Chirimog'i muqarrar, lekin
Istar edim, har qalay, yotsam
Jondan aziz yurtimga yaqin.

Sag'anamning qoshida ul vaqt
Bir yosh o'g'lon, mayli, o'ynasin
Va bu loqayd, yam-yashil xilqat
Yosharishni mangu qo'ymasin.

1829

Ozdirmagil aqldan, Xudo.
Undan avlo to'rva-yu aso;
Undan zahmat, ranj avlo.
Bu – aqlimni qadr qilganim,
Ayrilmoqni dahshat bilganim
Uchun emasdir aslo:

O'z erkimga qo'ysalar, ul kun
Yayrab-yayrab, misli sho'x qulun
Chopardim o'rmon tomon!
Men entikib kuylardim qo'shiq,
Unutardim o'zimni jo'shib,
Sirli o'ylardan komron.

Tinglar edim mavjlarni bedor,
Boqar edim mamnun, baxtiyor
Bo'm-bo'sh osmonga uzoq;
Bo'lar edim cho'ng qudrat tuqqan,
Yerni titib, emanni yiqqan
Quyun misoli u choq.

Biroq: ozsang aqldan – yomon:
Qo'rqinchlisan o'latdek ul on,
Seni bandda tutarlar
Va zanjir band qilishib har kun,
So'ng panjara ortidan maymun
Kabi mazax etarlar.

Tunda esa men – sho'rlik jinni
Na bulbullar taratgan unni,
Na o'rmonni tinglayman –
O'rtoqlarim chinqirar faqat,
Nazoratchi qichqirar faqat,
Faqat shaldirar kishan.

Favvoralar salqinidan dur
Sachragan ul ko'shk aro, bir payt,
Baxsh etardi xonlarga huzur
Madhiyaboz shoir aytgan bayt.

Sho'x bazmlar ipiga u shod
Quv qo'l bilan tizardi sekin
Xushomadning sof durin kushod,
Donolikning oltin tasbehin.

Kuylar edi sevib Qrimni
Sa'diy o'g'li – mashriqlik maddoh.
Ochar ekan u she'r sirini,
Tong qolardi Bog'chasaroy goh.

Yoyilardi hikoyatlar boz
Erivanning gilami misol,
Ular bilan bezanardi soz
Garoylarning xos bazmi alhol.

Lekin hech bir dono sehrigar, –
Bo'lsa hamki, benazir g'oyat,
To'qimagan aslo bu qadar
Quadrat ila she'r-u hikoyat, –

Yigitlari mag'rur va norg'ul,
Ayollari hurdek izzatmand,
Karomatli va qanotli ul
Ajib yurtning shoiri monand.

Podshoga dedilar bir kun: «Nihoyat
 Isyonkor Riego qatl etildi».
 Dedi bir yaltoqi: «Xursandman g'oyat,
 Yana bir ablahdan dunyo qutuldi!»
 Hamma birdan jimib, yer chizdi nochor,
 Kimlardir iljaydi bu gapdan mulzam.
 Riego Fernando oldida aybdor,
 To'g'ri bu. Osildi shuning uchun ham.
 Ayting-chi, lozimmi shu taxlit, biroq,
 Jallod qurbonini haqorat qilmoq?
 Hatto hukmdor ham, qarang, o'ng'aysiz,
 Qani jilmaysa, yo bir narsa desa:
 Oliyjanob bo'ling, yaltoqilar, siz
 Razillik bobida jilla qurmasa!

1825

QUR'ONDAN IQTIBOS

P.A. Osipovaga bag'ishlanadi

I

Ont ichaman juft-u toq haqqi,
 Qilich haqqi, g'azovat haqqi,
 Ont ichaman men Zuho haqqi,
 Xuftondagi ibodat haqqi:

Ayt-chi, seni qachon tark etdim?!
 Men go'shai taskin ichra, ayt,
 Boshin silab, kimni berkitdim
 Sinchil nigoh ta'qib etgan payt?!

Men emasmi, sen – tashna uchun
 Sahro suvin yo'qdan bor qilgan?
 Men emasmi, tilingni butun
 Aqllarga hukmdor qilgan?

Mardona bo'l, yov bil yolg'onni,
Haq yo'lidan dadil yur, marg'ub,
Yetimlarni suyub, Qur'onni
Qullaringa aylagil targ'ib.

II

Ey, Rasulning pok ayollari,
Ustuvorsiz jami ayoldan:
Sizga dahshat – fisq xayollari.
Siz orombaxsh go'sha ichra sha'n,
Ma'sum yashang: sizgadir meros
Bibi Maryam yopingan libos.
Sadoqatli qalbni asrangiz
Halol og'ush, qutlug' ishq uchun,
Osiylarning nazari bu kun
Yuzingizga tushmagay hargiz!

Sizlar esa, ey sahobalar,
Muhammadga bo'larkan mehmon,
Zinhor uni g'ayri yo'l tomon
Boshlamoqqa qiling tavbalar.
U ilohiy vahiya shaydo –
Yashar ekan, boqmagay aslo
Madhiyalar, hissiz so'zlarga:
Shukr deya, e'zozlab bazmin,
Pok dil bilan qilingiz ta'zim
Uyidagi yosh kanizlarga.

III

Qovoq uydi, ko'ngli g'ashlanib,
Ko'r sharpasin sezgan payg'ambar:
Yugurar-u, yomonlik yanib,
Dilga raxna solishga ko'r qar.

Kalomullo senga, payg'ambar,
Berilmagan shakkoklar uchun.

Targʻib ayla Qurʻonni, magar
Osiylarni zoʻrlamoq nechun!

Nimasiga kekkayar inson –
Tugʻilgani uchunmi ojiz?
Qoʻgʻirchokdek yashab notavon,
Soʻng oʻlgani uchunmi ojiz?

Tangri avval oʻldirib farshda,
Soʻng jon ato etganigami?
Kunlarini qoʻriqlab Arshda –
Qismatga jo etganigami?

Yo bergani uchunmi rizq-roʻz,
Zaytunni ham, xurmo, nonni ham?
Mehnatini olqishlab besoʻz
Tokzorni ham, paykal, donni ham?

Sur tortar-u, duv bor Isrofil;
Yerda qoʻpar qiyomat kuni:
Onasidan bezadi oʻgʻil,
Ogʻasini tark aylar ini.

Quti oʻchib shunda qoʻrquvdan,
Barcha enur Tangrini tanib
Va osiylar qular yuztuban
Lovillagan oʻtga chulgʻanib.

IV

Koʻp qadimda, qodir Yaratgan,
Kibrdan mast hokim bir kuni
Bahslashmoqchi boʻldi sen bilan;
Bosib qoʻyding, lekin sen uni.
Deding: «Yerga baxsh etib hayot,
Jazolarman oʻlim bilan bot,
Izmimdadir mening bor dunyo».
«Men ham, – dedi u, – berib hayot,

Jazolarman o'lim bilan bot:
Men sen bilan tengman, ey Xudo».
Lek sendagi ilohiy shaxtdan
O'chdi osiy takabbur uni:
«Men chiqardim quyoshni sharqdan,
Qani, chiqar g'arbdan sen uni!»

V

Yer turg'undir; gumbazi samo
Dastingdadir, dasting tolmagay,
U quruqlik yo suvga aslo
Qulab, bizni bosib qolmagay.

Sen quyoshni yoqding, Yaratgan,
U yoritgay yer-u ko'kni tek
Billur ichra yog'du taratgan
Zaytun moyi singgan pilikdek!

Yaratganga sig'in, u qodir:
Jazirama kunda himoya;
Bulutlarni ko'kka yig'adir;
Baxsh etadir og'ochga soya.

U shafiqdir: u Muhammadga
Ochdi porloq Qur'onni Arshdan;
Topinaylik nuri abadga,
Ko'zimizdan arisin tuman.

VI

Kirmadingiz tushga behuda
Salla o'rab, aytib takbirlar,
Qo'lda tutib qonli shamshirlar
Siz xandaqda, qal'a ustida.

Tinglang shodon da'vat sasini,
O'tli sahro o'g'lonlari, siz!

Kanizlarni asir olingiz,
Bo'lishingiz jang o'ljasini!

Siz yengdingiz: sizga shon kular,
Qo'rloqlarning ahvoli xarob.
G'azovotga bermadi javob
Sirli tushga inonmay ular.

Suqlangancha o'ljaga bu dam,
Qilmishidan pushaymon, sekin,
Qo'shib oling, derlar, bizni ham:
Sizlar esa rad eting keskin.

Jangda shahid ketganlar, albat,
Jannatmakon deya oldi nom.
Ular endi doxilsiz orom,
Farog'atga cho'mdi to abad.

VII

Qo'zg'al, ey xavfnok:
Bu tun g'oringda
Muqaddas chiroqlar:
Yonur tonggacha.
Sidqiy toat-la
Quvgil, payg'ambar,
G'amgin o'ylarni,
Nopok ro'yonl!
Tonggacha toat,
Ibodati ayla;
Arsh kitobini
O'qi tonggacha!

VIII

Vijdoningni sotib rangpar faqirlik uzra,
Ehson sochma sen tamagir qo'l bilan sira;

Arshga maqbul bo'lgay faqat to'liq saxovat,
Mahshar kuni bo'liq hosil bergan yer monand,
Urug' sochgan, baxtli ixlosmand,
U yuz karra taqdirlagay zahmating, albat.
Lekin agar bu dunyoda fe'ling qilib tor,
Sen xasislik bilan tutsang gadoga nisor,
Baxil qo'ling yumib tursang og'rinib, malul,
Bilki: bergan xayr-ehsoning xarsangdan jala
Yuvgan garddek ketar bir yo'la, —
Yaratganning dargohida bo'lmagay qabul.

IX

So'ng horg'in yo'lovchi shakkoklik qildi:
Suv ila soyani Tangri deb bildi.
Sahroda tentirab uch kecha-kunduz,
Harorat va changdan zo'rg'a ochib ko'z,
Boqarkan atrofga noumid, nolon,
Xurmo-yu quduqni ko'rdi nogahon.

U tanho xurmoga otdi o'zini,
Yorilgan tili-yu qaqroq ko'zini
Orombaxsh suv ila sarafriz etdi,
So'ng xachir yonida uyquga ketdi
Va o'tdi ustidan yillar karvoni:
Biru bor Tangrining shudir farmoni.

Kelganda yo'lchiga uyg'onmoq oni,
Ko'z ochib tingladi olis nidoni:
«Ko'pdanmi uyquga ketding sahroda?»
U javob beradi: «Kecha samoda
Choshgohning quyoshi kezardi yuksak,
Choshgohdan to choshgoh uxlabman, demak».

Nido der: «Yo'q, yo'lchi, uxladings uzoq,
Yotganda yosh eding, qaribsan-ku boq,
Boq, xurmo o'rnida bir hovuch kukun,
Bu suvsiz maskanda qurimish butun

Qum bosgan ul quduq – sahro bulog‘i;
Boq, yotar oqarib xachir chanog‘i».

G‘am bilan oh tortdi bir lahzalik chol
Qaltiroq boshini egib bemajol...
Mo‘jiza ro‘y berdi shu dam sahroda:
Bariga jon kirdi, yangi jiloda
Yana bosh silkidi epkindan xurmo,
Yana suvga to‘ldi quduq ruhafzo.

Oqargan so‘ngaklar tiklanib bir-bir,
Vujudga kirdi-yu, hangradi xachir;
Yo‘lchi quvonch tuydi, kuchi jo‘sh urdi,
Qonida tirilgan yoshlik gupurdi;
Ilohiy bir hayrat qo‘zg‘aldi unda:
Xudoni yod aylab yo‘l oldi shunda.

1824

* * *

Senga havas qilaman, dengizga sodiq o‘g‘lon,
Yelkan, bo‘ron ostida sochi oqargan inson!
Tinchgina bandargohga ko‘pdan qadam qo‘ydingmi –
Ko‘pdanmi sukunatni lazzatini tuydingmi –
Jozibali to‘lqinlar chorlamoqda seni boz.
Qo‘lni ber – qalblarimiz bir tuyg‘u bilan hamroz:
Olis osmon, olis yurt ishq bilan biz yonib,
Ovro‘pani qirg‘oqda qoldiraylik quvonib;
Men yerning charchoq o‘g‘li, xohishim – o‘zga suron;
Qutlayman, salom senga, ey buyuk ozod ummon!

FARISHTA

Yosh farishta behisht qoshida
Bosh eggancha taratardi nur,
Iblis esa do'zax boshida
Charx urardi isyonkor, mag'rur.

Inkor ruhi, shakkoklik ruhi
Pok ruh sari tashlarkan nigoh,
Beixtiyor bir mehr cho'g'i
Silab o'tdi uni banogoh:

«Kechir, – dedi, – menga, pok xilqat,
Nur sochmading bekorga magar:
Arshga butkul demadim la'nat,
Yerdan butkul qilmadim hazar.»

1827

HALOK BO'LGAN RITSAR

So'nggi bor yarq etib, o'rmondan oshib,
Astagina so'ndi g'urub otashi,
Yalang vodiylar sukut ichra lol.
Xilvat bir tumanda to'lg'anar daryo
Bulutlar erinchoq saflardek go'yo,
Ular aro suzar zar hilol.
Tepalikda yotar cho'ng po'lat sovut,
Nayza cho'rt singan-u, qo'lqop, xanjar – but,
Zang dubulg'a ostida qalqon.
Botmishdir shabnamli moxga shporlar:
Bari on jim va oyning o'rog'i o'rlar
Ular uzra sachratgandek qon.
Atrofda aylanar botir do'sti – ot,
Mag'rur ko'zlar endi o't sochmas, hayhot,
Ot jangovar boshini egar.
Hissiz tuyuq bilan deysinib goh-goh,

Sodiq ot sovutga tikilib, nogoh
 Bir yovvoyi titroqda kishnar.
Keladi adashgan bir yo'lchi, abgor,
Qalbida umid-u tun qo'rquvi bor,
 Suyanchig'i – yolg'iz tayog'i.
Tepaga chiqib u, xira xilqatga
Tikilib tusharkan, yangroq po'latga
 Tegib ketar tolg'in oyog'i.
Yo'lchi titrar – sovut jaranglar tunda,
Botir suyaklari shiqirlar unda,
 Toshdan toshga dubulg'a tegar, –
Unda bosh chanog'i... bu bo'g'iq sasdan
Ot kishnab, tepaga uchar bir pasda,
 Boqar-u... so'ng yana bosh egar.
Tunda olislarkan, yo'lchi nazdida
Suyaklar qisirlar oyoq ostida,
 Biroq quyosh uyg'onar takror,
Yotar jang qurboni do'nglikda unut,
Na yangrar dubulg'a, na yangrar sovut,
 Kishnar faqat fodor tulpor.

1815

Abdulla Sher tarjimalari

BOG'CHASAROY FONTANI

Qovoq solib o'tirar Garoy,
Lablarida kahrabo chilim.
Dahshatli xon atrofida jim
Bosh egib tek turardi saroy.

Jimjit edi butun koshona:
Hamma xonning xafa yuzidan,
G'am va o'tli g'azab izidan
Payqar edi mubham nishona.
Ammo mag'rur sohibi farmon,
Qo'llarini bir siltab soldi:
Barcha sekin tarqaldi har yon.

Ko'shklar aro bir o'zi qoldi;
Erkin nafas oldi siynasi,
To'lqinlanib bilmay sukutni
O'ynab turgan ko'rfaz oynasi
Aks etganday qora bulutni
Uning jiddiy manglayi ayon
Dil to'lqinin aylardi bayon.

U mag'rur dil ne g'am-la to'lmish,
Qanday fikr bilan band bo'lmish,
Yana Rus-la jang qilmoqchimi,
Yo Polshani tang qilmoqchimi,
Nega xafa, ne u sandirar,
Va yo qonli o'chmi yondirar,
Yoki qo'shin aylamish isyon,
Yoki tog'li xalq janglaridan.
Ginoyaning nayranglaridan
Tashvish tortib o'ylanarmi xon?

Yo'q, endi u charchab qolmishdir,
 Zerikmishdir shuhrat, zafardan.
 Berahm qo'l ortiq tolmishdir,
 Xayol uzoq qonli safardan.
 Nahot, haram ichra xiyonat,
 Nahot, yelga uchib diyonat,
 Asira qiz jinoyat qilmish,
 Kofirga dil inoyat qilmish?
 Yo'q, Garoyning xotinlari hech
 Bunday ishga jur'at qilmaslar,
 Mungli nola chekib erta-kech,
 Yomonlikni asti bilmaslar.
 Oyna uyda o'sar gul kabi,
 Oy yuzlari zindon ichra berk,
 Zulm ostida go'yo qul kabi
 Ularda had yo'qdir, yo'qdir erk,
 Oy-u yillar navbatma-navbat
 G'amgin oqin bilan o'talar,
 Bildirmasdan yoshlik, muhabbat
 Barchasini olib ketarlar.
 Kunlar birday kechadir g'amda,
 Bitta-bitta imillar soat.
 Yalqovlik amr etar haramda,
 Kam ko'rinar safo-farog'at.
 Yosh juvonlar qayg'uga to'lib,
 Bir ish qilib ovunmoq bo'lib,
 Zeb berishib kiyim kiyishar,
 Gaplashishar, o'ynab yeyishar.
 Yoki o'ynoq suvlar sasida,
 Toza, shaffof zamzamasida
 To'p-to'p bo'lib sayr etishadir
 Chinorlarning zich soyasida.
 Ortlarida ularni poylab,
 Yovuz og'a¹ yurar hayhaylab,
 Undan qochish, berkinish bekor:
 Hasadli ko'z, ding qulog'i bor.
 U hiylakor, u laganbardor.

¹ Og'a – haramda saqlanadigan bichilgan qul.

Har bir ishdan voqif, xabardor.
Unga o'la o'rnamish mangu
Abadiy bir tartib saroyda,
Unga xonning izmi har joyda
Yagona bir qonundirki, u
Uni Qur'on farzidek bilar;
Dilda saqlar va bajo qilar.
Uning ko'ngli sevgi istamas,
U but kabi sezgidan mahrum,
U hissizlik domida mahkum,
Na ko'z yoshi, na yumshoq nafas,
Na ta'naga bermas e'tibor;
Asiralar chekkan oh-u zor
Unga asti qilmaydi ta'sir;
Pinagini buzmaydi taqir;
Yolvorishga quloq solmaydi;
Haqoratni qilmaydi pisand.
Hech na uni yumshatolmaydi,
Tosh qalbi-la mag'rur va xursand.
Unga xotin odati ma'lum,
U ko'p ko'rmish, har yerda har zum.
Hurlikda ham, erksizlikda ham
Yumshoq nigoh, ko'zlardagi nam
Ko'ngliga hech hokim bo'lolmas.
U ularga ortiq ishonmas.

Soch yozishib haram qizlari –
Asiralar cho'milar ekan,
Sehr sochgan go'zal yuzlari
Chashmalarda ko'milar ekan,
Qip-yalang'och qizlarga loqayd,
Bee'tibor termilib, shu payt
U poyloqchi hozirdir yana,
Tutqunlarga nozirdir yana.
Kechalari barg ham mizg'ir-u,
U uxlamas. Ohista bosib,
Har eshikka bir quloq osib,
Haram ichra tanho izg'ir u:
Kim dam olar, kim tushda ingrar,

Kim oh tortar – hammasin tinglar.
Uydan uyga bildirmay ko‘chib
Keng tashlaydi u makkor domni:
Birontasi sandirab, cho‘chib
Tilga olsa begona nomni,
Yo mabodo do‘stiga bir oz
Taqdiridan koyib, qilib roz
Dildagini aylasa izhor,
Balolarga bo‘lar giriftor!

Garoy nega tinmay chekar g‘am?
Chilim o‘chib qolmish qo‘lida.
Botinolmay dam olgani ham
Ostonada, xonning yo‘lida
Imo kutib turadir og‘a,
Ibo tutib turadir og‘a.
O‘yga botgan hukmdor turar:
Oldidagi darcha ochiq, u –
Ko‘ngli cheksiz qayg‘uga to‘lgan.
Indamasdan ohista yurar
Kechagina sevimli bo‘lgan
Xotinlarin qabriga to‘g‘ri.

Xonni kutib, ko‘rish ko‘yida,
O‘ynab turgan fontan bo‘yida
Ipak gilam uzra o‘ynashib,
Bir to‘da sho‘x qizlar osuda
O‘ltirishar edi yayrashib:
Bolalarday shodlanib, suvda
Marmar tubda ko‘ringan liqqa
Gir-gir yuzib yurgan baliqqa
Termilishar edi yayrashib.
Gohilari unga ataylab
Oltin sirg‘a tashlardi boylab.
Joriyalar atrofda xushbo‘y
Sharbat tashib yurardi. Nogoh,
Shirin qo‘shiq, jaranglagan kuy
Bor haramni ayladi ogoh:

T a t a r q o' s h i g' i

I

Yig'i, jafolarni boshdan ko'tarib
Tangri o'zi berar ehson:
Baxtiyordir, yillar so'nggida qarib
Makka borib ziyorat qilgan inson.

II

Baxtiyordir Dunay sohillarini
Qoni bilan taqdis etgan bahodir.
Jannat qizi yozib kokillarini
Unga shirin kulgi bilan boqadir.

III

Ammo Zarema, eshitgil tag'i-da.
Dunyo va rohatga bermay e'tibor.
Xuddi gulday seni o'z quchog'ida
Erkalatgan hammasidan baxtiyor.
Ular kuylar. Ammo qani u,
Muhabbatning yulduzi qani,
Haram ko'rki – kunduzi qani,
Qayda qoldi Zarema bonu?

Hayhot, uning gul rangi so'lmish,
Hayhot, dili qayg'uga to'lmish,
Maqtovlarga solmaydi quloq,
Ko'zlarida yosh buloq-buloq,
Yashin urgan xurmodek qaddi
Bukilmishdir, yo'q endi haddi.
Hech na unga yoqmasdan qoldi,
Chunki Garoy boqmasdan qoldi.

Vafosizlik qildi xon... Ammo,
Ey gurji qiz, sen-la chiroyda
Kim tenglashar? Hattoki oy-da
Da'vo qilsa, bo'lur muammo.

Chambar qilgan soching, ey pari,
Ilon kabi yurak yoradir.
Yarqiragan ko‘zing javhari
Kundan yorug‘, tundan qoradir.
Dil dardini kimlarning sasi
Sendan kuchli bayonlay bilar?
Kimning shirin-shakar bo‘sasi
Senikidan jonlilik qilar?
Senga bir yo‘l ko‘ngli tushgan er
Qanday qilib boshqa ko‘rkni der?
Lekin loqayd, zolim Garoyxon
Haramiga Polsha qizini
Asir qilib olgandan buyon,
Sendan nari tutib o‘zini,
Xo‘rlab seni tashlab qo‘ydi-yu,
O‘zi g‘amgin, tunlar beuyqu
Tanholikni ayladi odat.
Qo‘llaringdan ketdi saodat!..
Yosh Mariya yaqindagina
O‘zga diyor ko‘kini ko‘rdi:
Gulday ko‘rki bilan qizgina
O‘z yurtida gullab yururdi.
Faxrlanar edi u bilan
Qarib qolgan otasi har on,
Lobarim, – deb, maqtanuv bilan
Erkalatar edi bearmon.
Uning bola erki chol uchun
Qonun edi, tinglardi butun...
Cholni qiynar edi bir tilak:
Istardiki, bahor kunidak
Ochiq bo‘lsin qizining baxti,
Xushnud kechsin umrbod vaqti,
Zarragina qayg‘u ham uni
Ranjitmasin, – der edi u chol,
Hech bir narsa biron dam uni
Lanj etmasin, – der edi u chol,
Hatto erga chiqqanida ham
Xotirlasin, – derdi, – tush kabi

O'tib ketgan, g'unchaday sabiy
Betashvish-u beozor, beg'am
Yashnab yurgan qizlik chog'ini,
Osmonday keng erk quchog'ini.

Uning yumshoq sevimli nozi,
Tabiati, laziz ovozi,
Yonib turgan moviy ko'zlari,
Dona-dona shirin so'zlari
Bir-biridan jozibador edi;
Hammasida ajib kuch bordi.
Ochiq qo'lli, saxiy tabiat
Ayamagan edi borini;
San'at bilan u najib xilqat
Bezar edi gul diydorini.

Sehr to'la arfa bilan qiz
Uy bazmini jonlantirardi.
Amaldorlar, boylar izma-iz
Orqasidan izlab yurardi.
Yigit-yalang «Oh...» deb o'yida,
Azob chekar edi ko'yida.
Lekin go'dak bola edi u,
Ko'ngli ishqni bilmasdi aslo.
Na kam-u ko'st, na g'am, na qayg'u,
Yuragini tilmasdi aslo.
Otasining qasrida ozod
O'rtoqlari bilan o'ynab shod,
Uchar qushday hur va xursand edi.

U ko'pdanmi bu yerda bandi?
Bir vaqt tatar to'plari mahkam
Daryo kabi Polshani bosdi;
Xirmonlarga tushgan yong'in ham
Bu qadar tez yoyilolmasdi.
Kunpayakun bo'lib urushda
Yetim qoldi gullab yotgan yurt,
Bu berahm yovuz yurishda

Faryod soldi qonga botgan yurt.
Butun atrof qayg'uga toldi:
U kulgilar, o'yinlar bitib,
Erkalatgan qo'yinlar bitib,
Hashamatli saroy bo'sh qoldi.

Mariyaning uyi jimjit, bo'sh...
Uy ma'badi ichra bir to'da
Mumiyolangan o'liklar xomush
Rohat qilib, sovuq uyquda
Knyazlikka maxsus nishon-la,
Oltin toj-la, haybatli shon-la
Yotar ekan, u yerda yana
Paydo bo'lmish yangi sag'ana...
Ota go'rda, asoratda qiz.
Koshonada baxil bir voris
Amri farmon berib yuradir,
Tavqi la'nat ostida, beor
Xarob bo'lgan yurtni aylab xor
Badnom etib, yerga uradir.

Hayhot! Saqlar qo'ynida quldek
Bog'chasaroy yosh knyaz qizin,
Erksizlikda yosh to'kar, guldek
Sarg'aytirib Mariya yuzin.
Ayaydi u baxtsizni xon:
Uning munggi, u chekkan fig'on
Uyqusini bezovta qilib,
Garoyga hech bermaydi omon.
Bechoraga xon rahmi kelib,
Qat'iy haram qonunlarini
Yumshoq tutar unga ataylab.
Tund poyloqchi na kun, na tuni
Qiz oldiga kirmaydi poylab;
Yotar paytda joyiga uni
Uning g'amxo'r, parvoli dasti
Olib chiqib yotqizmas asti;
Mariyaga nigoh tikmakka

Botinolmas uning kir ko'zi;
Joriyasi bilan qiz yakka
Xilvat uyda cho'milar o'zi;
Asiraning g'amgin oromin
Buzib qo'ymay, bo'lmay, deb zomin
Xon o'zi ham qo'rqar ichida;
Haramning bir yiroq burchida
Unga yashash ijozat etgan,
Go'yo, unda samoviy bir jon
Yashiringan, uzlatga ketgan.
U yerda hech tinmasdan hamon
Aziz qizning oldida butun
Chiroq yonib turar kun-u tun.
U yerda qiz ko'nglin yupatib
Mas'ud kechgan o'tgan zamon-la
O'z yurtini dilga eslatib,
Umid yashar yuvosh imon-la.
U yerda yosh to'kar tinmay qiz
Kundoshlardan narida, yolg'iz.
Lekin atrof g'arq bo'lmish yaksar
Tentaklarcha bir ishrat ichra.
Mo'jiza-la ajralgan hujra
Yosh sanamni berkitib asrar.
Ozg'in o'ylar qurboni u dil,
Buzuq kayflar orasida ham,
Bir garovni saqlaydi har dam
Bir ilohiy hisni muttasil...

Tun qoraydi, bosdi qorong'i
Tavridaning gul bog'larini;
Bor olamni mast qildi uyqu,
Gullar egdi yaproqlarini,
Uzoqlardan bulbul zorini
Eshitaman: oy diydorini –
Ko'rsatadir yulduz ketidan;
Ko'm-ko'k, toza osmon betidan
Nur to'kadir gulzor bog'larga,
Vodiylarga, o'rmon, tog'larga.

Bog'chasaroy ko'chalarida
Kechki paytlar oq ro'mol o'rab,
Oppoq oydin kechalarida
Bir-biridan hol-ahvol so'rab,
Gaplashishib o'tirish uchun
Oddiy tatar xotinlari tek
Lipillashib yengil soyadek
Uydan uyga kezishar butun
Saroy tinchigan, uxlagan haram
Tinch rohatga cho'mib parvosiz:
Tun tinchligin biron narsa ham
Buzolmaydi, sodiq muhofiz
O'zi kezib chiqib bor-yo'qni,
Yotmish; ammo tinch qo'ymas tashvish
Hatto unda uxlagan ruhni.
Xiyonatni kutib xavflanish
Orom bermas asti ham bunga:
Goh kimningdir shitirlagani,
Goh birovning pichirlagani,
Goh qichqiriq eshitilar unga.
Bekorlarga aldanib birdan
Sapchib turar, qaltiroq bosar;
Atrofiga tinch quloq osar...
Hamma sokit, sas yo'q bir yerdan;
Marmar hovuz ichra o'ynashar
Faqat bulbul dili poralar,
Faqat shirin kuy favvoralar
Sevimli gul uzra kuylashar...
Bular uni uzoq band etar,
Yana takror uyquga ketar.
Qanday xushdir bilguvchilarga
Sharq kechasin qora chiroyi!
Payg'ambarni sevguvchilarga
Qanday shirin boqadir oyi!
Ularning uy-o'choqlarida,
Maftun etar gul bog'larida,
Oy ostida sirlarga to'lgan,
Tinchlik bilan hamsuhbat bo'lgan,

Shahvat bilan dard-u farogʻat
Tashib yotgan haramlarida,
Kechalarning tinch damlarida
Qanday koʻrk bor, qandayin rohat!
Xonning hamma xotinlari tinch
Uxlar edi, bittasi notinch,
Uxlay olmay, oʻrnidan turib,
Eshigini ochdi-yu, asta,
Bitta-bitta ohista yurib
Tashqariga chiqdi birpasda...
Qushday mudrab, koʻzi ilinib
Qari ogʻa oldida yotar.
Agar bu ish unga bilinib
Qolsa, umri qaygʻuga botar...
Oh, u cholning qattiqdir qalbi.
Yalinganga bermas eʼtibor:
Uyqusi ham aldamchi, ayyor!

Yonboshidan sekin, ruh kabi
Sezdirmasdan oʻtib ketdi u.

Bir eshikka borib yetdi-yu,
Titrab sekin ochdi qulfini...
Ichkariga kirdi, ham uni
Sirli vahm bosdi shu zamon.
Ajablanib boqdi toʻrt tomon:
Shamdon yonar, toʻkar soʻniq nur,
Yaltiraydi burchakda bir but,
Qiz yotadir, yuzida sukut,
Koʻksida xoch porlab koʻrinur.
Ey gurji qiz, bular hammasi
Eslatdilar senga moziyni,
Goʻyo oʻtgan kunlarning sasi
Aytgan kabi boʻldi rozini.
Koʻz oʻngida tinch rohat bilan
Uxlab yotar u knyaz qizi,
Qizlikka xos harorat bilan
Anor kabi qizarib yuzi.

Oshkor ekan sarin yosh izi,
Zaif kulgi ostida yonar:
Yomg'ir yuvib, o'chib ketgan rang
Oyning xira nurida arang.
Xuddi shunga o'xshab tovlanar.
Go'yo jannat o'g'li osmondan
Uchib tushib, uxlab yotganday,
Asiraga achinib jondan
Uyqusida yig'lab yotganday...
A, Zarema, ne bo'ldi senga!
Chidolmadi, qalbi siqildi,
Beixtiyor yerga yiqildi.
Va yalinib: «Achingil menga.
Rad etmagin arzimni!» – dedi,
Uning so'zi, u chekkan fig'on
Uxloq qizni cho'chitib shu on
Tinch uyqudan uyg'otgan edi.
Knyaz qizi turib, oldida
Begona bir xotinni ko'rdi;
Qo'rqib, unga qarab oldi-da,
Hayajon-la qaltirab so'rdi;
«Kimsen? Tunda, tanho nechun sen
Bu yerdasen?» – «Senga keldim men:
Meni saqla; taqdirim uchun
Menga faqat qoldi bir chora...
Rahm aylasang, yo'qolsa zora
Umrim ufqin qoplagan tutun.
Baxt qo'ynida ko'p huzur qildim,
Na qayg'uni, na g'amni bildim...
O'tdi orom bergan u soya,
Tingla, halok bo'lmayin zoye,
Men bu yerda tug'ilganim yo'q,
Mening yurtim yiroqdir, yiroq...
O'tgan kunlar, u dardli firoq,
Yodimdadir hali ham to'liq.
Yodimdadir gullagan bog'lar,
Osmon bilan o'pishgan tog'lar,
Tog'dan oqqan irmoqlar, soylar,

O'tib bo'lmas o'rmon-to'qaylar;
Yodimdadir kechgan saodat,
O'zga qonun, o'zga bir odat.
Ammo, qanday taqdir-la nechun
O'z yurtimdan ayrilganimni,
Bu yoqlarga qayrilganimni
Bilmayman men; faqat, qora tun
Yelkan uzra turgan odam-u
Hamda dengiz esimda, xolos...
Shu choqqacha qo'rqinch va qayg'u,
Alamlardan men edim xalos.
G'avg'odan chet tinchlikda xandon
Haram ichra gullab yurardim,
Itoatli ko'ngil-la har on
Ishq darsini kutib turardim;
Bu yashirin orzularim tez
Ushaldilar. Qonli urushdan
Charchab dahshat sochgan yurishdan
Qaytib keldi haramga xunrez.
Ta'zim qilib, xonning oldiga
Biz hammamiz chiqdik. U menga
Diqqat bilan indamay, so'zsiz
Ochiq, nurli nazarin soldi,
So'ngra, meni chaqirib oldi...
Shundan berli biz kami ko'stsiz
Tinim bilmay, rohatda masrur
Nafas oldik baxt bilan har dam;
Biron yo'l ham na fitna, na dam;
Na tuhmat-u na shubha, qusur,
Na azobli rashkning sitami,
Na xafalik va na alami
Bizga tashvish sololmagandi,
Vaqtimizni ololmagandi,
Mariya, sen duch kelding unga,
Bir ko'rishda xush kelding unga,
Shundan beri ko'ngli toraydi,
Jinoyatli o'y-la qaraydi!
Xiyonat-la yetkazib ozor

Eshitmaydi hech itobimni,
So'ramaydi asti tobimni.
U noladan, fig'ondan bezor;
U, eskiday menga topinmas,
Menda endi eskiday nafis
Na shirin so'z unga na his
Go'yo bitgan, go'yo topilmas.
Jinoyatga bedaxlsan sen,
Men bilaman, ayb senda emas...
Tingla meni: chiroyliman men,
Menga hech kim tenglashay demas.
Bir sengina haramda butun
Raqib bo'la olarding menga;
Ammo, aytib qo'yay men senga,
Tug'ilganman ehtiros uchun,
Sen men kabi seva olmaysan;
Sovuq ko'rking bilan sen nechun
U bir ojiz dilni qiynaysan?
Na haqing bor, na hadding sening,
Qo'y Garoyini menga; u mening.
Bo'salari yonar betimda,
Issig'i bor hali etimda,
Menga qat'iy qasamyod etgan.
Borlig'im-la ko'pdan armonin.
O'y va xohish, butun farmonin
Birga qo'shgan, ittihad etgan:
Xiyonati meni o'ldirar,
Xazon etar, gulday so'ldirar...
Men yig'layman: ko'rgin, tizimni
Bukdim endi qarshingda mana,
Sarg'aytirma mening yuzimni,
Yalinaman, qaytarib yana
Sevinchimni, oromimni ber,
Ul burungi Garoyimni ber...
Menga zarra etma e'tiroz;
U meniki: senga asirdir,
Yo'llaringda ko'zi basirdir.
Xoh tahqir-la, xohi qilib roz,

Ne istasang, aylagil shuni,
Ammo, bezdir o'zingdan uni.
Ont ich... (garchi, men Qur'onni deb,
Muhabbatni hamda xonni deb,
O'z dinimni otgan bo'lsam ham,
Ammo, mening onamning dini
Sening dining edi) kel, meni
Xalos ayla, yod etki qasam,
O'sha dil-la ont ich Garoyni
Zaremaga qaytarmoq uchun...
Ammo tingla: esla xudoyni,
Gar, yo'q desang, xanjarning kuchin
Ko'rsatmoqqa qodirman oz-moz,
Zero, mening vatanim Kavkaz».
Shu so'zlarni aytdi-da, birdan
G'oyib bo'ldi darrov u yerdan,
Ta'qib etmoq uchun izma-iz
Botinolmay, dov qilmay dili,
Orqasidan chiqolmadi qiz,
U azobli ehtiros tili
Beayb qizga asti ma'lummas:
Ammo, uning ovozi, u sas
Sal anig'-u ajoyib edi,
Qo'rqinch edi, g'aroyib edi.
Qanday yoshlar, qandaydir faryod
Bu xo'rlikdan aylaydi ozod?
Ne kutadir uni? Nahot, u
Qolgan achchiq yosh kunlarin, bu –
Asoratda o'tkazadir xor?
Ey Xudoyim, ey Parvardigor!
Agar Garoy baxtsizni mangu
U mahbasda unutsa edi,
Yo, g'amlardan xalos aylab u,
Tez o'limga yuz tutsa edi,
Qanday shodlik bilan g'am to'lgan
Bu jahonni otar edi qiz!
Ko'pdan o'tgan hayotning laziz
Lahzalari, ko'pdan yo'q bo'lgan!

Ne bor endi unga dunyoda!
Vaqti yetdi, kutarlar uni:
Katta ochib tinchlik qo'ynini
Chaqirarlar uni samoda.

.....

Kunlar o'tdi, ketdi Mariya,
Tarki umr etdi Mariya.
Ko'pdan orzu etgan olamni
Yangi malak kabi yoritdi.
Ammo uni, go'zal sanamni
Nelar siqdi? Nelar horitdi?
Nechun, nechun daf etdi tobut?
Nelar uni ayladi nobud?
Asoratmi, hasratmi, g'ammi,
Erksizlikda tortgan sitammi,
Kasallikmi yo boshqa bir sir,
Kim biladi? O'lmish bexabar...
Latofatli Mariya o'lmish...
U yosh g'uncha ochilmay so'lmish!..
Bo'shab qolmish tumraygan saroy;
Uni yana qoldirmish Garoy;
Yana o'zga qirg'oqlar tomon,
Yovuz yurish boshlamish yomon,
Tag'in to'fon, bo'ronlar aro
G'amgin uchar qon qusar xunrez.
Ammo, uning yuragi qora,
Olovlanar unda boshqa his.
U ko'p choqlar to'qinishlarda
Qilichini tikka ushlar-da,
Yana birdan qotib qolardi,
Jinnilarcha nazar solardi
Atrofiga bo'zarib, go'yo
Vahimaga to'lganday dili,
Allanelar g'o'ldirab tili
Yosh to'kardi bamisli daryo,

Unutilgan u sodiq haram
Xon yuzini ko'rmaydi bu dam;

Unda, azob qo'ynida mahkum.
Sovuq muxsiy qo'lida mazlum.
Qarimoqda xotinlar g'amda.
Ko'pdan ular ichra haramda
Gurji xotin ko'rinmas; uni
Muhofizlar daryoga otgan,
Bechora suv ostiga botgan...
Knyaz qizi mahv o'lgan tuni
Bajarilib bu qonli sazo
Ko'zin yumgan Zarema... Evoh,
Qandaygina bo'lmasin gunoh,
Ko'p dahshatli bo'lgan bu jazo!

Kavkaz oldi tuproqlarini,
Rusiyaning tinch qishloqlarini
Urush bilan qilib ming vayron
Tavridaga qaytib keldi xon.
Saroyning chet burchini saylab,
Mariyaga esdalik aylab
Marmarlardan yasatdi fontan.
Tepasiga xoch o'rnatilmay,
Musulmonlar oyi osilmish.
(Bu, albatta, bo'lmag'ur bir ish;
Nodonlikning aybi butunlay).
Yovuzlar bor, kechib ko'p yillar
Hali uchib ketmagan ular
Hali marmar hovuzdan suvlar
Qirg'oqlardan toshib g'uvullar,
Tinim bilmay, to'xtamay bir on
Dona-dona yosh to'kar fontan:
O'g'li harbdagi jon bergan ona
Xuddi shunday yig'laydi yana...
O'tmishning bu rivoyatini
U yoqlarda qizlar bilishgan,
So'ngra g'amgin haykal otini
«Yosh fontani», bo'lsin deyishgan.
Men shimolni tashlab nihoyat,
Bazmlarni ko'pga unutib,

Bog'chasaroy tomon yo'l tutib,
Mudroq ko'shkni qildim ziyorat;
Xalq ofati, jangari tatar
Ishrat qilib, bazmlar qurgan
Urushlardan so'ngra bexatar
Bekami ko'st farog'at surgan
Tinch uylarda, bog'larda sezdim –
Hamon rohat yashar kun-u tun;
Suvlar o'ynar, gul chechak otar,
Tok zanglari tovlanib yotar,
Devorlarda yarqirar oltin.
Men u yerda tinmay oh urib,
Yig'lab, haqiq tasbeh o'girib,
Bahorida yashnamay so'lgan
Xotinlarning makoni bo'lgan
Panjarali darchalar ko'rdim,
Kungurali parchalar ko'rdim.
Ko'rdim xonlar qabristonini;
Xo'jalarning so'ng makonini.
Go'rlardagi marmar ustunlar
Go'yo taqdir haqida sekin
Hazin-hazin taratib unlar
So'zlaganday tuyuldi... lekin,
Xonlar qani? Qayda u haram?
Butun atrof mukaddar va jim,
O'zgarmishdir... ammoki, u dam
Bu bilan band emasdi dilim:
Oq gullarning mayin nafasi,
Fontanlarning kuylagan sasi
Jazb ayladi, qildi faromush,
Ixtiyorsiz, menda aqli hush
Nomuayyan to'lqinga tushdi.
Shunda saroy ichida bir qiz
Soya kabi sirli va izziz
Ko'z oldimda lipillab uchdi!..

Do'stlar, kimning soyasin ko'rdim?
Ayting menga, men sizdan so'rdim:

Daf mahal bo'lgan u yumshoq
Kimning shakli meni o'sha chog'
Ta'qib etgan edi? Kim edi?
Hayhot! Butun atrof jim edi.
Mariyaning toza jonimi,
Yo, Zarema rashk bilan to'lib
Bo'sh haramda bir ko'lka bo'lib
Ko'z oldimda o'tgan onimi?

Esimdadir shunday bir chiroy,
Xuddi shunday sevimli nigoh...
Dil o'shanga ketar butunlay,
Surgunda ham g'ussasi, evoh,
Qalbidadir, tillarimda – oh...
Ey aqlsiz! Bo'ldi! Endi bas,
G'ussa chekma, hech foyda bermas.
Bebaxt ishqning notinch, noiloj
Oromiga bermishsan xiroj.
Hushingni yig', to'siqlarni buz,
Tokaygacha sen ojiz mahbus
Kishanlarni o'pib yotasan?
Tokaygacha yengil tor bilan,
Bu olamda oh-u zor bilan
Jununingni oshkor etasan?
Men muzaning muxlisi, yori,
Men tinchlikning murid, xushtori
Tezda butun shuhrat o'ylari
Ham sevgini tamom unutib,
Yana sizga tomon yo'l tutib
Ko'raman, ey Solg'ir bo'ylari!
Xotiralar asiri bo'lib,
Men boraman o'sha yoqlarga,
Dengiz bo'yi baland tog'larga.
Yana Tavrid suvlari to'lib
Xursand etar haris ko'zimni,
Hur sezarman yana o'zimni.
Sehrli yurt, diyda yupanchli!
Yuragimning erka quvonchi!

U yerlarda harna jonlidir:
O'rmon, vodi, gulistonlik qir,
Uzumlarki, yoqut, kahrabo,
Teraklar-u suvlar salqini;
Erta bilan quyosh yolqini
Taralganda, esganda sabo,
Ayi, tog'ning aylanasi
Zangor havo yarqirar ekan,
Tiniq, ko'm-ko'k suvning pastida
Qizil nurlar barq urar ekan,
Tog'lar oshib, qirg'oq yo'llardan
Uchar ekan yo'lchining toyi,
Uning hissin o'ng-u so'llardan
Jazb etadi bu yer chiroyi!..

Usmon Nosir tarjimasi

KAVKAZ ASIRI

N.N. Rayevskiyga

Bag'ishlov

*Tabassum-la qabul etgil, aziz do'stginam,
Bu erkinlik muzasining hadiyasini:
Bag'ishladim senga quvg'in sozning sasini
Va ilhomda shirin o'tgan damlarimni ham.
Men begunoh, qayg'ularda bo'larkan halok.
Chor atrofda kezar ekan g'iybat va bo'hton,
Xiyonatning xanjarlari dilni etib chok,
Muhabbatning og'ir tushi meni beomon
Halokatga sudrab qiynab so'raganda jon,
Men yoningda orom topib yashardim bedod;
Biz do'st edik – topib qalbim sendan tasallo:
Uzoqlashar edi boshda quturgan balo,
Etdim najot sohilida tangrilarini yod.
Hijronzada o'tar ekan kunlarim g'amda,
O'yga tolган tovushlarim shu og'ir damda
Kavkaz yurtin tushirdilar mening esimga,
Ulug' tanho u Beshtovning¹ boshlari tuman,
Ovuli va cho'llar hokimi besh boshli sulton
Yangi parnasim bo'ldi-yu, ruh berdi menga.
Do'stim, Kavkaz qoyalarin unutarmanmi?
U sharqiroq buloqlarni, so'lg'in cho'llarni,
Qaynoq dashtlar, o'lkalarki, sirdosh ikkovlon
Kezmish edik, gar unutsam bo'larman osiy.
U tog'larki, qaroqchilar sanqir, saqlar jon
Va Ilhomning u yovvoyi asov dahosi
Sukunatning quchog'ida topmishdir makon!*

¹ *Beshtov* – *Beshtog'*. Kavkaz tog'laridan biri.

*Balki yurak uchun oshno sevimli damlar,
 Xush kunlarning topilajak unda asari
 Va hirslarning zid, beomon orom, ozori,
 Uchrar tanish o'y, xayollar, oshno sitamlar
 Hamda mening bu ruhimning sir to'la zori.
 Har xil yo'llar bilan ketdik biz bu hayotda,
 Sen farog'at quchog'ida sal topib kamol,
 Yashnading-ku botir otang izidan darhol
 Yov o'qining bulutlari ostida parvoz
 Eta kirding qon cho'llari ichra, ey shovvoz,
 Sen orzular vafodori va aziz qurbon;
 Men yosh ekan xiyonat-u, jahl ila bo'hton
 Quvq'indilik boshga yetdi, yopishdi balo.
 Lekin bardosh va hurlikni dilga etib jo
 Kutar edim men xayrli kunlarni faqat
 Do'stlarimning boshlariga kelib qo'ngan baxt
 Menga doim bo'lar edi shirin tasallo.*

BIRINCHI BO'LIM

Davra qurib bo'sag'alarda,
 Laqillashar bir talay cherkas,
 Kavkazning er o'g'illariga
 Bo'lmish edi bukun mavzu bahs:
 Janglardagi tahlika, g'avg'o,
 Arg'umoq ot, hayot va jo'shqin
 Hirs kechirgan ishrat va savdo,
 Moziydagi dahshatli bosqin,
 Qishloqlarki, talonda butkul,
 Yakson bo'lgan, yonib bo'lgan kul,
 Aldov bilan kun ko'rgan vijdon,
 Jinoyatkor makkor ulug'lar,
 Qilichidan tirqiragan qon;
 So'z bo'ladi bari haqqida
 Va shahlo ko'z asira dilbar,
 Hikoyaga monanddir juda.

Jimjitlikda o'tardi suhbat
 Oy suzardi tun tumanida,

Otliq cherkas ular yonida
Hozir bo'ldi to'satdan shul vaqt;
Arqonlangan bitta o'spirin –
Sudrab keldi, etibdi tutqun;
«Mana o'rus!» deya u butun
Yirtqichlarcha ko'tardi shovqun.
Tovushiga ovul shul zamon
Chopib keldi misli olomon.
Lekin asir behol va besas
Chavaqlangan boshdan oqib qon,

Murda kabi yotardi bejon.
Dushmanlarning tusini ko'rmas,
Hiddatlarin eshitmas aslo,
Charx urarkan boshida balo,
Nimjon, sovuq olardi nafas.

Va yosh asir behush va tanho,
Yotib qoldi uzoq bir zamon.
Qizg'in quyosh uning boshida
Laxchalanib etardi javlon,
Hayot hissi uyg'onib unda,
Ko'kka uchdi achchiq bir sado;
Oftob nuri isitib shunda
Bosh ko'tardi bu baxtga gado,
Va tashladi zaif bir nigoh;
Buyuk tog'lar ko'rdi banogoh.
Yuksak tog'lar, unda yo'l bosar
Qabilalar ini, uyasi,
Cherkaslar erkining qal'asi
Yuksalmishdir qatorma-qator.
Va mudhish bir tushning vahmasi –
Simon xotirladi: u tutqun:
Kishanlangan oyoqlar birdan
Shaqirlashar ko'tarib shovqin...
Voqif etdi uni har sirdan.

Xiralandi ko'ziga dunyo.
Ey muqaddas hurlik, alvido!
U qul.

Ovul jim. Yakka tutqun
Bostirma ketida uzun kun
Tikan g'ovlar oldida yotdi.
Poyloqchi yo'q, cherkaslar bari
Cho'lda edi; asir nazari
Uzoqdagi yo'llarga botdi.
Yashil parda kabi o'ngida
Yatangandi tep-tekis yerlar,
Va bir yonda bo'lib silsila
Yotar edi qirlar, adirlar;
Olislarda oraliqdagi
Yo'l tumanlik ichra yo'qolur:
Va tutqunning yigit ko'kragi
Og'ir xayol bilan o'rtanur...

Rusiyaga eltar uzoq yo'l,
Sho'x yoshligin unda baxtiyor
Va betashvish boshlagandi ul;
U ilk shodlik berolgan diyor,
Unda sevgan bor nazokatni,
Iztirobdan ko'ksi bo'lgan chok,
Butun istak, armon, shodlikni
Sayoq turmush etmishdir halok.
U xush kunlar esdaliklarin
Siniq qalbga ko'mmishdir barin.

.....
.....

Totdi kibor hayotni, ammo,
Angladikim, jirkanch, behayo
Do'stlarida ko'rdi xiyonat,
Va muhabbat, ishq xayolida
Bir aldoqchi tush bordir faqat,
Nafratlangan foni hayotning
Bir qurboni bo'lishdan qochib,
Adovatlar, fitna va beso'ng
Oddiy tuhmatlardan o'rtanib,
Kiborlikdan pushaymon bo'ldi,
Yurak-bag'ri laxta qon bo'ldi.

Tabiatning otashin do'sti
Tashlab ketdi ona o'lkasin,
Uzoq elga axtarib ketdi
Ozodlikning xushbaxt ko'lkasin.

Ey ozodlik! U yolg'iz seni
Izlab ketdi bo'm-bo'sh dunyodan.
Ehtiros-la toptab sezgini
Ko'ngli sovib rubob, xayoldan
Sening noming bilan jonlanib,
Kuylamakni bilmishdi savob:
Imon, e'tiqod-la ul yonib...
Sanamingni etgandi tavof...

Hamma bitdi... Tutqun benavo
Hech tomondan izlamas panoh.
So'ng xayollar, mana, hatto siz,
Hatto siz ham tashlab ketdingiz.
Qul endi ul, erki ketgan, xor,
Qo'yar ekan boshini toshga,
G'amgin hayot ajaliga zor,
Ko'zni tikar kechki quyoshga,
Mozor ko'lkasiga intizor.

Tog' ortida quyosh miltirar,
Eshitilar uzoqdan dovruc.
Qir, daladan qaytar xaloyiq,
Cholg'ilari kunda yaltirar,
Xonadonlarda yondi chirog',
Dovruc tindi, ohista-sekin,
Tun qo'ynida hammani bu choq
Bir yumshoqlik qurshadi sokin.
Qoyalardan uchib olisda
Yarqirardi jo'shqin sharshara,
Mudroc cho'qqilar ham bir tusda
Yopinmishdir bulutdan parda...
Lekin kimdir bu oydinlikda
Shuncha qalin, jonsiz tinlikda
Qadam tashlar ohista, yolg'iz?

Ziyraklanib ko‘z ochsa tutqun
Qarshisida yuz berdi shu hol:
Ta‘zim qilib kulimsirab, lol
Turar edi go‘zal cherkas qiz.
Tutqun tilsiz, qizga qaraydi.
Aldamchi bir tush deb o‘ylaydi.
Jilva qilur holsiz hislarim,
Deya, qizga tikiladi jim.
Oppoq oy nuriga belanib,
Qiz engashdi va bukdi tizni.
Shafqat bilan nafis jilmayib,
Muzday salqin, davo qimizni
Sekin tutdi: titradi qo‘llar;
Unutildi qimiz, betoqat
Jonso‘z, shirin so‘zning sehrigar
Jarangini yutoqib tinglar,
Va ko‘zlarin izlaydi faqat
Anglamaydi, so‘zlar unga yot,
Totli nigoh va yaqin oraz,
Yasha, – deydi jon fido nafas.
Va asirda tirilar hayot:
Asir yig‘ib so‘nggi majolin,
Itoat-la turdi o‘rnidan
Va marhamat piyolasidan
Serob etdi chanqagan holin.
Og‘ir boshin toshga qo‘ydi-yu,
Yana behol sezdi o‘zini,
Cherkas qizga so‘nik to‘ndi-yu,
Uzolmadi undan ko‘zini.
Qiz ham unga g‘amgin termilib,
Xayol ichra o‘tirdi uzoq,
Va go‘yoki xomush, tek turib,
Bo‘lar edi uni yupatmoq,
Nedur aytib lablar har nafas
Beixtiyor ochilar edi;
Oh urardi siqqanday qafas,
Ko‘zlardan yosh sochilar edi.

Kunlar o'tar ko'lka singari...
Poda boqib o'tar tog'larda
Kishanlangan asir kunlari.
Namkash va zax, salqin mag'ora
Uni asrar yoz quyoshidan.
Kumushday oy kamon singari
Yarqirarkan tog'ning boshidan.
Yo'lga chiqar u sohibjamol,
Olib kelar asirga sharob,
Zog'ora non va xush hidli bol,
Qimiz bilan qilardi serob,
Tutqun bilan yashirin yeyishar;
Jonso'z qarash, nafis bir nigoh,
Mubham so'zlar va ishoralar
Bilan qilar istakdin ogoh;
Ko'mib tashlar tog' qo'shig'iga,
Baxtli Gruziya kuylarin
Aytar edi, asov xotirga
Yot bir tilni singdirar darin.

Ma'sum yurak ko'z ochib endi
Sevgan edi, baxtni do'st tutgan;
Lekin tutqun qachonlar edi
Ehtirosni unutilib ketgan;
U, oshkora ma'sum sevgiga
Javob berolmaydi yurakdan –
Unutilgan sevgi tushini
Qo'rqar balki xotirlamakdan.

Yoshlik bo'lmas noxosdan xazon,
Zavqlar birdan ketmas beasar,
Hali qancha saodatli on
Yana bo'lar bizga muyassar:
Lekin siz-chi, jonli xotiro,
Siz dastlabki, ey pok muhabbat,
Ey osmoniy jo'shqin bir hayot,
Qaytib uchib kelmassiz, albat.

Ko'nikkanday ko'rinar edi
Ojiz asir mungli hayotga;

Qullik g'ami, isyon dardini
Yashirin tutar, yormas hech zotga.
Sarinlikda ilk-erta sahar
Qoyalarda tanho sudralar,
Yosh tutqunning maftun nigohi
Cho'zilardi oq va zangori,
Ol tog'larning uchiga qadar.
Ajoyibdir bu manzaralar!
Qorliklarning mangu taxtgoi,
Bulutlarning jonsiz halqasi –
Kabi ko'rinardi zirvalar¹.
Muz toji yarqirar bir diyor,
Ikki boshli dov bu qatorda –
Elbruski, buyuk, ulug'vor,
Oqaradi ko'm-ko'k samoda.
Zo'r g'ovurga qo'shilib bo'ron
Xabarchisi momaqaldiroq
Dahshatida gurlarkan har yoq
Asir otli bu tanho inson
O'ltirardi tog'likda har choq!
Quyuqlashsa pastda tumanlar,
Sakrab o'ynar edi quyonlar,
Hurkkan ohu qoyaliklarda
Izlar edi jonga parvarda;
Uchisharkan burgutlar har yon
Qiyqirishar edi havoda,
Yilqilarning kishnashi, poda
Ma'rashini ko'mardi bo'ron...
Qora bulut quyar shul zamon
Chaqmoq bilan do'l, sel vodiyya,
To'lqinlarda tikkaliklarni
Ag'daradi va asir diyda
Xarsanglarni qulatib yo'lda
Sel beomon bosardi jarni.
Asir esa tog' cho'qqisida
Turar edi yakka-yu, tanho,

¹ Zirvalar – cho'qqilar.

Qora bulutlarning ketidan
Kutar edi chiqar deb oftob.
Dovul yetmas joylarda hamon
U bo'ronning kuchsiz va betob
Uvlashini tinglardi shodon.

Lekin ovrupolik diqqatin
Bu ajib el etgan edi jalb,
Tog'liklarda tarbiya mazhab,
Odatlarni kuzatar tutqun;
Sodda hayotlari xush kelar,
Mehmondo'stlik, jangovar sifat,
Bilak kuchi va yelday ko'char
Chaqqonlikni sevmishdi behad;
Uchqur cherkas gohi-gohida
Xo'p yasanib, shaylanib juda
Qora chakmon kiyib, shaldirab
Popoq kiyib olib boshiga,
Uzangiga oyoqni tirab
Ko'krak berib egar qoshiga,
So'ngsiz sahro, qiya tog'larda
Zo'r ishq bilan yoshlikdan jangni
Mashq qilishib choparkan otda,
Soatlarcha asir nigohi
Bo'lar edi uchgan qanotda.
Yoqar edi unga bejirim
Juda oddiy harbiy bu kiyim.
Cherkas yaroq bilan ko'milgan;
Shunga mag'rur va ko'ngil to'lgan!
Ko'hna miltiq, sadoq, zirh bir,
Qo'bon yoyi, xanjar va chilvir
Va qilichki, mangu yo'ldoshi,
Yupanchig'i, oltin quyoshi,
Hech bir narsa buzmas ko'nglini,
Jarang chiqib koyitmas uni,
Unga doim yordir shu sifat:
Yayovmidir, minganmidir ot,
Hamon o'sha, o'sha kayfiyat,
O'sha g'olib va yengilmas zot.

Uning butun ko'rki, davlati,
Beg'am kazaklarning ofati,
Tog' yilqisi naslidan bir ot.
Bu vafodor, chidamli, uchqur
Uning do'sti, – shu unga qanot.
Mavorada, o'tlar ichinda
Makkor, yirtqich birga topar joy.
Yo'lovchini ko'riboq shunda
Otiladi go'yoki o'q-yoy.
Qudratli zarb va to'g'ri nishon
Ishni darhol qilar saranjom,
Shu lahzada uchuvchi arqon
Yo'lovchini sudrar jar tomon.
Ot uchadi cho'lda quyunday,
Bir o't uni eltar ilgari,
Unga yo'ldir; botqoqlik, to'qay,
Qoyalarning, g'orlarning bari;
Qonli izlar chopar ketida,
G'ovur bilan to'ladi sahro.
U suv ichra kirgan kezida
Shag'illaydi sho'x, keksa daryo.
Va daryoga tashlangan yo'lchi
Yuta boshlar loyqa to'lqinni,
Holdan ketib tilaydi o'lim,
O'tmay turib bir lahza, bir zum
U ajalni ko'radi peshvoz...
Qudratli ot egasin olib
Qirg'oklikda qiladi parvoz.
 Yo qora tun misli bir parda
 Yotar ekan adirliklarda,
Cherkas kelar qirg'oqqa yakka,
Va duch kelib, qattiq dovulda
Daryoga qulagan to'ngakka,
Yengsiz chakmon, sovut, qalqonni,
Jihozlarki, bisotida bor,
Temir qalpoq, sadoq, kamonni
Butoqlarga ilar beqaror.

So'ngra jimjit, chiqarmay nafas,
Uni izlab nishab to'lnga
O'zni tashlar bu tinim bilmas.
Jimjit kecha. Shag'irlar daryo
Bo'ylab yolg'iz, xilvat qirg'oqlar,
To'lqin eltar uni uzoqqa,
Nayzaga suyanib kazaklar
Tepalikdan qaragan yoqqa:
Kazaklar tim daryoga qarar,
Shu lahzada badkor yarog'i
Tunning shu tim, qop-qora chog'i
Suv yuzida chayqalib borar...
Kazak, o'yga chulg'anding nega?
O'lim cho'lidagi o'rdugoh,
Janglaringmi tushdi esingga,
Polklar aytgan madhiya – duo,
Yo vatanmi?.. Yo'l bo'lgay senga
Hiylagar tush, yolg'onchi ro'yo!
Alvido, ey erkin manzillar,
Ota yurti, sokin Don – daryo,
Siz ham ey jang, chiroyli qizlar!
Qirg'oqlarda bir sirli dushman –
Paydo bo'ldi, o'q vizillaydi,
Konga botgan tepaliklardan
O'qqa uchgan kazak qulaydi.
Yog'ingar damlarda oila
Bilan ota xonadonida
O'ltirarkan cherkas va uyni
Bosar ekan ko'mir tutuni.
Tog'liklarda kezib kechikkan
Yo'lchi tushib vafodor otdan
Horiqqancha kirar ichkari
Va talpinar shu gulxan sari;
Uy egasi peshvoz bo'lib
Olqish, hurmat bilan turadi
Va mehmonga xo'shbo'y kosada
Chog'ir-qirmiz sharob tutadi.
Hech tinmayin burqirar tutun,

Yo'lchi qo'nar xonada bir tun,
Va yopinib nam chakmonini,
Boshin qo'yar shirin uyquga;
Azon payti mehmondo'st uyni
Bo'sh qoldirib, u tushar yo'lga.
Hayit kuni yigit-juvonlar
To'planishar yayrashar jonlar;
Har qachonki, o'yin-kulgi bor
Barchasini etarlar takror:
Bo'm-bo'sh qolar yon to'la sadoq,
Osmon sari yo'l ochib shu choq
Qanotli o'q uchar kamondan,
Bulutlardan burgutni urar,
Goh tik qiya yon bag'irlardan
Sabrsizcha qatorma-qator
Bir imo-la qulaydilar duv,
Bamisoli bir to'da ohu,
Yerni topib etarlar poymol,
Chang bostirib dalani, – xushhol
Gurros-gurros, ovullar sari
Tapillashib choparlar bari.

Biroq jangga tug'ilgan qalbni
Zeriktirar yaknasaq dunyo,
Ko'p vaqtlar yalla kayfini
Xarob etar qattiq bir g'avg'o.
Kayf chalg'itar boshlarni kushod
Yarqiraydi qilich shiddatda.
Qullar boshi ketgan bir paytda
Yosh-yalanglar o'ynashadi shod.

Ammo qonli ovunchoqlarga
O'rus aslo qilmasdi parvo.
Dong o'yinin sevmishdi avval,
O'lim chanqog'iga muhtalo.
Yonar edi ojiz har mahal.
U beshafqat sharafiga banda.
Ko'rar edi o'limin yaqin.

Mag'rur turib yakka janglarda
Qarshilardi halokat o'qin.
Va balki u, botib xayolga,
Bir vaqtlar qadrdon do'stlar
Va yoronlar ahli-la birga
Safo surgan kunlarni eslar...
Eslar ekan tutqunda endi
Umidlarni bo'shga chiqargan
U kunlarga achirmi dili?
Yo tog'liklar sodda ermagin
Ishtiyoq-la qilib tomosha,
Vahshiy xalqning urf-odatlarin
Oynada etarmi insho. –
U qalbining talpinishlarin
Yashirin tutmoq ko'rardi ravo;
Manglayida birorta ajin
Shuncha o'tib bo'lmabdi paydo.
Uning sipo jasoratiga
Qolishdilar cherkaslar hayron,
Rahm etdilar bag'ishlab hayot,
G'ururlanib o'z o'ljasi-la
Shivirlashib va bo'lishar shod.

IKKINCHI BO'LIM

Yashash zavqi, jo'shib qaynashlar
Tog' malagi, senga bo'ldi yor.
Va muhabbat, shodlik bag'ishlar
Yoniq, ma'sum ko'zlaring, nigor,
Tun qo'ynida sevganing seni
O'par ekan, beso'z, beozor,
Orzularga to'lib to'lg'anar,
Unutarding tamom dunyoni,
Va der eding: «Erksizim, jonim,
Chiroyingni ochgil jahonim,
Boshingni qo'y, ko'ksim senga yurt,
Ozodlikni, Vatanni unut!
Jon deb qochay sen-la cho'llarga,

Yolg'iz sen-la, ruhimning shohi!
Sevgil meni, hali bokira,
O'pilmagan qizning yonog'i;
Va qora ko'z cherkas tun chog'i
Mening tanho yolg'iz va yakka
Yotog'imga kirmagan tikka.
Omonsiz deb bo'ldim ovoza,
Go'zalligim, nomusim toza.
Faqat bitgan qismatim mahkam,
Meni otam, rahmsiz akam
Yot ovulga – olib oltin-zar,
Bir yomonga sotmoqni istar.
Yolvoraman otam, akamga,
Hech bo'lmasa, u vaqt menga
Topilar-ku, og'u yo xanjar.
Beixtiyor bir qodir quvvat
Senga tortdi, soldi savdoga,
Erksiz do'stim, senga bo'ldim band,
Sen-la yetar jon muddaoga...

Va lekin u, sokin qizg'onib,
Ehtiroskor qizga to'nardi;
Og'ir o'ylar ichida yonib,
Sevguvchining so'zin tinglardi.
Xotiralar bir-bir jonlanar,
O'ltirardi suzgun, parishon
Va hattoki ko'zlardan yoshlar
Tirqirab ketmishdi bir zamon.
Sevgi dardi qo'rg'oshindayin
Qalbda yotar, qiynardi g'oyat
Va yosh qizga iztiroblarin
To'ka ketdi bir-bir nihoyat.

«Unut meni: men arzimayman
Quvonchlaring, muhabbatingga.
Mahv etma kunlarni men bilan:
Oshino bo'l o'zingga tengga.
So'zlardagi yolqin, alanga,

Lablardagi otash, harorat,
Go'zalliging, jon qarashingga
Etar vafo, qilmas xiyonat;
Mening g'amgin, so'nik ruhimdan
Ishqi uning bo'lar ming a'lo:
Men ehtiros ichra so'larman
Beorzu va betasallo.
Yongan qalbning mudhish asari,
Men sevgi, ki kuli sovrilgan,
Meni tark et va lekin, sho'rli –
Qismatimga ozgina qizg'on.
Boyaqish yor, nega burunlar
Bo'lmaganding ko'zga namoyon,
Men umidga ishongan kunlar,
Xayollarga topingan zamon!
Men baxt uchun bo'lganman odosh,
Umid qushi bosh olib ketgan;
Injaliklar uchun bo'lib tosh,
Sevgi nima, do'sting unutgan...

Tirik bo'salarga o'lik lab
Javob etsa og'ir naqadar,
Yoshli ko'zlar boqsa javdirab,
Qarshilasa sovuq xandalar!
Va o'rnatib behuda g'ashda
Bir tosh bo'lib uyquga ketmak,
Ehtiroskor qiz og'ushida
O'zga yorni og'ir yod etmak!..

Shuncha nozik va shuncha sekin,
Meni o'pib, tinch, bexavotir,
Sevgi soatlari sen uchun
O'tar ekan osudaxotir;
Sukunatda yosh to'kib shunda
O'ltirarkanman parishon hol,
Jonlanadi mening qarshimda
Mangu dildor bir yori timsol;
Yurak uning sari talpinar,

Eshitmasman, ko'rmas va xomush,
Ruhim seni unutgan bo'lar
Va xayolga ochaman og'ush;
Men uni deb cho'llarda yakka
Yosh to'kaman... U menda yashar,
Butun yerda birga adashar,
Qayg'u solar yetim yurakka.

Meni tark et, tanho xayollar.
Kishanlarim qolsin o'zimga,
Xotiralar, ko'z yosh, alamlar,
Bo'lolmassan sherik sen unga.
Qalb arzini tinglading, vido!
Qo'lingni ber... kechir... alvido!
Uzoq emas va yig'latmas zor
Qizni sovuq g'ussali hijron,
Unutilar sevgi, xafaqon
Bo'lar, qayta yor topar dildor».

Ko'z yoshisiz, ma'yuscha yig'lab,
Qiz o'ltirar bag'rini tig'lab:
Tuman to'la, botgan nigohi
Sukut ichra gina tashlardi;
Ko'lka kabi so'niqdi, titrar;
Qo'li yotar oshiq qo'lida,
Sovuq edi, xuddi muz qadar;
Va nihoyat, sevgining dodi
Tilga keldi, yondi faryodi:

«O'rus, o'rus, oh, bu ne balo,
Men ko'nglingni bilmasdan aslo,
Nega sevdim seni umrbod!
Quhog'ingda sening ko'p kunlar
Yasholmadim g'amdan bexabar,
Va sanoqli baxtiyor tunlar,
Taqdir etdi menga muyassar!
U qaytmasmi hech qachon endi?
Mahv bo'ldimi sevinch umrbod?
Va sen, tutqun, bu sodda dilni

Aldab qila olar eding shod,
Hech bo'lmasa, muruvvatparvar
Sukut saqlab, erkalab yolg'on:
Qismatingni men ham ovutar,
Bo'lar edim g'amxo'r mehribon
Va tunlarda jafodiyda yor
Farog'atin saqlar beozor;
Istamading... Qani et izhor.
Kim ekan u sevgiling dildor?
Sevasanmi? Sen sevgilimi?
Azoblaring ravshandir menga...
Sen ham kulma yonishlarimga,
Yoshlarimni kechir bir yo'la».

Tindi. Faryod va ko'z yoshlari
Qiz ko'ksiga bo'lmishdi qafas.
Pichirlardi lablar shikoyat,
Asir tizin quchib nihoyat
Behush zo'rg'a olardi nafas.
Qiz sho'rlikni ko'tarib asta
So'z boshladi tutqun javoban:
«Quvg'indiman men ham, yig'lama;
Qalb azobin tatib ko'rganman.
Yo'q, sevgili etmagan yozmish;
Sevdim yolg'iz, o'rtandim tanho.
Dudli yolqinsimon, shu bo'm-bo'sh
Vodiylarda bo'larman ado.
Aziz qirg'oqlardan ko'p uzoq
O'lib ketib, qolarman cho'lda.
Zanglab ketar bu og'ir tuzoq,
Quzg'un yegan ustixonimda...»

Xiralanar ko'kda yulduzlar,
Shaffof olislikda ko'rinar
Qor tog'larning yuksakliklari;
Boshlar quyi, yer sanab ko'zlar
Jimjit ajraldilar ikkovi.

Shundan beri qayg'uli tutqun
Ovul sirtin darbadar, sokin,
Kezar edi tanho uzun kun.
Tong tunlarning ortidan kunni
Va tunlarni har tong ketma-ket
Ko'tarardi qaynoq ufqqa,
O'tar edi tunlar birma-bir
Va g'amzada bechora asir
Qutulishni kutardi yo'qqa:
Miltirarmi butoqlar aro
Tog' echkisin sharpa-qorasi.
Qorong'ida sakrarmi sayg'oq,
Cho'chir yangrab kishanning sasi.
Ko'z tutadi: kirarmi kazak –
Kechalarning omonsiz sho'ri,
Qullarning xaloskor g'amxo'ri.
Chaqiradi... Jimjitdir har yon,
Hayqiradi faqat to'lqinlar,
Va insonni yovvoyi hayvon
Sezib qolib o'zini urar
Qora sahro, tunlikka tomon.

Asir o'rus noxos bir kuni
Qiy-chuvlarni eshitib qoldi;
Yangrar edi harbiy bir nido
Tog'liklarda har yoqda sado:
«Yilqiga!» der yugurar, yangrar
Mis so'liqlar jarang-jaranglar.
Chakmonlar tim, sovutlar yashnar.
Egarlangan ayg'irlar kishnar,
Butun ovul bosqinga tayyor,
Va urushning vahshiy avlodi
Adirlardan daryoday yog'ar.
Yo'rtib borar bo'ylab Kubanni.
O'lja olmoq niyati – yodi.

Ovul tindi. Quyoshda kushod
Pishib uxlar poyloqchi itlar

Va yalang'och sabzak go'daklar
Erkinlikda o'ynashadir shod;
Davra qurib o'ltirar ajdod;
Naydan chiqar moviy bir tutun,
Qizlar kuylar, sokit keksalar
Tanish, oshna qo'shiqni tinglar,
Ko'ngillari yasharar butun.

Cherkas qo'shig'i

1

Daryoda chopar to'lqin,
Tog'liklarga tun qo'nmish,
Kazak hormishdir butun,
Nayzaga boshin qo'ymish.
Kazak, sen uxlama: tun.
Daryo ortida chechen.

2

Qayiqda suzar kazak,
To'rini sudrab suvda.
Kazak, botishing beshak,
Go'daklar issiq kunda
Cho'milib botgandayin:
Daryo ortida chechen.

3

Muqaddas qirg'oqlarda
Bo'la qishloqlar gullar;
O'ynarlar to'da-to'da.
Rus kuychilar, qochinglar,
Uyga, ahli nozanin,
Daryo ortida chechen.

Qizlar kuylar. Qirg'oqda bu hol
O'rus qilar qochmoqni xayol;
Lekin, erksiz, kishani og'ir,
Daryo toshqin, telba va chuqur...

Qoyalarning boshlari siyoh,
Sahroga ham cho'kdi qora tun,
Oq tomlarning ustida suzgun
Oydin tushgan, kuchsiz bir ziyo;
Suv ustida mudrar ohular,
Burgutlarning so'nggi nidosi
Tinib ketdi. Tog'larda hurar
Uzoqdagi yilqi sadosi.

Shunda kimdir kela boshladi,
Qiz ro'moli jilva tashladi;
Mana – g'amgin, so'nik va ado
Qarshisida u bo'ldi paydo.
Go'zal lablar kalima izlar,
Bosmish edi g'am ko'zlarini,
Siyoh to'lqin kabi kokili
Ko'krak, kiftin yopib yozilar.
Bir qo'lida yarqirar arra,
Bir qo'lida bor po'lat xanjar
Va go'yoki, qiz maxfiy jangga,
Bir harb sari etmishdi safar.

Asir sari tashlarkan nigoh,
«Qoch, – deb berdi tog' qizi nido. –
Duch kelmagay hech qayda cherkas,
Tezroq, shoshil, tun o'tmasin, tun!
Ol xanjarni, hamma yoq tim-tin,
Izlaringni kimsa payqamas».
Arra tutgan qo'llari titrar –
Cho'kdi tutqun oyog'iga tiz...
Arra tirnar, temir chiyillar,
Duv to'kildi yosh ixtiyorsiz. –
Parchalandi kishan sharaqlab,
«Bo'lding ozod, – der unga qarab, –
Qoch!» – der, lekin shaydo qarashi
Ichra yonar sevgi otashi.
Azoblanar, lek daydi ellar
Urtigini uchirib o'ynar.

O'rus dedi: «Yorim, men seni,
Seni dedim, abad, umrbod,
Mudhish yurtidan ketaylik, hayhot!
Qochaylik kel!...»

«Yo'q, o'rus, tamom!

Hayot zavqi bitdi benishon:
Men shodlikni bilardim, ishon,
Bari bitdi va ketdi benom.
Endi bo'lmas! Bordur sevganing!
Axtarib top, sev va ovuntir;
Yana nedan alamim mening?
Ma'yuslikning boisi nadir?..
Xayr! Sevgim xayrixohligi
Har qayerda yor bo'lar senga.
Xayr! – unut azoblarimni
Qo'lingni ber... so'ng daf'a... menga»

Va u qizga qo'lin uzatdi,
Qalb jon topib bo'ldi parvona,
Va hijronning uzoq bo'sasi
Ishq ahdidan berdi nishona.
Qo'l ushlashib, ma'yuscha, shunda

Qirg'oq sari siljidilar jim,
Ana, o'rus nishob oqinda
Suzib borar, to'lqinlar gajim;
Ortiq yetti o'zga qirg'oqqa
Va boshladi tirmashinmoqqa...
Chalg'ib ketdi to'lqinlar shu choq.
Va olisda chiqdi bir fig'on...
O'rus chiqib qirg'oqqa shu on
Ketga boqdi... Yorirdi qirg'oq,
Faqat toshlar qubba-qubba, oq,
Na sohilu, na yon bag'irda
Qizdan asar yo'q edi sira.
Hamma bejon... Yolg'iz shabboda
Kezar uxloq qirg'oqlarida
Oy nurida, chalqigan suvda

Bitar edi cho'ziq doira.

Bari ayon...

Tutqun so'nggi bor

Nigohini otdi vidoda.

Jilvalandi: bo'sh ovul, devor.

Dalalarki, boqmishdi poda.

Va omonsiz cherkas tog'ma-tog'

Erk qo'shig'in kuylagan onlar,

Kun yarmida dam olgan buloq,

Kishanini sudrab o'tgan jar.

Keng osmonda zulmat tarqalar,

Vodiylerden tunni haydar kun,

Tong yarqirar, uzoq so'qmoqlar

Bo'ylab borar erk olgan tutqun;

Ko'z o'ngida uning tumanda

Rus nayzalar yarqirar edi,

Posbon kazak ko'hna qo'rg'onda

Ovoz berib hayqirar edi.

EPILOG

Xayol do'sti muza tinmayin

Osiyoga otardi quloch,

Kavkazning yovvoyi chechagin

Uzar edi etgali gultoj.

Jangda o'sgan bu toifalar

Ziynatlari etardi shaydo,

Shu yangi libosda sehrigar

Bo'lar edi qarshimda paydo:

Kimsasiz ovullar girdidan,

Qoyalarda tanho, darbadar

Kezar edi va o'sha yerdan

Yetim qizlar qo'shig'in tinglar:

Yoqmishdi jangovar manzillar,

Dov kazaklar ko'targan suron,

Yilqilar kishnashi, shov-shuvlar,

Jimjit maqbaralar va qo'rg'on

Hikoyatlar, kuylar ilohi!
Xotiralar unga bo'lmish yor,
Omonsiz Kavkazning u balki,
Qissalarin etajak takror;
Uzoq ellar ertagin so'ylar.
Mstislavdan¹ qadim jangnoma
Va ruslarki, gruzin dilbarlar
Og'ushida botmishlar qonga:
Kuylay u onniki: shon yo'ldosh,
Qonli jangni sezar ekan bot,
Isyonkor Kavkazda ikki bosh
Burgutimiz² yozganin qanot;
Oqsoch Terek uzra ilk avval
Buyuk janglar gurlagan mahal,
Va o'ruslar dovul chalgan on,
Jimib manglay, qirg'inda har gal
Jo'shqin Sisiandir³ namoyon
O, Kotlyarevskiy⁴ bahodir
Kavkaz boshi uzra bir balo!
Sen yashinday ucharkan qodir,
Nasllarni, yo'llaring vabo
Bo'lib qildi yakson, benavo...
Urush endi bermas tasallo.
O'ch qilichin sen etding kanda,
Dodi dunyo, shuhratga banda,
O'z jimjit yurtिंगda tinch, kushod
Yotmoqdasan ayshlarga tolib...
Lekin mana – sharq chekar faryod!
Qor boshingni eg, endi ey zot.
Topin Kavkaz: kelar Yermolov⁵.
O'chdi jangning dahshatli dodi,
Rus qilichi qoldi hukmron.
Ey Kavkazning kibor avlodi,

¹ *Mstislav* – Botir nomini qozongan va Kavkazda urush qilganlardan. Yakkamayakka kurashda knyaz Radeyuni yenggan odam.

² *Ikki boshli burgut* – rus imperatorligi ma'nosida.

^{3,4,5} *Sisianov* (1754–1806), *Kotlyarevskiy* (1782–1852), *Yermolov* (1772–1861) – Kavkazni olishda ishtirok etgan va tog'liklarga nisbatan qilgan vahshiyliklari bilan mashhur bo'lgan generallar.

Tortishdingiz, bo'ldingiz yakson;
Na vahshiy erk ishq: bizning qon,
Na yarqiroq zirh-u qanotlar,
Na-da tog'lar, na uchar otlar
Saqlolmadi sizlarni omon!
Kavkaz, Botu¹ qavmiday beor,
Ajdodiga keltirar isnod,
Unutar tamakor jangni bot,
O'q-yoyini tashlar, etar xor,
Yo'lchi kelar sizlar yashagan
Dalalarga bexavf-bexatar.
Rivoyatlar, mubham ertaklar
So'ylar sizning qora qismatdan.

Hamid Olimjon tarjimasi

¹ *Botu* – Botuxon. XIII asrda Rusiyani olgan mo'g'ul xoni.

MIS OTLIQ

Peterburg qissasi

SO'ZBOSHI

Bu qissada tasvir etilgan voqea ayni haqiqatga asoslangan-dir. Toshqinga doir tafsilotlar o'sha vaqtdagi jurnallardan olindi. Qiziquvchilar V.N. Berx tuzgan axborotni ko'rib chiqishlari mumkin.

KIRISH

U yaydoq to'lqinlar sohilida jim
Ulug'vor o'ylarga tolib turardi;
Uzoqlarga qarar. Qarshida lim-lim
Daryo to'lib-toshib to'lqin urardi;
Daryoda bir qayiq yolg'iz, notavon
Suzardi. Mox¹ bosgan botqoq qirg'oqda
Faqir chuxonlilar qurmishdi oshyon,
Kulbalar ko'rinar yaqin-yiroqda;
Tumanlar ortiga yashiringan kunda —
Oftob nurlaridan bebahra o'rmon
Tinmay shovullardi.

U o'ylar hamon:
Shvedga biz tahdid qilamiz bundan.
Takabbur qo'shnining jig'iga tegib,
Biz bunda bir shahar etamiz barpo.
Dengiz qirg'og'iga tirar oyoqni,
Bunda Yevropaga darcha ochmoqni
Tabiat bizlarga ko'rmishdir ravo.
Biz tomon, bu yangi to'lqinlar sari
Barcha davlatlarning korabllari

¹ Mox — yo'sin.

Mehmon bo'lish uchun qilajakdir jazm,
Yayrab kengliklarda qurajakmiz bazm.
Yuz yil o'tdi, mana, navqiron shahar –
Shimol yurtlarining faxri va ko'rki,
Sizot va botqoqlar, qora o'rmonlar
Bag'ridan yuksalmish mag'rur va durkun.
Bunda tabiatning o'gay va o'ksiz
O'g'li – baliqchi fin ko'p mahal burun
Asov suvga tashlab uvada to'rin
Pastak sohillarda yurardi yolg'iz;
Endi-chi, serqatnov bu sohillarda
Yuksalmish muhtasham qasr-u binolar;
Endi jahondagi barcha ellardan
Gavjum pristanga shoshar kemalar.
Neva uzra osma ko'priklar metin;
Metin libos kiygan tikka qirg'oqlar;
Burkab Nevadagi orollar betin
Gurkirab yotibdi yam-yashil bog'lar.
Yosh poytaxt oldida, shon borasida
Xiralashib qoldi keksa Moskva,
Go'yo shahzoda qiz ro'parasida
Shohona yasangan keksa bir beva.

Sevaman, ey Pyotr yaratgan shahar,
Sevaman ulug'vor, ko'rkam qaddingni.
Ey qudratli Neva, metin sohillar,
Sizga bag'ishlayman muhabbatimni.
Sevaman panjarang cho'yan gullarin,
Sevaman shu'lador oqshomlaring ham.
Oysiz charoqlagan o'ychan tunlaring.
O'qiyman, yozaman uyda yoqmay sham,
Bo'm-bo'sh ko'chalarda uyquga tolган
Basavlat binolar ko'rinar aniq,
Admiralitetning baland yuksalgan –
Qirrali nayzasi kunduzday yorug'.
Oltin ufqlarga tungi zulmatni
Yaqin yo'latmasdan va qora tunga
Yarim soatgina berib fursatni,

Tonglar bir-biriga ulanar bunda¹.
Sevaman shiddatli qish kunlarida
Qahraton havongni, qor-u muzlaring,
Chenalar uchganda Neva bag'rida
Qizlarning loladay yoniq yuzlarin,
Shavqli bazmlarning shov-shuv sasini,
Ulfat yigitlarning o'ltirishlarin,
Qadahning vijirlab ko'pirishlarin,
Sharobning ko'kimtir alangasini.
Sevaman ko'ngilli Mars maydonida
Mashqlarning jangovar quvnoqligini,
Qo'shinlar, otliqlar saflanganida
Ularning chiroyli yig'noqligini.
Shu ko'rkam, buzilmas safda polklarning
G'olib bayroqlari hilpirashini,
Janglarda o'q teshgan mis qalpoqlarning
Quyoshda charaqlab yiltirashini.
Shamol malikasi tug'ib o'stirgan
O'g'lin shoh taxtiga baxsh etar chog'i,
Yo zafar qozonib dushman ustidan
Rossiya tantana qilarkan tag'in,
Yo Neva ko'kimtir muz parchalarin
Dengiz tomonlarga quvlagan paytda,
Istiqbolni sezib, quvnagan paytda,
Sevaman, jangovar poytaxt, seni,
Qal'ang tutunini, dabdabasini.

Yashnayver, Pyotrning ulug'vor shahri,
Turaver Rossiya kabi mustahkam,
Tabiatning mag'lub ofati-qahri
Qudrating oldida boshin qilsin xam;
Butunlay unutsin fin to'lqinlari
Qadim xusumatin, eski alamin,
Yovlikning behuda achchig'-kinlari
Buzmasin Pyotrning mangu oromin.

¹ Knyaz Vyazemskiyning grafinya Zavadovskayaga bag'ishlangan she'riga qaralsin.

Dahshatli edi zamonlar g'oyat,
Jonli xotirasi yodimda hali...
Shu haqda siz uchun boshlay rivoyat,
Do'stlar, bu hikoyam bo'lar g'ussali.

BIRINCHI QISM

Xo'mraygan Petrograd ko'kida hali
Izg'ir noyabrning sovuq shamoli.
Neva shovullaydi to'lqin sachratib
Tik, ko'rkam to'siqli qirg'oqlar sari,
To'lg'anar o'zini har yonga otib
To'shakda bezovta bemor singari.
Vaqt kech, qorong'i; kuzning yomg'iri
Jahl bilan oynani savalar satta,
Mungli g'uvullaydi achchig' izg'irin.
Mehmondorchilikdan naq shu fursatda
Yosh yigit Yevgeniy qaytdi yotoqqa...

Shunday deb atalsin bizning qahramon,
Yoqimli eshitilar bu nom quloqqa.
Qalamim u bilan eski qadrdon.
Bizga hojat emas zoti-nasabi,
Garchi, balki bir vaqt dong taratgan u,
Uni Karamzinning sozi – qalami
Sevimli madhlarda jaranglatgan-u
Lekin endilikda kibor va avom
Unutib yuborgan uni batamom.
Kolomnada turar bizning qahramon;
Qaydadir xizmatda; kiborlarga yot.
Parvoyiga kelmas na marhum ajdod
Va na unutilgan u o'tmish zamon.

Xo'p, xullas, Yevgeniy uyga keliboa,
Shinelini qoqib, yechindi, yotdi.
Ammo ko'zga uyqu ololmay uzoq,
Har xil hayajonli o'ylarga botdi.
O'ylar: yashaganin bir mahal qashshoq,
Zahmat chekib topgan qadr-e'tiborin,
O'ylar u: xohlasa, menga aql, yo

Pul-mul baxsh etardi Parvardigorim;
Axir g'irt bekorchi, aqli noraso,
Tanbal baxtiyorlar bor-ku dunyoda,
Ammo hayotlari mendan ziyoda!
O'ylar u ikki yil xizmat qilganin,
O'ylar ob-havo yomon kelganin;
To'lib toshayotgan daryoni o'ylar;
Neva ko'priklari ko'tarilgandir, –
Endi Parashadan ololmay xabar,
Ikki-uch kungacha ko'rolmasman, der.
Yevgeniy qalbidan bir uh tortdi-yu,
Shoirday o'y surib ketdi shu topda:

«Uylansammi? Men-a? Hech gap emas-ku?
Bu ish anchagina mushkul, albatta,
Lekin, nima bo'пти, sog', navqironman,
Tun-u kun ishlashga tayyorman mana,
Amal-taqal qilib axir qurarman
O'zimga tinchgina, oddiy boshpana.
Unda Parashaning ko'nglin olardim.
Bir yoki ikki yil o'tganda bormi, –
Biror uy-joylik ham bo'lib qolardim,
Xotinga yuklardim butun ro'zg'orni,
Bola-chaqalarning tarbiyasini ham...
Totuv yashar edik umrbod birga,
Qo'lga qo'l berishib, doimo hamdam,
O'lsak, nevaralar eltardi go'rga...»

U shunday xayollar surardi hamon,
Yuragin ezardi bu g'amgin kecha.
Shu mungli izg'irin tinsaydi picha,
Yomg'ir derazani buncha beomon
Savalay bermasa...

Mana nihoyat
Yumdi uyqu bosgan ko'zlarini butun.
Namgarchilik tunda tarqalib zulmat,
Tong xira, yorishib, tug'ilmoqda kun...
Mudhish kun!

Neva ham tun bo'yi betin
Dengiz dovuliga qarshi talpindi,
Ammo bo'ronlarning bebosh xurujin
Yengolmay, bu bahsda madori sindi...
Uning sohiliga tongda shu kuni
To'da-to'da bo'lib to'plandi kishi,
Bir tomosha bo'ldi darg'azab suvning
Tog'-tog' ko'pirib ko'kka sapchishi.
Yurolmay dengizning ko'rfazi sari
Dovul zo'ri bilan to'silgan Neva
G'azab bilan qaytib, oqib teskari
Yo'lda orollarni g'arq etar suvga.
Havo borgan sari bo'ldi darg'azab,
Neva goh ko'pirdi, goho pishqirdi,
Qozondek bug'lanib, shaqillab, qaynab,
Quturgan yirtqichday tinmay o'shqirdi
Va shahar ustiga otildi birdan,
Yo'lida hech narsa berolmay bardosh,
Atrof bo'm-bo'sh bo'lib qoldi daf'tan.
Qaznoqlarga kirdi o'pirib bebosh,
Vorillab otildi panjaralardan.
Xuddi tritonday beldan suv kechib
Suzardi Petropol o'rnidan ko'chib.
Qamal! Bosqin! Qahrli to'lqin
O'g'riday, uylarga qarab o'rmalar,
To'lqin zarbi bilan kelib kemalar
Deraza oynasin qilar chilparchin.
Yelkani chirmashgan pachoq qayiqlar,
Vayron kulbalarning sinchlari, tomi,
Savdoning naqdina mulki-anjomi,
Sel yuvgan mozordan oqqan tobutlar,
Toshqinlar o'pirgan ko'prik xarisi,
Ojiz qashshoqlarning yuki, barisi –
Ko'chalar to'ldirib oqar!

Xaloyiq

Tangri qahrin ko'rib, jazosin kutar.
Bari xarob bo'ldi; uy yo'q, oziq yo'q,
Evoh, tirikchilik qay xilda o'tar?

Rossiyada marhum shoh bu mudhish kez
Hali dovruq solib surardi hukmin;
U balkonga chiqdi, xafa va g'amgin:
«Xudo ofat solsa, shohlar ham ojiz».
O'ltirdi, ko'zida alam va qayg'u,
Yovuz baxtsizlikka boqar edi u.
Ko'l-ko'l bo'lib turar har yalanglik joy,
Ko'chalar keng oqin daryo singari;
Hazin orol kabi turardi saroy.
Podsho buyruq berdi — generallari
Uzoq-yaqindagi ko'chalar sari
Gangib, uyi bilan g'arq bo'lganlarga
Toshqin-to'lqin aro madad bergali
Chiqib jo'nadilar xavfli safarga.

Pyotr Maydonida, xuddi shu choqda,
Yangi bir imorat tushgan burchakda,
Yuksak zina uzra, go'yo posbon,
Oldi oyoqlarin baland ko'tarib,
Tirikday turardi ikkita arslon;
Shu marmar yirtqichga naq minib olib
Qo'llarin ko'ksiga qo'yib, boshyalang,
Beharakat, qolmay yuzlarida rang,
Yevgeniy o'ltirar. Sho'rlik dahshatda,
O'zi uchun emas, albatta.
Oyoq uchlarida, yalab poshnasin
Ochko'z to'lqinlarning har yon tashlashin,
Yomg'ir yuzlarini savab o'tganin,
Atrofida shamol izg'irib g'uv-g'uv,
Birdan shlapasin yulib ketganin —
Hamma-hammasini sezmas edi u,
Qahr-u alam to'la ko'zlari uning
Jonsiz tikilgandi faqat bir tomon;
Qalqardi darg'azab qa'ridan suvning
Tog' kabi bahaybat to'lqinlar hamon,
To'lqinlar badjahl, o'shqirar dovul,
Taxta parchalarin oqizar toshqin,
Yo rabbiy! Yo rabbiy! Nima ko'rar u!

Ana, to‘lqin urgan ko‘rfazga yaqin
Yolg‘iz tol turipti, bir faqir kulba,
Bo‘yoq ham ko‘rmagan taxta devori,
Bir tul xotin bilan qiz turar shunda,
Uning Parashasi, uning dildori...
Yo bari tushmikan? Yo bor umrimiz
Bekorchi bir tushday ma’nisiz, puchak?
Yo yerni masxara qilmoqda falak?
Joyidan tusholmas Yevgeniy hargiz.
Makr-jodu bilan uxlagan kabi,
Xuddi shu marmarga mixlangan kabi!..
Hammayoq faqat suv, atrof kimsasiz!
Unga orqasini o‘giran holda,
Darg‘azab Nevaning ustida yolg‘iz
Turar bir qo‘lini uzatib olg‘a
Yuksak maqomida mahkam, ulug‘vor,
Mis ot minib olgan buyuk hukmdor¹.

IKKINCHI QISM

Mana, ko‘ngli to‘lib vayronalikdan,
Orsiz quturishdan o‘zi ham tolib,
Qahr-u g‘azabiga o‘zi tang qolib,
Olgan o‘ljasini tashlab, bepisand,
Neva orqasiga qaytmoqda. Ba‘zan
Xuddi mana shunday, qaroqchi g‘addor
O‘zining quturgan to‘dasi bilan
Qishloqqa bostirib kiradi beor,
Buzadi, talaydi, so‘yadi; faryod,
Tahqir, zo‘ravonlik, to‘polon va dod!..
So‘ng zo‘rg‘a ko‘tarib talon mulkini,
Quvg‘indan xavotir olib, bedarmon,
Qaroqchilar shoshar uyiga tomon,
Yo‘lda to‘kib-sochib o‘lja yukini.

Suv qaytdi, ochildi toshko‘chalar ham;
Yevgeniy, tepishdan tinganday qalbi,

¹ Peterburgdagi Pyotr maydoniga (hozirgi dekabristlar maydoniga) qo‘yilgan Pyotr I haykali.

Ko'zlarida qo'rquv, umid va sitam,
Tingan daryo tomon yugurib qoldi.
To'lqinlar g'alaba zavqiga to'lib,
Hali g'azab bilan qaynar betinim,
Tagida o't-olov yongayday bo'lib,
Ko'pik qoplagandi suvning betini.
Jangdan jadal qaytgan arg'umoqsumon
Yevgeniy qarasa: yolg'iz bir kema;
Og'ir nafas olar, hansirar Neva.
Xazina topganday, chopdi shu tomon.
Darhol chaqiradi u qayiqchini –
Beg'am qayiqchi ham shuni kutardi,
Bir tanga kiraga jon-jon deb uni
Qo'rqinch to'lqinlardan olib o'tadi.

Ko'p ko'rgan qayiqchi o'z ishin bilar,
Asov to'lqinlar-la olishdi uzoq,
Qayiq bu dovyurak yo'lcilar bilan
G'arq bo'lib ketishga sal qoldi. Biroq
Nihoyat qirg'oqqa yetdi.

Bechora

Tanish ko'chalardan tanish joy tomon
Yugurar, alanglar; mudhish manzara!
Hech tanib ololmas, hammayoq vayron;
Bir yon o'pirilgan, toshqin mahv etgan,
Bir yonda qiyshaygan kulbalar nimjon,
Ba'zisin butunlay yer bilan yakson,
Ba'zisin to'lqinlar shipirib ketgan;
Go'yo jang maydoni – har yonda jasad.
Yevgeniy es-hushin yo'qotdi tamom;
Azobdan entikib toliqqan asab;
U o'qday uchardi, chopardi hamon.
Unda uni, go'yo muhrlangan xat,
Sirli xabar bilan kutardi qismat.
U tanish joylardan borardi endi,
Kulba ham yaqindir, ko'rfaz ko'rindi...
Ammo bu nimasi?..

U to'xtab qoldi.

Orqasiga qaytdi, qayrildi yana.
Boqdi... qadam qo'ydi... tag'in ko'z soldi.
Ularning kulbasi shundaydi, mana;
Mana tol. Bor edi bunda darvoza –
Sel yuvib ketipti. Uy-chi, uy qani?
Mash'um qayg'u bilan o'rtanib toza,
Tinmay aylanardi u vayronani;
Qattiq-qattiq so'zlab o'ziga-o'zi.
Birdan manglayiga urib bexosdan
Qah-qah otib kuldi.

Tun qorong'isi
Dardli shahar uzra tushdi birpasda.
Ammo uxlay olmay shu tun fuqaro.
O'tgan kun haqida so'zlab o'zaro
Uzoq gurunglashdi.

Tong nuri oppoq
So'lg'in bulutlardan ko'rsatib yuzin
Jimjit poytaxt uzra charaqlagan choq
Topmadi kechagi ofatning izin;
Mudhish yovuzlikni qopladi shu'la.
Har yerda eskicha tartib jobajo.
Ofatdan qutulgan ko'chalar bo'ylab
Xaloyiq kezardi sovuq, beparvo;
Tungi yotog'ini tark etib hozir
Amaldor toifa xizmatga shoshar.
Epchil savdogar ham bamaylixotir
Neva talab ketgan podvalin ochar,
Ko'rgan ziyonini yor-jo'ralardan
Undirishni chog'lar. But qo'ralardan
Qayiq to'plashardi.

Graf Xvostov ham,
Samo e'zoziga sazovor shoir,
Neva sohilining dardiga doir
O'lmas misralarni tizardi shu dam.

Ammo Yevgeniyim, sho'rlik, bechora...
Afsus! Iztirobda karaxt bo'lgan bosh
Mudhish tug'yonlarga bermadi bardosh!

Neva izg'irini, isyonkor na'ra
Uning qulog'ida hali ham g'uvlar.
Mudhish o'ylar bilan tentirar xomush,
Unga azob berar noaniq bir tush.
Vaqt o'tar, haftalar oylarni quvlar,
Uyda Yevgeniydan darak yo'q edi.
Uning huvillagan bo'm-bo'sh hujrasin,
Muhlat tamom bo'lgach, uyning xo'jasi
G'arib bir shoirga baholab berdi.
Yodiga tushmadi uydagi bisot,
Tezda odamlarga bo'lib qoldi yot,
Piyoda tentirab o'tardi kunlar,
Pristanga borib uxlardi tunlar.
Har choq derazadan ehson etilgan
Non bilan qornini to'yg'azib olar,
Egniga ust-boshi juldur, titilgan,
Ortidan tosh otar yomon bolalar,
Ba'zan kucherlarning qamchisi tushib
Jizillatar edi uning yelkasin,
Chunki endi hech vaqt uning es-hushi
Farq qilmas ko'chaning yo'lin-yo'lkasin,
Qamchi zarbin sezmas. Ichki hayajon
Shov-shuvi vujudin qilgandi karaxt.
Shunday o'tkazardi umrini bebaxt,
Na inson edi u, na yirtqich hayvon,
Na o'lik arvohdir va na tirik jon...
Neva pristanida uxlardi bir kun.
Yoz oylari tugab kirgandi kuzak,
Nam yomg'ir shamoli esardi muzdak;
Pristanda chayqalib qoramtir to'lqin,
Beparvo sudyaning ostonasiga
Arz-u dod-la kelgan fuqarodayin,
Silliq zinalarga urar manglayin.
Bechora uyg'ondi. G'amgin, osuda,
Yomg'ir tomchilardi, yel shitirlardi
Qora tun, uzoqdan eshitalardi –
Qorovul hushtagi el-la basma-bas.
Yevgeniy bir sapchib turdi-da yerdan,

O'sha kun dahshatin esladi birdan;
Shoshib jo'nab ketdi, tentidi birpas.
Yana birdaniga to'xtab qoldi-da,
Atrofga ko'z soldi, yuzida qo'rquv.
Qarasa, kattakon uyning oldida,
Stunlar tagida turar edi u.
Zinapoya uzra, go'yo posbon,
Oldi oyoqlarin ko'tarib tikka
Tirikday turardi ikki arslon.
To'g'rida, qorong'i bir balandlikda,
Qal'aband qoyatosh uzra ulug'vor
Bir qo'lini cho'zib to'g'riga tikka
Turardi Mis Otliq — buyuk hukmdor.

Yevgeniy seskanib ketdi. Ongida
Dahshatli xayollar chaqnadi nogoh;
To'fon bosgan joydan u bo'ldi ogoh;
Yovuz isyon qilib uning yonida
Vahshiy to'lqinlar ham shunda quturgan.
Tanidi ikkita sherni, otni ham;
Ana, yuksaklikda jimjit o'tirgan
Qorong'i tun aro mis boshli odam.
U zo'r hukm bilan dengiz bo'yida
Shu ulug' shaharga solgan poydevor...
Naqadar bahaybat zulmat qo'ynida!
Uning manglayida ne xayollar bor!
Naqadar yashirin kuch-qudrat unda!
Ot-chi, ot olovday tovlanar tunda!
Qaylarga uchasan, mag'rur arg'umoq.
Qayerlarga borib bosarsan tuyuq?
Taqdirning qudratli hukmdori, ayt,
Senmasmi, jarlikka kelib qolgan payt,
Temir tizgin bilan, bu yuksaklikda
Rossiyani shunday ko'targan tikka?

Ulug' hukmdorning oyoq ostidan
Sho'rlik savdoyi bir aylanib chiqdi.
Yarim olam shohin bo'yi-bastiga
Vahshat-la olaygan ko'zlarin tikdi

Va ko'krak qafasi siqildi birdan,
Sovuq panjaraga bosdi manglayin,
Xira ko'zlarini qopladi tuman,
Qalbiga alanga chirmashgandayin
Qoni qaynab ketdi. G'azabli edi
Bu mag'rur, bezabon qoya ostida,
Musht qisib, tishini tishga bosdi-da,
Iztirob ichida, shivirlab dedi:
«Mayli, seni qara!.. Mu'jiz binokor!»
Mashum vasvasada naq devonavor,
Birdan o'qday uchib yugurdi o'zi.
Uning nazarida, bu dahshatli shoh
Bir zum g'azab bilan lovullab yuzi
Sekin bu tomonga qayrildi nogoh...
Bo'm-bo'sh maydon bo'ylab chopardi tinmay,
Ortidan chalinar quloqlariga:
Momaqaldiraqning gumburlashiday.
Chopayotgan otning tuyoqlaridan
Jaranglab titrardi toshko'cha, maydon.
Qo'lini uzatib oldinga tomon,
Yuksakda, so'lg'in oy nurida yilt-yilt
Mis Otliq kelardi uning ortidan
Jarangli dukurlab chopgan otida;
Tun bo'yi, shu xilda, hushsiz bechora
Tentirab qayerga bosmasin qadam,
Mis Otliq izidan qolmadi sira,
Gurs-gurs tuyoq tovushi keldi orqadan.

Shu bo'ldi-bo'ldi-yu o'shandan buyoq
U maydondan o'tib qolsa basharti,
Yuziga qalqardi iztirob, titroq,
Shoshib yuragiga qo'lin bosardi,
Shu bilan tinganday qalbida dardi,
Boshidan olardi eski qalpog'in,
Cho'chigan ko'zlarin ko'tarmay, tag'in
Chetlab o'tar edi.

Sohilga yaqin
Bir kichik orol bor. Ba'zan u joyda

Kech qolgan baliqchi bo'lardi paydo,
Shunda qaynatardi obiyovg'onin.
Yo bo'm-bo'sh orolga yakshanba kunlar
Kemada sayr etib kelar amaldor.
Bunda na bir ko'kat, na bir giyoh bor.
Bunda toshqin vaqti o'ynab to'lqinlar
Ko'hna bir kulbani surib keltirgan.
Suv uzra soyaday qaqqayib turgan
Shu uyni o'tgan yil bahor faslida
Barkada qirg'oqqa sudrashdi. Biroq
Kulba bo'm-bo'sh edi, abgor va pachoq.
Telbamni topdilar ostonasida.
Sovuq jasadini shu zahotiyog
Darrov dafn etdilar bahaqqi-xudo.

1833

Asqad Muxtor tarjimasi

YEVGENIY ONEGIN

«Muhabbat dostoni» maqolasidan.)

* * *

Pétri de vanité il avait encore plus de cette espèce d'orgueil qui fait avouer avec la même indifférence les bonnes comme les mauvaises actions, suite d'un sentiment de supériorité peut-être imaginaire.

Tiréd'une lettre particulière¹.

* * *

Kibor elning zavqi deb emas,
Alqab do'stlik iltifotini,
Taqdim etay sidqingga evaz –
Senga loyiq dil bayotini.
To muqaddas o'ylarga maskan –
Go'zal qalbga bo'lsin u loyiq;
She'riyatki, tirik va ravshan –
Sodda, oliy o'ylarga to'liq!
Bas, rag'batli qo'llar bilan san
Et rang-barang boblarni qabul,
Kulgi, qayg'u qorishgan, bori –
Xalqona-yu oliy, to'pori
Zavqlarimning mevasidir bul;
Sengadir – xom va kechgan yillar
Uchqur ilhom, bedor tunlari;
Sovuq shuur yiqqan hosillar,
Dardli qalbning faryod-unlari²!..

¹ U maqtanchoqlikka moyil bo'lib, buning ustiga yana alohida mag'rurlikka ham egadir kim, bu mag'rurlik, balki, xayoliy bir mag'rurlik, balki, xayoliy bir ustunlik tuyg'usi natijasida, o'zining yaxshi fe'l-atvori kabi, yaramas qiliqlarini ham birday beparvolik bilan e'tirof etishga majbur qiladir.

² Bu muqaddima qo'shig'i A.S. Pushkinning qadrdon do'sti Pyotr Aleksandrovich Pletnyovga (1792–1865) bag'ishlangan.

BIRINCHI FASL

Ham yashashga oshiqar, ham shoshar his etmoqqa.

Kn. Vyazemskiy¹.

I

Tartibparast, pokdil amakim
Chin dardgaki bo‘lmish giriftor,
Avlo tadbir topmay, qarangkim,
Izzattalab bo‘libdi nochor!

Har bir fe’li – o‘zgaga ibrat;
Lekin, yo Rabb, bu qanday kulfat –
Jilmay bemor yonidan hech ham,
Qarab yotmoq kunduz ham, kech ham!
Nechog‘ tuban nayrang-u yolg‘on,
Tirik murda ko‘nglin ko‘tarmoq,
Yostiqlarin tuzatib turmoq,
G‘amgin eltmoq dori-yu darmon;
Xo‘rsinmog‘-u, aytmoq besado:
Qachon seni ko‘targay Xudo!

II

Shundoq o‘ylar yosh, quv yigitcha,
Pochtavoyda dala-qir osha;
Go‘yo oliy Zevs² hukmicha,
Bor aqrabo vorisi – o‘sha.
Ey Lyudmila bilan Ruslanning

¹ *Knyaz Vyazemskiy* (1792–1878) – shoir, munaqqid, knyaz Pyotr Andreyevich Vyazemskiy; Pushkinning qadrdon do‘sti.

² *Zevs* – qadimgi yunon afsonalarining qahramoni.

Yor-do'stlari!¹ Shu zum romanning
Qahramonin muqqadimasiz
Tanishtiray, ruxsat bering siz:
Onegin bu – tanti bir oshnam,
Zodgoh unga – Neva bo'ylari.
Balkim, unda tug'ilib, nari –
Nash'u namo topgansiz siz ham!
Sayr etganman men ham bir zamon,
Ammo shimol – men uchun ziyon².

III

Xizmat qilib mardona, tugal,
Qarzga yashab otasi faqat,
Yilda bazm tuzardi uch gal,
Bori kasod bo'ldi, nihoyat.
Yevgeniyni asradi qismat,
Avval *Madam*³ etdi tarbiyat,
So'ngra *Monjur* almashdi o'rin;
Bola sho'xroq edi, lek shirin.
Monjur – asli faqir bir farang,
Qiynalmasin bola, deb, jo'shib,
Saboq berdi hazillar qo'shib,
Nasihat-la ko'p qilmadi tang.
Sho'xlik qilsa, koyiydi yumshoq,
Yozgi bog'da o'ynatar har choq.

IV

Yoshlik – jo'shqin, beqaror fasl,
Nozik dard-u umidlar undan;
Bas, Yevgeniy yetilgach asl,
Murabbiyni haydashdi uydan.

¹ Ey *Lyudmila* bilan *Ruslanning*

Yor-do'stlari!.. Pushkin o'sha mahal xalq ichida tarqalgan *Ruslan* va *Lyudmila* dostoniga ishorat etib, uning o'quvchilariga murojaat qilmoqda.

² Bessarabiyada yozilgan. (Pushkin bunda o'zining Peterburgdan janubga surgun qilinganiga ishora etmoqda. (*Tarjimon*.)

³ *Madame* — xonim, bu o'rinda murabbiya.

Mana endi Onegin ozod,
So'ngra urfda soch qo'ydirib shod,
Kiyinishda – London *dandysi*¹
Ko'rdi kibor muhitni ko'zi.
Endi farang tilida ravon
Yoza bilar, bemalol so'ylar,
Mazurkaga u yengil o'ynar,
Ta'zim bajo keltirar oson.
Bas, ne kerak? Kibor el yakdil
Tan berdi: u – dilkash va oqil.

V

O'rganganmiz barchamiz oz-moz
Qay hunarni, amallab, bir qur.
Tarbiyada ko'rinmoq mumtoz,
Bizga oson, Xudoga shukur.
Ko'pchilikning fikriga ko'ra,
(Zo'r hakamlar hukmiga ko'ra),
Onegin sal olim, lek quruq,
Unda – baxtli iste'dod, yo'riq:
Suhbatlarda qiynalmay asta
Har sohadan ozgina cho'qir,
Olimona tus olib, chuqur
Sukut saqlar muhim bahsda.
Tag'in o'tli hajv ila dildor –
Xonimlarni kuldirishi bor.

VI

Urfdan qoldi bukun lotincha;
Haqiqatni aytsam sizga gar,
Lotin tilin bilar u ancha –
Onaso'zlar ma'nosin yechar .
Yuvenaldan² so'zlar bir qadar,

¹ *Dandy* – olifta, po'rim. Yuksak dvoryan jamoasi axloq va muomalasiga mos tarbiyalangan shaxs.

² *Yuvenal* – qadimgi Rim shoiri, eramizdan avvalgi 42–125-yillarda yashab o'tgan. Dekabristlarning siyosiy she'riyatida sobit, egilmas siymo sifatida tavsiflanadi.

Xat so'nggida Yale¹ deb bitar.
Adashsa ham, aytar yodidan
Ikki misra «Eneida»dan².
U tarixlar changiga botib,
Qadim dunyo kechmishi aro
Izg'imoqni istamas aslo,
Ammo Romul³ davridan tortib,
Shu kungacha tillarda kezgan
Latifani chiqarmas esdan.

VII

Umrin hayot sadolariga
Baxsh etmoqqa yo'q unda havas.
Yamb va xorey arolarida
Ne farq bordir, urinmang, bilmas.
So'kar Homer⁴, Feokritni⁵.
Ammo o'qir Adam Smitni⁶ –
Iqtisodchi edi u teran,
Demak, fikr qilardi ravshan:
Qanday qilib boyiydi davlat,
Nima bilan kechirar hayot,
Bo'lsa unda *oddiy mahsulot*,
Nechun bo'lmas oltinga hojat⁷.
Tushunmasdi otasi uni,
Garov qo'yar edi mulkini.

VIII

¹ Yale – Omon bo'li! (Lotincha)

² «Eneida» – qadim Rim shoiri Publiy Virgiliy Maronaning epik dostoni.

³ Romul – Rimning afsonaviy asoschisi va birinchi shohi.

⁴ *Homer* – qadim yunon xalq shoiri, mashhur «Iliada» va «Odisseya» dostonlarining muallifi.

⁵ *Feokrit* – qadimgi yunon shoiri.

⁶ *Adam Smit* (1723–1790) – ingliz iqtisodchisi.

⁷ Bu misralar o'z davrining siyosiy-iqtisodiy arboblardan hisoblangan Karl Marks e'tiborini tortgan edi.

Yevgeniyning barcha bilganin
So'ylamoqqa rag'bat menda kam.
Qaysi bobda u dahodir chin,
Qay ilmni bilar chinakam? –
Kunlar bo'yi uning tayanchi,
Zahmati-yu g'ami, quvonchi,
Yalqov umrin to'ldirgan hilqat –
Bu muhabbat ilmikim, bir payt
Nazon¹ uni kuylab o'tgandi;
Jabr-u jazo ko'rib shu bois –
Italiyadan quvilib, olis
Moldaviyani makon etgandi;
Isyonkor va porloq umrin, bas,
Cho'llar ichra tugatdi abas.

XI

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

X

Riyo kasbin o'rgandi u tez,
Yashiradi umidni, rashkni.
Ko'rinadi ma'yus, g'amangez,
Boplar ishontirish, avrashni.
Goh mag'rur-u, goh itoatkor,
Goh diqqatli, goh bee'tibor!
Sukutlari qanday xumorli,
Nutqi nechog' o'tli, ohorli,
Ishqiy xatda qo'pol qandayin!
Birin suyib, biriga yetib,

¹ Ovidiy Nazon – qadimgi Rim shoiri.

Yashar go'yo o'zin unutib!
Nigohlari keskin va mayin;
Uyatchan va beor, ba'zida
Yiltiraydi yoshlar ko'zida!

XI

Hazillashib, o'zgarib birdan,
Ma'sum dilni hayratga solar,
Cho'chitar-u ma'yuslik birlan,
Xushomadlab yupata qolar.
Ilib olib mehr lahzasin,
Qizning iffat mulohazasin
Yengib aql-u ehtiros ila,
Noxos mehrin kutib, so'z ila,
Rizoligin istab, tirishar.
Tinglar qalbning ilk sadosin, oh,
Yor izidan ergashib, nogoh
Maxfiy visolga ham erishar...
So'ng xilvatda sukunat chog'lar
Jononaga berur saboqlar!

XII

O'rtashni ko'p o'rgandi erta
Dong'i ketgan tannozlar dilin.
Raqiblarin butkul agarda
Yo'qotmoqchi bo'lsa u, tilin
Zahar qilib, yomonlar chunon!
Bas, tuzoqlar qo'yar beomon!
Lek baxtliman, degan erlar, siz
U bilan do'st bo'ldingiz, esiz!
Siylar uni hiylakor er ham,
Ham Foblasning¹ shogirdi, battol,
Ham hech kimga ishonmas bir chol,
Go'sxo'r, dayus ulug'vor er ham;

¹ *Foblas* – farang yozuvchisi Luve-de-Kuvrening (1760–1797) «Xushtor Foblasning kechinmalari» romani qahramoni.

Tag'in rozi o'zi o'zidan,
Xotinidan, rizq-u ro'zidan.

XIII. XIV

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

XV

Turmasdanoq hali o'rnidan,
Unga necha maktub tutarlar.
Ne bu? Taklifnomami? Birdan
Uch xonadon bazmga chorlar.
Bal, bolalar bayrami unda,
Qayga yelar arzandam shunda?
Kimdan boshlar? Unga – bari bir,
Hammasiga ulgurar bir-bir.
Keng bolivar¹ qo'ndirib boshga,
Xiyobonga² yo'l olar asta.
Hozircha u tongi libosda,
Qo'ng'iroqli soat ham tushga
Sado berib, chorlaguncha to,
Keng maydonda sayr etar tanho.

XVI

Qosh qorayar. Chanaga minar.
«Hayda, jonvor!» – uchar hayqiriq.
Qor changidan kumushga do'nar

¹ *Bolivar* – Pushkin bunga «A-L d Bolivar» – «Shlapaning nomi» deb izoh bergan. Yevropa liberallarining dohiysi Simon Bolivar nomi bilan ham bog'liq.

² *Xiyobon* – bu o'rinda o'sha mahal ma'lum toifaning sayrgohi hisoblangan Neva ko'chasi nazarda tutilgan.

Qunduzmo'yna yoqasi, tiniq.
Yelar Talon¹ – matbaxi² tomon,
Kutar unda Kaverin³, ayon.
Kirar, tiqin dumli yulduzday
Shu zum shipga uchar, toshar may.
Seli sizib turgan qovurdoq,
Yoshlik zavqi – zamburug' oshi –
Farang dasturxoni gultoji,
Strasburgning somsasiga boq!
Yangi Limburg pishlog'i ham bor,
Ham oltinrang ananas tayyor!

XVII

Istar hali ko'ngillar sharob,
Chanqab seryog' ul qiyma etdan.
Qo'ng'iroqli soat-chi, shu tob
Xabar berar yangi baletdan.
Teatrd a yovuz hukmdor,
Go'zal aktyor xonimlarning zor
Va beqaror oshiq-shaydosi,
Sahna ortin faxriy a'zosi –
Oneginim ul tomon yelar.
Bunda barcha erkinlik aro
Raqs olqishlab, izzalab hatto
Fedra, Kleopatradan kular;
Moinani⁴ chorlashar (nechun? –
Har kim hukmin o'tkazmoq uchun!)

¹ *Talon* – mashhur restoran sohibi (A.S. Pushkin).

² *Matbax* – yemakxona, oshxona.

³ *Kaverin Pyotr Pavlovich* (1794–1855) – Pushkinning yoshlikdagi do'sti. Hettingen dorilfununida tahsil ko'rgan, sargashta hayoti va erkin fikrliligi bilan tanilgan.

⁴ *Fedra, Kleopatra, Moina...* Pushkin bu bandda tomoshagohlarda ijro etilgan rollarning o'sha davrdagi yig'ma manzarasini tasvir etgan. *Fedra* – Rasinning «Fedra» degan fojiasidan yaratilgan opera qahramoni. *Kleopatra* – qadim Misrda podshohlik qilgan go'zal ayol. *Moina* – Ozerovning «Fingal» fojiasi qahramoni.

XVIII

O, sehrli diyor! Bir zamon
Hajv ustoz, jasur erk do'sti --
Mard Fonvizin¹ topdi unda shon,
Ham taqlidchi Knyajnin² o'tdi.
Xalqning erksiz ko'zyosh xirojin,
Olqishlarin baham ko'r, chin,
Ozerov³, yosh Semyonova⁴ ham.
Unda bizning Katenin⁵ o'ktam
Tiriltirdi Kornel⁶ dahosin;
Zahar Shaxovskoy⁷ bir zamon
Mazhakadan⁸ sochdi ko'p suron,
Didlo⁹ kiydi shuhrat libosin.
Unda – parda ko'lkasida, bas,
O'tdi yoshlik kunlarim abas.

XIX

Parilarim! Qaylarda sizlar?
Yetarmikin sizga bu faryod?
Sog' bormisiz? Yo o'zga qizlar
O'rningizni oldimi, hayhot!

¹ *Fonvizin* — XVIII asrda yashagan mashhur rus dramaturgi.

² *Knyajnin Yakov Borisovich* (1742–1791) – yozuvchi, dramaturg.

³ *Ozerov Vladislav Aleksandrovich* (1769–1816) – dramaturg. «Edin Afinada», «Fingal», «Dmitriy Donskoy» fojialari shov-shuv bo'lib, shuhrat qozongan.

⁴ *Semyonova Yeketerina Semyonovna* (1786–1849) – Gnedichning shogirdi, fojialarda o'ynaguvchi mashhur aktrisa bo'lgan. Pushkin uning iqtidorini juda yuksak baholagan.

⁵ *Katenin Pavel Aleksandrovich* (1792–1853) – dekabristlar harakatining faol ishtirokchisi, harbiy jamiyatning boshlig'i.

⁶ *Kornel Per* (1606–1684) – farang klassik fojiasining asoschilaridan biri.

⁷ *Shaxovskoy Aleksandr Aleksandrovich* (1777–1846) – dramaturg, rejissyor, teatr arboblardan biri.

⁸ *Mazhaka* – komediya.

⁹ *Didlo Karl* (1767–1837) – Peterburgda atoqli baletmeyster bo'lgan. Uning tomoshalari behad shuhrat qozongan.

Yana tinglab kuyingiz sasin,
Samimiy rus Terpsixorasin¹
Ko'rurmenmi samoviy raqsin?
G'amgin nigoh tanishlar aksin
Yoki bezavq sahnada topmas?
Yo o'ksigan durbinim² hayron
Boqib o'zga bir olam tomon,
Loqayd muxlis shodlanar-u, bas,
Yo men esnab, yutib unlarni,
Yod etgaymen o'tgan kunlarni?..

XX

Bino to'lgan. Lojalar porlar.
Mavj zo'r parter va kursilarda.
Xalq chapakda besabr chorlar –
Ko'tarilar sas berib parda.
Sir-sehrli komoncha kuyin
Kutib, ko'kka shaylangan ko'yi
Chin parilar davrasi aro
Istomina³ turar, dilrabo.
Yerga tegar-tegmas bir oyoq,
Bir oyoqda aylanar birdan;
Pat uchgandek Eol⁴ labidan –
Nogoh sakrab, ucha boshlar, boq.
Burar, tiklar qomatin gulrux,
Oyoqlarin urishtirar sho'x.

XXI

Qarsak, olqish... Kirar Onegin,
Qatorlardan o'tgani zamon
Qo'sh durbindan boqadi sekin

¹ *Terpsixora* – qadimgi yunon asotiridagi, raqs ilohasi.

² *Durbin (lornet)* – dastakli, ochilib-yopiladigan, oynagi qo'sh qavatli durbin.

³ *Istomina Avdotya Ilinichna* (1799–1848) – Peterburg baletining o'sha davrdagi yetakchi balerinas.

⁴ *Eol* – qadim yunon asotiridagi shamol ilohasi.

Yot xonimlar lojasi tomon.
Qavatlariga tashlaboq nigoh,
Ko'rdi: yuzlar, kiyimlar nogoh
Etdi behad ta'bini xira.
Har tarafga bosh egib so'ngra,
Erkaklarga ayladi ta'zim.
So'ng sahnaga boqib parishon,
Yuz o'girib, esnadi shu on,
Dedi: «Barin yangilash lozim;
Baletga ko'p chidadim, endi
Didlosi ham jonimga tegdi»¹.

XXII

Ishq malagi, jinlar, ilonlar
Hali jo'shib sahnada izg'ir.
Yo'lakda-chi, horg'in qarollar
Po'stinlarga o'ralib mizg'ir².
Hali tinmas yer tepish, olqish,
Chapak, yo'tal, ham burun qoqish.
Hali bino ich-u toshida
Fonuslari nur sochar juda.
Sovuq: otlar depsinar kishnab –
Egar-jabduq aylamish zada.
Izvoshchilar gulxan girdida
Janoblari so'kar qo'l ishqab.
Onegin ham chiqadi, mana,
Uyga borib kiyinar yana.

XXIII

Chizarmenmi aniq lavhasin
Tanho bo'lma-xonaning zinhor –
Unda har xil na'ma bandasi
Kiyim tanlar takror va takror.

¹ Chayld Haroldga mansub bo'lgan tuyg'ular tasviri.

² XIX asr rus teatrlarida garderob bo'lmaganidan ustki kiyimlarga qarollar qarab turar edi.

Hoyu havas, zavq uchun chandon
Neki sotsa nozikta'b London,
Boltiq dengiz to'lgini bukun
Ne keltirsa yog'och, moy uchun,
Yo ochko'z did Parijda bilsa
Nimaniki go'zal san'at deb,
Neni rohat, zeb-u ziynat deb,
Yo ermak deb ixtiro qilsa, —
Bular bari bezamish, tayin,
O'n sakkiz yosh faylasuf o'yin.

XXIV

Istanbuliy za'far chilimlar,
Birinj, chinni idishlar bunda.
Nozik hislar zavqi — atirlar
Sof, qirrador billur ichinda.
Taroq va yo po'lat arracha,
To'g'ri-egri qaychilar necha,
Cho'tkalarning o'ttizdir xili —
Tish yo tirnoq uchun bir xili.
Russo¹ — chechan devona biroq
Anglamadi, (qayd etib o'tay)
Grimm² uning oldida atay
Tozalovdi ne uchun tirnoq³.

¹ *Russo Jan Jak* (1712–1778) — farang adibi va faylasufi. Bunda Russoning na'maga qarshi holati bayon qilinmoqda.

² *Grim (Grimm) Melxior* (1723–1807) — farang yozuvchisi, Russoning do'sti.

³ *A.S. Pushkin izohi*: Uning oq moybo'yoq ishlatishini hamma bilardi. Men avval bunga mutlaq ishonmasdim. Keyinroq ishona boshladim. Bu fikrga kelganimning boisi faqat uning yuzlari rangi yaxshilanib borganidan yoki faqat pardoiz stolida oq moybo'yoq idishchalarini ko'rganimdan emas, yo'q, buning boisi shuki, bir kuni ertalab men uning uyiga kirib, maxsus cho'tkacha bilan tirnoq tozalayotganini ham ko'rib qoldim. Bu mashg'ulotini u mening huzurimda ham viqor bilan davom ettiraverdi. Men xulosa qildimki, har kuni ertalab tirnoq uchun ikki soat vaqtni isrof etayotgan kishi yuzidagi g'adir-budurlarni oq moybo'yoq bilan silliqlash uchun bir necha daqiqani ayamasligi mumkin. *Jan Jak Russo*. («Tavba»).

Grim o'z asridan ilgarilab ketgan: hozir butun ma'rifatli Yevropada tirnoqni maxsus cho'tkacha bilan tozalaydilar.

Erk-u huquq qo‘riqchisi naq
Shu o‘rinda tamoman nohaq.

XXV

Mashg‘ul arbob bo‘lsang-da butun,
Tirnoq rangin o‘ylarsan, balkim:
Zamon bilan tortishmoq nechun?! –
Urf-u odat – insonga hokim.
Yangi Chadayevdir¹ – Onegin,
Qo‘rqib qizg‘onch ta‘nadan lekin;
Kiyinishda pedant² u, puxta,
Biz aytgandek, po‘rim, olifta.
Uch soatlar, eng kamida, rost,
Jilmas edi ko‘zgu yonidan.
So‘ng chiqardi pardoixonadan, –
Go‘yo kiyib erkakcha libos,
Maskaradga chiqqan parizod –
Veneraday³ sollanib ozod.

XXVI

So‘nggi pardozi zavq-didiga mos,
Diqqatingiz jalb etib butun,
Dono qavm qarshisida xos
Vasf etsaydim uning bisotin;
Zo‘r jasorat bo‘lar o‘zi ham,
Tavsif, axir, mening vazifam.
Qarang: *jilet, pantalon, frak* –
Bunday so‘zlar yo‘q bizda biroq.
Qarshingizda aybdorman ammo:

¹ *Chadayev (Chaadayev) Pyotr Yakovlevich* (1794–1856) – jamoat arbobi, faylasuf.

² *Pedant* – bu o‘rinda qarashlari, did-farosati kibar doira qarashlariga mos kelguvchi kishi ma‘nosidadir. Birinchi faslning V bandida ham bu so‘z uchraydi. Lekin o‘sha o‘rinda biz buni «quruq» deb olishni lozim topgandik.

³ *Venera* – Qadimgi Rim asotirida, ishq va go‘zallik ilohi.

Akademik lug‘atni¹ garchand
Titar edim azaldan harchand,
Mana, o‘zi qashshoq, benavo
Lug‘atimni ajnabiy so‘zlar
Olaquroq aylab, ko‘z-ko‘zlar.

XXVII

Mavzuyimiz boshqadir endi,
Hozir balga shoshganimiz soz.
Karetani kiralab yeldi
O‘sha yoqqa Onegin shovvoz.
Tiya uylar yonidan bot-bot
Qator, mudroq ko‘chalarga shod –
Sho‘x nur sochib qo‘sh fonuslari
Aravalar o‘tar, tusalari –
Qor ustida kamalak chizar.
Tegrasida g‘ujg‘on chiroqlar –
Zo‘r, muhtasham bir uy charaqlar;
Cho‘ng oynada soyalar kezar:
Ular xonim hamda na‘masoz
Tentaklarning shaklidir, xolos.

XXVIII

Mana, keldi qahramonimiz,
O‘qdek darbon yonidan o‘tib,
Chiqdi marmar zinalardan tez,
Sochlarini qo‘lda tuzatib,
Kirdi – sahn odamga to‘lgan:
Yangrayverib musiqa tolgan.
Mazurkaga olomon banddir,
Atrof shovqin hamda tirbanddir.
Suvoriyda jaranglar mahmiz,
Xonimlarning oyoqchalari
Uchar, sohir izlari sari

¹ *Akademik lug‘at* – Rossiya Akademiyasining lug‘ati. Birinchi marta 1794-yilda nashr etilgan.

Uchar o'tli nigohlar ham tez;
Ko'mar g'ijjak sadosi sirin –
Tannozlarning rashkli shivirin.

XXIX

Shod, orzuli kunlarim butun
Edim behad ballarga shaydo.
Izhor uchun, xat bermoq uchun
Joy topilmas bundan-da a'lo!
Ey muhtaram er-u xotinlar!
Xizmatimni qabul etinglar,
Diqqat qiling so'zimga, hayhot,
So'rovim shu: bo'ling ehtiyot.
Onajonlar, sizlar ham illo
Ta'qib eting hur qizingizni,
To'g'ri tuting durbiningizni!
Yo'qsa... Yo'qsa, asrasin Xudo!
Bul so'zimga shuldirki izoh,
Ko'pdan beri qilmadim gunoh.

XXX

Evoh, turfa ermaklar uchun
Qancha umrim ayladim isrof!
Hanuz balni sevardim, bukun
Axloq qolsa bezavol va sof.
Men sevaman jasur yoshlikni,
Dabdabani, yalpi shodlikni,
Xo'b bezangan xonimlarning-da,
Oyoqchasin sevarman juda.
Ammo butun Rossiyada siz
Uch juft birday latif oyoqcha
Topgaymisiz? Bir juftin qancha
Unutmadim!.. Mahzun va behis
Yod etaman, hatto tushlarda
Dil o'rtanur yod etishlarda.

XXXI

Qachon, qayda, qaysi sahroda
Unutarsan uni, tentagim?
Eh oyoqlar! Siz qay ma'voda
Bosmoqdasiz bahor chechagin?
Ardoqlanib sharq diyorida,
Shimol yurtin g'amgin qorida
Qolgani yo'q sizdan biron iz.
Chunki ko'proq sevardingiz siz
Yumshoq gilamlarning safosin.
Siz deb, axir, unutdim ko'pdan
Shon-u shuhrat chanqog'in obdon,
Ota yurt-u surgun jafosin.
Yoshlik baxtim yo'q bo'ldi uvol
O'tloqlarda sizning iz misol.

XXXII

Diananing¹ siynasi porloq,
Floraning² yonoqginasi.
Do'stlar! Menga go'zaldir ko'proq
Terpsixora oyoqginasi.
Nigohlarga tengsiz, alomat –
Zo'r mukofot aylar karomat,
Oliy husni ko'ringan onda
Orzularim dod etar jonda!
Sevdim uni, do'stim, Elvina³,
Ko'rib stol ostidan, sevdim,
Bahor – o'tloq ustida sevdim,
Qishda – pechning yonida yona
Sevdim, parket oynasida ham,
Dengiz – qoya siynasida ham.

¹ *Diana* – Qadim Rim asotirida go'yo oy ilohasi.

² *Flora* – Qadim Rim asotirida go'yo gullar ilohasi.

³ *Elvina* – shartli shoirona bir ism.

XXXIII

Yodda: dengiz kutardi dovul,

To'liqlarga qildim ko'p hasad –
Yugurardi muhabbat-la ul
Oyoqlarga bosh urib faqat.
O'shal aziz oyoqlarga jim
Mavjlar ila teksaydi labim!
Yo'q, yo'q, yoshlik gupurgan asno,
Yonib yurgan chog'larim aslo
Bu azobda istamovdim hech
Armidalar¹ cho'g'dek labidan,
Yo pursitam ko'kraklaridan,
Gul yuzidan olmoqni o'pich!
Hislar zabti hech biror bora
Bag'rim buncha etmagan pora!

XXXIV

Yodimdadir o'zga bir zamon!
Shirin o'ylar ichra men goho
Tutgum xushbaxt uzangi, shu on
Oyoqchasi... kaftimda go'yo.
Yana yangi xayolot zabti,
Yana latif oyoqlar tafti
Yoqgay so'ngan dilimni faqat,
Yana sog'inch, yana muhabbat!..
Makkoralar vasfini jo'shib
Chechan sozing madh etmasin, bas,
Dardlaringga ular arzimaz,
Hayf ularga ilhom va qo'shiq:
Sehrgarlar so'zi va ko'zi
Oyog'idek aldoqchi o'zi.

¹ *Armida* – Italian shoiri Torkvato Tassoning (1544–1595) – «Ozod etilgan Quddus» dostoni bosh qahramoni.

XXXV

Xo'sh, Onegin qalay? U tamom
Mudrab, baldan yotoqqa yelgan.
Nog'oralar bu payt beorom
Peterburgni uyg'otib bo'lgan.
Tujjor turar, hammol-chi, kelar,
Birjasiga izvoshchi yelar.
Sutchi ayol shoshar – xurmador,
Poyida sas berar tongi qor,
Tong g'ovuri uyg'onar ajib.
Derazalar ochildi; tutun –
O'rlar go'yo moviy bir ustun.
Nemis novvoy do'konin ochib,
Ko'pdan, qog'oz qalpog'i boshda,
Non sotadi, juda sarishta.

XXXVI

Bal shovqini horitib biroq,
Subhidamni aylab yarim kech,
O'yin, ziynat erkasi bu choq
Uxlar orom og'ushida tinch.
Uyg'onadi choshgohda alhol,
Tongga qadar yana shu ahvol –
Umr kechar rangin, bir izday,
O'tgan kunga bu kun egizday.
Eng gullagan chog'lari lekin
Zo'r zafarlar ziyosi aro,
Kunlarning aysh, safosi aro
Baxtlimidi erkin Onegin?
Bazm-u ziyofatlarda butkul
Sog'lommidi, beg'ammidi ul?

XXXVII

Yo'q, hislari sovudi erta,
Tez bezdirdi muhit suroni.
Jononalar oz fursat o'rta,
Xayolining bo'ldi mehmoni.
Xiyonatlar bevaqt toldirdi,
Do'stlik, do'stlar ko'ngliga urdi.
Keyin, doim osonmas to'yib,
Bifshteks-u somsalarni yeb,
So'ng shampanga qonmoq kiroyi;
Bosh beomon og'rigan kezlar
Socholmaydi u tig'dor so'zlar.
Bo'lsa ham o't-olov, havoyi,
Qiziqitirmay qo'ydi oxir hech
Jang-u jadal, nayza-yu qilich.

XXXVIII

Kelmishdir u muhtalo bo'lgan
Dard sababin aniqlash oni:
Misli ingliz *ziqligi* olgan,
Alqissa shu, rus *xafaqoni*
Asta-sekin chulg'amish uni.
Yo'q, Xudoga shukur, o'zini
Nogoh otib o'ldirmadi ul,
Lek yashashdan sovidi butkul.
G'amgin, Chayl Harolddek¹, siniq
Dargohlarda ko'rinar yana.
Na g'iybat-u na qarta va na
Xumor ko'z, na oshkor xo'rsiniq
Etar edi ko'ngliga ta'sir;
Hech narsani xushlamas taqir.

¹ *Chayl Harold* (Child Harold) – buyuk ingliz shoiri Jorj Gordon Bayronning «Chayl Harold ziyoratlari» dostoni qahramoni.

XLII

Hey kibor el nozaninlari!
 U sizni tark etdi eng avval.
 Rost, kibor el yuksak unlari –
 Bezdirguvchi ohang bu mahal.
 Biron xonim nutqida kam-kam
 Uchrar balki Sey¹ bilan Bentam²,
 Lekin ular suhbatini zinhor
 Bema'nidir, garchi beg'ubor.
 Tag'in ular juda begunoh,
 Ko'p ulug'vor, behad oqila,
 Diyonatga qalblari to'la,
 Ehtiyotkor, ziyrak va ogoh,
 Go'yo erkak yaqin yo'lamas,
 Ko'rsang, ziqlik boshlanadi, bas³.

XLIII

Ey navnihol, ma'sum go'zallar,
 Peterburgning tosh yo'llaridan
 Aravalar kechki mahallar
 Sizni olib ketardi birdan;
 Ha, sizdan ham Yevgeniy kechdi,
 Qizg'in aysh-u safodan qochdi.

¹ Sey (Se) Jan Batist (1767–1832) – farang publisisti va iqtisodchisi.

² Ventam Ieremiya (1748–1832) – ingliz burjua publisisti, huquqshunos.

³ A.S. Pushkin izohi: Butun bu kinoyali band go'zal vatandosh xonimlarimizning nozik ta'rifidan bo'lak narsa emasdir. Bualo ham shundoq ta'na pardasi ostida Lyudovik XIV ni madh etgan. Bizning xonimlarimiz latofatga yo'g'rilgan ma'rifat va pokiza axloq bilan Stal xonimni benihoyat maftun etgan shu sharqona jozibani uyg'unlashtirganlar. («Dix annees d'exil» – «O'n yil quvg'inda» asariga qarang).

U qamalib olib yotoqqa,
Esnab, qalam tutdi yozmoqqa,
Urindi-yu, bu zahmatli ish
Ko'nglin qildi behuzur, qalam
Unga hamdard bo'lmadi, u ham
Bo'lmadi bir tajang elga esh –
Ki, bu elni netgum yozib man? –
O'zim axir, unga mansubman.

XLIV

Bekorlikka u yana sodiq,
Qalb bo'shlig'i solib qiynoqqa,
Maqtov uchun, kirishdi loyiq –
O'zgalardan aql olmoqqa.
Kitoblarni tokchaga tizdi,
O'qib-o'qib, uqmadi, bezdi:
Unda – aldov, dilgirlik, yolg'on,
Yo'qdir unda ma'no va vijdon.
Hammasida turfa riyozat,
Qadim hayot – eskigan juda,
Yangi so'zda eski safsata;
Ayollardek tashlab, nihoyat,
Chang qoplagan javonga shartta
Tortdi qora – motamiy parda.

XLV

Kechib kibor davradan men-da,
Shovqinlardan etak qoqqandim.
Biz topishib do'stlashdik shunda,
Ko'p xislati menga yoqqandi:
Orzularga zo'r sadoqati,
O'xshashi yo'q ajib holati,
Keskin, sovuq fe'li ham maqbul,
Men – g'azabli, ma'yus edi ul;
Hirs o'yinin bilardik andoq;
Ikkimiz ham hayotdan to'ngan,
Qalbimizning olovi so'ngan.

Umrimizning tonglaridayoq
Ikkovni ham kutardi nari
Ko'r qismat-u odamlar qahri.

XLVI

Yashab fikr qilguvchi inson
Insonlarga nafratsiz bo'lmas.
Hisli yurak topmagay omon –
Qaytmas kunlar yodi tinch qo'ymas:
U dilga yo'q hayrat, jozibot,
Unga ilon bo'lgay xotiro,
Bas, kemirgay uni nadomat,
Berar ohor, nazokat har vaqt
Buning bari so'zlash tarziga.
Oneginning tili, avvalo
Lol qoldirdi meni, so'ng ammo
Ko'nikdim men achchiq bahsiga,
Zahar hazil so'xtasiga ham,
Mudhish she'riy qit'asiga ham.

XLVII

Yoz mavsumi birga kezdik ko'p.
Tungi samo Neva ustida¹
Lojuvard-u yorug' edi xo'b;
O'ynoqi suv o'z ko'zgusida
Ko'rsatmas oy – Diana aksin.
Biz eslashib o'tmish qissasin,
Kechgan muhabbatni etdik yod.
Yana tuyg'u ichra beg'am, shod,
Sermuruvvat tun havosidan
Lazzat berdik jimgina jonga!
Uyqusida yashil o'rmonga
Keltirilgan tutqundek, chindan
Uchar edik xayolan tamom
Yosh umrning ko'klami tomon.

¹ A.S. Pushkin bu band izohida shoir Gnedichning Peterburg tunlari manzarasini vasf etib yozgan qasidasini eslatib o'tgan.

XLVIII

Nadomatga to'lib yuragi
Tik qoyaga suyangancha tek,
Oneginim o'ychan turadi
O'z tasvirin chizgan shoirdek¹.
Jimjit edi hammayoq, xolos –
Qorovullar berardi ovoz.
Kelur Milon ko'chasidan goh
Aravaning taq-tuqi nogoh.
Eshkak urib tanho bir qayiq
Suzar edi mudroq daryoda;
Bizni asir etdi – naryog'da
Yangroq burg'u, otashin qo'shiq.
Lek lazizroq tunlar asnosi
Torkvatoning she'riy navosi!²

XLIX

Yadrendengiz³ to'lqinlari, siz!
O, Brenta!⁴ Ko'rgumdir sizni!
Ilhomlarim jo'sh urib tinsiz,
Tinglay sohir ovozingizni.
Muqaddasdir bu sas Appolon⁵
Avlodiga. Mag'rur Albion⁶
Sozidan u menga esh, dildosh.
Venetsiya diyorining yosh –
Goh so'zamol, goho indamas

¹ A.S. Pushkin bu satrlar izohida shoir Muravyevning «Neva ilohalari» she'ridan to'rt misra keltirgan.

² *Torkvato Tasso* – mashhur Italyan shoiri (1544 – 1595). Sakkiz misrali she'rlar (oktavalalar) bilan «Ozod etilgan Quddus» dostonini yozgan. Uning bu asarini Pushkin juda sevar edi.

³ *Yadrendengiz* – Adriatika dengizining turkcha atamasi.

⁴ *Brenta* – Yadrendengiziga quyilguvchi daryo, uning belasida, ya'ni tarmoqlangan mansabida Venetsiya joylashgan.

⁵ *Appolon* – Qadim yunon asotirida quyosh ilohi va she'riyat homiysi. «Appolon avlodi» deganda Pushkin shoirlarni nazarda tutgan.

⁶ *Albion* – Angliya, lekin bu o'rinda Pushkin g'urur shoiri J.G. Bayron ijodini nazarda tutadi.

Guli bilan Italiyaning pok
Tuni sirli qayiqda zavqnok
Erk qo‘ynida suzarman sarmast.
Ul go‘zaldan olurman bilib
Petrarka¹ va muhabbat tilin.

L

Kelarmikin erkim zamoni?
Fursat yetdi! – deya dodlayman.
Sohil kezib, kutib havoni,
Kema yelkanini chorlayman².
O‘rab bo‘ron ridosin, shoshib,
O‘r to‘lqinlar bilan kurashib,
Ozod yo‘lim boshlarman qay choq?
Asov adovatli to‘ng qirg‘oq
Qolsin endi. Endi ko‘z tikay,
Afrikamning osmonlariga³,
Yayrab janub sayhonlariga;
Tund Rossiyam o‘ylab, entikay:
Sevdim unda, dard chekdim unda,
Yuragimni dafn etdim unda.

LI

Tayyor edi men-la Onegin
Chet ellarni kezib, ko‘rmoqqa.
Tezda taqdir bizni va lekin
Uzoq zamon soldi firoqqa.
U chog‘ vafot qildi otasi.
Qarzchilarning ochko‘z to‘dasi

¹ Petrarka – XIV asr Italyan klassik shoiri, muhabbat kuychisi sifatida dunyoga tanilgan..

² A.S. Pushkin izohi: Odessada yozilgan. (Surgun davriga ishora etmoqda. (Tarjimon.)

³ A.S. Pushkin izohi: «Yevgeniy Onegin»ning birinchi nashriga qarang. (Bu faslning birinchi nashrida Pushkin bunday deb izoh bergan: «Muallif ona tomondan afrikalikdir. Uning bobokaloni Abram Petrovich Gannibal 8 yoshligida Afrika sohillaridan olib qochilib, Istambulga keltirilgan...») (Tarjimon)

Yevgeniyni o'radi darhol,
Har birida o'zga arzi hol.
Da'volardan hazar qilgancha,
O'z chekidan bo'ldi-yu rozi
Qarzlariga ketdi merosi,
U ziyon ham ko'rmadi uncha.
Chol amaki o'lishin chindan
Bildimikin yoki oldindan?

LII

Sarkoridan Onegin filhol
Oldi nogoh xabarnoma – xat.
Yotmish o'lim to'shagida chol,
Rizolashuv istarmish behad.
O'qiboq bu noxush xabarni,
Darhol lozim topdi safarni.
«Pochtavoy»da yeldi u birdan,
Uni esnoq tutdi hozirdan.
Meros uchun shayladi shu choq
Oh-u zorni, nayrang, yolg'onni.
(Shundan boshlab edim romanni);
Ko'rdi, yetgach qishloqqa biroq –
Amakisi taxtada qotgan,
Go'rga tayyor sovg'adek yotgan.

LIII

Qo'rg'on – xizmat ahliga to'lgan,
Har tomondan ul mayyit sari
Kelishardi do'st ila dushman,
Hamda dafn ishqibozlari.
Bas, mayyitni yerga ko'mishdi.
Pop, mehmonlar yedi-yu ichdi,
Tarqalishdi so'ng mag'rur, malul,
Go'yo muhim bir ishga mashg'ul.
Qishloqlikdir Onegin endi,
Yer-suv, zavod, o'rmonga xoja.
Lekin o'zi shu fursatgacha

Tartibga yov, isrofgar edi.
Endi mamnun – u yo‘lni tashlab,
Nelargadir oldi almashlab.

LIV

Ikki kuncha sokin dalalar,
Jilg‘alarning jildirashlari,
Quyug, salqin emanzor – bular
Yangichadek tuyuldi bari.
Tepa, dasht-u daraxtzor lekin
Uchinchi kun bermadi taskin.
So‘ng uyqusin keltirdi chunon,
Keyin esa ko‘rdi u ayon –
Qishloqda ham o‘sha dilgirlik.
Garchi bunda na bir ko‘cha bor,
Na saroy-u na bal, na ash‘or,
Xafaqonlik aylab tixirlik,
Soya va yo vafodor xotin
Kabi unga ergashar betin.

LV

Men tug‘ildim osuda hayot
Hamda qishloq jimligi uchun;
Ovloqlarda kuylarim obod,
Ham ijodiy o‘ylarim butun.
Men bokira onlarga fido –
Ko‘l bo‘ylarin kezaman shaydo.
Far niente¹ – umringa g‘oya,
Orom deya, erkinlik deya
Uyg‘onaman har kuni nahor:
Oz o‘qiyman, ko‘p uxlab faqat,
Qiziqitirmas o‘tkinchi shuhrat,
Yillarimni shu yo‘sin bekor
Eng baxtiyor kunlarimning shod
Soyasida o‘tkazdim, hayhot!

¹ Bekorchilik, erkinlik (*italyancha*).

LVI

Gullar, sevgi, erkinlik, qishloq,
Dalalar! Men sizga fidoman.
Onegindan o'zimning mutlaq
Farqim aytib shodman juda man.
Istehzoli o'quvchim toki,
Allaqaysi noshirmi yoki
Biror tuhmat bandasi noxos
Fe'l-atvorim aylabon qiyos,
Demasmikim, ul mag'rur shoir
Bayron kabi men ham ijodda
O'z tasvirim etdim ifoda;
Go'yo boshqa odamga doir
Doston bitmoq biz uchun dushvor.
Shoir o'zin aylarmish oshkor.

LVII

Aytib o'tay, barcha shoirlar
Bir xayolchan sevgiga yordir.
Menga aziz lavhalar, sirlar
Tushlarimda avvaldan bordir.
Qalbda pinhon edi barisi
So'ng tirgizdi ilhom parisi:
Men bearmon kuyladim, yohu,
Sof amolim – tog'lar qizi-yu
Solg'irdaryo asiralarin.
Endi sizdan, aziz jo'ralar,
Menga shunday savol taralar:
«Sozing kim deb un chekar sarin?
Rashkchi qizlar to'dasi aro
Sen qay qizga baxsh etding navo?»

LVIII

«Ilhomingni qo'zg'ab qay nigoh,
Hadya etur mehrini, shirin,
Sening o'ychan kuylaringga, oh?

O'zi kimga fidodir she'ring?»
Xudo haqqi, hech kimga, do'stlar!
Telba sevgi g'alvasin bo'zlab,
Men boshimdan kechirdim nolon.
Baxtiyordir, kim sevgi bilan
Qofiyaning otash sasini
Qo'shib, she'riyatning muqaddas
Sadolarin orttirsas-yu, bas,
Petrarkaning bosib izini,
Taskin topsa, shon ham topsa zo'r!
Men sevganda edim gung va ko'r.

LIX

Sevgi o'tdi, ilhom parisi
Zulmat fikrim yoritdi xiyol.
Ozodman-u izlayman kezib
Sehrli sas, tuyg'u va xayol.
Yozaman-u, yo'q dilda g'amim,
Chizmas endi hushsiz qalamim
Chala she'rlar yoniga shoshib
Ayol oyoqchasin va boshin.
Qayta yonmas yurakdagi kul,
Qiynalaman, yoshsizdir ko'zim
Va hademay bo'ronlar to'zib,
So'nar, so'nar ruhimda butkul;
O'shanda men yozurman rostdan
Yigirma besh qo'shiqli doston.

LX

O'ylab qo'ydim asar rejasin,
Ham ismini qahramonimning.
Hozircha men birinchi faslin
Tugalladim bu dostonimning.
So'ng diqqat-la qarab chiqdim xo'b,
Ziddiyatlar unda juda ko'p.
Ammo endi tuzatmam har zum,

Senzuraga to'larman qarzim.
Chaynash uchun tanqidchi xalqi
Mehnatimning mevasi tayyor.
Borgil, Neva bo'ylariga bor,
Ey navrasta ijodim, balqi! –
Xizmat qilib, menga shon keltir,
Shov-shuv, bo'hton va suron keltir!

IKKINCHI FASL

O, Rus!..

Hor.

O, Русь!..¹

Horatsiy².

I

Ul Yevgeniy zerikkan qishloq
Go'sha edi, cho'mgan safoga;
Bunda pok zavq shaydosi biroq
Shukronalar aytur Xudoga.
Soy bo'yida shundoq shohona
Turar edi tanho koshona,
Shamollardan to'sgandi tog'lar.
Yashnar edi yaqin-yiroqlar –
Yaylovlar-u oltin ekinzor.
Goh qishloqlar elas miltirar,
Unda-bunda poda tentirar.
Tashlab quyuq ko'lka-yu shoxzor,
Qarovsiz bir katta bog' turar,
Unda o'ychan parilar yurar.

II

Solinmish ul muhtasham qasr
Barcha ulug' qasrlarga xos.
Mustahkam-u tinch-u bekasr,
O'tmishning did-idrokiga mos.

¹ O, Rus!.. O, qishloq!.. Horatsiy (lotincha). O, Русь! – Pushkin bunda ikki tildagi shakldosh so'zdan tajnis yaratgan: lotincha rus – qishloq, ruscha Русь – Rossiya ma'nosida kelyapti. Taajjubki, fors-tojik tilida ham qishloq degan so'zning o'zagi rusdir – rusto.

² *Xorasiy Flakk* – eramizdan oldingi 65–8-yillarda yashab o'tgan Rim shoiri.

Bo'lmalari – baland, safoli,
Mehmonxona – guldor matoli,
Devorida shohlar rasmi bor,
Pechlari ham silliq, koshindor,
Bukun bari eskirmish alhol,
To'g'risi, men bilmadim, nechun.
Lekin mening do'stinam uchun
Qizig'i kam, shundan ehtimol,
Tinmay loqayd esnar shu onda
Ham qadim, ham yangi dolonda.

III

U joylashgan xonada qirq yil
Oqsoch bilan urishib, filhol,
Derazaga qarab muttasil,
Pashsha ezib o'tdi o'troq chol.
Bari oddiy bunda: pol – eman,
Ikki shkaf, stol, par divan,
Siyohdog' yo'q biron yerida.
Shkaflarni ochdi: birida
Xarj daftari yotibdi abgor,
Bittasida qator ko'zalar –
Olmasharob, musallas ular,
Sakkizinchi yil taqvimi¹ bor.
Chol ishi ko'p bo'lib erta-kech,
Kitoblarga qaramagan hech!

IV

O'z mulkida Yevgeniy yolg'iz,
Vaqt o'tkazish uchungina shod,
Etmoq bo'ldi avvalo ta'sis
Bunda yangi usul, tartibot.
Ovloqda dasht donosi tag'in
Qadim qullik bo'yinturug'in

¹ *Taqvim* – kalendar.

Almashtirdi yengil soliqqa;
Qul ham shukur aytdi Xoliqqa!¹
Bir hisobdon qo'shnisi filhol
Ko'rib bunda qo'rqinchli ziyon,
Bir chekkada tumshaydi yomon,
Boshqa qo'shni kuldi hiylahol.
Hamma birday hukm etdi: beshak,
Onegin ko'p xatarli tentak!

V

Dastlab hamma yo'qlardi uni.
Lekin katta yo'ldan eshitgach
Aravaning taqa-tuqini,
Qarollari orqa eshikdan
Don ayg'irin tutqazar shu tob,
Qochib qolar Onegin shitob.
Bu qiliqdan xo'rlanib behad,
Barcha uzdi do'stlikni minba'd.
«Qo'shni – nodon, esi ham butmas,
U – farmazon², tanho qizil may
Ichar, elga zinhor qo'shilmay;
Xonimlarning qo'llarin tutmas;
Ha der, yo'q der, demas labbay, xo'sh...»
Umum fikri shunaqa – noxush.

VI

O'sha mahal o'z qishlog'iga
Bir zamindor surib kelib ot,
Xuddi shunday gap-so'z o'qiga
Nishon bo'lib qolgan edi bot.
Vladimir Lenskiydir ul,

¹ Bunda *barshchina* va *obrok* to'g'risida gap bormoqda.

² *Farmazon* – yahudiylarning «Frank-mason» jamiyatiga mansub olifta odam ma'nosida. Bu o'rinda qo'shnilar Oneginni badmastlikda emas, isrofgarlikda ayblamoqdalar. Pastdagi ikki satrda esa nazokatsizlik, adabsizlikda ayblaydilar.

Hettingenning¹ ruhida butkul,
Ko'rkam, ayni gullagan to'kis,
Shoir edi, ham Kantga² muxlis.
Olis Olmon yurtidan bu zot
Keltirgandi irfon gullarin,
Erkinlikning pok orzularin,
Ruhi jo'shqin, g'aroyib, ozod.
Nutqi otash, yelkaga oshib
Tushgan qora, qo'ng'iroq sochi.

VII

Kibor muhit fahsh-u fisqidan
To'nmay turib hali dunyosi,
Ilitardi qalbini chindan
Do'st salomi va qizlar nozi.
Sodda edi ma'sum yuragi,
Yo'ldosh edi orzu-tilagi.
Dunyo ko'rki, g'alvasi – na sir,
Yosh aqlni etgandi asir.
Shirin o'y-la ovutar ammo
O'z qalbini, borsa gumonga;
Bizning hayot g'oyasi unga
Jumboq edi, qiziq muammo;
Bosh qotirib mudom beg'araz,
Mo'jizalar aylardi faraz.

VIII

Ishonardi, dildosh o'sha qalb
O'zi bilan topishar bir kun.
Va o'rtanib, intizor alqab,
Faqat uni kutmoqda har kun.
Ishonardi, uning sha'niga

¹ Hettingenning ruhida... Hettingen shahar dorilfununi faqat Germaniyaning emas, balki Yevropaning katta ilmiy dargohlaridan hisoblangan. Dekabristlar harakatining sardorlaridan biri A.I. Turgenov va boshqa ko'pgina erkin fikrli ruslar unda tahsil ko'rib kelgan.

² *Kant Immanuel* (1724–1804) – mashhur nemis faylasufi.

Do'stlar shaydir yov kishaniga.
Qo'llari hech titramay birin,
Sindiradi tuhmat shamshirin;
Taqdir ravo ko'rgan tole bor,
Elning aziz do'st-xalaflari
Va ularning o'lmas saflari
Hammamizni qachondir bir bor
So'nmas nur-la yoritgay, albat,
Bu dunyoga baxsh etgay rohat.

IX

Afsuslari, qahr-u g'azabi
Va tolega toza muhabbat,
Shuhratning ham achchiq azobi
Uning qonin qaynatdi barvaqt.
U soz bilan kezdi-yu zamin,
Ko'rdi Shiller, Gyote¹ olamin,
Ul zotlarning she'r otashida
Yolqinlandi yuragi juda;
Hargiz ilhom parilarin u
Xijolatda qo'ymadi, masrur,
Qo'shiqlarda saqladi mag'rur
Eng bokira tuyg'ularin u;
Saqladi pok orzular erkin
Ham ulug'vor soddalik ko'rkini.

X

Kuylar sokin sevgini u mast,
Qo'shiqlari oydin, musaffo,
Soddadil qiz xayolidek, bas,
Misli go'dak tushidek va yo
Xuddi sirlar, ohlarga guvoh –
Sokin samo sahrosida moh!
U kuylardi g'amni, firoqni,

¹ *Shiller, Gyote... Shiller Fridrix (1759–1805) – buyuk nemis shoiri va dramaturgi.*

Nimanidir, yiroq-yiroqni.
Kuylar oliy xayol gullarin
Va sukunat qo'yniga qaynoq
Ko'z yoshlari bir zamon uzoq
Tomgan o'shal olis ellarin;
U o'n sakkiz yoshida hayot
So'lg'in gulni kuylardi, hayhot.

XI

Iste'dodin bu dashtda faqat
Qadrlaydi Yevgeniy tanho.
Qo'shnilarning suyuq saltanat –
Bazmlari yoqmaydi aslo.
Qochib, shovqin gurunndan kechgan.
Topgan gapi ularning – pichan,
Urug'-aymoq, sharob, itxona,
Pok tuyg'udan yo'qdir nishona.
Porlar unda na bir she'riyat,
Na o'tkir did, na teran naql,
Ziyolanur na komil aql,
Uchqun berar na biror san'at.
Xotinlarin suhbatlari esa
Bundan ko'ra bema'ni rosa.

XII

Lenskiy xo'b xushfe'l, badavlat;
Bir kuyovdek olinar peshvoz;
Qishloq joyda shu asli odat...
Hamma ham o'z qizini bexos
Mo'ljallaydi shu chala rusga,
Qayon borsa, suhbat ham o'zga
Rang oladi, so'z aytsa qaysi,
Bo'ydoqlikning yo'q, deydi, fayzi.
Qo'shni choyga da'vat etilar,
Dunya quyib uzatadi choy,
Shivirlashar unga: «Qara, hoy!»

So'ngra mezbon gitar keltirar:
Qiz chiyillar: (Parvardigorim!)
«Qo'rg'onimga kel endi, yorim!..»¹

XIII

Oiladek kishanga biroq
Lenskiyda yo'q edi havas.
U Onegin bilan sobitroq
Do'st tutinsam derdi beg'araz.
Topishdilar. To'lqin bilan tosh,
She'r va nasr, muz bilan otash
Bularchalik bo'lmas xilma-xil.
Bir-biriga qarshi ikki dil
Aro avval bo'ldi sovuqlik;
Keyin har kun uchrashdilar, bas,
Do'st bo'ldilar sira ajralmas,
Asta paydo bo'lgach yovuqlik.
O'zim shohid, odamlar mutlaq
Bekorlikdan do'stlashur shundoq.

XIV

Shu do'stlik ham yo'q lekin bizda.
Sidirib bor xurofiy izni,
Biz barchani yo'q sanaymiz-da,
Yakto deymiz bir o'zimizni.
Biz hammamiz Napoleonmiz,
Bizga birday quroldir jonsiz
Ikki oyoq jamiki jonzot,
Kulgilidir, yotdir hissiyot!..
Yo'q, ko'plardan durust Onegin;
Odamlarni bilsa-da, albat,
Va ulardan qilsa-da nafrat,
(Istisnosiz qonun yo'q) lekin

¹ A.S. Pushkin izohi: «Dnepr suv parisi»ning birinchi qismidan. (Bunda Gansler she'ri, F. Kauer musiqasi asosida yaratilgan «Dunay pariey» operasi nazarda tutiladi. Ruscha matn – N. Krasnopolskiyga mansub. (Tarjimon)

Ba'zilarni zab farqlar edi,
Ezgu hisni ardoqlar edi.

XV

Bir tabassum bilan tinglar u
Shoirining o'tli so'zlarin.
Beqaror o'y-fikrlari-yu
Mudom yonib turgan ko'zlari
Yangilikdir Onegin uchun;
Tez ichiga yutardi beun
Kelib qolsa bir sovuq kalom,
O'ylardiki, telbalik tamom
So'zin bo'lmoq, jo'shsa botini;
Hukmni o'qir mensiz ham zamon,
Mayli, hozir yashasin omon
O'ylab dunyo kamolotini;
Ma'zur bo'lsin, mayli, yosh yurak,
Shoshqinlig-u o't-u guldurak.

XVI

Hamma narsa ikki do'st aro
Bahs qo'zg'ar, tafakkur, hukm.
O'tgan kunlar shartnomasi¹ yo
Fan mahsuli², adolat, zulm.
Qolmas asriy hukmlar, bari,
Ajalning ham mash'um sirlari,
So'ylanadi hayot va taqdir,
Hukm aytishar bariga bir-bir.
Fikr-u xayol o'tida goho
Behad yonib shoirning joni,
O'qib ketar Shimol dostoni

¹ *Ajdodlarning shartnomasi...* – Jan Jak Russoning «Jamoat shartnomasi to'g'risida» (1762) asari ko'zda tutiladi.

² J.J. Russoning «Axloqni poklash fani va san'atini tiklash imkoniyati yaratilganmi?» degan asari nazarda tutilgan.

Parchalarin¹. Yevgeniy ammo
Fahm etmasa hamki ko'p teran,
Tinglar edi tavoze bilan.

XVII

Darvishlarim fikrini ko'proq
Band etardi zavq-u ehtiros.
Hissiyotga berilmay biroq,
So'ylar edi Onegin, xolos,
Noxos afsus va armon ila;
Baxtlidir, o't-hayajon ila
Yonib, oxir qo'l siltagan zot,
Baxtliroq, kim baridan ozod –
Ko'msa ishqni ayriliq bilan,
Xusumatni g'iybat bilan yo,
Esnab xotin, do'stlari aro
Boqmasa rashk, g'ayrlik bilan.
Baxtlidir, kim bobolari bor
Halol molin qilmasa qimor.

XVIII

Oqilona jimlik bayrog'i
Ostida biz toparkan panoh,
Ehtirosning so'nib mayog'i,
So'ng kulgili tuyularkan goh
Bizga ishqning erk-u shiddati
Va kechikkan so'nggi da'vati,
Yuvoshgina bo'lib shunda biz
Tinglamoqni maqbul ko'ramiz
O'zgalarning otashin so'zin,
Cho'g' soladi ular yurakka.
Kulbasida bir o'zi yakka

¹ Shimol dostoni parchalari... Shimol – rus she'riyati uchun odatiy bir atama edi. Bu o'rinda Shotlandiyaning Qadim afsonaviy shoiri Ossian qo'shiqlari va shu qo'shiqlarga taqlidan yozilgan she'rlar nazarda tutilgan.

Qolgan qari askar shu yo'sin
Sho'x, shop mo'ylov yoshlarning qaynoq
Suhbatiga tutadir quloq.

XIX

Guvlab turgan olov yoshlik ham
Hech narsani yashirmas alhol.
G'araz, sevgi, qayg'u, shodlik ham
Yonishlarda fosh bo'lur darhol.
Muhabbatda qari askardek
Onegin ham tinglar edi tek —
Sevib turib, ko'ngil iqrorin
Shoir nechuk fosh etur borin;
U pokiza vijdoni sasin
Soflik bilan aylaydi oshkor.
Bilib oldi Yevgeniy ham bor
Yosh sevgining ajib qissasin.
Hisga to'lug' bu hikoyat, bas,
Bizga bukun yangilik emas.

XX

U sevardi, bizning yoshda, o,
Hech kim bundoq sevolmas, mungli,
Faqat mahkum sevmuqqa tanho
Bir shoirning devona ko'ngli:
Hamma joyda mudom bir xayol,
Bir odatiy orzu, bir malol.
Bezdirguvchi yiroq-yiroqlar,
Na ko'p yillar kezgan firoqlar,
Ilhom parilariga va na
Fido bo'lgan onlar xayoli,
Na begona yurtlar jamoli,
Na ilm-u fan, na sho'x tantana —
O'zgartmadi pok o't aro zor
Yongan shoir qalbini zinhor.

XXI

O'smirlikdan Olgaga asir,
Bilmay hali dil dardlarini,
Shohid bo'lib ko'rgandi, axir,
Qizning go'dak ermaklarini.
Yosh daraxtzor qo'ynida ul dam
Zavqlariga bo'lgandi hamdam.
Otalari – jon qo'shni-yu do'st,
Qudalikdan deyishardi so'z.
Latofatga yo'g'rilib butkul,
Sokin, xilvat bog' panohida,
Ota-ona ko'z-nigohida
Ochilgandi bir marvaridgul,
U bir gulki, o'tloqda nari,
Na kapalak ko'rgay, na ari.

XXII

Baxsh etgandi shoirga u qiz
Yosh quvonchning ilk tushlarini.
O'y-xayoli jonlantirdi tez
Nayin nola etishlarini.
Kechiring, ey dilkash o'yinlar!
Sevdi qalin o'rmonni yillar,
Jimlik, xilvat joylarni sevdi,
Tunni, yulduz-oylarni sevdi;
Oyni sevdi – samo charog'in,
Baxsh etganmiz unga bir payt biz
Ko'zyosh, zulmat aro sayrimiz,
Sirli azoblarning maroqin...
Endi oyga tikkanda ko'zni,
Ko'rgaymiz bir xira fonusni.

XXIII

Kamtar edi qiz, itoatkor,
Hamisha tong misoli quvnoq;
Shoir umri kabi beg'ubor

Va muhabbat bo'sasidek pok.
Osmon yanglig' moviy u ko'zlar,
Tabassumlar, jarang ovozlari,
Zarrin kokil va yengil qomat –
Olgadadir bari... Siz faqat
To'g'ri kelgan romandan bukun
Uning aksin topursiz – go'zal.
Shunday qizni sevardim avval,
Keyin jonga tegdi u butun.
Ruxsat aylang, o'quvchim, bizga,
Opasidan so'ylayin sizga.

XXIV

Opasining ismi – Tatyana¹.⁽¹⁰⁾
Biz bundayin nom bilan ilk bor
Asar nozik betlarin, mana,
Yoritmoqni etdik ixtiyor.
Nima derdik? Jarangdor va xush,
Lek bu nomga bog'liqdir noxush
O'tmish hayot xotiralari –
Cho'rixona asiralari².
Chin e'tirof etaylik: bizda,
Ismimizda did-nafosat kam,
(Qo'ya qoling she'riyatni ham);
Ma'rifat yo'q vujudimizda,
Undan bizga yuqqani bir oz
Quruq noz-u takalluf, xolos.

XXV

Demak, qizning ismi Tatyana.
Singlisiga xos go'zallig-u
Unday qizil yonoq-la yana

¹ Jarangdor grekcha ismlar, masalan, Agafon, Filat, Fedora, Fekla va hokazolar o'sha vaqtda faqat oddiy xalq o'rtasida qo'llanilgan.

² *Cho'rixona asiralari...* – Zodagonlar jamoatining yuqori tabaqasida Tatyana degan ism kam bo'lgan. Bu nom faqat quyi tabaqa kishilaridagina uchragan.

Ko'zlarni jalb aylamasdi u.
Bir yovvoyi, kamgap va g'amlig',
Hurkak, o'rmon ohusi yanglig'.
O'z uyida go'yo Tatyana
O'gay edi, edi begona.
Erkalana bilmas qizaloq
O'z ota, o'z onasiga, rost;
Bola bo'lib, bolalarga xos
Chopib-sakrab o'ynamas quvnoq.
Bas, deraza yonida yolg'iz
Kun bo'yi jim o'ltirardi qiz.

XXVI

Eng go'daklik chog'idan beri
Xayolchanlik hamroh u bilan.
Uni qishloq sokinliklari
Ziynatlamish o'y-orzu bilan.
Igna ko'rmay nozik barmog'i,
Kashta qo'yib tizzaga, chog'i,
Ipak naqsh solib u, hayhot,
Baxsh etmadi gazmolga hayot.
Hokim bo'lish belgisi ayon:
Qo'g'irchoq-la o'ynab, jo'rttaga
Kibor davra tartibotiga
Tayyorlanar mittigina jon;
Onajoni o'rgatgan ne bor,
Qo'g'irchoqqa so'ylaydi takror.

XXVII

Yo'q, Tatyana o'sha paytlar ham
Qo'g'irchoqqa qaragani yo'q.
Shahardan-u na'madan ul dam
Bijir-bijir sayragani yo'q.
Sho'xliklar ham yot edi bari,
Uzun, qora qish kechalari

Murg'ak dilni, yoqmay ermaklar,
Asir etdi qo'rqinch ertaklar.
Enagasi Olga yoniga
O'rtoqlarin mudom to'plasa,
Chamanzorda o'ynasin, desa,
Qo'shilmasdi to'poloniga –
Tatyanaga na qiyqiriqlar
Yoqar edi, na sho'x qiliqlar.

XXVIII

Sekin-sekin so'narkan oqish
Samovotda g'ujg'on yulduzlar,
Qiz tonglari ayvondan boqib,
Sharq ufqidan uzmasdi ko'zlar.
Zamin ko'ksi ziyo sezadir,
Tong elchisi – sabo esadir,
So'ng porlaydi quyosh tal'ati.
Qish chog'lari kecha zulmati
Qoplaganda yarim dunyoni,
Va ma'nosiz jimlik boshida
Tuman kiygan oyning qoshida
Erinchak Sharq uxlagan oni,
Uyqusidan bir payt u turar,
Sham nurlari aro o'ltirar.

XXIX

Yoshligidan qizni romanlar
O'z domiga tortdi-yu rosa,
Maftun etdi uni yolg'onlar,
Goh Richardson¹, gohida Russo.
Qiz otasi – sodda bir inson,
Yashar o'tgan asrda hamon.
Yo'q deb o'ylar kitobdan zarar,
Hech o'qimay o'zi, alhazar,

¹ *Richardson Samuil (1686–1761)* – ingliz adibi. «Klarisa Gorlou», «Grandison» kabi romanlari mashhur bo'lgan.

Puch o'yinchoq bilar kitobni.
Qiz yostig'i ostida kecha
Qaysi asar pinhon tonggacha –
O'ylamasdi sira bu bobni.
So'ng xotini tag'in netardi –
Richardson deb esi ketardi.

XXX

Xotin sevar xo'b Richardsonni,
O'qigani sababmas ammo,
Yo Lovlasdan Grandisonni¹
Ko'rganligi uchunmas avlo²;
Lekin knyaz Alina xonim –
Moskvalik bo'lasi doim
Ul zotlardan so'ylardi chandon.
Yosh kuyov u eri u zamon,
Kelin uni istamas biroq,
Ko'ngli edi mudom boshqada,
Qalbi, aqli tamom boshqacha
Bir yigitni xushlardi ko'proq.
O'sha Grandison – bir to'ra
Serjant edi, qimorga jo'ra.

XXXI

Qiz ham o'sha po'rim yigitday
Na'maga mos tanlardi kiyim;
Ammo undan so'ramay-netmay,
Boshqasiga berdilar keyin.
Tarqasin deb alami, cheri,
Uddaburro, fahmli eri
Qishlog'iga olib ketdi jim,
Xudo bilar, qo'ni-qo'shni kim!

¹ *Lovlas, Grandison* – Richardson romanlarining qahramonlari. Lovlas – axloqan buzuvchi, xotinboz odam, Grandison esa – XVIII asr burjua axloqining timsoli bo'lgan ijobiy obraz.

² *A.S. Pushkin izohi*: Grandison va Lovlas – ikki mashhur asarning qahramonlari.

Avvaliga yig‘lab va g‘ingshib,
Ketishiga oz qoldi kelin,
Ro‘zg‘origa ovundi keyin,
Ko‘nikdi-yu tan berdi tinchib.
Ko‘nikma bu – Xudodan ato,
Baxt o‘rnini bosur bexato¹.

XXXII

Ayolning cho‘ng dard-u g‘amini
Bosdi o‘shal ko‘nikma g‘oyat.
Bir kashfiyot esa so‘ng uni
Tinchlantirdi butkul, nihoyat.
Ish-dam aro topdi bir chora –
U erini qilgay idora,
Hokimona kechirgay hayot;
Hamma narsa izga tushdi bot.
Ish boshiga ot minib borar,
Tuzlar qishga zamburug‘, mana,
Xarj yurgizar, soch qirar yana²,
Har shanbada hammomga kirar.
Joriyani kaltaklar birdan –
Ne ish qilsa, so‘ramas erdan.

XXXIII

Bir payt qizlar albomin joni –
Yurak qoni bilan bezardi.
Polina deb Proskovyani^{3, 57}
Ismni qo‘shiq qilib cho‘zardi.
Ruscha «H»ni farangcha «N»dak
Dimog‘ bilan aytardi andak,

¹ Agar menda baxtga ishonish telbaligi bo‘lsa edi, men uni ko‘nikmadan qidirgan bo‘lardim. (Shatobrian.)

² *Soch qirar xotin...* – Zamindorlar o‘z qo‘li ostidagi qarollarni harbiy xizmatga berar, shundan oldin sochlarini qirar edilar.

³ *Polina deb Proskovyani...* – Proskovya zodagonlar tasavvurida qora xalq nomi bo‘lgan, shuning uchun Polina deb yuqori tabaqa nomi bilan almashtirib aytilgan.

Belin qisgan ichki tasmacha; –
O‘tdi, bukun bari o‘zgacha:
Tasma, albom, bekgiz Alina,
Hisga to‘la she‘riy daftari –
Unutildi ohista bari,
Akulkadir bukun Selina.
Kiyib oldi oxir keyinroq
Paxtalik bir guppi-yu qalpoq.

XXXIV

Eri uni sevardi jondan,
Aralashmas xotin ishiga.
Bor yumushni unga ishongan,
Beg‘am yurar uyning ichida.
Umri kechar osuda va tinch
Dilkash qo‘ni-qo‘shni ba‘zi kech
Kelishardi yig‘ilib bisyor.
To‘pori-yu ochiq do‘st-u yor
Hasratlashar, qilishar g‘iybat.
Nelardandir xo‘b kulishardi,
Vaqt o‘tardi, buyurishardi
Choy keltir, deb Olgaga bir payt.
Kechlik shunda kechar, horigan
Mehmonlar kech chiqar hovlidan.

XXXV

Dilbar o‘tmish rasm-u rusmini
Tinch turmushda saqlamish bular.
Qish kuzatish bayrami kuni
To‘kin kelar, quymoqlar bo‘lar.
Ro‘za tutar yilda ikki kez¹,
Xonadonga arg‘imchoq – aziz,
Fol qo‘shig‘i, allalar xil-xil.

¹ *Parhez (ro‘za)* – cherkov xizmatlariga qatnash va tavba-tazarru qilishga tayyorlanish, shu fursatda ma‘lum taomlardan tiyilish odati bo‘lgan.

Troitsa¹ hayitida el
Tinglar ekan esnab munojot,
Egib tutam giyoh uzra bosh,
Bular to'kar uch tomchi ko'zyosh²;
Kvas havo kabi zarurot³.
Taom kelar mehmonlarga zab
Daraja-yu nasabga qarab.

XXXVI

Ular shunday qarishdi qo'sha,
Va nihoyat, erin bir safar
Qabr tortdi darchasin ocha,
Marhum kiydi yangi gulchambar.
Tushga yaqin jon berdi bu zot,
Aza ochib, ko'tardi faryod
Xotin, farzand, qo'shni, xeshlari...
Sodda edi haddan tashqari,
Xushfe'l edi, oddiy, kamtarin.
Endi uning xoki boshida
Bir lavha bor qabrtoshida:
Orom olur Dmitriy Larin,
Tosh ostida, gunohkor banda –
Tangri quli, brigadir⁴ bunda.

XXXVII

Lenskiy boz qo'msab diyorin,
Kelgan zamon o'z qishlog'iga,
Bot ziyorat aylab mozorin,
Bir oh chekdi qo'shni xokiga.
Hasratlari ko'ksida sinib,

¹ *Troitsa* – nasroniy din hayitlaridan biri.

² Tasvirlangan voqeada go'yo yozda qurg'oqchilik bo'lmasin, degan munojot yashirin.

³ *Kvas* – oddiy xalqning milliy ne'matlaridan hisoblangan.

⁴ *Brigadir* – polkovnik bilan general-mayor o'rtasidagi harbiy unvon. XVIII asr oxirida bekor qilingan.

«Shoʻrlik Yorik!»¹ – dedi xoʻrsinib, –
Oʻynatardi meni bir zamon,
Men Ochakov nishonin² shodon
Bolalikda qandoq oʻynardim!
Bermoqchiydi Olgani menga,
Yetarmanmi, derdi, u kunga?...»
Shoir gʻamga toʻlib oʻylardi.
Vladimir oʻrtanib, shu kez
Bir marsiya ado etdi tez.

XXXVIII

Shu mozorda, shunday qabrtosh
Ostidadir ota-onasi.
U ziyorat etdi toʻkib yosh...
E voh dunyo mehmonxonasi!
Unda oniy oʻrimdek birdan
Ilohiy bir iroda birlan
Unar, pishar, qular bir nasl,
Boz avlodlar kelur muttasil...
Bizning beburd avlod ham, albat
Unar-oʻsar, toshar, hovliqar,
Bobolarni qabrga tiqar,
Kelur, kelur bizga ham fursat;
Nabiralar qutlugʻ bir soat
Daf etishar bizni ham abad!

XXXIX

Hayot ila mast yashangiz, shod,
Quvnang, doʻstlar, gʻanimatdir dam!
Menga esa hechdir bu hayot,
Bu dunyoga mening mehrim kam.
Orzularga siltaganman qoʻl,

¹ «Shoʻrlik Yorik!» – qiziqchining kalla suyagiga qarab, Hamletning qilgan xitobi. (Shekspir va Sternga qarang.)

² *Ochakov nishoni* – 1787–1791-yillarda boʻlgan rus-turk urushi davrida turk qoʻrgʻonini olishda ishtirok etganlarga berilgan. Bu xoch shaklida boʻlib, «Xizmati va mardligi uchun» degan yozigʻi bor edi.

Lekin olis umidlar nuqul
Yuragimni o'rtagay yana:
Qoldirmasdan biron nishona,
Dunyoni tark etmagim nadir?
Shuhrat uchun yozmadim yashab,
Lekin ba'zan istardim, ajab,
Topsin munglug' qismatim qadr.
Hech bo'lmasa, bir sado, bir dod
Chin do'st kabi etsin meni yod.

XL

Qay bir dilga yetib bu sado,
Taqdir panoh bo'lib bariga,
Cho'kmay qolur she'rlarim va yo
Balki, fano nahri qa'riga;
Balki, (shunday nek umidim bor!)
Biron nodon shivirlar – dongdor
Suratimga aylab ishora:
«Shoir edi, o, bu bechora!...»
Ilohalar muhibi, ey, zot,
Shafiq qo'li keksaning sabil
Shuhrat tojin silagan ey dil,
Ey, sen, uchqur she'rimni ozod
O'z hifzida saqlagan omon,
Tashakkurim sengadir hamon!

UCHINCHI FASL

I

«Yo'l bo'lsin? Eh, shoirlar qursin!»
– Yaxshi qol, men ketay, Onegin.
«Ushlamayman, ketavergil sen,
Tunlar qayda tunarsan lekin?»
– Larinlarning uyida, – «Ajab!
Afv et! Unda osonmi yashab,
Kechalarni aylamoq qurbon?»
– Aslo. – «Qiziq, ko'rurman ayon:
Avval kutib, keltirib qiyom,
(To'g'rimi, ayt?) kuymani joni,
O'sha oddiy rus xonadoni
Mehmoniga ko'rguzar ikrom.
Suhbatlaring keyin to oxir –
Og'ilxona, kanop va yomg'ir...»

II

– Bunda yo'q hech fojia, zarar.
«Zerikasan, fojia – shu, do'st».
– Sizning kibor muhitdan hazar,
Menga oddiy oila durust –
Ki, men unda... – «Yana shoirlik!
Xudo haqqi, bas qil, azizim, qadrlik!
Netay, afsus, jo'narsan, yasha.
Menga qara, Lenskiy, o'sha –
Fikr-u zikring, qofiyang uchun,
Ko'zyoshlaring uchun sababkor
Malagingni ko'rsam-chi bir bor?
Olib borgin». – Hazillashma. – «Chin».
– Shodman! – «Qachon?» – Istasang, shu on,
Ular bizni qarshilar shodon.

III

Ketdik.

Do'stlar otlandi oxir,
Manzilga ham yetdilar o'shal.
Goh mehmondo'st o'tmishning og'ir
Manzarati haddan oshdi sal.
Ma'lum udum bo'ladir bajo:
Taqsimchada kelar murabbo,
Keltirilar mumlangan, toza
Chog'irlari saqlangan ko'za.

.....
.....
.....
.....

IV

Keyin ular eng yaqin yo'ldan
Uyga yelar, ot choptirib, boq.
Keling, gap-u so'zlarga bul dam
Biz yashirin tutaylik quloq:
– Esnayapsan, Onegin, juda? –
«Odatim – shu, Lenskiy». – Bunda
Zerikibsan ortiq. – «Yo'q, bir xil.
Dalalarga kech tushdi; yurgil,
Uchqur otim, yelsang-chi, axir!
Bunday rasvo joy yo'q hayotda!
Ha, darvoqe, Larina – sodda,
Lekin ekan yaxshi bir kampir.
Menga o'shal musallas endi
Yomon ta'sir qilmasa edi.

V

Tatyanasi qaysi biri, ayt?»
– Anov, Svetlanadek¹ g'amgin,

¹ *Svetlana* – Jukovskiyning «Svetlana» balladasi qahramoni. Aslida bu asar Byurgerning «Lenora» balladasining erkin ishlangan bir nusxasi.

Xomush; kirib o'ltirdi bir payt
Derazaning yoniga sokin. –
«Singlisini sevdning, nahot, sen?»
– Nima bo'пти? – «Shoir bo'lsam men,
Unisini tanlardim, hayhot,
Yo'qdir Olga yuzida hayot.
Vandikaning ma'budasidek¹
Yum-yumaloq, shirmoyi yuzi,
Huv bema'ni osmonda suzib
Yurgan tentak oyning o'zidek».
Vladimir javob berib to'ng,
Bor yo'l bo'yi jim-jit ketdi so'ng.

VI

Oneginning kelishi esa
Qoldirgandi xush taassurot
Larinlarning ko'nglida kecha.
Qo'shnilar ham bo'lgan edi shod.
Gap ketidan yurar duv-duv gap,
Hamma xufiya ta'bir topar zab,
Hazillashar, hukmi beayov –
Tatyanaga ko'zlashar kuyov;
Ba'zilar esa ro'yirost
To'y tayin, deb ta'kidlar, tuzuk,
Topilmasdan faqat mos uzuk,
To'yi to'xtab qolganmish bir oz.
Lenskiyning to'yin-ku obdan
Shu insonlar hal etgan ko'pdan.

VII

Bunday mish-mishlarni Tatyana
Alam bilan tinglardi-yu lol,
Yashirin bir quvonch-la yana
Beixtiyor surardi xayol.

¹ XVII asrda yashagan Golland musavviri Van-Deykanivi «Kakliklar orasidagi ma'buda» asari ko'zda tutiladi.

Yuragiga o'ylar solmish u,
Vaqti kelmish, sevib qolmish u,
Yerga tushgan bir dona bug'doy
Bahor bois jonlanur cho'g'day.
Tasavvuri qizning qachonlar
Sog'inch, mehr taftida shundoq
Toleini kutardi mushtoq.
Ko'pdan buyon qiynoq, armonlar
Yongan dilga ko'ksi tor edi
Va kimgadir intizor edi.

VIII

Yetishdi ham... Ochilib ko'zi,
Ha, bu – o'sha, bu – o'sha! – dedi.
Evoh! Endi kechi, kunduzi
Uning bilan faqat band edi,
Tushlari ham... Hatto har narsa
Sehrli kuch ila har lahza
Qizga uni eslatar. Bo'zlar,
Dilgir qilar muloyim so'zlar,
Joriyalar shafiq nigohi.
Hasrat aro ado bo'ldi, bas,
Mehmonlarning gapin tinglamas,
Beg'amlarni qarg'aydi gohi, –
Kutmaganda kelishib ular,
Uzoq qolib, ezmalik qilar.

IX

Endi ajib e'tibor bilan
O'qir biron laziz romanni
Va g'aroyib ixtiyor bilan
Simiradi go'zal yolg'onni!
Xayollarning baxtli qudrati
Tiriltirgan zotlar suvrati –
Yo Yuliya Volmar xushtori,
Malik Odil, Do Linar – bari,

Yo iztirob farzandi – Verter¹,
Uyqumizni keltirgan inson –
Ya'ni tengsiz ul Grandison²
Bu xayolchan qiz uchun birdir:
Barchasining aksida yolg'iz
Oneginni ko'rar edi qiz.

X

Suyuk ijod ahlining yana
Qahramoni bilib qiz o'zin,
Klarisa, Yuliya, Delfina³
Misoli tinch o'rmonda kezib
Yurar, qo'lda xatarli kitob,
Undan izlar va topar shu tob
Sirli jahd-u orzularini –
Jo'shqin qalbning injularini.
O'zgalarning dard-u matlubin
O'zlashtirib, xo'rsinadi qiz
Va xayolan to'qiydi unsiz
Aziz qahramonga maktubin...
Kim bo'lsa ham qahramonim ul,
Grandison emas, har tugul.

XI

Bir zamonlar otashin shoir
Sozin yuksak pardada chalib,
Qahramonin ko'rsatardi bir –
Barkamollik timsoli qilib.
Hassoslig-u oqillik uyg'un
Va hamisha nohaq bir quvg'in,
Jozib, jo'shqin ko'ngil insoni

¹ Ulug' nemis adibi Gytotening «Yosh Verterning iztiroblari» romani qahramoni.

² *Yuliya Volmar* – yangi Eloiza. *Malik Odil* – Cottin xonimning o'rtacha romani qahramoni.

³ *Klarisa* – Richardson romani qahramoni.

Yuliya – Yuliya Volmar ko'zda tutiladi. (J.J. Russo «Yangi Eloiza»).

Delfina – farang adibasi De Stalning (1766–1817) «Delfina» romani qahramoni.

Qilib tasvir etmish siymoni.
Pok tuyg'ular istilosida
Hamisha ham jo'shqin qahramon
Tayyor edi bo'lmoqqa qurbon,
So'nggi bobning intihosida
Jazo topib yomonlik va koj,
Kiyar edi yaxshilik gultoj.

XII

O'shal o'ylar qolmish tumanda,
Nasihatlar esnatar butkul;
Yomonlikning bukun romanda
Qo'li baland, muzaffardir ul.
Britaniya ilhom parisi
Yolg'onlari – she'ri barisi
Qiz uyqusin notinch etgandir,
Sig'ingani – xayolchan Vampir¹,
Yoki Melmot – qayg'uli daydi,
Mangu o'lmas Agasfer, Korsar
Va yo sirli – zolim Sbogar²;
Lord Bayron ham nozik tanlaydi
Hatto noumid xudbinlikka mos
Tushkun romantizmdan libos.

¹ «*Vampir*» – Lord Baronga yanglish nisbat berilgan qissa. «*Melmot*» – Matyurinning dohiyona asari. «*Jean Sbogar*» – Karl Nodening mashhur romani.

² Baddagi ismlar izohi:

Vampir – ingliz adibi D. Pledorining «*Vampir*» romani qahramoni.

Mel'mot – ingliz adibi Charlz Robert Matyurinning «*Sayoq Melmot*» romani qahramoni.

Agasfer – nasroniylar afsonasi qahramoni, mangu o'lmaslikka va sayoqlikka mahkum etilgan.

Korsar – J.G. Bayronning «*Korsar*» dostoni qahramoni.

Sbogar – farang adibi Sh.Nodening «*Jan Sbogar*» romani qahramoni. Bu asar Rossiyada benihoyat shuhrat qozongan.

XIII

Do'stlar, so'zim men sharh eturman,
Hukm o'qilib balki samoda,
Shoirlikni men tark eturman
Telbaligim tutsa, mabodo.
Feb¹ tahdidin ilmay nazarga,
Bosh egurman vazmin nasrga.
Eski usul romani-la man
Shod shomimni balki bezarman.
Yovuzlikning sirli dardini
Men qo'rqinchli etmam rivoyat,
Soddagina qilgum hikoyat
Bir oila hayot tarzini.
Tasvir etgum sevgi holatin,
Ham o'tmishning urf-u odatin.

XIV

Yozgum ota yoki amaki –
Cholning sodda so'zlashuvlarin;
Bolalarning arg'uvon tagi, –
Buloq boshi uchrashuvlarin;
Baxtsiz rashkning qiynoq toshlari,
Hijron, keyin yarash yoshlari,
Urishtirib yana, nihoyat,
Nikoh baxtin etgum inoyat...
Yodimdadir o'tgan ayyomlar:
Sevgilimning poyida o'zim,
G'amga to'lug' muhabbat so'zim,
Erkalashlar, yoniq kalomlar
Tillarimdan to'kilgay edi...
U hollardan yiroqman endi.

¹ *Feb, ya'ni Appolon* – go'yo quyosh ilohi va she'riyat homiysi.

XV

Tatyana, o jonim, Tatyana!
Endi sen-la yoshlar to'kay men.
Po'rim g'addor qo'liga, mana,
Berib qo'yding taqdiringni sen.
Jonim, ado bo'lursan, ammo
Avval nurli umidlar aro
Xilvat safolarni ko'zlarsan,
Hayot lazzatlarin izlarsan;
Ichgung shirin istak og'usin,
Quvib yurar seni orzular,
Sen har qayda etgung qayg'ular
Baxtli visollarning og'ushin.
Hamma joyda qarshingda shaydir –
Mash'um qattolginang yashaydir.

XVI

Ta'qib etar qizni ishq dardi,
Qayg'urardi kirsam ham boqqa.
Birdan ko'zi jim yumilardi,
Erinardi qadam bosmoqqa.
Ko'kragi tik, yuzlari lov-lov
Yonar, chulg'ab lahzalik olov,
Lablarida nafas quriydu,
Qulog'ida – shovqin, ko'zda – dur..
Kech tushadi. Oy kezadir ul
Cheksiz samo o'ylari aro.
Daraxtzorning kuylari aro
Qo'shiq boshlar xushnavo bulbul,
Uxlamasdan Tatyana lekin,
Enagaga so'z qotar sekin:

XVII

«Uyqum kelmas, bibijon, ko‘p dim!
Darchani och, yonimda o‘ltir».

– Nima bo‘ldi, Tanya? – «Zerikdim,
Kel, o‘tmishdan gaplashaylik bir».

– Nimasini gaplashamiz, ayt?

Yovuz jinlar, qizlardan bir payt

Rost-u yolg‘on gaplarni xiyol

Saqlar edi bu qurg‘ur xayol.

Qorong‘idir endi u zamon:

Bilganlarim yerdadir, bolam,

Bir oyog‘im go‘rdadir, bolam!.. –

«So‘ylab bergin menga, bibijon,

O‘sha o‘tgan zamonlar bir payt

Sen ham sevib qolganmiding, ayt?»

XVIII

– Voh, sevgidan, Tanya, u zamon

Eshitmagan edik sira ham.

Bu dunyodan yo‘qsa, begumon,

Quvar edi meni qaynonam.

«Bibi, Qandoq er qilding unda?»

– Qizim, Xudo hukmidir shunda:

Men o‘n uchda bo‘lgan u chog‘im

Vanyam yoshroq edi, chirog‘im.

Ikki hafta sovchilar qator

Qatnab turdi, oxiri otam

Menga tole tiladi, u dam

Qo‘rqqanimdan yig‘ladim zor-zor.

Avval sochim mayda o‘rdilar,

Qo‘shiq aytib, cherkov bordilar.

XIX

Yot bir uyga uzatdilar ham...

Voy, tinglagil, axir, gapimni... so‘zimni

«Oh, bibijon, bibijon, bir g‘am

Ezyapti yomon qalbmni:
Deyman, yig'lab faryod etay men!..»
– Sen bemorsan, qizim, netay men,
Rabbim, rahm et, asragil O'zing!
Nima lozim bo'lsa, ayt, qizim...
Qutlug' suvdan sepay, kel beri,
Yonyapsan-ku... – «Yo'q, sog'dir bu jon,
Men-chi, sevib qoldim, bibijon».
Bolam, senga yor bo'lsin Tangri! –
Kampir titrar, duo o'qilar,
Ozg'in qo'llar ila cho'qinar.

XX

«Sevib qoldim», – enagaga qiz
Shivirlaydi oh chekib yana. –
Sen betobsan, bag'rim, shubhasiz.
«Qo'ygil, sevib qoldim men, ena».
Bu chog' porlab samoning oyi,
Tatyananing so'lg'in chiroyi
Yorishadi ipak ziyoda,
Sochlari ham yoyiq, aftoda,
Tomchi yoshi va navnihol qiz –
Bilan bedor bu yarim kecha
Oq ro'molli, paxtalik nimcha
Kiygan bibi yorishar shu kez.
Hamma narsa mudrar narida
Tinch, ilhombaxsh oyning nurida.

XXI

Oyga boqib Tatyana xiyol,
Fikri uchar uzoq-uzoqda...
Tuyqus qizga kelar bir xayol...
«Bibi, meni qoldir yotoqda.
Bergil faqat qalam va qog'oz,
Beriroq sur stolni bir oz.
Xayr, tezda yotaman». Mana,

Jimlik ichra yolg'iz Tatyana.
Oy yoritar. Yozar, tirishar,
Xayolida Onegin tanho,
Soddagina maktubda, evoh,
Bokira qiz sevgisi yashar.
Noma bitdi, buklandi... faqat,
Oh Tatyana, kimgadir bu xat?!

XXII

Go'zallarni ko'rganman, juda
Ayozi kabi sovuq, yaltiroq.
Yolvorishlar ketar behuda,
Tushunmaysan ularni mutlaq.
Ko'p g'aroyib kibr-u havosi,
Ham tabiiy fazl-u saxosi.
Rosti, qochdim ulardan tamom,
Qo'rqinch ichra o'qidim mudom –
Manglayida – do'zax lavhasi:
*Umidlaring tark ayla zinhor*¹.
Ular uchun kulfat – ishq, izhor,
Qo'rqitishdir zavq-u havasi.
Balki, Neva bo'ylarida siz
Shunday xonimlarni ko'rgansiz?

XXIII

Yuvoshgina ma'shuqlar aro
Bordir boshqa nozaninlar ham —
O'z-o'ziga faqat mahliyo.
O'tli oh-u maqtovg'a beg'am.
Xo'sh, ne topdim hayrat ichra man? –
Beshafqat bir atvori bilan
Muhabbatni cho'chitib ular,

¹ A.S. Pushkin izohi: «Bu yoqqa kirguvchilar har qanday umidni tashlab kirsinar»... Kamtarin muallifimiz ushbu mashhur misraning faqat yarmini tarjima qildi. (Satr Dantening «Ilohiy komediyasi» – «Do'zax» qismidan olingan (*Tarjimon*).

Yana qayta jalb eta bilar.
Hech bo'lmasa, jindak shafqati,
Hech bo'lmasa, jarangdor ovoz
Mehribondek tuyular bir oz;
Qo'ldan ketib erk-u toqati
Yana sodda oshiq bechora
Yor ko'yida bo'lgay ovora.

XXIV

Gunohkormi Tatyana bukun,
Uchib toza ko'ngil arziga,
Yolg'onlarga yotligi uchun,
Ishongani uchun orzuga?!
Rost hislarga bo'ysunib, yohu,
Sevganimi, uning gunohi?
Ishonch, axir, aybimi? Xudo
O'zi unga aylamish ato
Notinch xayol, tasavvur – tilak,
Tirik idrok, erk etib yo'ldosh,
In'om etmish qaysargina bosh,
Nozik hamda otashin yurak.
Andishasin yengsa tuyg'u-his,
Nahot, uni kechirmaysiz siz?

XXV

Satang xonim o'ylar sovuqqon:
Bu Tatyana chindan suygaydir
Bir begunoh go'dakday har on
Ishq o'tida rostdan kuygaydir.
Bu qiz demas: biz aylab tarkin,
Oshiramiz sevgining narxin;
Tushiramiz tuzoqqa boplab,
Umid bilan g'ururin toptab,
So'ng dilini o'rtaymiz har kun.
Bu qiz demas: rashk o'tin yoqib,
Keyin sirli turamiz boqib,

Yo'qsa, ayshdan zerikib bir kun
Ayyor tutqun shaylanar birrov
Zanjir uzib qochmoqqa darrov.

XXVI

Qarshimda bor yana bir dovon:
Ona Vatan nomusi uchun
O'girmog'im shartdir, begumon,
Tatyananing xatini butun.
Qiz ruschani yaxshi bilmasdi,
Jurnallarni o'qiy olmasdi,
Ona tilda ming bir jafoda
Aylar edi fikrin ifoda,
Fransuzcha yozardi, xullas...
Netay! Yana ayturman takror.
Hamon ruscha etilmas izhor,
Xonimlarning muhabbati, bas,
Hanuz mag'rur tilimiz, esiz,
Arzi dilni aytmoqqa ojiz.

XXVII

Men bilaman: tazyiqlar bo'lar
O'qishiga xonimlar ruscha!
Jurnal tutgan holatda ular
Tasavvurga sig'maydi uncha!
Shoirlarim, yuzlanay sizga:
Yolg'onmi yo, ne suluv qizga –
O'zingizni sezib gunohkor,
Bitganingiz pinhona ash'or?
Qalbingizni berdingiz oxir,
Dilrabolar hammasi, qarang,
Ona tilda so'ylashib arang,
Nozik qilib, buzdilar, axir!
Chet til ular nutqida shu xil
Bo'lmadimi go'yo ona til?!

XXVIII

Duchor qilma meni, yo Xudo,
Bal yo biron bekatda yakka –
Sariq ro‘mol seminarchi¹ yo
Kuloh kiygan akademikka!
Tabassumsiz qizil lab yanglig‘
Sarf-u nahvi xatosiz – silliq
Ruscha gapni sevmayman aslo,
Mening bu sho‘r peshonamga yo
Til qonunin o‘rgatur bizga
Go‘zallarning yangi avlodi,
Jurnallarning tinglab faryodin;
She‘r o‘qish ham tushar yo izga.
Men-chi... Nima ishim bor, faqat
Men o‘tmishga sodiqman abad.

XXIX

Palapartish, noaniq jumla,
Yo nodurust, kibor talaffuz
Avvalgidek ko‘ksim g‘ijimlab,
Yuragimni o‘rtaydi hanuz.
O‘kinmoqqa qolmas menda hol,
Yoshlik yillar gunohi misol,
Bogdanovich² she‘ridek laziz –
Farangchilik tuyular aziz.
Yetar endi. Bo‘layin mashg‘ul
Ul mahbubam maktubi bilan.
So‘z bergandim, Xudo haqqi, man
Tonmoqqa ham tayyorman butkul.
Chunki bukun Parnining³ qaynoq
Nozik nazmi modadan yiroq.

¹ Diniy maktabda (seminariyada) o‘qiydiganlarni seminarchi deb atashgan. Bu bandda soxta, o‘ziga olimona tus beradigan quruq ayollar masxara qilingan.

² *Bogdanovich Ippolit Fyodorovich* (1743–1803) – shoir, rus tilidagi ilk hafif (yengil) she‘riyat asoschisi deyiladi.

³ *Parni Evarist (Dezire de Forj 1753–1814)* – farang shoiri, nafis, o‘ynoqi ishqiy she‘rlar muallifi...

XXX

Bazm-u suzuk g'amlar kuychisi¹,
O do'stginam, bo'lsang yonimda,
To'ng iltimos bilan, qo'y-chi sen,
G'uluv qo'zg'ar edim joningda.
Yoniq qizning, der edim, ya'ni
Sen ajnabiy so'zlarin, qani,
Bir sehrli kuylaringga sol.
Qaydasan kel, bor huquqim ol,
Ta'zim ila topshirayin tez...
E voh, munglug' qoyalar aro
Maqtovlarni unutib ammo
Fin osmoni ostida bu kez
Kezib yurar shoir, eshitmas –
Ruhi mening dodimga yetmas.

XXXI

Tatyananing xati qarshimda;
Men qutlug' deb asrayman abad.
Pinhona dard yonur ichimda –
O'qib-o'qib, to'ymayman faqat.
Kimdan oldi bu nazokatni,
Bu takallum, bu fasohatni?
Kimdan unga yalinchoq ko'zlar,
Ham ajab, ham xatarli so'zlar –
Yuragining qaysar qissasi?
Men bilmayman, lekin mana, hal, –
Tarjimasi – ojiz, notugal,
Chin tasvirning rangsiz nusxasi.
Hadiksirab shogird qizlar yo
Freyshitsni² etgandek ijro.

¹ A.S. Pushkin izohi: E.A. Baratinskiy.

² *Freyshis*» («Ozod mergan») – nemis bastakori K. Veberning (1786–1826) operasi.

TATYANANING ONEGINGA MAKTUBI

Xat yozurman sizga, ne chora?
Yana ne ham ayta olurman?
Men bilaman, endi bir bora
Qahringizga balki qolurman.
Lekin qaro baxtimga zora
Ko'rib zarra shafqatni ravo,
Ketmagaysiz tashlab benavo.
Sukut qilmoq bo'lgandim avval;
Ishoningiz, uyalganim siz
Sira bilmas edingiz, esiz,
Gar umidim bo'lsa edi sal
Haftada bir bo'lsa ham yakka
Bu qishloqda sizni ko'rmakka.
Eshitolsam so'zlaringizni,
Bir so'z desam, keyin betoqat
Kecha-kunduz o'ylasam faqat,
Faqat yana yuzlaringizni.
Odamovi emishsiz ammo,
Taskin bermas qishloq joy sizga.
Bizlar... jozib emasmiz aslo,
Lekin shodmiz tashrifingizga.

Biz yoqlarga keldingiz nechun?
Kimsa bilmas qishloq, ovloqlar,
Bunda sizni bilmasdim butun,
Bilmasdim – ne achchiq qiynoqlar.
Balki, murg'ak jonda titroqlar
(Qaydam) bir kun bosilib yana,
Bir do'st topib o'zimga loyiq,
Bo'larmidim vafodor qayliq
Va mehribon, mushfiq bir ona.

Boshqasi!.. Yo'q, hech kim dunyoda
Ololmasdi ko'nglimni mening.
Hukm o'qilgan Arshi a'loda,
Falak amri: men – sening, sening.

Butun umrim sen bilan *go'yo*
Uchrashuvning tanho garovi.
Bildim, seni yuborgan Xudo,
O'lgunimcha o'zing panohim...
Ko'rinariding goh tushlarimda,
Sen g'oyibdan bo'lding qadrdon,
O't nigohing o'rtadi yomon,
Qalbim aro tovushlaring-da
Yangrar edi... Yo'q, tush emas bu!
Ko'rinding-u tanidim-qoldim,
Behol bo'ldim, lovullab yondim
Va xayolan dedim: mana, u!
Rost emasmi, men quloq soldim:
Biz gaplashdik sukut damida,
Men gadoga in'om bergan chog',
Ibodat-la orom bergan chog'
Hayajonli dilim g'amiga!
Xuddi o'shal lahzada, oyo,
Sen emasmi, ey aziz ro'yo,
Qorong'ida chaqnaq ko'ringan,
Yostig'imga egilgan asta?
Sen emasmi, mehr-u havasda
Labda umid so'zi uringan?
Kimsan, axir, panohimmisan,
Yo berahm bir zolimmisan?
Yozgil shubha-gumonlarimni.
Yoki bular bari beqaror
Murg'ak qalbim yolg'onlarimi!
Yo boshqa hol peshonamda bor...

Bo'lsa-bo'lsin! Bugundan boshlab
Taqdirimni senga topshirdim.
Va qoshingda ko'zlarim yoshlab,
Himoyangni so'rab, bosh urdim...
Tasavvur qil: men bunda yakka,
Hech kim meni tushunmay qoldi,
Hatto aql-u hushim ham toldi,
Mahkumdirman jimjit o'lmakka.

Men kutaman, bir nazar bilan
Umidimni qalbda tirgizgil,
Yoki og'ir tushimni buzgil
Evoh, haqli bir g'azab bilan!

Bitdi! Qayta o'qiyman – dahshat...
Nomus, qo'rqinch ichra muzlar dil...
Imoningiz – menga kafolat,
Topshiraman o'zimni dadil...

XXXII

Goh tinar qiz, goh ohlar urur,
Titrab turar maktub qo'lida.
Pushti konvert yopishar, qurir,
Yallig'langan qaqroq tilida.
Boshginasin solar mung'ayib,
Tungi ko'ylak tushar sirg'alib
Uning nozik yelkalaridan...
Nur qochar oy halqalaridan.
Yorishadi vodi – tumanzor.
Kumushlanar soy shalolasi.
Cho'pon chalgan qo'biz nolasi
Qishloq ahlin uyg'otar takror.
Tong: uyg'onmish yaqin-u yiroq,
Tatyanaga farqi yo'q biroq.

XXXIII

Tong nurlarin payqamas hatto,
Boshin bukib o'ltirar ma'yus.
Maktubiga chekmaydi imzo –
O'yma muhrin urmaydi hanuz.
Astagina eshik ochib lek
Oqsoch Filipevna kirar tek –
U patnisda keltiradi choy.
«Dildorginam, turgil endi... Voy,
O'zing ham shay, uyg'oq ekansan!

O tong qushi, saharxez qushim!
Kecha rosa uchdi-ku hushim!
Shukur, tetik ham sog' ekansan!
G'amdan nishon qolmabdi, qizim,
Ikki yuzing anordek qizil».

XXXIV

– Oh bibijon, bir iltifot qil. –
«Izmingdaman, buyurgil, jonim».
– Lekin-chi... bad gumon qilma...Kel,
Yo'q demagil, oh bibijonim! –
«Xudo kafil, dugonam, lekin».
– Nabirangdan shu xatni sekin
Borib yubor «O»... ga, anovga...
Qo'shnimizga... Lekin birovga
Biron og'iz gapirmasin, bas,
Aytmasin ham mening otimni... –
«Kimga bersin, jonim, xatingni?
Endi esim joyida emas,
Tevarakda qo'shni ko'p, qaydam,
Hammasini eslayin qaydan?»

XXXV

– Befahmsan, buncha ham, ena! –
«Jon-u dilim, keksaman, axir.
Qariganda es ketar, Tanya,
Eh, yoshlikda ziyrak edim bir,
So'z aytdimi ulug'lar, unda...»
– Bas, bibijon, cho'zding-ku juda!
Esing menga ne kerak, ajab?
Ko'ryapsan-ku, xatdan borar gap –
Atalgandir Onegin uchun.—
«Gap – gap u, sen qizishma, qo'zim,
Bilasan-ku, essizman o'zim...
...Ranging yana oqardi nechun?»
– Qo'y, hech gapmas, sen bora qolgin,
Nabirangni yubora qolgin.

XXXVI

Bir kun o'tdi, kelmadi xabar,
Ikkinchi kun, yana yo'q javob.
Rangi o'chib, kiyinib sahar,
Kutar, kutar Tatyana xunob.
Singlisining keldi majnuni.
Beka tutdi savolga uni:
«Ayting, qani do'stingiz sizning?»
U unutmish tamomon bizni».
Lov yonar-u titrar Tatyana.
Javob berar Lenskiy unga: –
Va'dasi bor edi bugunga.
Demak, pochta kechikkan yana. –
Eshitgandek ta'nali bir so'z
Tatyana jim olib qochar ko'z.

XXXVII

Qosh qorayar; uyning to'rida
Yal-yal yonar kechki samovar.
Chin choynagi qizib qo'rida,
Yengilgina hovur taralar.
Olga quyib, etar marhabo:
Xushbo'ygina choyi – kahrabo,
Uzatarlar bir-bir piyola;
Qaymoq tutar xizmatkor bola.
Tatyana-chi: darcha yonida,
O'yga cho'mib azizam besas,
Purkab sovuq oynaga nafas,
Nozik barmoq ila jonidan
Hovur bosgan oynaga chizar –
Orzudagi «O. Y.»ni yozar.

XXXVIII

Tag'in qizning o'rtanur joni,
Yoshga to'lar intizor ko'zi.
Ot dupuri!.. Muzlaydi qoni...
Yaqin, yaqin! Bu uning o'zi –

Yevgeniy! «Oh!» – Soyadan ham tez
Hatlar boshqa yo‘lak tomon qiz,
Hovliga-yu so‘ng to‘g‘ri boqqa
Chopib ketar, ammo bu yoqqa
Qaray olmas. Zumda u tag‘in
O‘tar gulzor, ko‘prik, o‘tloqdan,
Ko‘lga ketgan xiyobon yoqdan,
Sindirgancha suman butog‘in,
Chashma sari uchar beqanot
Va hansirab o‘rindiqla bot —

XXXIX

Yiqiladi...
«Keldi! U bunda!
O Xudoyim, qilur ne gumon!»
G‘am zulmati bosgan dilida
Miltillaydi bir umid hamon.
Kutar: kelar balki? Yo‘q, kelmas,
Titraydi qiz, quriydi nafas.
Bir farmonga binoan, to‘lib,
Meva terib bog‘da, jo‘r bo‘lib
Qo‘shiq aytar joriya qizlar.
(Bu farmonga bor shunday asos:
Xo‘jayinning mevasin oz-oz
Yeb qo‘ymasin makkor og‘izlar –
Ashulaga band bo‘lsin sho‘rlik:
Qishloqqa xos bu ham bir quvlik!

QIZLAR QO‘SHIG‘I

Hoy qizlar, jononalar,
Jonga jon dugonalar,
Kuylangiz, ma‘sumalar,
O‘ynangiz, parvonalar.
Ulab-ulab baytingiz
Dil dardini aytingiz.

Anov barno yigitni
Davramizga tortingiz.
Yigitga ko'z tushganda
Qochib qoling, qizlar-o.
Olucha-yu malina
Otib qoling, qizlar-o.
Hoy yigitcha, poylama,
Davramizga bo'ylama.
Dil dardini pinhona
Eshitay deb o'ylama.

XL

Qizlar kuylar, lekin bediqqat
Xush yallani tinglab bu mahal,
Tatyanamiz kutar betoqat,
Bosilsin deb qalb dupuri sal,
So'nsin deya olov yuzida.
Ammo hanuz titroq ko'ksida,
Yonoqlari – shu'lalar porlab,
Yana yorqin yonar lovullab...
Shunday titrar tutqun kapalak
Sho'x bolakay qo'lida nogoh
Pirpirab gul qanotchasi goh;
Xuddi shunday titrar jonsarak
Kuzgi buta ortida – u yon
Ko'rib qolsa ovchini quyon.

XLI

Nihoyat, qiz rostladi nafas,
O'rindiqdan qo'zg'oldi. Yurdi.
Xiyobondan qayrildi-yu, bas,
Oneginni nogahon ko'rdi:
U ko'zlari yonib unda tek
Turar edi mudhish soyadek.

Chulg'agandek borlig'in olov,
Qiz to'xtadi joyida darrov...
Kutilmagan bu visol damin,
Jon do'stlarim, ammo bu zamon
Qurbim yetmas etmoqqa bayon;
Ko'p so'yladim axir, endi men
Sayr-u orom sari ketgumdir,
So'ng amallab ado etgumdir.

TO‘RTINCHI FASL

La morale est dans la nature des choses.
Necker¹

I. II. III. IV. V. VI.

VII

Biz ayolni qancha kam sevsak,
Shuncha oson yoqamiz unga;
Shuncha nobud etamiz, beshak,
Chulg‘ab uni domi afsunga.
O‘z-o‘zini maqtab, jar solib,
Sevmay turib rohatlar olib,
Bir payt fahsh-u buzuqlik – tarab
Ishq ilmi deb topgandi sharaf.
Ammo bunday takabbur ermak
Huv bobolar aylagan e‘zoz
Qari-churi maymunlarga xos.
Lovlaslarning² dovrug‘i, demak,
Bitdi, qizil poshna-yu ulkan
Pariklarning shonidek so‘lgan.

VIII

Kimni oxir bezdirmas riyo,
Bir hukmning turfa takrori,
Ko‘pdan barcha inonganga yo
Inontirib uqdirmoq kori?!
Tinglab siyqa e‘tiroz-radni,
Yo‘q aylamoq puch xurofotni –
Kimga zarur, garchi bular bir

¹ Axloq narsalarning tabiatidadir. Necker (fr.)

² Lovlaslar deb Pushkin bu o‘rinda fahshga berilgan xotinbozlarni aytadi. Ulkan pariklar XVIII asming birinchi yarmida rasm bo‘lib, keyin urfdan qolgan.

O'n uch yashar qizda ham yo'qdir!
Kimni ezmas tahdid-taloshlar,
Yolvorish-u qasam, vahima,
Xatlar yozish olti sahifa,
Aldov, g'iybat, uzuk, ko'zyoshlar,
Xo'la, ona nazoratlari
Ham erlarning do'stlik ahdlari?!

IX

Xuddi shundoq o'ylar Onegin.
Bo'lgandi ilk yoshlik zamoni
U shiddatli xato-yu qizg'in
Va betizgin hislar qurboni.
Hayot tarzi erkalab faqat,
U biriga maftun muvaqqat,
Boshqasidan uzadi ko'ngul,
Istaklardan bezadi so'ng ul;
Yengil zafar toldirdi tag'in,
Tinglab shovqin va jimlik aro
O'z qalbidan mangu bir nido,
Kulgi bilan bosur esnog'in:
Umrining gul faslidan fuzun
Sakkiz yili so'ldi shu yo'sin.

X

Etmay qo'ydi go'zallar shaydo,
U sudralar biroq bemurod;
Rad etishsa – ranjimas aslo,
Bevafolik qilsalar – u shod.
Izlar endi ularni bezavq,
Lek o'ksitib qo'ymasmi befarq
Sal yod etib mehr-u qahrini.
Loqayd mehmon shunday erinib,
Kelur kechki qartabozlikka,
O'ltirar-u, tugagach o'yin,
Uxlash uchun xotirjam to'yib,

So'ng uyiga jo'naydi tikka:
Tongda esa bilmaydi burun –
Qayga borur o'zi kechqurun.

XI

Biroq olgach Tatyana xatin,
Bir o't tushdi yigit joniga.
Ma'sum orzularning suhbat
O'ylar qo'shdi hayajoniga.
G'amgingina, so'lg'in, parishon
Tatyanani esladi shu on.
Bir shirin o'y, pokiza xayol
Yuragini chulg'adi darhol.
O'tgan hislar o't-guldurosin
Bir zum qo'zg'atdi shu choq;
Istamadi aldashni biroq
Ma'sum qalbning ishonch-ixlosin.
Endi bizlar yelaylik boqqa –
Qiz u bilan ko'rishgan yoqqa.

XII

Avval bir oz turdilar kutib,
Yaqin kelib Onegin shunda,
Shivirladi: «Yozibsiz maktub,
Tonmangiz, men o'qidim unda
Soddagina dil izhorini,
Pokiza bir sevgi zorini.
Samimiyat – men uchun aziz,
Bu his qo'zg'ab qo'ydi, shubhasiz,
So'nib ketgan tuyg'ularimni.
Ammo sizni maqtamay ortiq,
Sizga shundoq etaman tortiq
Men ham dilda yo'g'-u borimni;
Qabul eting iqrar so'zimni:
Hukmingizga berdim o'zimni.

XIII

Men hayotni faqat dunyoda
Uy ichi deb bilsaydim agar,
Xush qismatim er yoki ota
Baxtin nasib qilsaydi agar,
Oilaviy turmushga o'zim
Mehr qo'ysam, hech yo'qsa, bir zum,
Izlamasdim unda, haqiqat, biror daqiqa
Sizdan boshqa biror rafiq.
Aytay ortiq maqtovlarsiz, rost:
Bo'lsaydi ilk xayol-u havas,
Jami go'zalliklarga evaz –
Faqat sizni tanlardim, xolos.
Siz g'amimga yor bo'lib ul vaqt,
Men... bearmon bo'lardim xushbaxt!

XIV

Ammo baxtga mening qalbim yot;
Yaralmabman halovat uchun.
Behudadir sizning kamolot –
Arzimayman man unga butun.
Siz ishoning, (vijdonim kafil,)
Turmush bizga g'am bo'lur, axir.
Sizni qancha sevmayin o'zim.
Ko'nikdimmi – soviyman shu zum.
Yig'layapsiz, ko'zyoshlar nechun?
Yo'q, yuragim hech ta'sirlanmas,
Faqat batar quturgay bu, bas.
O'ylab ko'ring endi: biz uchun
Huv Himeney¹ atagan gullar
Nechuk? Balki so'lmas ko'p kunlar.

¹ Himeney – qadim yunon asotirida nikoh va oila tangrisi.

XV

Shoʻrlik xotin noloyiq erni
Qargʻab mudom oh-u voh ila,
Anduh cheksa... Dunyoda bormi,
Bormi bundan baxtsiz oila?!
Er ham uning qadrini anglab,
(Taqdirini tagʻin laʻnatlab),
Xoʻmrayib, gung yursa har qachon,
Ziq, dargʻazab, sovuq-badgumon!
Men shundayman. Yozib nomani
Siz pokiza, yoniq dil bilan,
Bu kamolot, bu aql bilan
Istaganmi edingiz mani?
Nahot, taqdir – berahm samo
Sizga shuni koʻribdi ravo?

XVI

Qaytmas yillar, orzular hargiz;
Yangilanmas endi yuragim...
Sevgum sizni akadek har kez,
Balki, koʻproq suyub qaragum.
Tinglang, axir, meni begʻazab,
Oʻzgartirar yosh qiz, ne ajab,
Baʻzan orzu-havasni takror,
Daraxtlar ham har yili bahor
Yangilaydi bargin bir bora.
Demak, shuni buyurmish samo.
Siz-ku, yana sevarsiz, ammo...
Etmoq kerak oʻzni idora;
Sizni har kim tushunmas bizdek;
Gʻamga yoʻllar tajribasizlik».

XVII

Ha, Yevgeniy vaʼz aytdi shundoq.
Hech ne koʻrmay koʻzyoshlar aro,
Jim tingladi Tatyana biroq,

Zo'rg'a nafas olib, besado.
Qo'l uzatar qizga u. Asta
Mahzuna qiz o'zi bilmasdan
Boshginasin quyi egib lol,
Suyanadi yigitga xiyol.
Poliz bo'ylab yurar uy tomon,
Ikkov birga kirarlar-u jim,
Ta'na qilmas ularga hech kim.
Ne tong, mag'rur Moskvasimon
Qishloqda ham andak baxtiyor
Huquqlar-u erkinliklar bor.

XVIII

Ey o'quvchim, ma'qullarsiz siz,
G'amgin Tatyana ko'p shirin
Muomala qildi oshnamiz.
U qalbining nekbini hislarin
Ko'p bor shundoq etgan namoyon,
Badxohliklar garchi hech qachon
Ayamadi undan hech neni:
Garchand uning do'st-u dushmani
(Yo ikkisin farqi yo'q sira)
Yomonlashdi uni betinim.
Har kimda bor dunyoda g'anim,
Lekin, Tangrim, do'stlardan asra!
Oh, bu do'stlar, do'stlar, nobakor!
Eslamadim ularni bekor.

XIX

Nima deysiz? Rost gap. Rad etgum
Puch va qora o'ylarni minba'd.
Yo'l-yo'lakay faqat qayd etgum
Mavjudligin manfur bir tuhmat
Ki, chordoqda to'qib nokas jon,
Avj oldirur kibor olomon.
Bordir andoq uydirma, sarob

Ki, hajvlar qilib ko'chabop,
Ko'p mo'tabar davrada tayyor
O'z do'stingiz iljayib sekin,
Go'yo butkul beg'araz, bekin,
Yuz martalab o'qiydi takror.
Holbuki, u – suyanch tog'ingiz,
...Qarindoshday... chin o'rtog'ingiz.

XX

Hey muhtaram o'quvchim! Omon
Bormi bari xesh-u aqrabo?
Siz buyuring, men etay bayon,
Mendan bilib oling, marhabo,
Nadir o'zi *qarindosh-urug'*,
Ulnimi, har qachon to'lug'
E'zozlamoq, izzatlamoq shart,
Suyub, dildan hurmatlamoq shart.
Elning urf-u odati tayin:
Hayit kuni yo'qlamoq lozim,
Yo xat bilan qutlamoq lozim,
Toki butun yil bo'yi keyin
Eslashmasin bizlarni doim...
Umr bersin, xullas, iloyim!

XXI

Ammo nozik go'zallar mehri
Do'stlik, qarindoshlikdan avlo.
Shu sevgiga haqlisiz, to'g'ri,
Hatto turfa bo'ronlar aro.
Shak yo'q. Lekin na'malari bor,
Kibor elning ta'nalari bor,
Tabiatning fe'llari xil-xil...
Bu erka jins ukparday yengil.
Xush, mehribon xotin uchun boz
Erning fikr-u yo'rig'i butun
Bo'lmog'i shart muqaddas qonun...

U vafodor gulingiz noxos
Bir soniya chalg'isa, rosti, —
Ishq ila o'ynashur alvasti.

XXII

Kimni sevib, ishonmoq mumkin?
Kim u, bizga etmas xiyonat?
Barcha ishni, barcha gapni kim
Bizning gazda o'lchar beminnat?
Kim biz haqda tarqatmas ig'vo?
Kim u, doim mehribon, fido?
Kimga bo'lmas aybimiz kulfat,
Kim u, bezor qilmaydi hech vaqt?
Yo'q sharpani qidirgan, ey zot,
Chekavermay behuda zahmat,
Ey muhtaram o'quvchim, faqat
O'zingizni sevingiz, hayhot!
Loyiq shudir, chunki dunyoda
Chin yor bo'lmas bundan ziyoda.

XXIII

Ne hol kechdi uchrashuvdan so'ng?
Payqash mushkul emas, vodarig'!
Muhabbatning iztirobi, mung
Tark etmadi, bo'lmadi forig'
Bu hasratdan yosh, tashna yurak.
Yo'q, yo'q, battar beorom, halak,
O'rtanadi Tatyana joni;
Uyqu tamom tark etdi uni.
Sog'liq, hayot rangi-yu toti,
Qizlik rohatlari, tabassum
Bir sadodek yo'qolib, har zum
So'nib borar guldek hayoti.
Endi chiqqan quyosh ziyosin
Kelur shundoq bulutlar bosib.

XXIV

Hayhot, so'lib borar Tatyana,
Kundan kunga so'nar-u, jimdir!
Biron narsa ovutar va na,
Na birovga ko'ngil ochsam der.
Qo'shnilar bosh chayqab ma'nodor,
Shivirlashur o'zaro takror:
«Tezroq erga tegmog'i lozim!..»
Yetar endi. Azizlar, o'zim
Mas'ud sevgi tasviri bilan
Xayolimni shodlantiray bot.
Beixtiyor yonurman, hayhot,
O'kinch, afsus ta'siri bilan.
Ma'zur tuting, Tatyanaamga, rost,
Muhabbatim mening beqiyos.

XXV

Asir bo'lib soatma-soat
Yosh Olganing xush maqomiga,
Vladimir berildi behad
Tutqunlikning sirli domiga.
Qiz hujrasi ichra xilvatda
Kechalari doim suhbatda,
Tong chog'lari berib qo'lga qo'l,
Goh bog' aro sayr etishar mo'l.
Ne tong! Yigit sevgidan sarmast,
Istihola g'uluvi aro
Qiz kulgisi daldasida goh
Kokillarin o'ynaydi-yu, bas,
Yurak yutib, u faqat sekin
O'pib qo'yar qizning etagin.

XXVI

U Olgaga goh ibratli, soz
Kitob o'qib bergaydir biron. –
Muallifi behad ta'bshunos,
Yo'lda qolur Shatobrian¹.
Goh qizarib ammo ikki-uch
(Bema'ni-yu beadab-u puch
Ma'suma qiz uchun xatarli)
Sahfasini tashlab o'tardi.
Odamlardan chetroqda, hamdam,
Goh egilib shohmot uzra jim,
O'yga cho'mib o'ltirurlarkim,
Ul parishon Lenskiy shu dam
Urar goho, o'y surib teran,
O'z ruhini piyoda bilan.

XXVII

Shoir uyga ketsa ham, fikr
Olga bilan band edi butun,
Uning uchun albomning uchqur
Sahfalarin bezardi betin:
Goho qishloq lavhasi, yana
Qabrisdagi ma'bad², sag'ona,
Nafis ranglar bilan yo bitar
Chiltor uzra jajji kabutar.
Goh esdalik daftariga bir –
O'zga imzolardan so'ng, ajab
Orzularning yodgori aylab,
Qoldiradi latifgina she'r;
Oniy o'ydan umruzoq nishon,
Yillar o'tur, u o'chmas hamon.

¹ *Shatobrian Rene* (1768–1848) – fransuz adibi va siyosiy arbobi.

² *Qabrisdagi ma'bad* – yunon asotirida muhabbat ilohasi hisoblangan.

XXVIII

Qishloqlik bir qiz albomini
Siz ko'rgansiz, albat, ko'p kezlar.
Boshdin-oyoq hamma yog'ini
Bo'yab tashlar dugona qizlar.
Imlo unda butkul tumtaroq,
She'rlari ham bevazn-u turoq,
Chin do'stlikning belgisi uchun
Yozmishdirlar qisqa-yu uzun.
Ilk betida ko'zga to'qinur:
Qi' ecrirez-vous sur cez tablettes¹,
Imzosi: t. a v. Annette²;
Va eng so'nggi betda o'qilur:
*«Mendan ortiq sevsa kim sani,
Bu yog'iga yozsin-chi, qani».*

XXIX

Siz, albatta, ko'rursiz unda –
Ikki yurak, mash'al va chechak;
To o'lguncha sevishga undab
Bir qasam ham bitilgan, beshak;
Allaqanday harbiy nazmboz
Chirkin she'r-la bulg'abdi qog'oz.
Do'stlar, bunday albomga har dam,
Rosti, jon deb yozardim men ham.
Komit erur zero imonim –
Bu purixlos yolg'onim biror
Iltilotga bo'lgay sazovor;
Zo'rmi-yo'qmi manim yolg'onim –
Zaharxanda qilib biror jon
Bahs etmaydi keyin hech qachon.

¹ Bu betlarga siz ne yozursiz?

² Adoyi Anettangiz. (*Fransuzcha.*)

XXX

Ey siz, jinlar kutubxonasi,
Parokanda, ey qalin tomlar!
Po‘rim nazmbozlar modasi –
Oliymaqom, ajib albomlar, –
Tolstoyning¹ tasvir olami,
Yo Baratinskiy qalami
Jilo bergan matohlar! Qator
Bo‘ling Xudo qahriga duchor!

Albom tutib bir xonim, tannoz,
Mendan dastxat aylasa talab,
Chulg‘ar meni titroq va g‘azab,
Qalbimning tub-tubida noxos
Qo‘zg‘aladi achchiq hajviya.
Unga esa darkor madhiya!

XXXI

Yosh Olganing albomiga, bas,
Lenskiy puch madhiya bitmas;
Sozi olur sevgidan nafas,
Qaynoq hislar uni tark etmas.
Neki ko‘rsa, eshitsa shoir,
Shuni yozur Olgaga doir:
Haqiqatga to‘lib o‘ylari,
Daryo bo‘lur g‘amgin kuylari.
Sen ey, jo‘shqin Yazikov², dilxun,
O‘z qalbingning avjin o‘ylab san,
Xudo bilar, kimni kuylabsan!
Miskin she‘rlar to‘plami bir kun
Taqdim etur o‘zingga o‘shal
Qismatingning qissasin tugal.

¹ *Tolstoy Fyodor Petrovich* (1783–1873) – musavvir, jihozkash, haykaltarosh. Rassomlar akademiyasining vitse-prezidenti bo‘lgan.

² *Yazikov Nikolay Mixaylovich* (1803–1847) – romantik shoir, Pushkinning do‘sti, mayin elegiyalar muallifi.

XXXII

Jim bo'li! Qattol munaqqid giryon¹,
G'amgin she'rlar ayanch gultojin
Itqiting, deb berar-u farmon,
Qofiyasoz do'stlarga ochiq
Qichqiradi: «Basdir yig'lamoq,
Hamon birday, bas, vag'illamoq,
Qo'msamoq bas o'tmish, moziyni,
Kuylang endi boshqa mavzuni!» –
Haqsan, balki bizga tutarsan
Niqob, xanjar yana burg'uni,
Fikrlarning o'lik mulkini
Tirgizmoqni farmon etarsan.
Shundaymasmi? – «Aslo! Xitoblar:
Qasidalar yozing, janoblar,

XXXIII

Nechuk yozgan bo'lsalar gurros
O'tmish yillar, yozingiz shundoq...»
– Balandparvoz qasidami, bas,
Bas, bari bir emasmi, o'rtoq?!
Hajnavis so'zin etgil yod!²
Ko'chirmachi liriklar, nahot,
Avlo bo'lsa sen uchun har dam
Bizning tushkun nazmbozlardan? –
«Elegiya ammo – puch narsa,
Maqsadi ham go'yo puch danak;
Qasidaning g'oyasi – yuksak,
Ham xayrli...» Bu yerda rosa
Bahslashmog'im mumkin-u, abas,
Ikki asr talashmasin, bas.

¹ *Munaqqid* – V.K. Kyuxelbeker nazarda tutiladi. Quyiroqdagi «*Qo'msamoq bas o'tmish, moziyni*» degan so'zlarni Pushkin Kyuxelbekerning «*She'riyatimiz yo'nalishi to'g'risida*» degan maqolasidan olgan.

² *Hajnavis* – bu o'rinda I.I. Dmitriyev (1760–1837) – shoir, Karamzinning safdoshi; balandparvoz qasidalar yozgan shoirmi u nosamimi deb kulgan.

XXXIV

U erkinlik, shuhrat shaydosi
Tug'yon-u o'y quyuni aro
Qasida ham tashlar-u yozib
O'qimas hech Olgasi ammo.
Ayting, qaysi dardli bir shoir
Sevgilisi qoshida axir,
She'rlarini o'qimish? Hayhot,
Yo'qmish bundan ortiq mukofot.
Baxtiyordir kamtarin oshiq,
Ishq-u qo'shiq ma'budasiga –
Xumor ko'zli mahbubasiga
Hasratini kuylasa ochiq!
Baxtiyordir... garchi ul malak
Xayolida boshqa bir tilak.

XXXV

Va lekin men orzum kuylari,
Xayollarim ohangini, rost,
Bolaligim hamdami – qari
Enagamga o'qiyman, xolos.
Yo tushlikdan keyin valdirab
O'tib qolsa qo'shnim tentirab,
Shartta ushlab etagidan tez,
Dardim bilan bo'g'aman shu kez.
Va yoki (bu behazildir, oh),
Toldirib g'am, qofiya o'yi,
Ko'l bo'yida kezib, yovvoyi
O'rdaklarni hurkitaman goh:
Tinglab jarang she'rimni, bari
Uchib ketar qirg'oqdan nari.

XXXVI. XXXVII

Xo'sh, Onegin qalay? Ha, do'stlar!
Sabringizga tilab men to'zim,
Mashg'ulotin uning durustlab
Yozajakman batafsil o'zim.
Tarki dunyo aylab yurar u;
Yozda yettilarda turar u,
Anhor oqur tog'lar tegida, –
Yengil-yelpi kiyim egnida,
Gulnoraning¹ kuychisidek zab
Hellespontni² suzib kechardi,
Keyin qahvasini ichardi,
Bemaza bir jurnal varaqlab,
Kiyinardi...

XXXVIII. XXXIX

Kezish, o'qish, uyqu damlari,
Jilg'a sasi, o'rmon ko'lkasi;
Goh qorako'z oqbadanlarning
Tarovatli qaynoq bo'sasi;
Yuvosh tulpor – minib uchishlik,
Serxarxasha va nozik tushlik,
Ham shu'larang sharob – bir shisha,
Uzlat, jimlik, kimsasiz go'sha...
Shudir uning qutlug' hayoti,
Bog'lanmishdir shunga tuyg'usiz,
Ardoq ichra kechar qayg'usiz
Ajib yozgi kechalar toti.
Unutilmish shahar, oshnolar,
Bayramlar-u dilgir g'avg'olar.

¹ *Gulnor* – J.G. Bayronning «Korsar» dostoni qahramoni.

² *Hellespont* – Dardanel bo'g'ozining qadim yunoncha nomi. Bayron 1810-yilda shu bo'g'ozdan suzib o'tgan. Bu o'rinda Pushkin mubolag'a usulidan foydalanib, Oneginga istehzo qilmoqda.

XL

Ammo bizning shimol yozlari
Masxaradir janub qishiga –
Ko‘rinar-u yo‘q bo‘lar, bori,
Garchi malol bu gap kishiga.
Kuz nafasi kezar havoda,
Quyosh kamroq porlar samoda,
Qisqaradi erinchak kunlar,
Endi g‘amgin kuylab chekinar
O‘rmonlarning sirli soyasi;
Dalalarga tushgaydir tuman,
Ko‘chib ketar janubga tomon
G‘ag‘illagan g‘ozlar galasi.
Zerikarli bir fasl yaqin,
Ostonada qish turar tag‘in.

XLI

Sovuq tunni quvar tong nuri,
Ekinzorlar – jimjit va bequt;
Yo‘lga chiqar jonivor bo‘ri
Och juftini ergashtirib zud.
Kishnab qolar yo‘lda sezgir ot,
Ehtiyotkor yo‘lchi shu zahot
Jon boricha yelar tog‘ tomon.
Tong chog‘lari endi podabon
Dashtga sigir haydamas bu kez.
To‘plash uchun podani choshgoh
Qo‘bizi ham sayramaydi goh.
Kulbasida kuylab dehqon qiz
Ip yigirar. Miltirar bu choq
Qish tunlarin hamdami – chiroq.

XLII

Chirsillaydi, mana, ayozi, qor,
Kumush gullar – dalalar aro...
(Qofiyasin kutarsiz – bahor:

Ola qoling, mana, marhabo!)
Kiyib olib soy ham muz libos,
Yaltiraydi parket poldan soz.
Bolakaylar ayoq changida
Chuvvos muzni qirar chang'ida.
Lapanglagan qizilpanja g'oz
Suvda suzmoq bo'lib, yondashib,
Muz ustiga oyog'in bosib,
Sirpanar-u yiqilar bexos.
Birinchi qor charx urib o'ynar
Yulduzlanib sohilga qo'nar.

XLIII

Bunday chog'da ne bor ovloqda?
Kezmoqmi? Yo'q, qish fasli, qara,
Zeriktirar ko'zni qishloqda
Birday ochiq, yalang manzara.
Ot surmoqmi beomon cho'lda?
Yo'q, yo'q, unda bilgilki, yo'lda
Muzli yerda chopolmay ozod,
Qulab tushar taqalangan ot.
O'tiraver kulbangda o'zing.
O'qi, Pradt¹ yo Valter Skott².
Yoqmaydimi – hamyonni ol bot:
Yo g'azablan, yo ich; bu uzun
Kecha kechar, erta ham, ayon,
Qishdan bir nav chiqursan omon.

XLIV

Onegin Chayld Haroldga o'xshar:
Chulg'ab o'ychan yalqovlik butun,
Sahar muzli vannaga tushar,
Keyin uydan chiqmas uzzukun.

¹ *Pradt Dominnik* (1759–1837) – farang publitsisti, Napoleon saroyining ruhoniysi bo'lgan.

² *Valter Skott* (1771–1832) – ingliz adibi: ham nosir, ham shoir.

Qo'yib faqat ikkita soqqa,
Tongdan bilyard o'ynar u yakka.
Uchsiz tayoq – yolg'iz yarog'i,
Hisobining yo'qdir adog'i.
Oqshom cho'kar qishloqqa sekin,
Qolar bilyard, tayoq bir zamon;
Kamin oldi, yoziq dasturxon, –
Lenskiyni kutar Onegin:
Chana kelar, uch otli – uchoq,
Kela qolgin tushlikka tezroq!

XLV

Tul Kliko yoki Moeta
Nomidagi mo'tabar sharob¹
Shoir uchun muzdek holida
Keltirilar shu lahza, shu tob
Toshar misli Ipokrena²,
Tovlanishi, ko'pigi, yana
Boshqa sifatlari, begumon,
Maftun etmish meni bir zamon.
Eslang, do'stlar, berardim faqat
So'nggi baxtsiz chaqamni hatto:
Bu may sehri etmishdir paydo
Ne nomaqbul ishlarni bir payt;
Bermish qancha she'rlar, kulgular,
Qancha bahsu quvnoq orzular!

XLVI

Uning jo'shqin ko'pigi lekin
Sog' me'damni buzar mening sal.
Men ham sokin *Bordoni*³ bukun
Ul sharobdan ko'rurman afzal.

¹ *Kliko, Moeta* – shampan vinolarining yorliq-tamg'alari.

² *Ipokrena* – qadim yunon asotirida she'riy ilhom bulog'i.

³ *Bordo* – qizil farang sharobi, yengil ichimlik.

*Aiga*¹ yo‘q endi parvoyim;
Ai – go‘zal, jo‘shqin, havoyi,
 Qaysargina va ham bema‘ni
 Ma‘shuqaga o‘xshaydi ayni...
 Lekin, *Bordo*, sen sodiq yorsan,
 Shodlikda ham, musibatda ham
 Hamma joyda hamisha hamdam,
 Xizmat ila qatorda borsan.
 Bo‘sh paytga ham sheriksan borho,
 Yasha, bor bo‘l, do‘stimiz *Bordo*!

XLVII

Olov so‘ndi; endi oltin cho‘g‘
 Ko‘zlarini qoplayotir kul;
 Sokingina taraladi bug‘,
 Kamin kam-kam soviydi butkul.
 Dud chilimdan o‘tar mo‘riga.
 Dasturxonning hanuz to‘rida
 Kuylayotir ul shu‘larang jom...
 Asta-sekin cho‘kib qolar shom...
 (Men sevaman do‘stona sirlar
 Va do‘stona gulgun jomlarni,
 Bunday paytni – bunday shomlarni
 Bo‘ri-yu it orasi derlar.
 Nechun shundoq, bilmayman faqat).
 Do‘stlar endi quradi suhbat:

XLVIII

«Qo‘shning nechuk? Nechuk Tatyana?
 Shaddod Olgang qalay, qadrdon?».

– Yarim qadah suz menga yana...
 Bo‘ldi, do‘stim... Butun xonadon
 Sog‘-omondir. Yo‘llashdi salom.
 Oh azizim, Olganing tamom

¹ *Ai* – Shampanidagi Ai shahri nomi bilan atalguvchi sharob.

Yelkalari, ko'ksi ne go'zal!
Qalbini ayt!.. Yana biror gal
Xursand qilib borsak, og'ayni!
O'ylab ko'rgin sen o'zing andak:
Ikki marta berding-ku darak,
Ko'rsatmading keyin qorangni.
Men befahm, eh, qara meni!
Chaqirganlar bu hafta seni.

XLIX

«Meni-ya?» – Ha. Kelgusi shanba —
Tatyananing tug'ilgan kuni.
Bormaslikka sabab yo'q senda,
Olga bilan onasi seni
Xo'b so'rashgan. – «Ko'p bo'lar juda
Qalang'i-yu qasang'i to'da...»
– Hech kim bo'lmas, men kafil shu on!
Bo'lar faqat ahli xonadon.
Iltifot et, yura qol u kun!
«Bo'pti». – Ey do'st, yaxshisan qanday!
U shunday deb sipqoradi may
Qo'shni qizlar sog'ligi uchun.
So'ng Olgadan so'zlar yana u.
Nima deysiz, muhabbatdir bu!

L

U shod: ikki haftadir bori –
Yonur baxtli kunning quyoshi.
Ham nikoh to'shagin asrori,
Ham sevgining ajib gultoji –
Shavqlariga uning intizor.
Oilaviy tashvish, oh-u zor
Sovuq esnoqlarning-da gali
Tushiga ham kirmagan hali...
Biz-chi, Himeneyning dushmani,
Oilada ko'urmiz faqat

Horitguvchi lavhalar qat-qat,
Xuddi Lafontenning¹ romani...
Qalban shoʻrlik Lenskiy – oʻshal
Hayot uchun yaralmish azal.

LI

U sevilgan... Hech boʻlmaganda
Shunday oʻylab, edi baxtiyor.
Eʼtiqodga berilgan banda
Baxtiyordir yanada yuz bor;
Baxtlidir, kim mast yoʻlchidek yo
Tinchib, qotsa xonaqoh aro.
Kapalakdan latif, ziyoda
Bahor gulin suysa dunyoda!..
Kimki koʻrsa barin oldindan
Tajribalar koʻnglin sovutsa,
Mastlik, behushlikni unutsa,
Har imo-yu har soʻzni chindan,
Aynan anglab, yashasa horib,
Bunday odam dunyoda gʻarib!

¹ A.S. Pushkin izohi: Avgust Lafonten – oilaga oid koʻpgina romanlar muallifi.

BESHINCHI FASL

*Bu mudhish tushlarni bilma sen hargiz,
O, mening Svetlanam!*

Jukovski.

I

O'sha yil kuz havosi behad
Uzoq turib qoldi diyorda,
Qishga intiq edi tabiat,
Qor-chi, yog'di faqat yanvarda –
Uchinchi tun. Uyg'onib sahar,
Derazadan Tatyana boqar,
Ko'rar: qo'ra, devorlar oppoq;
Tomlar oppoq, gulzorlar oppoq;
Oynada ham guli naqshning,
Daraxtlarda – kumushdan libos,
Qarg'alarning quvnashi na soz,
Kiyib momiq po'stinin qishning,
Olislarda yarqirar tog'lar,
Har yon – yorqin, oq hamma yoqlar.

II

Qish!.. Dehqon ham qilar tantana,
Qo'rasiga ochadi yo'llar;
Qari oti qor iskabgina
Amal-taqal, zo'rg'a lo'killar.
Yumshoq qorni ag'darib, ana,
Uchib borar soyabon chana,
O'ltiribdi chanakash epchil,
Po'stin uzra qiyig'i qizil.
Kuchukchasin o'tqazib sho'x-shan,

Chanasiga o'zi ot bo'lib,
Dasht bolasi o'ynar shod bo'lib,
Barmoqlarin muzlatdi, cho'xchan.
Ham og'rinar, ham kular yana,
Derazadan koyiydi ona.

III

Balki bunday manzara, tasvir
Jazb etmaydi sizni sira ham:
Bu bir g'arib tabiat, axir,
Nafosat ham unda juda kam.
Boshqa shoir fasih kalomda,
Xudo bergan o'tli ilhomda
Tasvir etmish birinchi qorni,
Qish gashtini, rang-u ohorni¹.
Sizni asir etgay u, albat,
Chanalarda sirli sayrlar
Sehrin aytur o'tli satrlar;
Bellashmoqqa yo'q menda niyat
U bilan ham, sen bilan hozir,
Ey Fin qishin kuylagan shoir!²

IV

Tatyana ham (rus qalbiga xos,
Boisini bilmayin faqat),
Ko'rki – sovuq chiroyiga mos
Rus qishini sevir behad.
Ayozi kunda quyoshli qirov,
Chana, kechki shafaqda lov-lov
Qorning qizg'ish xil'atin sevar,
Qutlug' tunlar zulmatin sevar.
Mudom bunday kechalar xushhol,
Uylarida tinmas tantana,
Joriylar ochilib yana,

¹ A.S. Pushkin izohi: Knyaz Vyazemskiyning «Birinchi qor» she'riga qarang.

² A.S. Pushkin izohi: Baratinskiyning «Ede» asaridagi Finlandiya qishining tasvirlariga qarang.

Bekqizlarga ochadilar fol:
Har yil birday va'da-xabarlar --
Harbiy er-u olis safarlar.

V

Tatyana jo'n rivoyatga-yu
Ishonadir turfa tushlarga,
Oy so'ylagan karomatga-yu
Qarta bilan fol ochishlarga.
Shubhalanar har alomatdan,
Har sharpa-yu har sinoatdan
Bir noxushlik, darak sezardi,
Sezganlari bag'rin ezardi.
Tannoz mushuk pech ustida goh
Yuzin yuvsa panjada, ayon,
Demak, uyga kelmoqda mehmon.
Samoning so'l so'yida nogoh
Yangi hilol bir o'roq bo'lib
Ko'rinsa yo ikkishox bo'lib, --

VI

Rangi o'char, titrar og'rinib.
Uchayotib yulduz nogahon
Tilib qora osmon bag'rini,
Kular ekan, shu lahza, shu on,
Yulduz tushib ulgurmasdan tez
Sarosima ichra sho'rlik qiz
Tilagini tilashga shoshar.
Biron joyda daf'atan agar
Qora kiygan rohib kelsa duch,
Yoki chopqir quyon dalada
Yo'lin kesib o'tsa, yanada
Qo'rqib, qolmas unda darmon, kuch,
Yuragini qoplab rutubat,
Bor, der edi, biron musibat.

VII

Kasb etgaydir sirli latofat
Dahshat, qo'rquv ichra ham go'zal.
Ziddiyatga moyil tabiat
Bizni shundoq yaratmish azal.
Hayit kelur! O, bu ne shodlik!
Follar ochur bealam yoshlik –
Hech narsadan yo'qdir armoni,
Qarshisida hayot maydoni –
Go'yo yorug', bepoyon, ravon.
Keksalik ham follar ochur-da,
Ko'zoynakda, bir oyoq go'rda, –
Hamma narsa ortida, vayron;
Yo'q, baribir umid – yashirin
Aldar kulib boladek shirin.

VIII

Shoyon nigoh bilan Tatyana
Boqar erib yonguvchi mumga,
Naqsh tuzib sham yona-yona
Ajib sirlar so'ylaydir unga;
Likopdagi limmo-lim suvdan
Chiqar bir-bir uzuklar; undan
Uzuk chiqar Tatlanaga ham,
Qadim qo'shiq kuylanur shu dam:
«Barcha dehqon unda badavlat,
Kuraklab zar yig'ur har qachon,
Eshitganga bo'lsin sharaf-shon!»
Kulfatlardan darakdir faqat –
Kuy munglidir ushbu qo'shiqda,
Qiz qalbiga ma'qul mushukcha¹.

¹ *Mushuk movni chorlaydi. Pech ustida uxlashga.* – Bu go'yo to'ydan darak beradi, birinchi qo'shiq esa go'yo o'lim alomatidir.

IX

Ayoz bir tun. Osmon ochiqdir;
Samovotda lojuvard chiroq –
Jimir-jimir sokin qo'shiqdir...
Yupqagina libosda bu choq
Keng hovliga chiqib Tatyana
Oyga oyna tutmoqda, ana.
Ammo xira ko'zguda, e voy,
Titranadi g'amgingina oy...
Qor... ingranar... o'tmoqda birov;
Qiz uchadi oyoq uchida,
Nay navosi singari juda
Mayin yangrar ovozi darrov:
– Ismingiz kim sizning, akaxon?¹
Hayron yo'lchi deydi: – Agafon.

X

Enagasi berib maslahat,
Fol ko'rmoqchi bo'ldi qiz pinhon,
Kech hammomda ikkovga faqat
Tuzatingiz, dedi, dasturxon;
Qo'rqinch bosdi lek Tatyani...
Men ham o'ylab Svetlanani,
Dahshatlarga botdi xayolim.
Bas, ochmadik Tatyana folin.
Yechib ipak tasmasini qiz,
Xob ko'ylakda kirar to'shakka.
Sevgi muhofizi Lel² yakka
Charx uradi boshida unsiz;
Par yostig'in ostida – ko'zgu.
Atrof jimjit. Uxlab qolar u.

¹ *A.S. Pushkin izohi*: Shunday qilib bo'lajak kuyovning ismini aniqlaydilar.

² *Lel* – Antik rim asotirida yoy-kamalak bilan qurollangan qanotli bola qiyofasidagi sevgi ilohi.

XI

Qiz ko‘radi g‘aroyib bir tush:
Qor qoplagan yobonda yakka
Borar emish, tegrasi noxush
Cho‘mgan hazin qorong‘ilikka;
Qortepalar – qizning qoshida,
O‘shal qorli ma‘vo ichida
Guvlab-toshib, o‘kirib, e, voy,
Oqar qishga bo‘ysunmagan soy.
Titrar qo‘sha ingichka xoda –
Yopishganmish muzlab birikib,
Bu soy uzra ajal ko‘prigi;
To‘xtab qolmish hayron, aftoda
Qora girdob qarshisida qiz,
Noiloj-u notavon, ojiz.

XII

Qolgan kabi dardli hijronda
Zorlanadi Tatyana soyga;
Kimsa yo‘qki ammo u yonda,
Madad qo‘lin cho‘zsa bu soyga.
Ul qortepa tebranib birdan,
Qay jonzod deng chiqibdi qordan?
Pahmoq ayiq, kattakon, zo‘rmish,
Qiz: «Oh!» – demish, ayiq o‘kurmish.
So‘ng tirnoqli, dag‘al panjasin
Tatyanaga uzatmish, qarang,
Qiz qaltirab ushlabdi arang;
Qo‘rqa-pisa, mana shu yo‘sin
Soydan o‘tib olibdi omon;
Yursa, ayiq ergashar hamon!

XIII

Ortga boqmay, etolmay jur‘at,
Qiz ildamroq borar tobora;
Ammo paxmoq qaroldan faqat

Qutulmoqqa yo‘q emish chora;
Maxluq kelar inqirab hamon;
Ro‘parada – sokin bir o‘rmon;
Qarag‘aylar qaragaylar tund,
Qor ustida shoxlari butun
Egilmishdir; tepalar, qirlar –
Tog‘terag-u arg‘uvon, qayin
Oy nurida yaltirar mayin;
Yo‘l yo‘q sira; jangal-u jarlar
Qorlar bosib qalin, benavo
Yotar emish izg‘irin aro.

XIV

Qiz o‘rmonga kirmish, ayiq ham.
Tizzasidan kelar emish qor.
Dam bo‘ynini shoxlar tilib, dam
Uning tilla sirg‘asin badkor
Qulog‘idan olarmish yulib;
Boshmoqlari gahi ho‘l bo‘lib,
Qorga botib qolar emish goh;
Ro‘moli ham tusharmish nogoh;
Ammo qo‘rqar, yerdan ololmas;
Orqasida – ayiq izma-iz,
Titroq qo‘li bilan hatto qiz
Etagin ham sal ko‘tarolmas;
Ergasharmish ayiq ham dajjol,
Yugurishga qolmabdi majol.

XV

Qor ustiga yiqiladi qiz;
Ayiqa chaqqon ko‘tarib jo‘nar;
Qiz indamas – behush-u ojiz,
Qimir etmas, nafas ham tinar;
Yelar ekan ayiq o‘rmonda,
G‘arib chayla uchrrar, zormanda;
Atrof jimjit, chayla ham oppoq –
Tomigacha qor emish biroq.

Darichasi yorug' – nurafshon,
Chayla ichi – shovqinmish, qiy-chuv.
Ayiqlar der: «Bir oshnam uyi bu,
Isinib ol, kirib bir maydon!»
Ayiqlar bosib o'tib dahlizni,
Ostonaga qo'yanmish qizni.

XVI

Hushga kelib Tatyana ko'rmish –
Dahliz; o'chgan ayiqlar daragi;
Ichkarida – marosim, zo'rmish
Qiyqirig'-u jomlar jarangi.
Zarra ma'no anglamay lekin
Qiz tirqishdan boqibdi sekin,
Hayhot, davra qurmish ne zotlar?
G'aroyib-u g'arib jonzotlar:
Biri – shoxdor, bittasi qurg'ur –
Ittumshug'-u, biri – xo'rozbosh,
Echkisoqol alvasti yondosh,
Bir qoqsuyak – sarta'zim, mag'rur,
Ana, dumli pakana – shumshuk,
Yarimturna, ham yarimmushuk.

XVII

Bundan dahshat, bundan vahmasi:
Qisqichbaqa o'rgimchak mingan.
G'oz bo'ynida odam kallasi
Kezar, qizil qalpoqni kiygan.
Yel tegirmon raqsga tushar,
Qanotlari qirsillab uchar;
Qo'shiq, kulgi, itlar hurishi,
Ot dupuri, inson tovushi!
Ko'rib qolgach davrada alhol
Ham aziz, ham qo'rqinch kimsasin –
Dostonimiz bosh sababchisin,
Tatyana ne ayladi xayol!
Onegin ham unda o'ltirar,
Eshikka goh ko'z yugurtirar.

XVIII

U ishorat etsa – bilgaylar,
Ichsa – ichib chinqirgay barcha;
U bir kulsa agar – kulgaylar,
Qosh chimirsa – jim turgay barcha;
Bu yerda u xo'jayin, ayon:
Qo'rqmas endi Tatyana chunon,
Qiziqsinib o'zi bu mahal
Qiz eshikni qiya ochar sal...
Birdan shamol ichkari urib,
Tun shamlari o'char shu tobda:
Avbosh to'da bo'lar bezovta;
Nigohlari chaqnab, o'kirib,
Onegin bot o'rnidan turar;
Hamma turgach, eshikka yurar.

XIX

Qo'rquv bosib, shoshib Tatyana,
Qochay desa, yo'qmish chorasi;
Sabri tugab, to'lg'onib yana
Chinqiray der, chiqmas nolasi.
Eshik ochar Yevgeniy shunda
Va do'zaxiy gala qoshinda
Paydo bo'lar daf'atan bu qiz;
Vahshiy kulgi yangraydi shu kez.
Ko'z, tuyog'-u egri xartumlar.
Tish, mo'ylov-u qontalash tillar,
Quruqsuyak barmoq sabillar,
Shoxlar, bari, kokildor dumlar –
Qizga imo qilib betinim,
Qichqirarmish: Maniki! Manim!

XX

Meniki! – der Yevgeniy badhol,
Vahshiy to'da birdan tarqalar;
Sovuq zulmat qo'ynida alhol

Navnihol qiz do'sti-la qolar.
Tatyanani keyin birpasda
Chetga tortib Onegin asta,
So'ng omonat bir o'rindiqqa
O'tkazar-u kiftiga shilqqa
Boshin qo'yar... Nogoh shu asno
Olga kirar, Lenskiy keyin;
Ziyo porlar; Onegin keskin
Qo'lin siltab, ko'zlari bejo,
Mehmonlarni so'kar beomon;
Tatyana-chi, yotar chalajon.

XXI

Janjal qizir; Onegin shu payt
Uzun pichoq sug'urar, hayhot,
Qulab tushar Lenskiy... Dahshat,
Zulmat bosar; Uchar bir faryod...
Lopillaydi chayla ham yana...
Va... uyg'onar qo'rqib Tatyana...
Qarar, yorug' tushgan xonada,
Muzlab naqshin bo'lgan oynada
Yolqinlanib o'ynar tong nuri;
Shimol Avrorasiday¹ yal-yal
Yonib-yonib Olga shu mahal
Qaldirg'ochday kirar charx urib;
Der: «Sen menga aytgin-chi shunda,
Bu kech kimni ko'rding tushingda?»

XXII

U singlisin payqamas ammo,
Kitob ushlab yotar to'shakda,
Bir-bir varaqlaydi-yu, aslo
Og'iz ochmas unga tush haqda.
Garchi kitob shirin, safoli
Shoirona xayoldan xoli,

¹ *Shimol Avrorasiday...* – Avrora – qadim yunon asotirida tonggi shafaq ilohasi.

Na hikmat bor, na tasvir-tazyin;
Na Vergiliy¹, ammo, na Rasin²,
Na Skott, na Bayron, Seneka³,
Na xonimlar Moda jurnali⁴
Bu kitobga tenglashmas hali;
Do'stlar, bu zot – Martin Zadeka⁵,
Xaldey⁶ donishmandlarin piri,
San'ati – fol va tush ta'biri.

XXIII

Ajoyib-u teran bir asar,
Buni ovloq go'shaga bir payt
Keltirgandi sayyor savdogar,
Tatyanaga maqtab, nihoyat,
«Malvina»ni⁷ qo'shibon shunga
Zo'rg'a berib uch yarim so'mga,
Ustama ham olgandi tag'in —
Ko'cha masallari to'plamin,
Til kitobi, «Pyotrnoma»⁸,
Marmontelning⁹ uchinchi tomi —

¹ *Vergiliy* – eramizdan avvalgi 70–19-yillarda yashab o'tgan Rim shoiri. «Eneida» dostonining muallifi.

² *Rasin Jan* (1639–1699) – farang dramaturgi, teatr arbobi.

³ *Seneka* – eramizdan avvalgi 65–4-yillar atrofida yashab o'tgan Rim faylasufi va dramaturgi.

⁴ *Xonimlarning moda jurnali* – Brodskiyning fikricha, so'z P.I. Shalikovning «Ayollar jurnali» ustida boradi. Lekin bu na'ma jurnali emas. XIX asrda Rossiyada bunaqa jurnal bo'lmagan. Demak, farangcha «Na'ma jurnali» nazarda tutilgan.

⁵ Fol kitoblari bizda Martin Zadeka firmasida nashr etiladi. B. M. Fyodorovning uqtirishicha, bu muhtaram zot hech qachon fol kitobi yozmagan ekan.

⁶ *Xaldey* – qadim Bobilda folchilarning yulduz harakatiga qarab, kelajakni aytishga uringanlarning boshlig'i.

⁷ «*Malvina*» – farang adibasi Mariya Kottenning (1770 – 1807) olti qismdan iborat bo'lgan romani.

⁸ «*Pyotrnoma*» – Pushkin kinoya bilan Aleksandr Gruzinsovning «Pyotrnoma» dostoni va Sergey Shixmatovning «Buyuk Pyotr» degan qahramonlik dostonini eslagan.

⁹ *Marmontel* – XVIII asrda yashab o'tgan ikkinchi darajali bir farang yozuvchisi.

Ketdi; keyin Zadeka nomi
Qizga aziz bo'ldi tamoman.
Taskin bo'ldi dardlari uchun;
Kechalar ham uxlaydi quchib.

XXIV

Qizni qiynar tushlar savdosi,
Ta'birini bilmaydi faqat.
Qo'rqinch ro'yolarning ma'nosin
Shu kitobdan izlar betoqat.
Mana, qisqa ul mundarija –
Alifboviy tartib bo'yicha
Ayiqlar, archa, alvasti, bo'ron,
Zulmat, ko'priklar, tog', tipratikon,
Qor, qarag'ay so'zlarin izlar.
Zadeka ham berolmas madad.
Ammo mudhish tushi beadam
G'am-g'ussali kunlardan so'zlar.
Tatyanamiz yana necha kun
Shuni o'ylab yashadi dilxun.

XXV

Mana, oltin vodiylar osha
Shafaq gulgun qo'llari birlan¹
Hadya etur quyoshga qo'sha
Tug'ilgan kun bayramin birdan.
Larinlarning qo'rasi tongdan
Gavjum; qo'ni-qo'shni har yondan
Kelur suron solib yanada
Turli arava-yu chanada.
Dahliz tirband, tiqilinch, g'ulu;
Mehmonxona: yangi yor-do'stlar;
Itlar hurar, o'pishar qizlar,

¹ *A.S. Pushkin izohi:* Lomonosovning mashhur satrlariga parodiya:

Shafaq gulgun qo'l ila

Tonggi soqin suvlardan

Olib chiqar quyoshga qo'shib... Va hokazo.

Ostonada g'ovur, sas, kulgi;
Mehmonlarning tavoze sasi,
Doya sasi, bola yig'isi...

XXVI

Norgulgina xotini bilan
Yo'g'ongina Pustyakov bunda;
Faqir mujiklarning sezag'on
Xo'jayini – Gvozdin shunda;
O'ttiz yoshdan ikki yoshgacha
Bor bolasin sudrab, boshqacha,
Keksa Skotininlar kelur;
Ham olifta Petushkov yelur,
Mening bo'lam bo'lmish Buyanov
Kiyimish momiq, soyabon-qalpoq ,
(Albat, sizga tanishdir andoq)¹,
Iste'foga chiqqan Flyanov –
Shunda, ig'vogar-u firibchi,
Poraxo'r-u mechkay, qiziqchi.

XXVII

Panfil Xarlikovning ahli-la –
Kelgan askiyaboz Trike,
U Tambovdan kelmish yaqinda,
Ko'zda – oynak, boshda – pariki.
Chin farangday cho'ntakda, yohu,
Tatyanaga she'r keltirgan u.
Bolaga ham tanish bayti deng:
«Uxlayotgan go'zal, uyg'oning!»
Ko'hna qo'shiqlarning ichinda,
Bir bayozda bosilmish bu bayt,
Topqir shoir Trike shu payt
O'zi ijod qilgandek chindan,
«Go'zal Nina» o'rniga yana
Dadil aytur: «Go'zal Tatyana».

¹ *Buyanov...* albat, sizga tanishdir... Buyanov – V. L. Pushkinning «Xavfli qo'shni» dostoni qahramoni. Keyinroq Pushkin uni yana «Shijoatli Buyanov akam» deb, sho'xlik qilib xotirlaydi.

XXVIII

Tashrif etdi harbiy dahadan
Qo'shin komandiri – a'losi,
Onaxonlar arzandasi, ham
Bo'yga yetgan qizlar dahosi;
Oh, bu mujda dillarni chog'lar!
Kelur, mana harbiy mashshoqlar!
Yubormishdir polkovnik o'zi.
Demak, bazm-u musiqa qizir!
Qizaloqlar sakrab quvnaydi¹.
Taom kelur. Mehmonlar bari
Juft-juft o'tar dasturxon sari.
Tatyanani qizlar qurshaydi;
Qarshisida – erkaklar faqat:
Cho'qinishar, boshlashar suhbat.

XXIX

Bir zum tindi, bas, so'zlashishlar,
Chapillaydi og'izlar. Har yon
Taqillaydi likop, qoshiqlar,
Jaranglaydi qadahlar chunon.
Sekin-asta mehmonlar tag'in
Boshlar yalpi gurung va shovqin.
Tinglamas-u, hamma qichqirar,
Tortishar-u kular, chinqirar.
Shunda birdan ochilar eshik.
Lenskiy va Onegin kirar,
«Oh, shukur!» – deb beka qiyqirar.
Kelar kursi, taqsimcha, qoshiq;
Chorlashibon mehmonlar shu kez
Ikki do'stni o'tqazishar tez.

¹ A.S. Pushkin izohi: Ayol jinsining sodiq ixlosmandlari bo'lgan bizning munaqqidlarimiz bu satrlarning adabsizligini aytib, qattiq tanqid qilishgan.

XXX

Tatyanaga ular ro‘baro‘,
Ammo tonggi oy kabi rangsiz,
Quvg‘in ohu yanglig‘ titrar-u,
Soya solgan ko‘zlarini qiz
Yerdan olmas, qiynar hayajon.
Mushkul, noxush holat bu zamon.
Ikki do‘stning tabrik, salomin
Qiz eshitmas, ko‘zlar selobin
Zo‘rg‘a tiyar, tutar o‘zini.
Tayyor, behush yiqilsa tuyqus,
Yo‘l qo‘ymaydi andisha, nomus.
Qiz qimtinib, yamlab so‘zini,
Bir-ikki so‘z aytadi-yu, bas,
O‘ltiradi o‘rnida besas.

XXXI

Jazavali, asabiy holat,
Ko‘zyoshlar-u behushliklarga
Yevgeniyda yo‘q aslo toqat,
Xo‘b to‘ygan bu noxushliklarga.
Tentak, ko‘rgach kattakon bazm,
G‘azablandi. Ko‘rdi-yu shu zum
Ma‘yus qizning hol, titrog‘ini,
O‘kindi-yu, so‘ng nigohini
Yerga tikdi. Tumtayib yana,
Lenskiyning jahlin qo‘zg‘ab soz,
Qasam ichdi olmoqqa qasos
Va halitdan aylab tantana,
Chizaverdi xayolan betin
Mehmonlarning hajviy suratin.

XXXII

Tatyananing dard-hayajoni
Sezilgandi hammaga, albat.
Atay ko‘z-u so‘zning nishoni

Moyli somsa edi bu fursat,
(Baxtga qarshi, sho‘r ekan u ham).
Turli taom yoniga shu dam
Berk shishada, yashnab hubobi,
Kelur Simlyanskiy sharobi.
Ey, ko‘nglimning yoquti – Zizi,
Uzun, xipcha qadahlar qator
Kelur, sening belingdek, ey yor,
Ma’sum she’rlarimning azizi;
Ey muhabbat piyolasi, bas,
O‘zing meni etarding sarmast!

XXXIII

Shishasidan etilgach ozod,
Toshar, jo’shar vajillab sharob.
Dilgir baytin o‘qish uchun shod
Turar janob Trike shu tob.
Majlis ahli tinglamoqqa zud
Shaylanadi, saqlaydi sukut.
Tatyanamiz chalajon, bo‘ylar,
Unga qarab Trike kuylar –
Soxta she’rin. Chapaklar, saslar
Olqishlaydi; unga Tatyana
Majbur ta’zim etmoqqa yana;
Shoir buyuk bo‘lsa ham, kamtar,
Ilk bor ichib qiz sog‘ligi-chun,
Baytni unga uzatar mamnun.

XXXIV

Yangray boshlar tabrik va rag‘bat,
Tashakkurlar aytar Tatyana.
Yevgeniyga kelganda navbat,
Qizning g‘amgin chehrasi, yana
Xijolati, horg‘in holati
Yigit qalbga shafqat soladi:
Aylar qizga jimgina ta’zim,

Nigohlari nechukdir shu zum
Ko'p mehribon edi hattoki.
Chindan ko'ngli ta'sirlandi yo
Sho'xlik qilib, u shilqimlandi, yo
Xohlamaymi, xohlabmi, yoki
Bas, shafqatli nigoh shu zahot
Qiz ko'ngliga baxsh etdi hayot.

XXXV

Taqirlaydi kursilar, shu on
Xalq yoprilar mehmonxonaga,
Asalari shunaqa g'ujg'on
Uchar yashil-alvon dalaga.
Taomlardan to'yib yashnagan –
Pishillaydi qo'shni qo'shniga;
Pech yonida xonimlar so'zlar,
Shivirlashur burchakda qizlar.
Yoziladi yashil dasturxon –
Jo'shqin qartabozlarni chorlar;
Boston, lumber o'ynaydi chollar,
Vist¹ ham juda mashhur bu zamon;
Bari – bir go'r, bir hiyla, bir fan –
Ziqna dilgirliklarga farzand.

XXXVI

Vistboz zotlar rosa o'ynashdi
Sakkiz davra, sakkiz karra ham
O'rinlarin nuqul almashdi.
So'ng choy keldi. Soatni har dam
Men tushlig-u choy, kechlik bilan
Belgilashni sevaman biram.
Qishloqda bu o'ng'ay odatdir:
Qornimiz eng to'g'ri soatdir.
Aytib o'tay yana, darvoqe,
Seningdek, ey ilohiy shoir,
O'ttiz asr ilohi – Homer,

¹ *Boston, lumber, vist* – qarta o'yinlari (qimor).

Men ham ko'p bor etmisham voqe
Kuylab she'rda ziyofatlarni,
Tiqin, taom, zarofatlarni!

XXXVII. XXXVIII. XXXIX

Choy keldi-yu, qizlar bohayo
Taomga qo'l cho'zibmi-cho'zmay,
Eshik orti – uzun sahn aro
Yangrab qoldi sibizg'a, surnay.
Musiqadan shodlanib alhol,
Choyni, mayni tark etib darhol,
Atrof kentlar Parisi¹ darrov –
Olga sari yelar Petushkov.
Ham qariqiz Xarlikovani
Huv tambovlik shoirim olur,
Tatyanaga Lenskiy kelur,
Buyanov-chi, Pustyakovani
Olib uchar. Quvnog'u go'zal
Ko'rki bilan tovlanadi bal.

XL

Men dostonim ibtidosida
(Yodga oling birinchi faslin)
Tasvir etmoq edim aslida
Albanidek² Peterburg bazmin.
Tanish xonimlarni o'ylab, lol,
Oyoqchasin so'ylab, xom xayol –
Xotirotda cho'kibman tamom.
Oyoqchalar, sizning xushmaqom
Izingizdan adashmoq basdir.
Qilmabdimi yoshligim vafo,
Hushni yig'ib, endi bexato
Savt-u navo tuzmoq havasdir;
Bu beshinchi faslim-da, birdan
Xoli bo'lsin chekinishlardan.

¹ *Paris* – qadim yunon asotirida Troya podshohining xotinini olib qochgan ko'rkam va dilbar yigit.

² *Albani Franchesko* (1578–1660) – italyan musavviri.

XLI

Bamisoli yoshlik kitobi
Bir usulda faqat telbavor
Aylanadi raqs girdobi;
Juftlar o'tar takror-u takror.
Kelgach qasos lahzasi, sekin
Kulimsirab zimdan Onegin,
Oshkor Olga yoniga kelar,
Uning bilan raqs etib yelar.
So'ng kursiga o'tqazar qizni,
Gap ochadi u yoq-bu yoqdan,
Bir oz fursat o'tgach, uzoqdan
Ikkov boshlar yana raqsni.
Hamma hayron. Lenskiy o'zi
Ishonmaydi, ko'rsa ham ko'zi.

XLII

Mazurka ham yangrar. Bir zamon
Gumbirlagan chog'da bu sado
Butun zalni chulg'ardi suron,
Titrrar edi parket ham hatto,
Zirillardi deraza qaqshab;
Endi biz ham qizlarga o'xshab
Silliq polda suramiz oyoq.
Ammo hanuz ko'p shahr-u qishloq
Saqlamishlar bu kuyning solim
Ibtidoiy tarovatini,
Sakrash, uchish mahoratini;
Hanuz moda – bizning bu zolim –
Yosh naslning yovi, ofati
Bu kuyni hech buza olmadi.

XLIII. XLIV

Shijoatli Buyanov og'am
Oneginim tomon keltirar
Tatyana va Olgani; shu dam

U Olgani olib yeldirar;
Sirpanarkan asta, eshilib,
Nozik ishqiy she'rni, egilib,
Shivirlaydi ul shirinzabon,
Qo'lchasini qisar, shu zamon
Olga yuzi lovullab yonib,
Aks etadi qizlik g'ururin.
Barin ko'rdi Lenskiy, barin!
Shoir behush, kuyib, qizg'onib,
To'xtatishgach kuy va raqsni,
Chorlar boshqa raqsga qizni.

XIV

Hayhot! Mumkin emasmish ammo!
Nima emish – bormish va'dasi,
Oneginga so'z bermish... Xudo,
O, Xudovand, ne bo'lur o'zi?
Ona suti og'zidan zarra
Ketmagan bu tannozni qara!
Oh, hiylagar bo'lib nihoyat,
Kasb etibdir alhol xiyonat!
Holsizlanib Lenskiy ancha,
La'natlaydi ayol zotini,
Chiqar, talab etar otini,
Jo'nar. Endi ikki to'pponcha
Va ikki o'q uning notugal
Taqdirini etajakdir hal.

OLTINCHI FASL

*Kunlari tumanli, qisqa diyorda
Bir avlod tug'ilgay – qo'rqmas o'limdan.*

Petrarka. (Itayancha)

I

G'oyib bo'lmish Lenskiy, mana,
Nafsi qonib o'z qasosidan,
Ziqlik chulg'ab, Onegin yana,
O'yga tolur Olga qoshida.
Qizgina ham shundoq esnaydi,
Lenskiyni ko'zi izlaydi.
So'ngsiz raqs uni beomon
Og'ir tushdek toldirmish yomon.
O'yin tugar, taom suzilar,
Joy solinar; band bo'lar, mana,
Dahliz, hatto huv cho'rixona.
Uyqu bosib, barcha cho'zilar.
Oneginim jo'naydi yakka
O'z uyida tinch uxlamakka.

II

Jimlik cho'kar, mehmonxonada
Xurrak otar yo'g'on Pustyakov –
Yo'g'on yori uning yonida.
Gvozdin, Buyanov, Petushkov,
Sal bemorroq Flyanov netar –
Oshxonada – kursida yotar.
Fufayka-yu eski qalpoqda
Uxlar janob Trike polda.

Opa-singil yotog'ida ham
Qizlar orom olmoqda turlik.
Tanhogina Tatyana sho'rlik
Derazaning tagida purg'am,
Oy nuriga cho'mib o'ltirar,
Huv zim-ziyo dashtga mo'ltirar.

III

Nechun paydo bo'ldi u birdan?
Ko'zlarida oniy mehr bor?
Qilig'i ne – Olgaga qilgan?..
Qiz o'rtanib, o'ylab beqaror,
O'z qalbiga kirar teranroq,
Aqli yetmas, tushunmas biroq.
O'rtar, qiynar rashk o'ti nuqul,
G'ijimlaydi qalbin muzdek qo'l;
Qiz poyida qorayib faqat
Shovullaydi tubsiz jar go'yo...
Tatyana der: «Bo'larman ado,
Lek uni deb o'lmoq – saodat.
Nolimayman, nolimam hech vaqt!
Yo'q, u meni etolmas xushbaxt».

IV

Ey dostonim, olg'a bos shitob!
Chorlayotir bizni o'zga zot.
Lenskiyning o'sha Qiziltov
Qishlog'idan besh tosh nari, shod,
Kimsasiz bir yobonda hamon
Zaretskiy yashar sog'-omon.
Bir payt o'zi zo'r avbosh bo'lgan,
Qartaboz to'daga bosh bo'lgan,
Qovoqxona voizi – sardor.
Bukun esa mehribon, sodda,
Barcha bo'ydoq qavmga ota,

Ishonchli do'st, mushfiq zamindor,
Hatto pok bir inson u mutlaq;
Tuzalmoqda asrimiz shundoq.

V

Yaltoqlanib kiborlar bir payt
Maqtashdi xo'b yovuz mardligin:
O'n qadamdan tuzni u faqat
To'pponchada urardi lekin.
Bir g'ayrati toshib o'shanda
Zo'r jasorat ko'rsatgan jangda –
Nogoh qalmoq otidan uchib,
Balchiq yerga o'larday tushib,
Faranglarga bo'lgandi tutqun.
Ne bebaho garov!.. Har nahor
Qarzga Veri¹ qoshida takror
Uch shishani quritmoq uchun –
Yangi Regul², nomus dahosi
Qayta asir bo'lishga rozi.

VI

Ermak uchun kulib ba'zida
U gangitib tentakni andak,
Yo oshkora va yoki zimdan
Dononi ham aylardi tentak.
Ammo bundoq mazax-u hazil
Tagi ba'zan chiqar edi zil,
Sho'xliklari gohi mo'l bo'lib,
Ilinardi o'zi go'l bo'lib.
U bahs etar quvnoq-u biyron,
Bo'lar-bo'lmas javob topar zud.

¹ *A.S. Pushkin* izohi: Parijlik restoran sohibi.

² *Regul* – eramizdan avvalgi III asrda Rim qo'mondoni bo'lgan. Rivoyatga ko'ra, karfagenliklarga asir tushib, sulh tuzish taklifi bilan tag'in Rimga yuborilgan. Unda Senatga urushni davom ettiraverishni maslahat berib, yana Karfagenga qaytgan. Bunda esa uni muqarrar jazo kutar edi.

Reja bilan saqlar-u sukut,
Reja bilan ko'tarar suron,
Tushib ikki do'st orasiga,
Eltib qo'yar jar yoqasiga.

VII

Yarashmoqqa majbur qilib yo,
Birga-birga yeb-ichar-u ul,
So'ng tarqatib hazil va ig'vo,
Obro'ylerin aylardi bir pul.
Endi zamon boshqa! Jasorat
(Ishq dardi-yu sho'xlikka monand)
Yoshlik bilan ketgaydir uchib.
Bo'ronlardan, nihoyat, qochib,
Aytganimdek, Zereskiy ham
Shumurt, akas ostida filhol
Yashaydir chin donishmand misol.
Horasiydek ekadir karam,
G'oz-u o'rdak boqib beqayg'u,
Bolalarga harf o'rgatar u.

VIII

U, anoyi emas! Onegin
Qalbin uning qilmas-ku hurmat,
Lekin sevar hukmlov ruhin,
Hamda sog'lom fikrini faqat.
Uning bilan ko'rishsa qachon,
Ilgari ham yayrardi shodon.
Tong sahardan bu zotni ko'rgach,
Zarra hayron bo'lmadi shu vaj.
Salom-alik qilgach, suhbatin
Nogoh bo'lib boshlagan erdan,
U g'alati tirjayib birdan,
Uzatadi shoirning xatin.
Derazaga borib Onegin
Xatni o'qir ichida sokin.

IX

Maktub – qisqa, mardona, ravshan,
Saqlab do'stning ehtiromini,
Shoir sovuq aniqlik bilan
Otishmaga chorlamish uni!
Onegin qilt etmay, behadik,
Bu xabarining elchisiga tik
Qarab, ortiq so'z demay biror,
E'lon qildi: «Men doim tayyor.
Zaretskiy turdi beizoh,
U bahona qilib ko'p ishni,
Istamadi ortiq qolishni.
Chiqib ketdi. Yevgeniy-chi, oh,
Sado berib vijdon ovozi,
O'z-o'zidan bo'ldi norozi.

X

Ajab bo'ldi! Qat'iy, beshafqat
O'z-o'zini tergab u pinhon,
O'zin aybdor topardi faqat,
Avval o'zi nohaqdir, ayon.
Kulib, pok va latif sevgini
Mazax qildi kecha Yevgeniy.
Ikkinchidan, o'n sakkiz yoshda
Shoir tentak bo'lsa, bu boshqa:
Uzrlidir aslida bu hol.
Yigitchani sevib havasdan,
Bu jangari bola bo'lmasdan,
Sapchimasdan bemahal, darhol,
Ko'rinmog'i shart edi, beshak,
Bo'lib oqil, nomusli erkak.

XI

U ko'rguzib latif hislarin,
Hurpaymasdan sher kabi og'ir
Yosh yurakdan g'azab izlarin

Sidirmog'i shart edi axir.
«Endi tamom, vaqt o'tdi, mana... –
O'ylaydi u. – Bu ishga yana
Bosh suqubdi eski da'vogar,
Bu maydagap, qattol, ig'vogar...
Gapi piching, masxara, egri,
Asli bunga loyiqdir nafrat.
Ahmoqlarning mish-mishi faqat...»
Mana, nadir jamoat fikri¹ –
U oriyat qo'zg'ar dahomiz!
Aylanar shul o'qda dunyomiz!

XII

Adoqsiz bir adovat bilan
Shoir uyda kutadir xunob,
Tantana-yu salobat bilan
Gapdon qo'shni keltirar javob.
Mana endi rashkchiga bayram!
Qo'rqqan edi, u shum, muttaham,
Biron hiyla chiqarib yo'qdan,
Ko'ksin olib qochar deb o'qdan.
Gumonlari bo'ldi bartaraf;
Endi ular tong chog'i chandon
Bir-birini etmoqqa gumdon
Boradilar tegirmon taraf,
Nishon olar ikkov yiroqdan,
Beldan yoki yuqoriroqdan.

XIII

Otishmadan Lenskiy oldin,
Ul tannozni chog'lab nafratga,
Ko'rmas bo'ldi Olgani, tayin,
Qarab quyoshga-yu soatga,
Qo'l siltabon nihoyat, bexos,
Qo'shni uyga o'tib qoldi boz.

¹ A.S. Pushkin izohi: Griboyedov satri.

U Olgani aylab xijolat,
Qo'zg'amoqchi ko'nglida hayrat;
Ammo Olga... Avvalgi holi:
Qanot bog'lab chiqdi hovliga –
Sho'rlik shoir istiqboliga;
Aldoqchi bir umid misoli
Qiz beparvo, shaddod va quvnoq,
Avval qandoq bo'lsa, o'shandoq.

XIV

«Nega erta qochib qoldingiz?»
Bu Olganing ilk savolidir.
To'lqinlanur yana tuyg'u-his,
Va Lenskiy besas voladir.
Qizning tiniq bu qaroshida,
Bu latif soddalik qoshida,
Bu shaddod qalb qoshida, alhol,
Tarqaladi rashk ila malol!..
Yigit boqar shirin, lutfkor;
Ko'rar: uni qiz sevar hanuz;
Yuragida tavba-yu afsus,
Qizdan uzr so'rashga tayyor.
Titraydi-yu, so'z topmas, tamom,
U baxtiyor, u qarib sog'lom...

XV. XVI. XVII

Olgasining yonida yana
Vladimir o'ychan, xafahol.
U kechagi qilmishin ta'na
Aylay desa, topmaydi majol.
O'ylar: «Bo'lay bunga xaloskor,
Yo'l qo'ymayman, toki u g'addor
Qaynoq oh-u maqtov-la ildam,
Yosh ko'ngilni urmasin yo'ldan;
Nilufargul navdasin toki
Kemirmasin chirkin qurt hech ham.

Hali nurga qonmagan g'uncham
Ochilmasdan so'lsinmi yoki?!»
Sharh aylasam, do'stlar, so'z bilan,
Men otishgum, demak, do'st bilan.

XVIII

U bilsaydi, yohu, agarda
Tatyananing ne dard jonida!
Lenskiy va Onegin erta
Jang qilishin ajal komida
Tatyana ham bilsaydi agar,
Oh, bu sirdan topsaydi xabar,
Qiz sevgisi bo'lib sababkor,
Birlashardi ikki do'st takror!
Ammo u his, muhabbat-tug'yon
Sirlarini ochmagan hech kim.
Onegin ham sukut saqlar jim,
Tatyana-chi, o'rtanar pinhon.
Bir enaga bilishga bilar,
Lekin fahmi ojizlik qilar.

XIX

Ha, tun bo'yi parishon o'zi, –
Lenskiy goh jimjit, goh quvnoq.
Gar siylasa ilhom parisi,
Bexud bo'lur har kim ham shundoq.
U qovog'in solib, chang chalar,
Bir parda – bir nag'mani olar,
Dam Olgaga termilib aytur:
«Men baxtliman, to'g'rimi?» – deyur.
Ammo kechdir. Endi boradir.
G'ijimlaydi qalbin g'am-alam;
Xayrlashar ekan qiz bilan,
Qalbi go'yo pora-poradir.
Qiz yigitga termilib so'rar:
«Nima bo'ldi?» – Hech nima. – Jo'nar.

XX

Uyga kelib, g'aladonidan
Olib ko'rar to'pponchalarni.
Yechinadi; shamning yonida
Ochib o'qiy boshlar Shillerni.
Ammo xayol tinchitmas uni;
Dardli yurak bilmas uyquni;
Ko'z oldida ul malaksiymo
Faqat Olga bo'ladi paydo.
Vladimir kitobni yopib,
Qalam olur; misralar bari –
Nuqul sevgi safsatalari
Jaranglaydi, keladi oqib.
Bazmda mast Delvigday¹ sarxush
Yonib o'qir chiqarib tovush.

XXI

She'ri omon saqlanmish ilkis,
U mendadir, mana, unlari:
«Qayga, qayga ketdingiz olis,
Bahorimning gulgun kunlari?
Kelajak kun... Unda nima bor?
Yo'q, nigohim izlaydi bekor –
Quchar uni tubsiz bir zulmat.
Taqdir hukmi haqdir; yo'q hojat;
Yo o'q tegib, yitarman badar,
Yo yonimdan uchib o'tar u,
Bari qutlug': bedorlik, uyqu,
O'z soati bordir, muqarrar.
Muborakdir zahmatli kun ham,
Muborakdir zulmatli tun ham!

¹ *Delvig Anton Antonovich* (1798–1831) – Pushkinning litseydosh do'sti, umrining so'nggiga qadar shoirning eng yaqin odami bo'lib qolgan. Yeseninining she'rini eslang: «Bizning Aleksandr Delvig haqida she'r yozgan madh etib kalla suyagin...»

XXII

Tongda shafaq tovlanur yana,
Jilvalanur yana yorug' kun;
Meni esa sovuq sag'ana
O'z qa'riga olar yo butun.
Yosh shoirning yodi – dunyosi
Cho'kar, yutib Leta¹ daryosi.
Olam meni unutar, ammo
Sen, go'zallik qizi, sen ammo
Mozorimda yig'larmisan zor!
O'ylarmisan: u sevmish meni,
Quyun umrin g'amgin tongini
Menga fido etgan edi yor!..
Kel-ey, chin do'st, ko'ngul qarorim,
Mahramingman sening, ey yorim!..»

XXIII

Yozmish shundoq mujmal va so'lg'in.
(Romantizm ataymiz buni,
Garchi romantizm-da uyg'un,
Men ko'rmasman bu she'rda uni).
Lenskiy tong oldi, nihoyat,
Charchab, boshin egib bag'oyat,
Rasm bo'lgan ideal so'zi
Duch kelganda, ilinar ko'zi.
Ammo hali shirin uyquni
Totmay turib, ko'p yotmay turib,
Qo'shnisi jim xonaga kirib,
Ovoz berib uyg'otar uni:
«Turing, yetti bo'libdir soat,
Kutib qoldi Onegin, albat».

¹ *Leta* – qadim yunon asotirida tiriklar bilan o'liklar dunyosini ajratib turuvchi unutish daryosi.

XXIV

Yanglishdi u lekin; Onegin
Mast uyquda yotur, vassalom.
Tun zulmati chekinar sekin,
Xo‘roz yo‘llar Zuhroga salom.
Gungurs uxlar Yevgeniy yakka,
Yuksaladi oftob falakka,
Yaltirab qor, izg‘irin, quyun
Tong nurida aylaydi o‘yin.
To‘shagida Onegin lekin,
Shirin uyqu qo‘ynida hamon.
Va nihoyat, turib bir zamon
U pardani ko‘tarar sekin;
Qarar, ko‘rar, oshar hayrati:
Allaqachon – jo‘nash fursati.

XXV

Tez qo‘ng‘iroq chalar. Yugurib
Farang Gillo kirar, bu – qarol.
To‘n va tufli berib ulgurib,
Kiyimlarin shaylaydi darhol.
Kiyinadi shoshib Onegin,
Qaroliga amr etar keyin
O‘q-yaroqli qutini olib,
Mening bilan yur, deydi, yelib.
Zumda uchqur chanalar shaydir.
Uchadilar tegirmon taraf.
Yetgach, aytur qarolga qarab:
«Mash‘um Lepaj¹ qurolin keltir.
Izimdan. – So‘ng: – Hayda, der shu on, –
Otlarni huv qo‘sh eman tomon».

¹ A.S. Pushkin izohi: Mashhur qurolsoz.

XXVI

To'g'onga kift tirab Lenskiy,
Tongdan kutar besabr-u toqat,
Dasht ustasi – quv Zaretskiy
Tegirmondan ayb topar faqat.
Uzr so'rab kelar Onegin.
Zaretskiy o'tinar sekin:
«Axir sizning sekundant qani?»
Otishmaning daho mergani
Azal usulparast bu zomin
Hatto odam o'ldirishda ham
Talab etar bexato, bekam
Shu san'atning qat'iy nizomin;
Qadim o'tmish urfiga sodiq.
(Shu sifati tahsinga loyiq).

XXVII

«Sekundantmi?» – Yevgeniy so'rar, –
Mana, do'stim – janobi Gillo.
Vakilimga, menimcha, biror
E'tiroz ham bo'lmagay illo.
Mashhur emas agarchi bu jon,
Ammo o'zi vijdonli inson».
Zaretskiy tishlab qolur lab.
Lenskiyga Onegin qarab:
«Boshlaymizmi?» – deydir shu zamon. –
«Boshlaymiz?» – der Lenskiy. Ular
Tegirmonning ortiga kelar.
Zaretskiy, vijdonli inson
Shartnomani tuzguncha birga,
Boqib turar g'animlar yerga.

XXVIII

G'animlar! Oh, qachondan beri
Bir-birining qoniga tashna? –
Ko'pdan buyon g'am, shodliklari
Baham bo'lgan bu ikki oshna!
Bukun voris dushmanlar misol
Qarashlari yovuz va qattol.
Mudhish, mubham tush kabi, chaqqon
Bir-biriga ikkov sovuqqon
Ajal chohin qazur besado...
Tegmay turib qo'llariga qon,
Bir do'stona kulib, ikki yon
Tarqalishsa bo'lmasmikin yo?..
Kiborga xos vahshiy adovat
Andishadan qo'rqadi faqat.

XXIX

To'pponchalar yaraqlar, mana,
Sumba urib, bolg'a taqillar.
O'q joylanar o'qdonga, ana,
Birinchi bor tepki shiqillar.
Kulrang borut shildirab shu dam
Borutdonga to'kilar. Mahkam
Buralgan tish – chaqmoqtosh hali
Tikkaygandir. Sarosimali
Gillo to'xtar yaqin to'nkada.
Yomg'irpo'shni tashlar g'animlar.
Zaretskiy aniq odimlar –
O'ttiz ikki qadam o'rtada,
Va ikki do'st ikki yon kelur,
Har biri o'z qurolin olur.

XXX

«Qani, boshlang endi!». Sovuqqon
Mo'ljal olmay g'animlar, oldin
Bab-baravar, qat'iy va ravon

Bosishdilar to'rttadan odim.
Ajalning to'rt qadamidir bu.
Yura turib, shu mahal, yohu,
Eng birinchi bo'lib Onegin
To'pponchasin ko'tarar sekin.
Yurishdilar yana besh qadam,
Lenskiy chap ko'zin qisib sal
Mo'ljal ola boshlar... Shu mahal
O'q uzadi Yevgeniy ildam...
Zang uradi ajal soati:
To'pponchasi tushib ketadi —

XXXI

Jim ko'ksiga eltar-u qo'lin,
Shoir qular. Xira ko'zida
Aks etadi dard emas, o'lim.
Tik tog'lardan shundoq ba'zida
Kun nurida yonib quyuni,
Ag'darilar qorlar uyumi.
Bir zum butun vujudi muzlab,
Unga chopar Onegin bo'zlab,
Qarar, uni chaqirar... Bekor:
Endi u yo'q. Shoir — javonmard
Halok bo'lmish, bo'lmish juvonmarg!
Bo'ronda, tong shafag'ida zor
Ajib bir gul bevaqt so'libdir,
Mehrobida gulxan so'nibdir!..¹

¹ *Mehrobida gulxan so'nibdir...* — Ustoz Oybek sharhiga ko'ra, «qadim xalqlarda Xudoga qurbon qilinadigan hayvonlarni shu mehrobda — maxsus tosh ustida yondirar yo so'yar edilar. Mehrobda har vaqt olov yonib turar edi. Bu yerda esa «Shoir o'ldi, yolqinli ilhomi so'ndi ma'nosida».

XXXII

Tek yotar u qorlar ustida,
Manglayida mungli bir jahon.
Jarohati – ko‘krak ostidan
Hovurlanib oqayotir qon.
Bir daqiqa burun, e falak,
Ilhom ila urib bu yurak,
Kek va umid, muhabbat, sabot –
Qon yugurib, kuylardi hayot.
Tashlandiq uy misoli endi
Hokim unda jimlik va zulmat.
O‘chdi, o‘chdi chirog‘i abad,
Derazasi yopildi. So‘ndi.
Bekasi yo‘q, benom-u nishon.
Xudo bilar, qayda bu zamon.

XXXIII

Johil-nodon dushmanga tegib,
Qo‘rs hajv ila quturtirmoq soz;
O‘r, suzag‘on shoxlarin egib,
Hajv ko‘zgusida u bexos
O‘zin tanib, cheksa xijolat,
Oh, tomosha qilmoq na rohat!
Yaxshiroqdir, u gap o‘kinib,
Bu menman-ku! – desa bo‘kirib!
Do‘stlar, yana yaxshidir zimdan
Qabrin tayyor qilib, shaylamoq;
Maqbul masofadan ko‘zlamoq,
Na soz, rangsiz peshonasindan;
Ajdodlari tomon jo‘natmak
Lekin sizga yoqmasa kerak.

XXXIV

Netarsiz, gar o'qingiz bois
Nobud bo'lsa bir do'st – navqiron?
Mastlikda so'z aytsa nojoiz,
Yo arzimas gapga nogahon
Sizni qattiq aylab haqorat,
Tag'in yonib-kuyib bag'oyat,
O'zi jangga chorlasa birdan?
Qimir etmay so'ng yotsa yerda,
Manglayida o'limdan asar,
Asta-sekin jasaki qotsa,
Gung-u karaxt, beshuur yotsa,
Hazin dodingizdan bexabar, –
Qalbingizni, ayting, shu zahot
Bosar, ezar nechuk hissiyot?

XXXV

Qalbin qayg'u, iztirob yoqar,
To'pponchasin qisib tobora,
Lenskiyga Yevgeniy boqar.
Qo'shnisi der: «O'ldi. Ne chora!»
O'ldi!.. Oh, bu mash'um xitobdan
Onegin zir titrab, azobdan,
Odamlarni uzoqdan chorlar.
Zaretskiy avaylab joylar
Muz jasadni endi chanaga;
Uyga eltar mudhish bu yukni.
Otlar kishnar sezib o'likni,
Suvlig'ini tinmay chaynagay,
Depsingay oq ko'piklar sochib...
So'ng o'q kabi ketarlar uchib.

XXXVI

Achingaysiz shoirga, do'stlar,
Orzulari ochmay turib gul,
Bu dunyoda qoldirmay izlar,
So'ldi bir qalb, bevaqt so'ldi ul.
Qani, otash hayajon qayda?
Qutlug' maqsad va armon qayda?
Qani, yoshlik nozik va oliy,
Pok hislari, ma'sum xayoli?
Qayda, jo'shqin ishqiy istaklar,
Ilm-u zahmat mardoni qani?
Ayb-u nomus qurboni qani?
Qaydasiz, ey, qutlug' tilaklar –
Siz, samoviy hayot timsoli,
Siz, muqaddas nazm xayoli?

XXXVII

U tug'ilgan olam baxtiga,
Yo, hech yo'qsa, shon-shuhrat uchun;
Birdan tingan sozi, vaqt ila,
So'nmas sadolarni bus-butun
Asrlarga yetkazgay erdi.
Yo shoirni o'tqazgay erdi
Kibor elning oliy taxtiga.
O'zi bilan fano bag'riga
Eltdi, balki, jafokash u soz
Eng muqaddas sirni. Oh, abas,
Bizning uchun so'ndi endi, bas,
Hayotbaxsh kuy, jonbaxsh bir ovoz;
Etmas unga zamon nidosi,
Avlodlarning dodi, duosi.

XXXVIII. XXXIX

Yo ehtimol, shoirni nari
Kutar edi oddiy bir qismat.
Guvlab o'tib yoshlik chog'lari,
Tug'yonlari to'nardi abad.
O'zgarardi balki barisi,
Tark aylar-u ilhom parisin,
Uylanardi, qishloqda xushvaqt
Dayus bo'lib, yashardi xushbaxt;
Anglar asl hayotni g'oyat,
Qirq yoshda bod sog'ligin buzar,
Yer-ichar-u semirar, to'zar,
So'ng to'shakda yotib, nihoyat,
Farzand, kampir, tabib va yoron
Qurshovida uzar edi jon.

XL

Ne bo'lsa ham, o'quvchim, endi,
Oh, yoshgina oshiq, bag'ri chok,
Shoir, g'amgin xayol farzandi
Do'st qo'lida bo'lmishdir halok!
U hassos dil yashagan qishloq –
Chap yog'ida bordir bir ovloq,
O'smish bir juft qarag'ay omon,
Shundan qo'shni vodiylar tomon
Sho'xchan kumush jilg'alar yelur.
Unda qo'shchi halovat izlar,
To'lqiniga o'roqchi qizlar
Jarang ko'za urmoqqa kelur.
Buloq boshi – ul soyada tik
Qo'yilgan tosh – oddiy yodgorlik.

XLI

Tosh oldida (dalalarga zab
Yomg'ir to'kib abri naysonlar),
Cho'pon boshlar, chorig'in yamab,
Baliqchilar haqda dostonlar;
Yoz qishloqda o'tsin deb beg'am
Kelgan yosh bir shaharlik qiz ham
Ot qamchilab, yiroq-yiroqqa
Dalalarda yelarkan yakka,
Tizgin tortib shu joyda nogoh,
Ko'zdan olib harir pardani,
Qabrtoshdan sodda lavhani
O'qir, yugurtirib tez nigoh
Va tizilgay, berolmasdan dosh,
Ko'zlarida marjon-marjon yosh.

XLII

Qiz shoshilmas endi dalada.
Xayollarga cho'mib kezadi;
Beixtiyor yig'lar dilida
Lenskiyning munglig' qismati.
O'ylar: «Nadir Olganing holi?
Ko'p vaqt qayg'u chekdimi dili,
Yosh tindimi ko'zlarida yo?
Opajoni qayda ekan, o?
El va dunyo qochqini qayda –
Satanglarning satang dushmani?
U ziq telba, u xoin qani?
Yosh shoirning qotili qayda?»
Hammasidan hali bobma-bob
O'zim sizga bergayman hisob.

XLIII

Hozir emas. Garchi men, tayin,
Qahramonim sevarman g'oyat,
Garchi unga yuzlangum keyin,
Faqat hozir yo'q menda toqat.
Yillar quvar sho'x qofiyani,
Beshafqat bir nasrga mani
Yillar tortar, bo'laykim iqrar,
Xo'rsinib, men sudralgum nochor.
Shavqsiz bukun ko'hna qalamim –
Kuyib qog'oz qoralamas u;
O'zgachadir, so'nikdir orzu,
O'zgachadir zahmat-u g'amim,
Surunday-u jimlikda ular
Yuragimga solgay qutqular.

XLIV

Oshno bo'ldi o'zga orzular,
Yangi g'amlar bo'ldi hamdamim;
Armonimdir eski qayg'ular,
Taskin bermas bu yangi g'amim.
Orzular! U beboshlik qani?
Mangu uyqash u yoshlik qani?
Nahot, bo'lib yillarga taslim,
So'lgan bo'lsa mening gul faslim?
Rostdanmi, ey, umrim bog'lari,
(Sho'xlik qilib aytardim hali)
Hayhot, hazin hazildan xoli
Nahot, o'tdi bahor chog'lari?
Nahot, endi qaytmagay bebosh?
Nahot, quchar meni o'ttiz yosh?

XLV

Bas, sarkashlik qilmayin ortiq,
Ayon, yo'lim bo'libdir yarim.
Vidolashay sen bilan ochiq,
Kel-ey, uchqur yoshligim manim!
Tashakkur, zavq-safolar uchun,
Dardlar, aziz jafolar uchun,
Suron, bo'ron, ham bazm-u surur –
Jami tuhfang uchun tashakkur!
Sen bois men yor-u do'st bilan
Vahm-u g'avg'o, jimlikda omon
Xo'b ayshimni surdim... bearmon;
Basdir endi! Yorug' yuz bilan
Yangi yo'lni aylab ibtido,
O'tmishimga aytayin vido.

XLVI

Kel, ortimga qarayin bir bor.
Xayr endi, ey ovloq maskan,
Senda ko'nglim o'ylari-yu zor –
Ehtirosli kunlarim o'tgan,
Sen, ey ma'sum ilhomim, hayhot,
Mening mudroq qalbimni uyg'ot,
Xayolimga to'lqinlar solgin,
Bot-bot uchib kulbamga kelgin, –
To tinmasin shoir yuragim,
Tark etmasin to rahm-u shafqat,
Kibor davra domida faqat
Tosh qotmasin oxir yuragim;
Ul girdobga, jon do'stlarim, man
Sizning bilan birga cho'mganman.

YETTINCHI FASL

*Moskov, Rusning suyuqli qizi,
Qaydan topay sening tengingni?*

Dmitriyev.

Ona Moskvani sevmay bo'lurmi?

Baratinskiy.

*Moskovga quvg'inlik! – Kibor elni ko'rmoqdir!
Xo'sh, qayer yaxshi ekan? Biz bo'lmagan yer.*

Griboyedov.

I

Bermay bahor oftobiga tob
Tegradagi tog'larning qori,
Loyqalanib oqadir shitob
Suvga to'lgan o'tloqlar sari.
Kulimsirab uyg'onib xushvaqt,
Qarshilar yil tongin tabiat;
Ko'm-ko'k bo'lib porlar samovot.
Shaffoflanib o'rmonlar ziyod,
Kasb etadir yam-yashil bir rang.
Dala bojin yig'moqqa ari
Mum hujradan chiqar tashqari.
Vodiylar ham yashnar rang-barang;
Bo'kiradi podalar juda,
Bulbul sayrar tun sukutida.

II

Bahor, bahor! Fasli muhabbat!
Mening uchun tashrifing g'amdir.
Qalbimga-yu qonimga bu vaqt
Bir hayajon – g'amlik hamdamdir!
Yuzlarimga xushbo'y, safoli

Urilganda ko'klam shamoli,
Men qishloqning jimligi aro
Topurman zavq, halovat, orom!
Yo yotmikin zavq-u halovat?
Naki berur shodlik va hayot,
Naki yashnar, nurlanur, hayhot,
Mening o'lik ruhimga faqat
Ziqlik, charchoq baxsh etgaymi yo,
Ko'ringaymi olam zim-ziyo?

III

Kuzda xazon bo'lgan yaproqning
Qaytganidan sevinmay, mahzun,
Yo eslarmiz achchiq firoqni
O'rmonlardan tinglab yangi un?
Yoki qaytmas dunyo – yillarni,
Xazon bo'lgan o'sha gullarni
Yashnab turgan tabiat bilan
Qiyoslarmiz xijolat bilan?
Shoirona xayollar aro
Yodga kelur, ehtimol, biror
Boshqa bahor, ko'hna bir bahor,
Olis diyor orzusi va yo
Go'zal bir tun, mohtob jamoli
Titroq solur yurakka xoli...

IV

Payti keldi, tanti tanballar,
Ey Epikurparast¹ donolar,
Ey baxtiyor, loqayd ko'ngillar,
Levshin² darsin olgan fidolar,
Siz, qishloqi Priamlar³, hey,
Siz, ta'sirchan hey, sanamlar, hey!
Chorlar yana qishloqqa takror

¹ *Epikur* – qadim yunon faylasufi.

² *A.S. Pushkin izohi*: Levshin – xo'jalikka oid ko'pgina asarlar muallifi.

³ *Priam* – qadim yunon asotirida Troya podshohi, buyuk oila boshlig'i.

Gul fasli-yu ish fasli – bahor;
Bu – ilhomli kezishlar dami,
Uygʻotuvchi kechalar sozroq.
Doʻstlar, shoshing dalaga tezroq!
Ogʻir yukli karetdami
Yoʻlmi, pochta arobasida
Chiqing shahar darvozasidan.

V

Itifotlik oʻquvchim, yetar,
Qishladingiz shodlanib siz-da,
Qolsin endi shovqinzor shahar;
Ul ajnabiy aravangizda
Mening qaysar ilhomim bilan
Nomsiz daryo boʻyida, baland,
Emanzori shovullab turgan
Qishloq tomon ketaylik birdan.
Tarki dunyo aylagan darvish –
Oneginim u erda zabun,
Munis, oʻychan Tatyana tund
Qoʻshni boʻlib yashadi shu qish;
Endi gʻoyib boʻlmish daraksiz...
Qolmish undan faqat hazin iz.

VI

Togʻlar yotur yarim doira,
Yashil yaylov ichra bir jilgʻa
Joʻkazordan daryoga qarab
Oqib yotur: tushaylik yoʻlga.
Bulbul – bahor oshigʻi kuylar
Unda tunlar; namatak gullar.
Chashma sasi eshitilar, o,
Bir juft qari qaragʻay aro
Koʻringaydir unda qabrtosh.
Yoʻlovchini lavhi titratur:
«Vladimir Lenskiy yotur,

U mardona halok bo'ldi yosh,
Tarix falon: tug'ilish, vafot.
Mozoringda, yosh shoir, tinch yot!»

VII

Munglug' qabr boshida egik
Qarag'ayning ma'yus shoxlari,
Yellar sirli gulchambarni tek
Tebratardi sahar chog'lari.
Bir payt kelib ikki dugona
Bu mazgilda yona va yona
Bir-birini quchib nechalar,
Yig'lar edi oydin kechalar.
Endi esa... Yodgorlik – zabun,
Unutilmish. Uzilmish qadam.
Gulchambar yo'q ul shoxlarda ham;
Faqat sochi oqargan, yupun
Cho'pon qo'shiq aytib, notavon
Chorig'ini yamaydi hamon.

VIII. IX. X

O sho'rligim Lenskiy!.. Bo'zlab
Qiz yig'ladi avval, benavo.
Afsus! Lekin navrasta qizlar
Azasiga bo'lur bevafo.
Ha, boshqasi tortdi nigohin,
Ha, boshqasi hasratin, ohin
Yaltoqlanib, tinchitdi tamom.
O'sha harbiy etar uni rom,
O'sha harbiy qalbiga kirar...
Mana endi mehrob qoshida
Ikkalasi, gultoj boshida,
Yerga qarab qimtinib turar,
Ko'zlarida o't yonur shu zum.
Lablarida jindak tabassum.

XI

O sho'rligim Lenskiy!.. Yotib
Endi so'qir fano qa'rida,
Yo xiyonat xabari yetib
Shoir notinch bo'lur qabrda?
Yoki Leta daryosi uzra
Hech narsadan ranjiman zarra,
Behis, behush yotgaymi magar,
Dunyo unga soqov, ko'r-u kar?..
Xuddi shunday! Mudhish bir g'aflat
Kutar bizni qabrda o'zi.
Do'st-u dushman, sevgili sasi
Birdan o'char. Tish qayrab faqat,
Yer-mulk uchun vorislar tajang
Boshlashadi hayosiz bir jang.

XII

Ko'p o'tmasdan Larin uyida
Olganing sho'x ovozi o'chdi.
Harbiy kuyov, qismat quli-da,
Qo'shin turgan tomonga ko'chdi.
Xayrlashib qizi-la kampir
Achchiq-achchiq yig'lab qoldi bir,
Holi qurib, bo'ldi parvona;
Yig'lolmadi ammo Tatyana;
Rangi bo'zday oqardi faqat,
Ma'yuslandi yutib sasini.
Kelin-kuyov aravasini
Hamma qurshab, chopib betoqat,
Qolisharkan qizni uzatib,
Tatyana ham chiqdi kuzatib.

XIII

Go'yo tuman ichinda, ana,
Qarayatir ular izidan...
Yolg'iz qoldi Tatyana, mana!
Hayhot! Qumri dugonasidan –
Yillarining quvnoq yo'ldoshi,
O'ynab o'sgan aziz sirdoshi –
Singlisidan taqdir beshafqat
Go'yo bukun ayirdi abad.
U sharpadek kezar bemurod,
Bo'm-bo'sh boqqa qaraydi hali...
Hech narsadan topmas tasalli,
Hasrat yoshi bo'ladi ziyod,
Dardlariga topmaydi chora,
Qalbi bo'lar pora-yu pora.

XIV

Oh, yolg'izlik yomondir, yomon,
Qiz o'rtanur badtar beomon,
Uzoqlarda Onegin omon,
Qalbi ortiq qo'msaydi, vayron.
Endi uni ko'rmas hech qachon;
Yosh shoirning qotili chunon
Nafratini qo'zg'ar bu zamon;
O'lib ketdi shoir... benishon,
Hech kim uni eslamas nolon.
Qiz boshqaga bog'ladi paymon.
Bir tutundek, moviy bu osmon,
Shoir yodin yutdi begumon.
Balki unga ikki dil hamon
Armon qilur?.. Nechun bu armon?..

XV

Shom. Qorayar osmon. Jilg'alar
Jildiraydi. Chigirtka xushxon.
Dalalarda tinmish yallalar;
Burqsir daryo bo'yida bu on
Baliqchilar gulxani. Tanho
Oyning kumush yog'dusi aro
Sof dalada xayollar surib,
Ketaverdi Tatyana yurib.
Kezib-kezib, ko'rdi u bir chog'
Tepalikdan bir uy – shohona,
Osti – qishloq, daraxtzor, ana,
Oydin daryo sohilida – bog'.
Unga mahzun tikdi-yu nigoh,
G'uluv tushdi qalbiga nogoh.

XVI

Ikkilanish shoshirar uni:
«Yursammi yo ortga qaytsammi?..
Bunda u yo'q... Tanishmas meni...
Uyni, bog'ni ko'rib o'tsammi?...»
Nafaslari qaytib Tatyana
Tepalikdan tushadi, mana,
Hayron tashlar atrofga nazar...
Bo'sh hovliga kirar behazar.
Itlar birdan yugurar hurib,
Qo'rqib, dodlab, qiz solar nola.
Chopib kelib ikki-uch bola
Shovqin solib, hayhaylab, urib,
Kuchuklarni haydashib nogoh,
Begoyimga bo'lishar panoh.

XVII

«Bek uyini mumkinmi ko'rmq?» –
Der Tatyana. Va bolakaylar
So'rash uchun kalitni shu choq
Anisyaga chopqillagaylar.
Zumda kelar Anisya; mana,
Ochiladi eshik, Tatyana
Bo'm-bo'sh uyga kirar, bir zamon
Turmish bunda bizning qahramon.
Qiz qaraydi: xor bo'lib, ana,
Tayoq yotur bilyard ustida,
G'ijim bo'lgan yumshoq kursida –
Ot qamchisi. Yurar Tatyana.
«Mana, kamin, – der kampir, – borho
O'ltirardi bunda bek tanho.

XVIII

Tushlik qildi qish bo'yi baham
Marhum qo'shni Lenskiy bunda...
Qani, bu yon marhamat, bekam,
Mana, bekning xonasi; shunda
Yetar, qahva ichardi janob,
Sarkoridan olardi hisob,
Kitobgayam tonglar qarardi...
Bobosiyam shunda turardi;
Derazaning yonida bir payt
Oynak taqib, yakshanbalarda
Chol men bilan o'ynardi qarta...
Arvohiga rahm qil faqat,
Ona yerning bag'rida doim
Suyaklarin tinch qo'y, Xudoyim!»

XIX

Uy ichida nimaki bordir,
Ixlos bilan Tatyana boqar.
Bari unga tuyular nodir,
Ajib farah aralash yoqar
Shikasta bu ko'nglini alam:
Stolida qolmish so'nik sham,
Kitoblari; ana, karavot,
Gilam yopib qo'yilmish, hayhot;
Oy nurlari – oynaga sizgan,
Nimqorong'i kecha holati,
Lord Bayronning mag'rur surati;
Qo'llarini xoch qilib, qisgan,
Kuloh kiyib ana, badqovoq,
Turar yana cho'yan qo'g'irchoq¹.

XX

Hujrada tek, maftun, aftoda
Turib qolar Tatyana uzoq.
Lek qo'zg'olur sovuq shabboda.
Qoraymishdir vodiy. Uxlar bog'
Tuman ichra daryo bo'yida:
Oy berkinur tog'lar qo'ynida.
Ha, zavvora qiz endi, beshak,
Tezroq uyga ketmog'i kerak.
Hayajonin yashirib faqat,
Xo'rsinmayin oshkor, deb lokin,
Qiz iziga qaytadi sokin.
So'rab olar oldindan ruxsat
Bu qasrga kelib turgani,
Tanho kitob o'qib yurgani.

¹ *Cho'yan qo'g'irchoq...* – Napoleonning cho'yan haykalchasi.

XXI

Bas, kalitdor bilan Tatyana
Darvozada xayr-xo'sh qilar.
Bir kun o'tib, tongda u yana
Bu egasiz go'shaga kelar.
Sokin, jimjit xona ichra qiz
Va nihoyat, qolganda yolg'iz,
Bor dunyoni unutib butkul,
Yonib, sim-sim yig'layverar ul.
Kitoblarga chalg'iydi oxir.
Avval xohish bo'lmaydi bunga,
Tanlash qiziq tuyulib unga,
Beixtiyor so'ng tashna bag'ir
Sho'ng'ib ketar kitobga ammo
Va kashf etar o'zga bir dunyo.

XXII

Biz bilamiz garchi, Onegin
Kitoblardan bezgan va tolgan,
Yo'q, bir nechta asar va lekin
G'azabiga uchramay qolgan:
Bamisoli «Gyaur», «Don Juan»¹,
Yana ikki-uchtami roman,
Aks etmishdir ularda ayon
Davr hamda zamondosh inson.
Qalbi uning bu davvor ichra
Pajmurda-yu beadab, xudbin,
Xayollarga banda-yu badbin;
Ko'p behuda kirdikor ichra
Qaynab turgan aqli ham, axir,
Ishonarli etilgan tasvir.

¹ *Gyaur, Juan kuychisi* – J.G. Bayron. «Gyaur», «Don Juan» dostonlari nazarda tutilgan.

XXIII

O'chmay qolmish ko'p betda, beshak,
— Tirnoqlarning keskin izlari;
Bu belgilar ustida sergak
Yuguradi qizning ko'zlari.
Dir-dir titrab Tatyana sezar —
Qay fikr-u qay nuqtayi nazar
Oneginni lol etmish butkul,
Qay birin tek qabul etmish ul.
Qiz uchratar hoshiyalarda
Yozuvlarin qalamning gohi.
Oneginning olami, ruhi
O'zin oshkor etar alarda:
Qisqa so'z-u chizgisida ham,
Gohi so'roq belgisida ham.

XXIV

Oh, Xudoga shukurkim, ayon
Anglay boshlar Tatyana oxir —
Taqdir hukmi bilan beomon
O'rtaganin kim uchun bag'ir:
Zuvalasi do'zaxmi, falak,
Shaytonmi u, takabbur, malak,
Qayg'uli u devona kimdir?
Nahot, taqlid unga hokimdir?!
Birovlarning fe'l-qiyofasin
Sharhlash uchun lug'atin o'zga
To'ldirganmi yangicha so'zga:
Asli Chayld Harold libosin
Kiyib yurgan moskovlikmi u?
Oh, bir taqlid emasmikin bu?

XXV

Nahot, endi yechildi jumboq?
Nahot, u soʻz topildi ilkis?
Fursat oʻtar, unutar mutlaq
Uyda kutib qolishganin qiz.
Ikki qoʻshni qoʻrada bu payt
Tatyanadan qilishar suhbat.
Kampir nochor zorlanar abas: –
Netay, axir? Yosh bola emas,
Bilʼaks, oʻzi Olgadan katta.
Tez uzatib, qutulib ketay.
Vaqti etgan, bu qizni netay?
Hammasiga javobi bitta:
Tegmayman der. Qaygʻurar tinsiz.
Tentiraydi oʻrmonda yolgʻiz.

XXVI

«Balki xushtor boʻlgandir?..» – Kimga?
Sovchi qoʻydi Buyanov – bekor!
Petushkov ham yoqmadi unga.
Gutsar Pixtin kelgandi bir bor,
Tatyanamga, yonib, devona,
Shaytonday koʻp boʻldi parvona!
Umid qildim, koʻnsa deb zora;
Qayda? Yana buzildi ora. –
«Eltaqolgin Moskovga, onam,
Majlislar ham unda xoʻb emish,
Qiz qidirgan joylar koʻp emish». –
– Oh, otam-a! Daromadim kam.
«Qish oʻtgulik puling boʻlsa, bas.
Hech yoʻqsa, men berib turay qarz».

XXVII

Oqilona, xolis maslahat –
Kampir juda maqbul sanaydi;
Hisob qilib ko‘rar, etar ahd –
Moskvaga qishda jo‘naydi.
Bo‘lar gapdan Tatyana ogoh.
Bir qishloqda yurgan qizning, oh,
Sodda, ochiq sifatlariga,
Va eskicha ziynatlariga,
Eskicha gap-so‘ziga biroq
Ne der didli, nozik kiborlar?!
Moskvalik po‘rim, dildorlar
Istehzoli nigohin tortmoq!..
Dahshat! Yo‘q, yo‘q! Eng yaxshisi ul
Ovloqlarda qolgani maqbul.

XXVIII

Oftob ila uyg‘onib sahar,
Qiz dalaga yo‘l olar shitob.
Mehr ila tashlar-u nazar
Dil-dilidan aylaydi xitob:
«Xayr, sokin vodiylar, bog‘lar,
Xayr, tanish cho‘qqilar, tog‘lar,
Ey qadrdon o‘rmonlar, xayr,
Ey siz, go‘zal osmonlar, xayr.
Alvido, ey quvnoq tabiat!
Men yaltiroq suronlarga, bas,
Etdim sokin dunyoni evaz...
Erkinligim, alvido abad!
Qayga, nechun bo‘lurmen ravon?
Taqdir neni ko‘rarkin ravo?»

XXIX

Ko'p kezadi qiz tikib nigoh,
Goh tepalik, endi, goh buloq
Jozibasi bilan banogoh
Tatyanani to'xtatur uzoq.
Daraxtzor-u o'tloqlariga –
Go'yo qadim o'rtoqlariga
Tez yeladi bo'lgali hamroz...
Lekin tezroq yelib o'tar yoz...
Oltin kuzak kelibdir alhol.
Zavolini sezib siynada
Borliq yonur sarosimada...
Bulutlarni quvlar-u Shimol,
Uvlab, mana, guvillab, to'zib,
Jodugar qish kelmoqda o'zi.

XXX

Qish keldi-yu shoxlarga andoq
Parcha-parcha osilib qoldi;
Dasht-u dala, qirlarga oppoq –
To'lqin-to'lqin gilamlar soldi.
Momiq parda sohillarni deng
Sokit daryo bilan qi'di teng.
Ayoq quvlar. Shodmiz baridan –
Ona qishning sho'xliklaridan.
Noshod erur Tatyana yolg'iz.
Quvnab qishni qarshi ololmas,
Izg'irinda yayrab qololmas,
Birinchi qor suvlariga qiz
Yuvmas ko'ksin, yelkasin, yuzin:
Dahshat unga qish yo'li – uzun.

XXXI

Safar ortga surildi bir oz,
Yetib keldi so'nggi muddat ham.
Unutilgan aroba ham soz –
Tuzatildi, bo'ldi mustahkam,
Uch soyabon aroba – karvon
Lash-lush ortib bo'lgaydir ravon:
Qozon-tovoq, kursi-yu sandiq,
Qiyom, tag'in ko'rpa-yu yostiq,
Par to'shaklar, qafasda —xo'roz,
Xurma-yu xum, tog'ora misol
Yana qancha ashqol-u dashqol.
Xizmatkor xalq qo'rada chuvvos
Ko'tarishar shovqin va dodni,
Haydab chiqib o'n sakkiz otni,

XXXII

Arobaga barini qo'shar,
Pazandalar shaylaydi oshlar,
Tog'day yuklar ortib, koyishar
Xotinlar-u arobakashlar.
Oriq-tiriq otga bir zamon
Minib olar sersoqol sarbon,
Qarollar-u joriyalar bot
Xo'shlashgali chopar shu zahot.
Eng mo'tabar aroba, mana,
Darbozadan chiqar, g'izillar...
«Alvido, ey sokin manzillar!
Ko'rgaymenmi men sizni yana?!
Xayr, ovloq maskanim!..» Bu choq
Tatyananing ko'zyoshi buloq.

XXXIII

Pok ma'rifat sarhadin jadal
Hali kengroq olsak tobora,
Vaqti kelib, (falsafiy jadval')
Ayon etgan hisobga ko'ra,
Besh yuz yildan keyin) bu shaksiz,
Bizning yo'llar o'zgarur cheksiz:
Rossiyani tosh yo'llar – katta,
Birlashtirib turgay, albatta.
Ulkan yoydek cho'yan ko'priklar
Daryolardan tashlagay qadam,
Tog'ni teshib, suv ostida ham
Qurajakmiz yo'llar, muqarrar;
Bu nosaro mamlakat yana
Har bekatda ochur oshxona.

XXXIV

Hozir yo'llar chatoqdir, mana,
Chirimoqda ko'priklar abas.
Bekatlarda burga-yu kana
Ko'z yumgani qo'ymaydi bir pas.
Oshxona yo'q. Qo'nimgoh sovuq,
Dabdabali, va lekin quruq
Turli taom ro'yxati ham bor,
Karnay bo'lur ishtaha bekor.
Afsonaviy pahlavon misol
Temirchilar Rossiyaning zo'r
Bolg'asida Ovruponing mo'rt
Anjomlarin tuzatur, alhol
Tag'in rahmat aytishar bu kun
Yurtning g'o'dir yo'llari uchun.

¹ *Falsafiy jadval* – B.V. Tomoshevskiyning yozishicha, farang statistik olimi Sharl Dyupenning «Fransiyaning ishlab chiqarish va savdo kuchlari» kitobini Pushkin nazarda tutgan. Kitobda Yevropa davlatlarining, jumladan, Rossiyaning ham iqtisodini ko'rsatuvchi qiyosiy statistik jadval berilgan..

XXXV

Qishning sovuq kunlarida lek
Safar qilmoq ma'qul va oson.
Qo'shiq bo'lgan bema'ni she'rdek
Qish yo'li ham silliq va ravon.
Epchil bizning har Avtomedon¹,
Uchotlar² ham juda uchag'on,
Masofalar, quvnatib o'zga,
Devor kabi chalinar ko'zga³.
Ammo qo'rqib yo'l xarjlaridan,
Ketmay pochta arobasida,
Larina o'z arobasida
Sudralar va yo'l ranjlaridan
Rohatlanar Tatyana butun:
Yo'l bosishar etti kun va tun!

XXXVI

Manzil yaqin. Ko'ringay baland
Moskvaning marmar devori,
Cho'g'dek, oltin xochlari bilan
Porlar qadim gumbaz, minori.
Oh do'stlarim! Bog'-u koshona,
Ko'shk-u saroy, qo'ng'iroqxona
Ko'z oldimda paydo bo'lgan chog'
Men shod edim, shod edim ne chog'!
Men firoqin chekib dunyoning,
Daydi qismat ichra ham bot-bot
Moskov, seni o'yladim, hayhot!

¹ *Avtomedon* – Homerning «Iliada» dostonidagi Axillisning aravakashi. Bu yerda kinoya qilinmoqda.

² *Uchot*—«troyka»ni, ya'ni uch otidan iborat bo'lgan aravani shunday deb olishni lozim topdik.

³ *A.S. Pushkin izohi*: Bu qiyos o'ynoqi tasavvuri bilan mashhur bo'lgan K...ning naql qilishicha, u bir daf'a knyaz Potomnik tomonidan xoqon xotinga chopar qilib yuborilganida shunday tez yelganki, aravadan osilib qolgan qilichi har chaqirim masofadagi ustunlarga shaqildoq bo'lib urilavergan.

Moskov... Qancha shu bir sadoning
Rus qalbiga navolari bor!
Ne-ne aks sadolari bor!

XXXVII

Huv emanzor qo'ynida turur
Pyotr qasri. Oshib u haddan,
Yaqindagi shuhratga mag'rur¹.
Kibrlanib so'nggi omaddan,
Napoleon kutdi behuda
Tiz cho'kar deb Moskov qayg'uda,
Topshirgay deb o'zlari qadim
Kremlning kalitini jim.
Bosh egmadi Moskvam aslo.
To'ylar emas, in'omlar emas,
U besabr bosqinchiga, bas,
Etib qo'ydi yong'in muhayyo².
O'yga cho'mib jahongir shu on,
Dahshat o'tga boqardi hayron.

XXXVIII

So'ngan shon-u shuhrat shohidi,
Ey Pyotr saroyi, xush qol!
Darbozaning oqarib endi
Ustunlari ko'ringay. Xushhol,
O'ydim-chuqur Tver yo'lidan
Mana, yelar izvosh; yonidan
Lip-lip o'tar qorovulxona,
Kampir, bola, fonus va chana,
Saroy, bog'lar, cherkov va yerlar,
Buxoriylar³, kazak va dehqon,
Minora-yu, modali do'kon,

¹ Napoleon avval Pyotr qal'asiga joylashgan. «Kechagi shuhratga mag'rur» deb shunga ishora qilinmoqda.

² 1812-yilgi Moskva yong'inini nazarda tutiladi.

³ *Buxoriylar* – Moskvada O'rta Osiyolik savdogarlarni buxoriylar (buxoroliklar) deb atashgan.

Darvozada – g‘aroyib sherlar,
Dorixona, bog‘-u bog‘chalar,
Xochlar uzra gala zog‘chalar...

XXXIX. XL

Shunday dilgir sayrda yana
O‘tib ketar bir-ikki soat.
Xaritonya qoshida, mana,
Top yo‘ldagi bir uyda faqat
To‘xtar endi arava. To‘rt yil
Kampir amma bo‘lib bunda sil,
Yashar edi. Qo‘ndilar alhol.
Darbozani lang ochadi chol –
Juldur chakmon kiygan bir qalmoq,
Qo‘lda – paypoq, ko‘zida – oynak.
Ichkarida qiyqirib andak,
Qarshi olar begoyim shu choq.
Ko‘rishadi yig‘lab kampirlar,
Sochiladi xitoblar, sirlar.

XLI

– Oh begoyim, farishtam! O‘lay.
«Pashaginam!» – Alinajonim! –
«Qancha suvlar oqdi-ya, bo‘la!
Qaysi shamol uchirdi, jonim?
Xudo haqqi, romanning o‘zi...»
– Mana, mening Tatyana qizim. –
«Oh, Tanyajon! Kel, qani bu yon –
Xuddi tushga o‘xshar... Bo‘lajon,
Esingdami huv Grandison?»
– Qaysi, qaysi? Ha! Grandison!
Esimda. U qayda! – «Simeon –
Ko‘chasida, Moskovda, omon.
Arafa kun yo‘qlovdi meni;
Uylantirdi tunov o‘g‘lini.

XLII

Anovi... Qo'y, aytamiz keyin,
To'g'rimi? Biz Tatyani bor
Qarindoshga eltamiz, tayin.
Eh, yurishga yo'q menda mador;
Zo'rg'a-zo'rg'a sudrayman oyoq.
Charchagansiz siz yo'lda biroq,
Dam olamiz birga, yuringlar...
Oh, zaifman. Ko'ksim xirillar...
Endi menga faqat g'am emas,
Bas, og'irlik qilar shodlik ham...
Qariganda hayot to'la g'am...
Hech narsaga yaramasman, bas...»
Kampir shunda butunlay tolar,
Ko'zyosh qilar, quv-quv yo'talar.

XLIII

Bemorning bor quvonch, e'zosi
Ta'sir etar Tatyaniamizga.
Lekin yoqmas bu yer havosi
O'z uyiga ko'nikkan qizga.
Pardalari garchi ipaklar,
Uyqu bermas yangi to'shaklar.
Ish kunining yangi nidosi –
Qo'ng'iroqning tonggi sadosi
Tatyani uyg'otur erta.
Derazaga qarab o'ltirar,
Zulmat ketar, qiz-chi, mo'ltirar,
Dalalarin ko'rmas bu yerda:
Ko'z oldida o'zga bir diyor,
Otxona-yu oshxona, devor.

XLIV

Mana, har kun xeshlar uyiga
Eltishadi Tatyana-mizni.
Ko'rsatishar bobo, buviga
Bu tolg'in, bu parishon qizni.
Olisdagi qarindoshga soz
Hamma joyda iltifot, e'zoz,
Manzarat-u xitob, tuz va non.
«Nechog' o'smish Tanya! Bir zamon
Seni cho'qintirmabmidim men?
Men ko'tarib yuruvdim bundoq!
Men qulog'in burovdim mundoq!
Shirin kulcha bergan edim men!»
Buvilar jo'r, ta'kidlashar: «O:
Yelday o'tar umr – bevafo!»

XLV

O'zgarish yo'q ularda ammo,
Turishlari eskicha tamom:
Mana, o'sha Yelena amma –
Boshlarida to'r qalpoq hamon;
Upa surar hanuz Lvovna,
Hanuz lofchi Lyubov Petrovna,
Hamon laqma Ivan Petrovich,
Hamon ziqna Semyon Petrovich,
Pelageya Nikolayevna
Do'sti hanuz janob Finmushdir,
Hanuz o'sha kuchuk, o'sha er –
A'zo o'sha klubga¹ yana,
Hamon o'sha yuvosh, o'sha kar,
Ikki kishi haqin yer, ichar.

¹ *Klub* – 1770-yili Moskvada tashkil topgan imtiyozli yopiq muassasaning ingliz klubi. Unga xolis boy-dvoryanlar a'zo bo'lishgan.

XLVI

Tatyanani quchar qizlari.
Moskovning yosh nozaninlari
Avval bir-bir tikar ko'zlarin
Boshdan oyoq Tatyana sari.
Bormish unda g'aroyib ma'no,
Qishloqilik, latofat, hayo,
Ozg'inlig-u jinday zahillik,
Lek anoyi emas, aqllik;
Tabiatga mos holda keyin
Do'stlashishar, uyga qistashar,
O'pishar-u qo'lin qisishar,
Na'malarga moslashar sochin.
So'ng ishonib aytishar barin
Ko'ngil siri – qizlik sirlarin.

XLVII

Qolmas turli zafar, omadlar,
To'xtar sho'xlik, orzu-o'y, baxtga.
Rang beradi nozik tuhmatlar
Bokira-yu (Beg'ubor-u) ma'sum suhbatga.
So'ng sayrashlar evaziga jam
Tatyananing ko'ngil sirin ham
So'rashadi qizlar muloyim.
Tush ko'rgandek Tatyanaoyim
Ular so'zin tinglar shuursiz,
Anglamaydi zinhor birini
Va o'zining qutlug' sirini –
Ko'zyosh-u baxt dunyosini qiz
Jim qalbida asrar, ochilmas,
Bir mahrami asror topilmas.

XLVIII

Suhbat, yalpi suhbatni sokin
Tatyanaga tinglamoq maqbul.
Mehmonxona ahli va lekin
Puch, poyma-poy gaplarga mashg'ul.
Hamma narsa befayz-u berang,
Bo'htonlari etar dilni tang.
Ezmalig-u mish-mish, g'iybatda,
Quruq og'och kabi suhbatda
Ko'rinmas hech fikr kurtagi –
Yo tasodif, ataydan yoki.
Tolg'in aql kulmas, hattoki,
Qilt etmaydi yurak jo'rtaga.
Quruq kibor olam bu – nam yo'q,
Kulgiga mos telbalik ham yo'q.

XLIX

Bir to'p arxiv yigitlari¹ ham
Tatyanaga kibrli qarar.
Qiz haqida o'zaro bu dam
Ivir-shivir, noxush gap borar.
Qaysidir bir miskin hazilkash
Ilohiy qiz der uni yakkash
Va eshikka suyanib shu on
Unga g'amgin she'r bitar nolon.
Vyzemskiy nogahon uchrab
Diltang xola uyida bir kez,
Qiz qalbiga yo'l topadi tez.
Surishtirib Tatyani zab,
Parigini tuzatib alhol
O'ltiradi narida bir chol².

¹ *Arxiv yigitlari* – Moskvadagi adabiy to'garakning Tashqi ishlar ministrligida ishlayotgan a'zolariga shunday laqab berilgan.

² *O'ltiradi narida bir chol...* – Pushkinning do'sti, shoir Vyazemskiyning yozishicha, bunda I.I. Dmitriyev nazarda tutilgan bo'lishi ehtimol.

L

Yo‘q, silkinib zarrin libosi
Hissiz, sovuq olomon aro,
Melpomena¹ dodi, nidosi
Uchar ekan, bu jahon aro,
Olqishlarni payqamay lokin
Mudrar ekan Taliya² sokin,
Tanho Terpsixoraga maftun
Boqar ekan yosh tomoshabin,
(Bo‘lgan kabi ul o‘tgan zamon –
Sizning, mening yoshlik chog‘imiz),
Kursilar-u lojadan hargiz
Qizga qiyo boqmagay hayron
Durbin tutgan badrashk xonimlar,
Zamonaviy bilgich olimlar.

LI

Tirband, jo‘shqin, tug‘yon-to‘lqinli,
Majlisga ham qizni eltishar³.
Kuylar – jarang, shamlar – yolqinli,
Juftlar gir-gir raqsga tushar.
Go‘zallarning harir libosi
Va rang-barang jo‘rning ovozi,
Qizlarning keng davrasi ham, oh,
Bor tuyg‘uni mahv etar nogoh.
Bunda mashhur oliftalar ham
Surbetligin, nimchasin, loqayd
Durbinini ko‘rsatar bu payt.
Va bekorchi gusarlar xurram
Bu yon shoshar shuhrat quchmoqqa,
Maftun etib, porlab, uchmoqqa.

¹ *Melpomena* – Qadimgi yunon asotirida go‘yo fojia va teatr ilohasi.

² *Taliya* – Qadim yunon asotirida mazhaka va teatr ilohasi.

³ Moskvada, Katta Dmitrovkada joylashgan dvoryanlarning Oliy himmat mashvarati ko‘zda tutilgan. Unda bazm va spektakllar ham o‘tkazilgan.

LII

Ko'pdir tunning porloq yulduzi,
Moskvaning go'zali ko'pdir.
Sayyoralar ichra lek o'zi
Ko'kdagi oy baridan xo'bdir.
Ammo sozim qalbini pora
Eta bilmas bitta sayyora
Xuddi to'lin oy kabi tanho
Porlar qiz-u juvonlar aro.
Asli zamin mulkidir o'zi
Samoviy bir g'ururi ila!
Ko'ksi nechog' mehrga to'la!
Nechog' g'amgin u shahlo ko'zi!..
Yetar, bas qil, top endi iloj,
Jununga ko'p to'lading xiroj.

LIII

Qahqaha-yu shovqin-u ta'zim,
Turfa kuy va turfa xil o'yin...
Ikki xola o'rtasida jim
Biror odam payqamay, tayin,
Tatyanamiz tashlar-u nazar,
Kibor zavqdan aylaydi hazar;
Bo'g'iladi bunda... O'ylari
Olib ketar dalalar sari;
Qishloq, faqir dehqonlar faqat,
O'sha ovloq maskani, o'sha
Oydin buloq taralgan go'sha,
Kitoblar-u gullari, bir payt
O'sha kelgan tiyra xiyobon
Xayolida jonlanur hamon.

LIV

Fikri shundoq kezar uzoqda,
Unut bo'lgan bu bazm-u dunyo.
Ko'z uzmaydi qizdan bu chog'da
Bir general – ulug'vor, sipo.
Ko'zi bilan imlab xolalar
Tatyanani turtib qolarlar,
Shivirlaydi ikkovlon kez:
Chap tomonga qarasang-chi tez. –
«Chap tomonga? Qani? Nima bor?»
Ne bo'lsa ham, tez qaray qol-da!
Huv to'dada, ko'rdingmi, oldda,
Tag'in ikki mundirli qator...
Ana, yurdi... Qayrildi asta.—
«Generalmi, anov barvasta?»

LV

Bunda aziz Tatyanaamni biz
Zafar bilan qutlagaymiz shod.
O'zga tomon yo'lni burgaymiz,
Tavsiflanar endi boshqa zot...
Ikki og'iz so'z bunda joiz:
Yosh do'stimni kuylarman, xolis,
Bayon etib xislatin, so'zin.
O, sen, ilhom parisi, o'zing
Mehnatimni olqa, bo'l hamdam!
Bergil menga ishonchli aso,
Adashmayin, uloqmayin to.
Yetar. Tashlay yukni yelkamdan!
Qadim urfga bosh egdim takror:
Kech bo'lsa-da, muqaddima bor.

SAKKIZINCHI FASL

*Alvido, yor, agar shu balo
Qismatda bor bo'lsa, alvido!'*
Bayron.

I

Bir payt Litsey bog'lari aro
Men barq urib gullaganda tinch,
Apuleyni² xushlardim, ammo
Sitseronni³ o'qimasdim hech;
U kun sirli vodiy qo'ynida,
Sokin, shaffof suvlar bo'yida
Yangraganda oqqushlar sasi,
Yuz ko'rsatdi ilhom parisi.
Talabalik hujram nogahon
Nurga to'ldi: pari-la kirdik,
Yoshlik o'ylar bazmini qurdik,
Bolalikni kuyladik shodon,
O'tmishning shon, kamolini ham,
Dilning titroq xayolini ham.

¹ *Alvido, yor!..* – Epigraf J.G. Bayronning «Vido» she'ridan. She'rni bir paytlar Hamid Olimjon o'zbekchaga o'giran. Epigrafni o'sha tarjimadan olishni lozim ko'rdik. Inglizcha matnning so'zma-so'z tarjimasi quyidagicha bo'ladi:

Alvido, manguga bo'lsa ham agar,
Mayliga, manguga endi alvido!

Brodskiy bu epigrafni uch ma'noda tushunish mumkin, deb sharhlaydi: Tatyana Oneginga so'nggi vidosini aytadi; Onegin ham u bilan nochor xo'shlashadi; keyin muallif – Pushkin Onegin bilan ham, Tatyana bilan ham xayr-ma'zur qiladi... Brodskiyning kitobiga taqriz yozgan A. Ivanov epigrafning ma'nosi faqat bitta: manguga xayrlashuv muallifga taalluqdor, deb ta'kidlagan.

² *Apuley* – eramizdan avvalgi (125-yillar atrofida tug'ilgan) Rim yozuvchisi. «Oltin eshak» asari mashhur bo'lib, Pushkin uni farang tilida o'qigan.

³ *Sitseron* – mashhur Rim notig'i, yozuvchisi va siyosiy arbobi.

II

Kibor muhit shod qarshi oldi;
Noil bo'ldik omad, barorga;
Chol Derjavin¹ nazar ham qildi,
Oq yo'l tilab, ketdi mozorga.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

III

Parining zavq-ehtirosin ham
Men qonun deb bildim o'zimga;
Tuyg'ularni el bilan baham
Ko'rib, bahs-u suron, bazmga
Va nozirlar tahdidiga man
Bordim shaddod malikam bilan.
So'ng telbavor bazmda bari
In'omlarin sochdi ul pari,
May va ishrat malikasiday
Jom ortida qildi jilva-noz,
U kunlarning yoshlari gurros
Ergashardi ortidan tinmay.
Men havoyi yor bilan shunda
Faxr etardim do'stlar ichinda.

¹ *Gavrila Derjavin* — mashhur shoir, Belinskiy uni «Rus shoirlarining otasi» deb ta'riflagan. 1815-yili Litseydagi imtihon davrida Pushkin Derjavin huzurida «Sarskoye Selo xotiralari» she'rini o'qib, uning nazariga tushadi. Keksa Derjavin ta'sirlanib, shoirga e'tibor qiladi.

IV

Ittifoqin¹ do'stlarning ammo
Tashlab, yiroq qochdim bag'oyat...
Dilbar ilhom parisi hamon
So'ylab menga sirli rivoyat,
Soqov yo'lda baxsh etdi safo!
Necha Kavkaz tog'lari aro
Oy nurida misli Lenora²
U men bilan yeldi suvora!
Tavridaning sohillarida
Birga dengiz guldurosini,
Suv parisin mayin rozini
Tingladik tun – zulmat bag'rida;
Ham dolg'alar mangu ovozin,
Ham Yaratgan hamd-u sanosin.

V

Bazm-u dovruq suronlarida
Olis poytaxt unutilib deng,
Munglug' Moldav yobonlarida
U ko'chmanchi qabilalarning
G'arib chodirin etdi ziyorat
Va badaviy bo'lib bag'oyat,
Unutdi so'ng ilohiy nutqin,
Ajjib tillar ayladi tutqun,
Asir etdi sahro kuylari...
So'ng o'zgardi olam banogoh,
Bir qishloqlik qiz bo'lib nogoh
Paydo bo'ldi bog'imda pari,
Ko'zlarida mungli o'y, itob,
Qo'llarida farangcha kitob.

¹ «Ittifoq» bu yerda ikki ma'noda: ham do'stlar, ulfatlar ittifoqi, ham siyosiy jamiyat hisoblanmish «Muruvvat» ittifoqi ma'nosida.

² Byurgerning «Lenora» balladasiga ishora.

VI

Endi kibor yig'inga ilk bor
Ul parini olib borarman.
Men sahroyi husniga takror
Hadikli rashk ila qararman.
U, zodagon, harbiy po'rimlar,
Diplomat-u mag'rur xonimlar
Zich saflari aro sirg'alar;
So'ng o'ltirar ohista, qarar,
Boqar endi g'ovurga xushhol,
Yiltillaydi ko'zlar, ko'ylaklar,
Xonimlarni qurshar erkaklar –
Qora, surat chorcho'pi misol.
Yosh begoyim tomon ohista
Ul mehmonlar kelar – orasta.

VII

Unga yoqar oliy izdihom,
Mumtoz suhbat batartibligi,
Sokin g'urur sovuqligi ham,
Mansab va yosh xilma-xilligi.
Lekin kibor to'dasida jim
Tund va majhul anov kimsa kim?
U hammaga begona go'yo;
Nazarida odamlar – ro'yo,
Yo dilozor sharpalar misol.
Yuzlarida g'ashlikmi, nadir,
Dardmi, kibr? Nechun bundadir?
Kim bo'ldi bu? Yevgeniy? Ne hol?
Nahot o'sha!.. Xuddi o'zi, oh,
– Ko'pdanmi u bizlarga hamroh?

VIII

U o'shami, quyulmishmi yo?
Yoki hamon yurar telbavash?
Qaytmish nechuk qiyofada, o,
Bizga kimni qilarkin peshkash?
Endi kim u? Melmotmi magar?
Kosmopolit yo vatanparvar?
Haroldmi u, dindormi, osiy,
Yo o'zgadir niqob, libosi?
Mendak, sizdak, jahon ahlidak
Oddiy, sodda inson balki u?!
Ne bo'lsa ham, maslahatim shu –
Eski urfdan voz kechmoq kerak.
Muhitni ko'p gangitdi u zot...
– Tanishmi u? – Ham tanish, ham yot¹.

IX

Siz bu yigit haqinda chunon
Noxush javob aytasiz nechun?
Har narsaga biz kuydirib jon,
Hukm o'qiymiz – balki, shuning-chun?
Ehtiyotsiz o'tlig' yurakdan
Xudbin, tuban zotlar yuksakdan
Tahqir-la yo bepisand kulgay?
Aql kenglik istab siqilgay?
Balki, ortiq gap-so'zni shodon
Biz haqiqat sanaymiz, tayin?
Yo ahmoqlik yovuz, betayin?
Kiborlarga loyiqdir yolg'on?
Bizga, balki, yarashgay mutlaq
Mo'tadil va samimiy bo'lmoq?

¹ So'nggi baytdagi ba'zi so'z va juft qofiya ustoz Oybek tarjimasidan olindi.

X

O'z vaqtida ulg'aygan baxtli,
Yoshlikda yosh bo'lgan baxtlidir.
Chidab hayot zahriga asli,
Sobit bardosh bo'lgan baxtlidir;
Baxtli – qo'rqinch tushdan yiroq kas,
Kimki kibor avomdan qochmas,
Yigirmada –epchil, olifta,
O'ttiz yoshda uylansa puxta;
Ellik yoshda qutulgan baxtli
Shaxsiy burch-u turli qarzdan ham;
Shuhrat, mansab, pulga xotirjam –
Asta-sekin erishgan baxtli;
Butun asr aytsaki olam:
Falonchi ko'p ajoyib odam!

XI

Qayg'ulidir o'ylamoq ammo:
Yoshlik bizga berildi bekor,
Biz-ku unga qilmadik vafo,
U ham bizni aldadi ko'p bor.
Go'zal tilak-tuyg'ularimiz,
Eng bokira ozrularimiz
Bir-bir uchib, yitdi zamonlar,
Chirigandek kuzda xazonlar...
Faqat birday to'kin dasturxon,
Marosimday tuyulsa hayot,
Martabador olomonga bot
Ergashsang-u, fikr-u o'y, gumon,
Hislaringni ko'rmasang baham,
Bu yomondir, bu – yomon, bu – g'am.

XII

Ko'p nufuzli odamlar aro
Gap-so'zlarga vaj bo'lib mudom,
(Xo'p deng), juda xunukdir ammo
Soxta tentak deb chiqarmoq nom.
Yoki g'amgin devona bo'lib,
Yoxud mening demonim bo'lib –
Iblis bo'lib tanilgan yomon.
Onegin (men eslayin bu on),
Otishmada do'stni o'ldirib,
To yigirma oltigacha zab
Bemurod-u bemehnat yashab,
Bekorchilik behad toldirib,
Bexizmat-u bo'ydoq, betayin,
Biron ishga egmadi bo'yin.

XIII

Bir notinchlik chulg'ab siyratin,
Istak bo'ldi joyni o'zgartmoq.
(Ayrımlarning mudhish odati –
Dunyoni tark aylamoq – ketmoq).
U tark etdi qishloqlarini,
Dasht-u o'rmon, ovloqlarini,
Chunki bunda qonli bir arvoh
Ta'qib etar har kuni, e voh.
So'ng bir tuyg'u singib qoniga,
U bemaqsad kezaverdi tek.
Dunyodagi hamma narsadek
Safarlar ham tegdi joniga;
Chatskiydek¹, qaytgach shaharga,
Tushdi to'g'ri kemadan balga.

¹ *Chatskiy* – Griboyedovning mashhur «Aqlilik balosi» qahramoni: u xorijda kezib, Moskvaga qaytishi bilan bal ustidan chiqadi.

XIV

Chayqaladi yig'in nogohon,
Shivir-shivir so'z borar bu gal...
Beka sari kelar bir juvon,
Orqasidan – mag'rur general.
Ha, bu ayol – sokin, viqorli,
Istarali, kamgap, iboli.
Boqishlari emas hayosiz,
Zafarlarga butkul da'vosiz,
Yo'qdir soxta noz-u jilvasi,
Yo'q taqlidiy biron ifoda...
Butun fe'li sokin va sodda,
Nazokatning¹ sof namunasi...
(Kel, ey Shishkov², gunohimdan kech,
Tarjimasin topolmadim hech.)

XV

Kelur unga xonimlar yaqin,
Kampirsholar qilar tabassum,
Tutmoq bo'lib uning nigohin
Erlar quyuq aylashar ta'zim;
Qizlar uning qoshida bir oz
Ohistaroq yurar; yana g'oz
Qomatini tik tutar o'shal
Xonim bilan kirgan general.
G'oyat go'zal demaslar ani,
Jism-u joni, olami biroq
Ul mustabid na'madan yiroq,
Ki o'shal urf, o'shal na'mani
Londondagi yuksak doira
Vulgar³ deydi. (Iloj yo'q sira...

¹ *Asl nusxada: Di comme il fait (faransuzcha)* – odob va nazokat.

² *A.S. Shishkov* (1754–1841) – adib, admiral, Rossiya Akademiyasining prezidenti bo'lgan. Ajnabiy so'zlarning kirishiga qarshi turgan.

³ *Vulgar (inglizcha)* – beadab, siyqa.

XVI

Men bu so'zni sevarman behad,
Tarjimasin etolmam qoyil;
Hozircha bu yangi-yu, faqat
Bo'lgaymikin sharafiga noil?!
Yarar hajviy she'rga yo bu so'z.)
Men xonimga buray yana yuz.
U marg'ub bir go'zallikka kon,
O'ltirardi bonu yonma-yon
Ul Nevaning Kleopatrasini –
Nina Voronskaya birlan;
Siz ham ma'qul derdingiz birdan –
Ninaning ham oppoq chehrasi
Garchand ko'zni olsa-da g'oyat,
Ul bonuga sololmas soya.

XVII

«Nahotki, deb o'ylar Onegin, –
Nahot o'sha? Xuddi o'zi... Yo'q...
O'lis qishloq bag'ridan lekin
Qandoq keldi?..». Yigit ko'zi lo'q –
Qo'sh oynak boqar dam-badam.
Yodga solar siymosi shu dam
Unutilgan bir qizni, elas.
«Bilurmisani, ayt menga, knyaz,
Movut bo'rkli anov xonim kim –
Turur ispan elchisi birlan?»
Onegin qarar u birdan. –
Ha, sen ko'pdan yo'q eding, do'stim.
To'xta, senga tanitay bu dam. –
«Kim u, axir?» – Mening rafiqam. –

XVIII

«Uylandim de! Bilmabman oldin!
Qancha bo'ldi?» – Qariyb ikki yil. –
«Kim?» – Larina. – «Tatyana degin?»
– Taniysanmi? – «Qo'shnisiman, bil».
– O, yo'qsa, yur. – Knyaz qo'zg'olib,
Qarindoshi, do'stini olib,
Rafiqasi tomon boshlaydi.
Begoyim bir nigoh tashlaydi...
Yuragiga tushsa ham g'uluv,
Qolsa hamki zo'r hayrat ichra,
Hayajon-u xijolat ichra,
O'zgarmaydi zarracha suluv:
O'sha raftor, fe'l unda hokim,
O'sha-o'sha – salomi sokin.

XIX

Xudo haqqi, nainki titrab
Qizarmadi, rangi o'chmadi,
Juvon hatto tishlamadi lab,
Qosh chimirib, hayrat sochmadi.
Tikilsa ham berilib, yohu,
Yo'q, avvalgi Tatyadan u
Topolmadi biron nishona.
So'zlashmoqni istadi, yana
Eplolmadi. So'radi juvon
Kelganini qaydan, qachondan,
Balki, dedi, yurtim tomondan?..
Yerga horg'in nigoh tashlabon
Ayol asta bo'ldi so'ng g'oyib...
Bu tosh qotib qoldi mung'ayib.

XX

Nahotki, bu o'sha Tatyana?..
Dostonimiz ibtidosida
Olis, jimjit makonda, ya'ni
O'sha xilvat bog' orasida
Xush xulqini ko'rguzib yigit,
Bergan edi unga pand-o'git.
Hanuz asrar qizning maktubin,
Unda ko'ngul aytur matlubin,
Rozi – ravon, erkin va ravshan.
Oh, bu o'sha qizmi, tushmi yo?..
Bu sargardon umrida, oyo,
Qilganmidi dardini pisand?!
Nahot, unga nisbatan shu dam
Ayol shuncha beparvo, o'ktam?

XXI

Kechar tig'iz yig'indan alhol,
O'yga botib, uyga jo'nar u;
Goh g'amgin-u goh go'zal xayol
Yigitga hech bermaydi uyqu.
Turgach, bir xat berishar unga:
Qulluq qilib, knyaz N uyga
Taklif etmish oqshom. «Yo Xudo!
Uning uyi... Borgum, borgum, o!»
Hurmat-la tez qaytarur javob.
Nima bo'ldi? Ko'rar nechuk tush?
Sovuq, tanbal yuragining, xo'sh,
Tubida ne g'imirlar shu tob?
O'kinchmi bu, puch o'ymi, hasrat,
Yoki yoshlik dardi – muhabbat?

XXII

Soat sanar Onegin, yonar,
Sabri yetmas kechgacha yana.
Soat o'nga bong urar, jo'nar –
Yelib borar. Mana, ostona.
Kirar titroq tushib yurakka,
Tatyanani uchratar yakka;
So'ng bir necha lahza yonma-yon
O'ltirishar. Onegin hamon
So'z topolmas. O'ng'aysiz, qo'pol,
Siqiq. Ayol so'ziga shu tob
Zo'rg'a-zo'rg'a qaytarar javob.
Ezar uni o'jar bir xayol.
Yigit tajang boqar; begoyim
O'ltiradi erkin, muloyim.

XXIII

Eri kelar. Buzadi birdan
Bu xufyona, noxush suhbatni;
Eslashadi Onegin bilan
To'polonli huv yoshlik paytni.
Kulishadi. Mehmonlar kirar.
Davra qiziy boshlar, jonlanar
Jo'shqin kibor suhbati asta;
Beparda-yu yengil safsata
Porlar beka qoshida, darig'.
Yolg'onlarni bo'lib goh faqat,
Bachkanalik, mangu haqiqat,
Qabih mavzulardan-da forig',
Batang qilmay kimsa qulog'in,
Oqur erkin suhbat bulog'i.

XXIV

Jamdir bunda poytaxt gullari,
Na'ma do'stlar ham zodagonlar,
Har yerda bor nusxalar bari,
Doim zarur bo'lgan nodonlar;
Gullar taqqan, bo'rkli, ulug'vor
Zaharnamo xonimlar ham bor;
Mavjud yana allaqancha qiz –
Chehralari hech tabassumsiz;
Kelmish bitta elchi ham filhol –
Tinmay davlat ishlarin aytar;
Bordir oppoq sochi muattar,
Sho'xliklari eskicha bir chol:
Hazillari tagdor, nozik, soz,
Faqat bukun kulgili bir oz.

XXV

Mavjud hajviy she'rga o'ch janob –
Har narsaga qilguvchi zarda:
Ortiq shirin bo'lsa choy – xunob,
Xafa – yengil xonim, erlardan;
Ketsa mujmal romandan kalom,
Tegsa opa-singilga in'om,
Jurnallarning yolg'oni-yu jang,
Qordan, yana xotindan tajang.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

XXVI

Razillikda qozongan shuhrat –
Prolasov shunda, olamin
Sen Pri¹, har albomda, albat,
Mazax etnish to‘mtoq qalaming.
Eshikda bir bal hokimi – sur,
Jurnaldagi suratdek turur,
U – qip-qizil, gung-u kar-u tek,
Xuddi hayit farishtasidek².
Tasodifiy sayyoh ham muztar,
Qayta ohorlanganday, sulloh,
Uning notinch qomatiga goh
Mehmonlarning kulgisi qistar;
Unga so‘zsiz boqishlar nadir –
Bu umumiy hukmnomadir.

XXVII

Oneginim bazmda tanho
Tatyanaga band bo‘ldi-yu, bas,
U avvalgi sodda, benavo,
Jur‘atsiz bir xushtor qiz emas,
Yo‘q, beparvo begoyim o‘zi,
U – Nevaning bir malikasi –
Daxlsiz va shohona, go‘zal.
O, insonlar! O‘xshaysiz azal
Ilk onamiz Momohavoga:
Neki sizga qilinmish ehson –
Jazb etmaydi; chorlaydi ilon
Sirli daraxt – sirli mevaga;
Sizga taqiq mevasi basdir;
Jannat usiz jannat emasdir.

¹ *Emmanuil Sen Pri (1806–1828)* – gusar, kibor doiraga mansub hajviy rassom, noma'lum sababga ko'ra o'zini o'ldirgan.

² Hayit bozorlarida sotiladigan, mumdan ishlangan farishta tasviri.

XXVIII

O'zgarmishdir qancha Tatyana!
Nechog' topmish o'z qiyofasin!
Oliy mansab singari yana
Egallabdi usullar darsin!
Davraning zo'r malikasidan,
Bu mo'tabar, chin bekasidan
Kim topur ul nozik qizchani?
Asir etib Onegin ani,
Shu yigit deb qaro kechalar
Bosgunicha ko'zlarin uyqu,
Ma'sumona hasrat chekib u,
Oyga nigoh tikkan nechalar,
Va umrini u bilan xushhol
Kechirmoqni aylagan xayol!

XXIX

Muhabbatga yosh-u qari – qul,
Navqiron va ma'sum dilni lek
Sevgi avji yashnatar gul-gul,
Yomg'ir dashtni yashnatganidek.
Dilni yuvib sevgi yomg'iri,
U yangorib, yashnar oxiri,
So'ng baxsh etur bu qodir hayot
Shukuhli gul, meva-yu bayot.
Yosh bir joyga yetib, biz sari
Xazon fasli yaqinlashgan dam
O'lik hislar oqibati – g'am;
E voh, sovuq kuz yomg'irlari
Yalang'ochlab bog'larni shundoq,
O'tloqlarni aylaydi botqoq.

XXX

Yosh boladek Yevgeniy, beshak,
Tatyanaga qo'ymish muhabbat;
Kun va tunni o'tkazur halak,
Ishq dardida o'rtanib faqat.
Hech tahdidni aqli tinglamas,
Eshigiga bosh urib abas,
Har kun borar oynavand uyga;
Soya kabi ergashar unga.
Ba'zan momiq sharfin kiftiga
Tashlab qo'ysa, yo'l ochsa va yo
Unga turfa odamlar aro,
Tegib ketsa issiq kaftiga,
Ro'molchasin olsa yo yerdan,
O'zin baxtli sezardi birdan.

XXXI

Tirishsa ham, o'lsa ham, lekin
Beka uni payqamaydi hech.
Qarshi olar uyida erkin,
Bazmda so'z aytar ikki-uch.
Ba'zan faqat salom deb o'tar,
Ba'zan butkul payqamay ketar.
Tannozlik yo'q ayolda zarra, –
Suymas buni kibor doira.
Juvon ko'rmas, yoxud achinmas. –
O'chib borar Onegin rangi,
U qovjirar, qaqshar, qarangki,
Hattoki, sil bo'lsa, ajabmas.
Tabibga bor, der hamma unga,
Ular yo'llar shifobaxsh suvga.

U bormaydi; u shaydir faqat
 Ko'rishgaymiz tezda, deb hatto,
 Ajdodlarga yo'llamoqqa xat;
 Tatyana-chi, hamon beparvo,
 (Ayol jinsi shunaqadir, bas).
 Yigit – qaysar, qaytmoq istamas,
 Umid qilar, urinar biroq;
 O'zi bemor, sog'dan dadilroq
 Begoyimga xat yozar yoniq.
 Garchi kamdir maktubda ma'no,
 Befoyda deb o'ylar u, ammo,
 Ammo ko'ngil dardiga, aniq,
 Endi unda qolmadi toqat.
 Mana sizga, aynan o'sha xat.

ONEGINNING TATYANAGA MAKTUBI

Men bilaman, tahqirlar sizni
 Ushbu g'amgin sirlar bayoni.
 Beomon bir g'azab to'foni
 Chulg'ar mag'rur nigohingizni!
 Ne istarman? Ne maqsad bilan
 Sizga dilim ochurman filhol? –
 Achchiq kinoyaga xat bilan
 Imkon berib qo'ydim, ehtimol.

Nogoh sizni uchratib bir kez,
 Mehr nurin payqadim-u tez,
 Unga ishonch bog'lamadim hech:
 Qo'llamadim xush odatimni,
 Men erkinlik saodatimni
 Yo'qotmoqni xohlamadim hech.

Yana bir hol ayirdi bizni...
Qurbon bo'ldi Lenskiy, abgor...
Dilga yaqin har nimaki bor,
Shundan keyin ko'nglimni uzdim.
Men hammaga yot bo'ldim, yohu,
O'yladimki erk, orom – tanho
Baxtga evaz bo'lur. Yo Xudo!
Qanday xato, qanday jazo bu!..

Yo'q, yo'q, ko'rmoq har lahza sizni,
Izingizdan qolmay quvlamoq,
Lab kulgisin, ko'z ma'nosini
Oshiq ko'zlar ila ovlamoq,
Xo'b termulmoq sizning jussaga,
Dildan tuymoq – ne kamolot bu,

Qarshingizda qotmoq g'ussada,
Bo'zarmoq va so'nmoq... rohat bu!
Men bu baxtdan mahrumman, faqat
Har yerga bosh urgum tavakkal;
Kun – g'animat, soat – g'animat,
Men-chi isrof etaman mahtal
Taqdir sanab bergan kunlarni,
Vahki, g'ami og'ir ularning.

Men bilaman, umrimda bor had;
Ammo umrim cho'zib turmoqqa
Tongda amin bo'lmoqligim shart
Bugun kunduz sizni ko'rmoqqa...

Qo'rqaman, bu yuvosh o'tinchda
Nigohingiz ko'rmasin yana
Manfur makr-hiylani hech-da,
Qilmang menga g'azabkor ta'na.

Bilsaydingiz, naqadar dahshat
Muhabbatga zorlik jahonda;
Yonmoq, aql ila har soat
To'lqinlarni tindirmoq qonda;

Tizlaringiz armondir quchmoq;
Nola aylab poyingizda zor
Iltijo-yu nadomat sochmoq,
To'kmoq, dilda yana neki bor.

Vahki, soxta sipolik bilan
Qurollanmish nutq-u nigohim;
Zaruratan so'zlashib sokin,
Boqqum sizga shodonlik bilan!..

O'zimga zid bormog'im dushvor;
Nochordirman ushbu kezda man;
Qarorim shul, hukmingizdaman,
Tan beraman – taqdirda ne bor!..

XXXIII

Javob yo'qdir. Yana xat yozur,
Ikkinchi xat, uchinchi xati –
Javobsiz. Bir majlisga bazo'r
Borar edi; kirgan zahoti...
U duch keldi. Qanday beomon!
Buni ko'rmas, so'z demas biron;
Yohu, yana oshibdir qahri –
Borlig'ida – ayozning zahri!
Tag'in uning o'jar lablari
Yashirmoqchi bo'lar qahrini!
Sinchkov boqdi Onegin: Qani,
Qani uning dard-u g'amlari?!
Qani ko'zyosh dog'lari?.. Abas!
Chehrasida g'azab izi, bas...

XXXIV

Balki, sho'xlik, ojizlik bois,
Oneginga ma'lum sir, tug'yon
Erga, kibor davraga tuyqus
Fosh bo'lar deb qo'rqadi juvon?..
Umid yo'qdir! Yevgeniy jo'nar,
Tentakligin la'natlab, yonar,
Badtar g'amga botib bu odam,
Yuz o'girar yana dunyodan.
Endi jimjit xonada eslar:
Bu sershovqin olamda bir bor
Xafaqonlik – zolim va badkor
Uni quvib yetib, bir kezlar
Yoqasidan tutib so'ng, yakka
Qamab edi xilvat burchakka.

XXXV

Yana befarq tutingay takror –
O'qib chiqar Gibbon, Russoni,
Manzoni-yu, Gerder-u Shamfor,
Stal xonim, Bisha, Tissoni,
Mutolaa etgaydir Belni,
O'qib chiqar u Fontenelni¹
Va kimnidir o'zimizdan, xos.
Hech narsani rad etmas, poqqos
Bayozlar-u jurnallar qolmas –

¹ Banddagi nomlar sharhi:

Gibbon Eduard (1737–1794) – ingliz tarixchisi, «Rim imperiyasining yemirilish tarixi» degan tadqiqoti mavjud.

Manzoni Aleksandr (1785–1873) – italyan shoiri va adibi.

Gerder I. G. (1744–1803) – nemis faylasufi, adabiyotshunos olim, og'zaki ijod tadqiqotchisi.

Shamfor Sebasten – Rok-Nikola (1741–1794) – fransuz adibi.

Bisha Mari-Fransua Ksave (1771–1808) – farang fiziolog olimi.

Tisso – balki, hakim, tibbiy asarlar muallifi Tisso Simon-Andre, balki, unchalik taniqli bo'lmagan adib Tisso Per Fransua nazarda tutilgandir. Aniqlanmagan.

Bel (Beyl) Per (1647–1706) – farang faylasufi.

Fontenel Berner Bove (1657–1757) – farang faylasufi. Boshqa nomlar yuqorida sharhlangan.

Nasihat-u pandlar to‘quvchi,
Bukun meni tinmay so‘kuvchi,
Men ularda goho basma-bas
O‘zim haqda ko‘rgum, janoblar,
Juda a’lo degan xitoblar.

XXXVI

Ne tong? Ko‘zi o‘qirdi, ammo,
Ammo fikr-u xayoli yiroq;
Orzular-u dard-u muddao
Yuragini ezardi biroq.
Yo‘q, u bosma satrlar aro
Tamom boshqa satrlarni, o,
O‘qirdi dil ko‘zlari bilan.
O‘shalarga cho‘mgandi teran.
Bular – dilning, qora kechmishning
Juda sirli rivoyatlari,
Yo bedaxl sinoatlari,
Tahdid, ta’bir, fol yoki tushning
Ertaklarning hangomasidir,
Yoki ma’sum qiz nomasidir.

XXXVII

Hisga, o‘yga cho‘mar u sekin,
Ochib kitob sahfalarini.
Yoya boshlar xotiro rangin –
O‘tmish hayot lavhalarini.
Goh ko‘ziga ko‘rinayotir:
Yumshoq qorda bir yigit yotur,
Uxlagandek gungurs, bekalom,
Sado kelur: O‘ldi. Vassalom!
Goh ko‘rinar unut g‘animlar,
Tuhmatchilar, nomardlar – yovuz,
Jirkanch do‘stlar to‘dasi – beyuz,
Goh bevafo qizlar, xonimlar,
Goh qishloq, uy, deraza – yolg‘iz
O‘ltiradi o‘sha... o‘sha qiz!..

XXXVIII

Bexudlikka ko'nikdi, yohu,
Salkam tentak bo'layozdi, yo
Shoir bo'lib qolayozdi u.
Shuni uhda qilardi ammo!
Rus she'rining ohang sadosin
Tortgan kabi ohanrabosi,
Unga merov shogirdim oz-moz
Fahmi yetib qolayozdi, rost.
O'xshardi u shoirga nechog',
Kamin qizib yonida, yakka
Urar ekan o'zin burchakka;
«Ilohim» deb ming'irlar bir chog',
«Sanamim» der, pechkaga tiqar –
Goh tufli, goh jurnalni yoqar.

XXXIX

Kunlar o'tdi: iliq havoda
Qishning umri tugadi, to'zdi;
Shoir bo'ldi u na dunyoda,
Na o'ldi, na aqldan ozdi.
Bahor unga baxsh etdi hayot:
Bir tiniq tong tark etdi u bot
Sug'ur kabi qishlagan o'sha
Qo'sh darchali, kimsasiz go'sha –
Maskanini tark etdi ilk bor.
Neva bo'ylab yelar chanada.
Ko'k va kesik muzda yonadi
Kun nurlari. Uyum-uyum qor
Chirkin bo'lib eriydi yomon.
Bu yo'llardan borar u qayon?

XL

Qayon yelar Onegin? Ayon,
Siz topdingiz maqsadin: tag'in,
Tag'in borar Tatyana tomon
Son kirmagan mening tentagim.
Kirar xuddi murda misoli.
Hech kimsa yo'q – yo'lak ham xoli.
Zalga kirar. Yuradi, alhol
Eshikni ham ochar. Bu ne hol?
Nadir uni qoldirgan hayron?
Beka... Beka o'ltirar yolg'iz,
Besaranjom, chehrasi qonsiz,
Kaftin tirab yuziga, vayron,
Bir maktubni o'qir besado,
Ko'z yosh to'kar panjalar aro.

XLI

Uning unsiz iztirobin, bas,
Kim shu lahza uqolmas, e voh!
Kim begoyim aksida ko'rmas
Eski g'amgin Tatlanani, oh!
Yigit – o'kinch, dard ichra majnun,
Oyog'iga yiqildi zabun.
Beka cho'chib, jim qoldi nogoh,
Oneginga tashladi nigoh –
Beg'azab va butkul behayrat...
Uning xasta ham so'niq yuzi,
Unsiz ta'na, iltijo so'zi
Ayon edi ayolga. Faqat
Sodda, ma'yus qiz qalbi, nochor,
Uyg'ongandi ko'ksida takror.

XLII

Oneginga, turing, deyoymas,
Uzolmas ham undan ko'zini.
Qaqroq o'shal labdan ololmas
Beka shu zum jonsiz qo'lini...
Endi neni aylar u xayol?
Ular uzoq jim qolar. Ayol
Asta kirar, nihoyat, so'zga:
«Bas, turingiz endi, men sizga
Aytmog'im shart barini oshkor.
Yodingizda bormi, Onegin,
Taqdir bizni yo'llagan sokin
O'sha bog'-u xiyobon? Nochor
Sizdan o'git tinglagan edim.
Tinglang, endi mening navbatim.

XLIII

Onegin, men u mahal yoshroq,
Ham go'zalroq edim, chamamda.
Sizni sevdim, sevdim-u, biroq
Qalbingizdan ne topdim g'amda?
Javob topdim beshafqat, xolos.
Yuvosh qizning muhabbati, rost,
Bildim, sizga yangilik emas!
Endi esa – yo Rab! – o'sha va'z,
Usha sovuq nigohni nuqul
Esladimmi, muzlar menda qon...
Ayblamayman ammo, u zamon
Tutgandingiz oliyjanob yo'l.
Haq edingiz, qilsam andisha,
Minnatdorman sizdan hamisha...

XLIV

O'sha paytlar, shov-shuvdan yiroq
Ovloqlarda yurgan kezimda
Yoqmadim-ku men sizga... Biroq
Endi ta'qib nechun izimdan?
Endi sizga nishonman nechun?
Balki, balki yurganim uchun
Bukun kibor olamda masrur,
Badavlatman, sarbaland, mashhur?!
Yo o'q tegib janglarda erim,
Bizni e'zoz etgan-chun saroy?
Istagingiz budir, hoynahoy,
Jamiyatda ochilsin sirim,
Men sharmisor bo'layin, faqat
Bu gap sizga keltirsin shuhrat?!

XLV

Men yig'larman... Tatyangizni
Unutmagan bo'lsangiz hamon,
Bilib qo'ying, ul ta'nangizni,
Sovuq, piching so'zlarni bu on,
Bo'lsa edi menda ixtiyor,
Alamlar-u maktublar-u bor
Ko'zyoshlardan ko'rardim afzal....
O'sha ma'sum orzularga sal
Qilsaydingiz zarracha shafqat,
Hurmat qilib yosh jonimizni...
Endi qay his oqibat sizni
Tiz cho'ktirdi poyimda bul vaqt?!
Shunday aql-u yurak-la, kim ul,
Bo'lur mayda tuyg'ularga qul?

XLVI

Onegin, bu dabdaba, shukuh,
Manfur hayot ziynati nadir?
Kibor olam domida beruh
Zafarlarim, davlatim nadir?
Hashamdor uy, ziyofat, g'avg'o,
Nadir menga bu bo'g'iq havo?..
O'sha javon, huv yovvoyi bog',
O'sha faqir maskanim, qishloq,
O'sha – sizni, Onegin, ilk bor
Ko'rganim ul joylarga, zotan,
Bukun sho'rlik enagam yotgan
Xoch, soyalar ostidagi zor
O'sha mozor, o'sha xilqatga
Barchasini qilardim sadqa...

XLVII

Baxt bo'lsa-chi, naqadar mumkin,
Yaqin edi naqadar!.. Endi
Taqdirim hal. Ehtimol, u kun
Yoshlik qildim. Qancha yalindi
Ko'z yosh bilan ovutib onam;
Oh, Tatyana sho'rlikka u dam
Hamma narsa bari bir edi...
Turmush qildim oqibat... Endi
Iltimosim, tinch qo'ying bizni.
Men bilaman, qalbingizda bor
Ham g'urur, ham sobit, baland or,
(Yolg'on nechun?) Sevaman sizni,
Nasib etdim boshqaga faqat;
Unga sodiq qolurman abad».

XLVIII

Beka ketar. Yevgeniy turar,
Chaqqan kabi boshida chaqin.
Endi nechuk tuyg'u gupurar –
Qalbini ne o'y bosur tag'in?!
Nogoh yangrar ot mahmizlari,
Paydo bo'lar Tatyana eri!
Qahramonim, nihoyat, shunda
Uning uchun eng mushkul zumda
Tark etamiz, o'quvchim, bu on,
Uzoq muddat... umrbod... abad...
Dunyo kezib ortidan faqat,
Yetdik oxir sohilga omon!
Qutlug' bo'lsin! Yashasin! Rahmat!
Ko'pdan o'zi kelgandi fursat.

XLIX

Kim bo'lsang ham, o'quvchim, bilgin,
Do'stmisan sen, begonami yo,
Bir do'st kabi xo'shlayay, kelgin,
Xayr. Noshud baytlarim aro
Izlarmisan keskir bir kalom,
Yo isyonkor xotiro, orom,
Jonli lavha sadolarimi,
Yo sarf-u nahv xatolarimi –
Bu kitobdan, ishqilib, doim
Ermak uchun, orzular uchun,
Yoki jurnal shov-shuvlari-chun
Biron narsa topgin, iloyim;
Nedir topgin ko'nglingga doir.
Ayrilarmiz shu yerda, xayr!

L

Ey, g'aroyib yo'ldoshim, xush qol,
Xush qol sen ham, sodiq amolim,
Xayr, kichik, ammo bezavol
Ey mehnatim! Siz bois doim –
Quyun ichra goh unut hayot,
Goho do'stlar davrasida shod –
Shoir uchun neki havasdir,
Ko'rdim kibor olamda, basdir.
Onegin va Tatyana manim
Ilk bor xira xayol yuzida
Paydo bo'lib, fol ko'zgusida
Nihoyasin ko'rolmaganim –
Bul dostonga kirgandan buyon
O'tdi, o'tdi qancha kun, zamon.

LI

Ilk baytlarni o'qirdik inoq –
Qani o'shal do'st-u yoronlar?..
Birisi yo'q, birisi yiroq –
Demish Sa'diy o'tgan zamonlar!¹
Oneginim bitdi ularsiz.
Ammo qani, qani ul, aziz
Tatyana'sning oliy omoli?..
Oh, nechalar topdi zavolin!

¹ A.S. Pushkin ko'zda tutgan va istifoda etgan Sa'diy Sheroziyning baytlari ushbudir:

Bad in chashma chu mo base dam zadand,
Biraftand, chun chashm barham zadand.
Charo dil bar in korvongoh nihem? –
Ki, yoron biraftandu mo ham rahem.

Ma'nosi:

Bu chashma boshiga bizdek ko'plar kelib ketdilar,
Ketdilar, xuddi ko'zdek g'oyib bo'ldilar.
Nechun bu karvonsaroyda – bu dunyoga ko'ngil bog'laylik,
Yoronlar ketdilar-u, biz ham yo'ldamiz.

Baxtiyordir, umr shabobin
Erta tashlab ketgan – ko‘nmagan
Va jomini ichib bo‘lmagan,
O‘qib bo‘lmay hayot kitobin,
Tark aylagan baxtlidir birdan,
Onegindan ayrilgandek man.

Bitdi.

1823–1831
Mirzo Kenjabek tarjimasi

MUNDARIJA

Aziz va muhtaram o'quvchilar!	3
Sharqqa maftun shoir	5

She'rlar

Erkinlik. Oda.....	10
Sibir konlarining tagida... ..	14
Sarskoye selo xotiralari	15
O'rtoqlarimga.....	21
Chaudayevga	22
Pushkin albomiga.....	25
Jonajon... ..	26
Shoir.....	27
Tumor.....	28
Arion	29
Qushcha.....	30
Kavkaz	31
Jinlar.....	32
Anonimga javob.....	34
D.V. Davidovga.....	35
Sarkarda	36
Suvga cho'kkan odam.....	38
Romans	41
Demon.....	43
Dengizga	44
Bulbul va gul.....	46
Chol.....	47
Ertaklar noel.....	48
Qo'shiqchi.....	49
Istak.....	50
Elegiya	51
Qishloq.....	52
Rusalka.....	54
Tiklanish.....	56
Men sizga... ..	57

Qora shol	58
Napoleon	60
Sadoqatli grek... ..	64
Y.N. Tolstoyga yozilgan xatdan	65
Shunday edi... ..	66
Hayot aravasi	67
Bog'chasaroy fontaniga	68
Kuydirilgan maktub	69
...Ga	70
Kuyov	71
19-Oktabr	77
Qish oqshomi	82
Bo'ron	83
Stenka Razin haqida qo'shiqlar	84
Payg'ambar	86
Enagamga	87
Arzanda sipohlar... ..	88
Zar bilan xanjar	89
Kuylama yonimda... ..	90
Anchar	91
Gul	93
Vidolashuv	94
Qish ertasi	95
O'smirga	96
Shoirlar	97
Aks sado	98
Bulut	99
...Yana keldim... ..	100
Petr Birinchining bazmi	102
Qo'l bilan tiklab bo'lmas... ..	104
San'atkorga	105
She'r to'quvchi do'stinga	106
Judolik	109
Yaxshi qol... ..	110
Chaadayevga atab	111
N. N. V.V. <i>Engelgardtga</i>	112
Kunduz mash'alasi	113
Uchishgan bulutlardan... ..	115
Xanjar	116
Alomatlar	118
Kechirarmikansan... ..	119
Tun yeli g'ir-g'ir... ..	120

Chaadayevga	121
Shon-shuhrat orzusi	122
... Ga	123
Agar seni aldasa... ..	124
Boxus qo'shig'i.....	125
Qonimda yonadi... ..	126
Vyazemskiyga	127
Yazikovga.....	128
Achchiq satira... ..	129
1827-yil 19-oktabrda.....	130
Shoir va olomon.....	131
Gruziya qirlarida... ..	133
Mehnat	134
Shovqinli ko'chada... ..	135
Qirmizi yuz... ..	136
Yolvorish.....	137
Meri uchun ichaman... ..	138
Nasl-nasabim.....	139
Budris va uning o'g'illari (<i>Adam Miskevichdan</i>).....	142
Aqldan ozdirma.....	144
Bas, yetar.....	145
G'arbiy slavyan qo'shiqlari <i>Gayduk Xrizich</i>	146
Iakinf Maglanovichning motam qo'shig'i	148
Bulbul.....	149
Vurdalak.....	150
Singil va akalar	151
Ot.....	155
Oramizda yashagandi ul... ..	156
O'yladimki... ..	157
Yoshlik... ..	158
Elegiya	160
Do'stlarimga	161
Shcherbininga	162
Osgar.....	163
Romans	166
Do'stlarimga	168
Tanishdir menga jang.....	169
Gurjistonning janglarin.....	169
...Ga.....	170
Asra meni, asra... ..	170
Tasodifiy... ..	171

Tentiymanmi...	171
Ozdirmagil aqlidan...	173
Favvoralar salqinidan...	174
Podsholar dedilar...	175
Qur'ondan iqtibos	175
Senga havas qilaman...	181
Farishta.....	182
Halok bo'lgan ritsar	182

Dostonlar

Bog'chasaroy fontani.....	186
Kavkaz asiri	206
Mis otliq	230

She'riy roman

Yevgeniy Onegin.....	246
----------------------	-----

Rus adabiyoti durdonalari

Adabiy-badiiy nashr

Aleksandr Sergeyevich Pushkin

BOG'CHASAROY FONTANI

She'rlar, dostonlar va she'riy roman

Nashr uchun mas'ul **M. Bo'ronov**

To'plab, nashrga tayyorlovchi

Bahrom Akbarov

Muharrir *Bahrom Akbarov*

Rassom Rustam Zufarov

Badiiy muharrir *Behzod Zufarov*

Texnik muharrir *Lina Xijova*

Musahhihlar: *Durdona G'aybullayeva,*

Adolat Umirova

Kichik muharrir *Matluba Salimova*

Kompyuterda sahifalovchi *Buruloy Dushanova*

Nashriyot litsenziyasi AI №158, 14.08.2009.

Bosishga 2019-yil 2-oktabrda ruxsat etildi. Bichimi 60×90^{1/16}.

Ofset qog'ozi. «Times New Roman» garniturasida
ofset usulida bosildi. Shartli bosma tabog'i 27,5.

Nashr tabog'i 25,47. Adadi 10000 nusxa.

Buyurtma № 19-469.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi

Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligining

«O'zbekiston» nashriyot-matbaa ijodiy uyi.

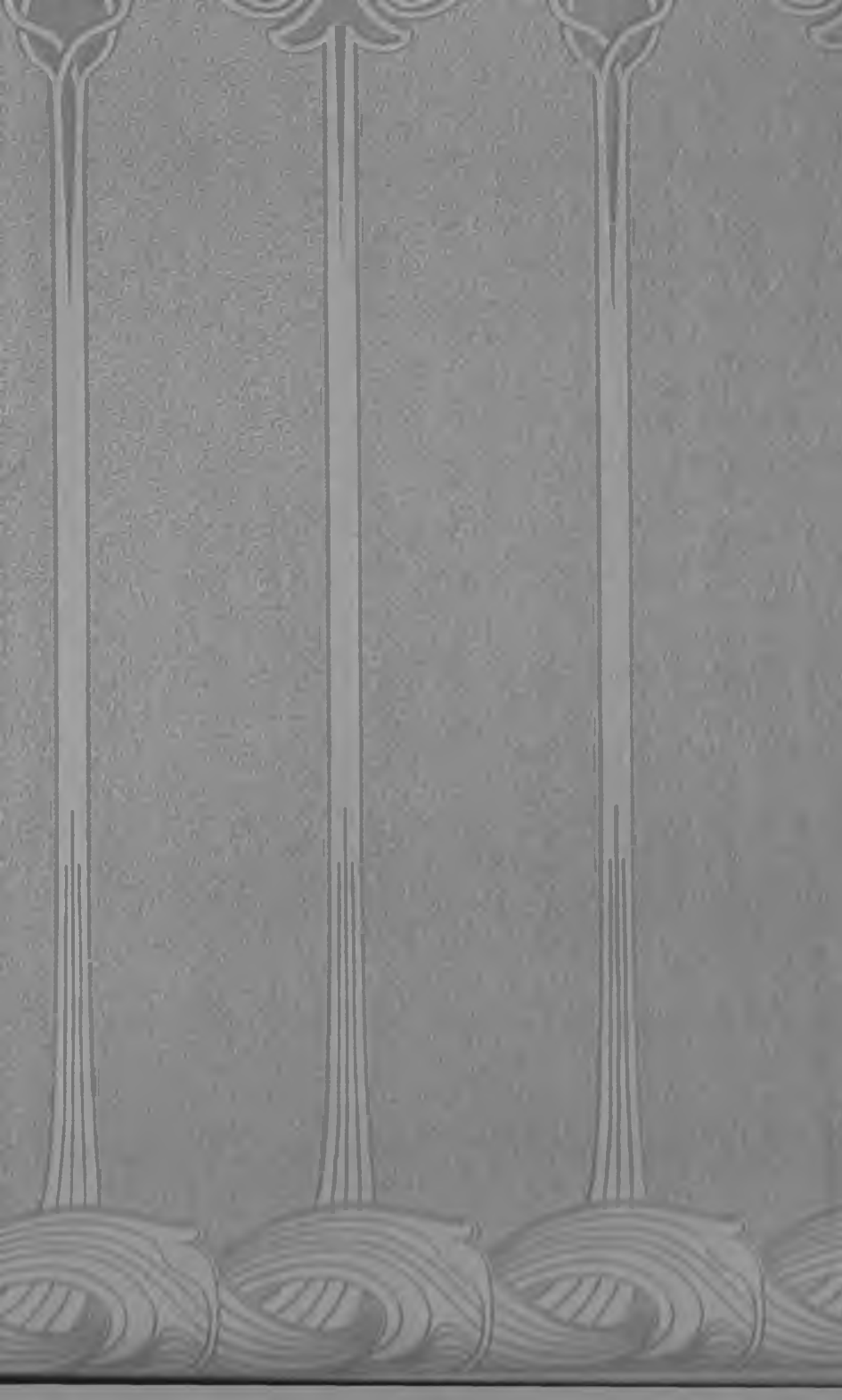
100011, Toshkent, Navoiy ko'chasi, 30

Telefon: (371) 244-87-55, 244-87-20

Faks: (371) 244-37-81, 244-38-10.

e-mail: uzbekistan@iptd-uzbekistan.uz

www.iptd-uzbekistan.uz

A.S. Pushkin

«O'ZBEKISTON»

ISBN 978-9943-25-860-0

9 789943 258600